

การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

นางสาว พัสณีย์ นุตาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2540

ISBN 974-637-343-9

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

POLITICAL COMMUNICATION OF THE MIDDLE CLASS

Miss Passanai Nutalaya

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Development Communication

Department of Public Relations

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1997

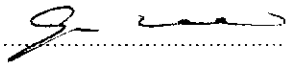
ISBN 974-637-343-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง
โดย	นางสาวพัสนัย นุตาลัย
ภาควิชา	การประชาสัมพันธ์
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ

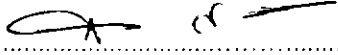
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ศุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายทิพย์ สุกติพันธ์)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

พจนานุกรม : การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง (POLITICAL COMMUNICATION OF THE MIDDLE CLASS)

อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, 211 หน้า. ISBN 974-637-343-9.

ชนชั้นกลางในมิติทางวัฒนธรรมจัดเป็นกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพทางการเมืองโดยใช้ช่องทางการสื่อสารรูปแบบต่างๆ เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้นของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่มีข้อสงสัยอยู่ว่าชนชั้นกลางได้ยื่นอยู่ ณ จุดใดท่ามกลางการเผชิญหน้ากันของอุดมการณ์ฝ่ายต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการวิจัยศึกษาขึ้น เพื่อค้นหาว่าวิถีเล่นการเมืองของชนชั้นกลางในชีวิตประจำวันและการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ของชนชั้นกลางนั้นมีรูปแบบอย่างไร โดยเฉพาะวิถีเล่นการเมืองบนหน้าหนังสือพิมพ์และการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในหนังสือพิมพ์
2. เพื่อวิเคราะห์ทัศนะของชนชั้นกลางต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

ผลการวิจัยปรากฏว่า ชนชั้นกลางมีรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองพบว่ามีอยู่ 5 รูปแบบ คือ

1. แบบแผนการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว
2. แบบแผนการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว พร้อมกับเป็นผู้ส่งในการสื่อสารระหว่างบุคคล
3. แบบแผนการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว พร้อมกับเป็นผู้ส่งในการสื่อสารระหว่างบุคคล และเป็นผู้ส่งสารในสื่อมวลชน
4. แบบแผนการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว พร้อมกับเป็นผู้ส่งในการสื่อสารระหว่างบุคคล และเป็นผู้ส่งสารแบบเครือข่าย
5. ใช้ทุกรูปแบบการสื่อสารร่วมกัน

สำหรับอุดมการณ์ของชนชั้นกลาง พบว่าเป็นอุดมการณ์ที่มีความหลากหลาย ซึ่งประกอบไปด้วยอุดมการณ์ แบบผลประโยชน์ส่วนรวม, อุดมการณ์แบบผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม, อุดมการณ์ประจำวิชาชีพ และการเชื่อมอุดมการณ์เฉพาะกลุ่มและอุดมการณ์วิชาชีพเข้าไว้ด้วยกัน

ภาควิชา การประชาสัมพันธ์
สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
ปีการศึกษา 2540

ลายมือชื่อนิติ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

##C750286 : MAJOR Development Communication
KEY WORD: POLITICAL COMMUNICATION / MIDDLE CLASS

PASSANAI NUTALAYA : POLITICAL COMMUNICATION OF THE MIDDLE CLASS.THESIS
ADVISOR : ASSO.PROF.KANJANA KAEWTHEP,Ph.D. 211 pp. ISBN 974-637-343-9.

Middle-class in the meaning of socio-cultural dimension is the group with high potential to communicate through various media channels in order to exchange disseminate ideas. But there have been doubts as to exactly where the middle-class stand amid a series of ideological confrontations in society. This study was conducted in order to figure out political involvement of the middle class in their daily life and their methods in fighting for their political ideologies, especially through the print media.

The research was intended to survey how the middle class communicate on political affairs through the print media and analyze their views toward print media in responding for benefits of the class.

The study discovered five forms of communications.

1. Being passive recipients of information
2. Being recipients of informations and occasionally messengers of information through interpersonal contacts.
3. Being recipients of informations and occasionally messengers of information between individuals and through the mass media.
4. Being recipients of informations and at the same time messengers of information through personel contacts and networking communication.
5. Being involved in integrated communication.

Meanwhile, the study found that the middle class have a variety of ideologies. They are concerned about majority interests, or vested interests. There are also professional ideologies and the blends of vested interests and professional ideologies.

ภาควิชา..... การประชาสัมพันธ์
สาขาวิชา..... นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
..... 2540
ปีการศึกษา.....

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงลงด้วยดีด้วยความกรุณาและช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้เปิดทางให้ผู้วิจัยได้เข้าร่วม โครงการวิทยานิพนธ์สำนักทฤษฎีวิพากษ์ รวมถึงการเปิดโลกทัศน์ทางทฤษฎีสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ ให้กับผู้วิจัยได้นำมาใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนของในการทำวิทยานิพนธ์ และในส่วนของตัวผู้วิจัยเอง รองศาสตราจารย์ ดร.ยุบล เบญจรงค์กิจ ซึ่งกรุณาเสียสละเวลาเข้าร่วมเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำที่มีคุณค่าและเป็นกันเองมาโดยตลอด และ รองศาสตราจารย์ ดร. สายทิพย์ สุดติพันธ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้แนวคิดและแนวทางที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นในการทำวิจัย ผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ได้รับความกรุณาและร่วมมือจากผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้ง 18 คน อันเป็นบุคคลซึ่งมีที่มาแตกต่างกัน ตามลักษณะความหลากหลายของคนชั้นกลาง ทั้งที่รู้จัก เป็นการส่วนตัว และรู้จักโดยผ่านการติดต่อด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ก็ต้องสละเวลาอันมีค่าในการตอบคำถามของผู้วิจัย และข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นล้วนแต่มีรายละเอียดที่เป็นประโยชน์และมีค่ายิ่ง ต่อการทำวิจัยในครั้งนี้

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อน ๆ ที่ร่วมเรียนเคียงบ่าเคียงไหล่กันมาจนถึงปี พ.ศ.2540 และ นับย้อนไปถึงเพื่อนนิวคิดส์ที่ยังคอยเฝ้าให้กำลังใจมาจนถึงทุกวันนี้ ขอขอบคุณเพื่อนทุกสมัย ทุกสถาบัน ที่เป็นห่วงเป็นใยมาโดยตลอด รวมถึงพี่ๆ น้องสมุด พี่ฝน เอ๊ย และทุกคนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตการศึกษา ณ สถาบันแห่งนี้ และสิ่งที่สำคัญที่สุด ขอกราบขอบพระคุณแม่ที่เฝ้าดูจากแดนไกล ขอกราบขอบพระคุณ พ่อที่ให้ทั้งกำลังใจและกำลังใจทรัพย์เพื่อการศึกษาตลอด 25 ปี พี่ชายและพี่สาวที่คอยถามอยู่ห่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตการเรียนของผู้วิจัย ผู้วิจัยหวังและตั้งใจว่า ประสบการณ์การศึกษาทุกระดับที่ผ่านมานั้น ผู้วิจัยจะได้นำไปใช้เพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและสังคมในวันพรุ่งนี้ และต่อไป

พัสนัย นุตาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนภูมิ	ญ

บทที่

1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	8
ขอบเขตการวิจัย	8
นิยามศัพท์	9
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	10
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
แนวคิดเรื่องชนชั้นกลาง (Middle Class)	12
ชนชั้นกลางกับการต่อสู้ทางอุดมการณ์และการสื่อสารทางการเมือง	16
การวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมือง	25
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32
3 ระเบียบวิธีวิจัย	34
แหล่งข้อมูลที่ใช้ศึกษา	34
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	36
การตรวจสอบข้อมูล	36
การเก็บรวบรวมข้อมูล	37
การวิเคราะห์ข้อมูล	38
วิธีการนำเสนอข้อมูล	38
4 ผลการวิจัย	40
ส่วนที่ 1 : ภาพรวมเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์	41
ส่วนที่ 2 : ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก	46
1.1 รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสาร	48

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		
5	แบบแผนของการสื่อสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์ และแบบแผนของการเป็น ผู้รับ-ส่งข่าวสาร	65
	1.2 : แบบแผนของการเปิดรับข่าวสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์	65
	1.3 : แบบแผนของการเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร	85
	สรุป : รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง	136
6	ทัศนะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะกลไกทางสังคม	139
	1. บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต่อสังคม	139
	2. คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์ และวิธีการนำเสนอ	155
	3. อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อชนชั้นกลาง	164
	4. การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น	168
7	สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	184
	บทสรุป และอภิปราย	184
	ข้อจำกัดในการวิจัย	200
	ข้อเสนอแนะ	201
	รายการอ้างอิง	202
	ภาคผนวก.....	205
	ภาคผนวก ก.....	205
	ภาคผนวก ข.....	208
	ประวัติผู้เขียน	211

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงสถานภาพของประชากร : เปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นระหว่างปีพ.ศ. 2530 และ 2538 ..	2
2	แสดงปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ	48
3	แสดงแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คน	62
4	แสดงจำนวนผู้เปิดรับหนังสือพิมพ์ตามปริมาณการอ่านต่อวัน	73
5	แสดงแบบแผนการเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์	82
6	แสดงแบบแผนการเป็นผู้ส่งสารของผู้ให้สัมภาษณ์	85

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 แสดงโครงสร้างสังคมของนักทฤษฎีวิพากษ์ยุคแรก	17
2 แสดงโครงสร้างตามทัศนะของ Gramsci	19
3 แสดงกระบวนการสื่อสารทางการเมือง	27
4 แสดงกระบวนการเล่นการเมืองบนเวทีสื่อมวลชน และเวทีประชาชน	159

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 อาจกล่าวได้ว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีกลุ่มบุคคลทำการแข่งขันเพื่อช่วงชิงอำนาจทางการเมือง และบทบาทในการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือการทำรัฐประหารนั้นตกอยู่ภายใต้อำนาจของคณะทหารเป็นส่วนใหญ่ และอาจมีบุคคลจากคณะต่าง ๆ เข้าร่วมด้วย เช่น ในกรณีของการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎรในปี พ.ศ.2475 ที่มีการเข้าร่วมของกลุ่มชนชั้นนำ (Elite) และบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ หากในบางช่วงของระยะเวลาดังกล่าว ก็ได้มีกลุ่มประชาชนจำนวนหนึ่งที่ได้แสดงออกทางการเมืองอยู่หลายครั้ง นับจากการมีบทบาททางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในและประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนกระทั่งเหตุการณ์ในเดือนพฤษภาคม 2535 ที่บทบาทแห่งการเรียกร้องทางการเมืองถูกมุ่งประเด็นไปยังกลุ่มบุคคลที่ถูกเรียกว่า “ชนชั้นกลาง” หรือตามที่เรียกในเหตุการณ์ครั้งนั้นว่าเป็น “มือบมือถือ”

ชนชั้นกลางที่ปรากฏขึ้นในช่วงเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 นั้น เป็นกลุ่มคนที่เติบโตและอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจอันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ภายใต้กระแสแห่งการพัฒนาประเทศตามนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 7 ฉบับ ตลอด 40 ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลแห่งการเปลี่ยนแปลงและขยายขยายลักษณะทางชนชั้น ทำให้จำนวนของชนชั้นกลางมีเพิ่มสูงขึ้น จากปี พ.ศ.2503 ชนชั้นกลางซึ่งมีจำนวนเพียง 174,000 คน และได้เพิ่มเป็น 284,000 คน ในปี พ.ศ.2513 จนกระทั่งการสำรวจในปี พ.ศ.2530 พบว่ามีจำนวนชนชั้นกลางเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครประมาณ 1,800,000 คนจนกระทั่งในปี พ.ศ.2538 จำนวนประชากรที่เป็นชนชั้นกลางสามารถนำมาเปรียบเทียบสถานภาพทางสังคมของประชากรออกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงสถานภาพของประชากร : เปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2530 และ 2538

(ร้อยละ)

สถานภาพ	กรุงเทพฯ		เขตเมืองของต่าง จังหวัด		เขตชนบท	
	2530	2538	2530	2538	2530	2538
ชนชั้นสูง	16	18	18	22	12	20
ชนชั้นกลาง	31	29	19	29	13	12
ชนชั้นล่าง	53	53	63	48	75	68
รวม	100	100	100	100	100	100

ที่มา : Deemar Media Index, 1995 (อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2538: 97, 130.)

นอกจากความสำคัญของชนชั้นกลางที่เพิ่มขึ้นในมิติเชิงปริมาณแล้ว ในมิติเชิงคุณภาพของชนชั้นกลางได้แสดงให้เห็นว่าชนชั้นนี้เป็นชนชั้นที่มีคุณภาพโดยดูได้จากความหลากหลายทางอาชีพของชนชั้นกลางที่ได้ขยายอิทธิพลอย่างกว้างขวางในระบบกลไกต่าง ๆ ที่สำคัญในสังคม ได้แก่ ผู้ที่ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพและวิชาการ เช่น แพทย์ หนายความ พ่อค้า นักธุรกิจ เจ้าของร้านค้าขนาดกลางและย่อยในเขตเมือง เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารระดับกลางของธนาคารและธุรกิจเอกชน และข้าราชการระดับกลาง หรือกล่าวโดยรวม ๆ ว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มประชากรที่ทำงานซึ่งมีรายได้ประจำค่อนข้างดี ซึ่งทำให้เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากความผันผวนทางเศรษฐกิจในเขตเมืองโดยตรง และในจำนวนตัวเลขของคนชั้นกลางเหล่านี้ เกือบร้อยละ 70 (ประมาณ 1,200,000 คน) จัดเป็นกลุ่มชนชั้นกลางสมัยใหม่ (อายุระหว่าง 25-35 ปี) ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบตะวันตก มีการศึกษาดี มีความคาดหวังในชีวิตสูง มีความตื่นตัว ติดตามและรับรู้ข่าวสารทางการเมืองอย่างกว้างขวาง รวมไปถึงการมีความสามารถในการสื่อสารทางการเมืองค่อนข้างดี และภายใต้บริบทของสังคมยุคข่าวสาร ข่าวสารจึงกลายเป็นอำนาจของคนในชนชั้นนี้ซึ่งมีความใกล้ชิดอยู่กับข่าวสารอย่างมากก็พลอยมีอำนาจทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมผ่านช่องทางการสื่อสารของตน โดยเฉพาะความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการแสดงอำนาจทางการเมืองสื่อสาร อันเป็นที่มาส่วนหนึ่งของคำว่า "มือบมือถือ" ที่ชนชั้นกลางถูกขนานนามตามบทบาทที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองเมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 ซึ่งแสดงภาพลักษณ์ของ

สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชนชั้นกลางในเขตกรุงเทพมหานคร คือ สมาชิกของครอบครัวมีรายได้ตั้งแต่ 8,000-14,999 บาทต่อเดือน ส่วนชนชั้นกลางในเขตเมืองระดับรายได้จะอยู่ที่ 6,000-9,999 บาทต่อเดือน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2538: 99)

ความทันสมัยในยุคสังคมข่าวสาร และเปรียบเสมือนการปลดแอกจากระบบการสื่อสารแบบรวมศูนย์ของรัฐนั่นเอง

จากการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางชนชั้นโดยเฉพาะจำนวนชนชั้นกลางในตัวเมือง รวมทั้งลักษณะเฉพาะของชนชั้นกลางที่มีความตื่นตัวในเรื่องของสิทธิเสรีภาพ ทำให้ชนชั้นกลางมีภาพของการเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพทางการเมืองสูงทั้งในแง่ของพลังการหยั่งเสียง การวัดแนวโน้มทางการเมือง หรือ พลังการเรียกร้องต่าง ๆ อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางการเมืองทั้งในระดับนโยบายและในภาคการปฏิบัติ และยิ่งในระบบการปกครองแบบรวมศูนย์กลางที่เมืองหลวง ทำให้บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานครยิ่งเพิ่มความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางนั้นคลุกคลีอยู่ในส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดอำนาจในการต่อรองผลประโยชน์ และอีกส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางจะมีความใกล้ชิดกับสภาพปัญหา มีช่องทางในการแสวงหาข้อมูล รวมทั้งช่องทางในการแสดงออกทางความคิดเห็น มีหลายสถานการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นในปัจจุบัน เช่น กระแสการคัดค้านจากประชาชนต่อผลกระทบที่เกิดจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐ หรือ การประท้วงของกลุ่มนักธุรกิจต่อปัญหาสถานะเศรษฐกิจตกต่ำโดยเฉพาะกลุ่มนักลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ หรือ การประท้วงของข้าราชการประจำ

ยกตัวอย่างเช่น กรณีนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และประชาชนจำนวนกว่า 600 คน ประท้วงการทุบสะพานลอยหลักสี่ และบางเขน ซึ่งเชื่อมถนนวิภาวดีรังสิตเพื่อดำเนินการก่อสร้างทางด่วนยกระดับดอนเมืองโทลล์เวย์ เนื่องจากเป็นการบีบบังคับให้รถขึ้นทางด่วนโทลล์เวย์ (10 สิงหาคม 2538) กระแสคัดค้านจากประชาชนต่อเรื่องดังกล่าวรุนแรงตามลำดับ จนรัฐมนตรีที่รับผิดชอบปัญหาด้านการจราจรได้หารือร่วมกัน ก่อนจะมียุติให้ชะลอการทุบสะพานดังกล่าวออกไปไม่มีกำหนด ภายหลังได้มีการเจรจาตกลงเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวในเวลาต่อมา (สรุปข่าวเด่นครั้งหลังปี 38, 2538 อ้างถึงใน เศรษฐกิจไทย'38, 2538: 25)

ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่นายวิวัฒน์ ศรีสัมมาชีพ นักเล่นหุ้นวัย 49 ปี ได้ใช้อำนาจปืนพก .38 จ้อยยิงตัวเอง ณ อาคารสินธร ที่ทำการตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (15 พฤศจิกายน 2538) เพื่อประท้วงขับไล่นายเสรี จินตนเสรี กรรมการและผู้จัดการตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย รวมไปถึงการยกเลิกกฎการบังคับขายในสถานะเศรษฐกิจที่กำลังทรุดหนัก (2538 อ้างถึงใน เศรษฐกิจไทย'38, 2538: 28)

และพนักงานรัฐวิสาหกิจในกรณีที่เกิดการขัดแย้งกับข้าราชการการเมือง ไปจนกระทั่งการเข้ายื่นหนังสือเพื่อเรียกร้องต่อผู้นำพรรคการเมืองบางพรรคในการถอนตัวออกจากการร่วมรัฐบาล เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากความเคลื่อนไหวของกลุ่มชนชั้นกลางซึ่งพบเห็นได้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา แต่เหตุการณ์ที่ถูกบันทึกไว้ถึงบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางที่ชัดเจนที่สุดก็คือ เหตุการณ์ในเดือน พฤษภาคม 2535

ยกตัวอย่างเช่น กรณีคณะรัฐมนตรีมีมติปลดคณะกรรมการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ที่มีนายพันสลิมาเสถียร อดีตปลัดกระทรวงการคลังเป็นประธานฯ และแต่งตั้งบอร์ดใหม่ (8 กันยายน 2538) โดยนายรักเกียรติ สุขธนะ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งดูแลการไฟฟ้าฝ่ายผลิต โดยอ้างเหตุผลเพื่อความเหมาะสมและเป็นประเพณีปฏิบัติของทุกรัฐบาล เนื่องจากกรรมการชุดเดิมแต่งตั้งโดยมติรัฐบาลชุดก่อนนั้น ได้สร้างความไม่พอใจอย่างมากให้กับพนักงานของ กฟผ. โดยพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตบางกรวยจำนวน 5,000 คน ได้ร่วมชุมนุมประท้วง สุดท้าย คณะรัฐมนตรีมีมติแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่มีนายศิริวงศ์ จังคศิริ เป็นประธานฯ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2538 หรือ กรณีที่นายเสนาะ เทียนทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข สั่งรื้อโครงการระบบแพทย์ทางไกลผ่านดาวเทียมให้ไปใช้ระบบเคเบิลใยแก้วแทน ซึ่งเป็นโครงการที่ประยุกต์เทคโนโลยีด้านโทรคมนาคมมาใช้ทางการแพทย์ เพื่อให้การรักษาพยาบาลแก่ประชาชนในชนบทที่ห่างไกล และแก้ไขปัญหาการขาดแคลนบุคลากรด้านการแพทย์ ภายหลังที่ได้มีการสั่งรื้อโครงการ ก็ได้เกิดการโยกย้ายข้าราชการระดับสูง 2 คน คือ นพ.ประวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ ผอ.สำนักนโยบายและแผน กระทรวงสาธารณสุข ไปเป็นผู้ช่วยปลัดกระทรวงสาธารณสุข และนพ.วิวัฒน์ พันธุ์ครุฑ ผอ.กองสาธารณสุขภูมิภาค ไปเป็นแพทย์สาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์ การย้ายดังกล่าวทำให้แพทย์หลายคนออกมาเคลื่อนไหว ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่บ้านปลายระหว่างข้าราชการการเมืองและข้าราชการประจำ (2538 อ้างถึงใน เศรษฐกิจไทย'38, 2538: 26)

จากข้อมูลการสำรวจของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยในเรื่องของลักษณะชนชั้นกลางที่เข้าร่วมประท้วงในเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 นั้น พบว่า ในคืนเหตุการณ์วันที่ 17 พฤษภาคม สัดส่วนเฉพาะของชนชั้นกลางประกอบไปด้วยผู้มีการศึกษาดั้งแต่ระดับปริญญาตรี (52%) สูงกว่าปริญญาตรี (14.5%) ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นลูกจ้างเอกชน ข้าราชการ และเจ้าของธุรกิจ ส่วนในเรื่องรายได้ อยู่ในช่วงตั้งแต่ 5,000-9,000 บาท (28.5%) 10,000-50,000 บาท (45.5%) และมากกว่า 50,000 บาท (6.2%) ซึ่งสรุปได้ว่าชนชั้นกลางส่วนใหญ่เป็นพวกคณานคอปกขาว (White Collar) ที่มีการศึกษาและฐานะดี (สังคิต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร อ้างถึงใน ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย, 2536: 20)

จากภาพของการต่อสู้ทางการเมืองของชนชั้นกลางนี้เองที่ทำให้เกิดความตื่นตัวในหมู่นักวิชาการที่จะศึกษาบทบาททางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะอย่างแท้จริงของชนชั้นกลาง ถึงแม้ว่าผลงานทางการเมืองของชนชั้นกลางที่ปรากฏจะมีให้เห็นอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์อยู่บ่อยครั้ง แต่เมื่อพิจารณาในแง่ของคุณภาพของบทบาทที่ชนชั้นกลางมีต่อสังคม ก็ยังคงพบคำถามว่าแท้ที่จริงแล้วศักยภาพของชนชั้นกลางในทางการเมืองนั้นมีคุณภาพตามการพัฒนาด้านปริมาณที่เพิ่มขึ้นหรือไม่เพียงใด ในช่วงเวลาที่ วรวิทย์ เจริญเลิศ ได้อธิบายอธิบายภาพในลักษณะกว้าง ๆ เกี่ยวกับชนชั้นกลางไว้ว่า “ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่สามารถแสดงออกในลักษณะแบบก้าวหน้า (Radicalism) ในบางขณะด้วยรูปแบบและวิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมกลุ่ม หรือสังกัดในองค์กรต่าง ๆ ที่สามารถสะท้อนความไม่ผันและผลประโยชน์ของพวกเขา ในบางครั้งอาจเป็นนักเสรีนิยมที่เรียกร้องประชาธิปไตยที่แสวงหาข้อยุติของความขัดแย้งต่าง ๆ ภายใต้ระบบรัฐสภา” (วรวิทย์ เจริญเลิศ, 2536: 133) ขณะเดียวกัน เกษม ศิริสัมพันธ์ ก็ได้วิพากษ์ปรากฏการณ์ของชนชั้นกลางและชี้ให้เห็นถึงค่านิยมบางอย่างของชนชั้นกลางว่า “ชนชั้นกลางไทยได้ปรากฏขึ้นในภาพรวมของสังคมไทยประมาณปี 2529 - 2531 ช่วงเวลานั้นประจวบกับว่าเศรษฐกิจโลก และเศรษฐกิจไทยอยู่ในสภาวะเป็นฟองสบู่ ตรงจุดนี้เองที่สร้างคุณลักษณะอีกประการหนึ่งของชนชั้นกลางของเราคือการยึดติดในคติบริโภคนิยม” (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2539: 8)

ภาพที่ซ้อนกันอยู่ของความเป็น“พวกหัวก้าวหน้า” กับ “พวกบริโภคนิยม” ของคนชั้นกลางนั้นทำให้สังคมเกิดความคลงแคลงใจต่อบทบาทของชนชั้นกลางไทย โดยเฉพาะความพยายามในการรักษาผลประโยชน์หรือจุดมุ่งหมายตามอุดมการณ์ที่ชนชั้นกลางแต่ละคนยึดถือ ปรากฏการณ์เช่นนี้ผู้วิจัยจึงได้ยืมเอาแนวคิดทฤษฎีของ กรามสกี (Gramsci) ที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหรืออุดมการณ์เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางชนชั้นเพื่อที่จะแบ่งภาพดังกล่าวให้ออกเป็นสองฝ่าย คือ

1. อุดมการณ์ที่ยึดเอาผลประโยชน์ส่วนรวม (National / Public Interest) เป็นอุดมการณ์ที่ตกตะกอนมาจากคนรุ่นยุค 14 ตุลาคม 2516 ที่มีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกันของคนในสังคม เนื่องมาจากสภาวะแห่งปัญหาทั้งในด้านสังคม การแย่งชิงทรัพยากร ความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรมที่กำลังก่อตัวปะทะกับสังคมอย่างรุนแรง แนวคิดหรืออุดมการณ์นี้เป็นเสมือนตัวเชื่อมโลก 2 โลกที่ห่างกันให้เข้ามาใกล้กันเพิ่มขึ้น
2. อุดมการณ์ที่ยึดเอาผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม (Class Interest) เป็นอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงชนชั้นทางสังคมในช่วงแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจ มีแนวคิดที่หรือเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เอื้ออำนวยต่อผลประโยชน์ของกลุ่ม โดยเฉพาะชนชั้นหลักทาง

เศรษฐกิจ (Economically Dominant Class) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีแนวคิดที่ว่าปัญหาเร่งด่วนคือ การเร่งรัดความเจริญเติบโตในส่วนที่ตนเองสังกัดอยู่ เช่น การแก้ปัญหาเรื่องค่าเงิน ตลาดหุ้นสภาวะการลงทุน-ส่งออก อุดมการณ์นี้จึงเป็นการพยายามเข้ามามีบทบาทในการชี้นำสังคมเพื่อผลประโยชน์และตอบสนองปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของคนเป็นหลัก

ภาพของความแตกต่างทางอุดมการณ์ของกลุ่มชนชั้นกลางที่ออกมาปกป้องอุดมการณ์ของตน จากอีกฝ่ายหนึ่งนั้นสามารถพบเห็นได้ในช่วงเวลาที่ยังคงมีกำลังเผชิญปัญหาร่วมกันบางอย่าง และต่างฝ่ายก็มุ่งเข้าหากลไกทางสังคมเพื่อใช้เป็นเวทีในการเอาชนะด้านอุดมการณ์ และกลไกที่ถูกแต่ละฝ่ายนำมาใช้เป็นเครื่องมืออย่างได้ผลในการต่อสู้ก็คือ “กลไกสื่อมวลชน” ชนชั้นกลางภายใต้อุดมการณ์ที่แตกต่างกันต่างก็มีความมุ่งหวังที่จะยึดครองเวทีการต่อสู้เอาไว้ให้ได้มากที่สุด เราจึงพบว่าสื่อมวลชนเป็นที่ปรากฏตัวของอุดมการณ์ในเหตุการณ์ครั้งสำคัญ ๆ อยู่เสมอ เช่น การประท้วงของสมัชชาคนจน การยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลของกลุ่มนักธุรกิจ หรือการเดินขบวนเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญของประชาชนก่อนเกิดเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 เป็นต้น

แต่ความเป็นจริงอีกประการหนึ่งของสังคมก็คือ การต่อสู้ทางอุดมการณ์มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในกรณีที่มิชอบพิพาทใหญ่สำคัญหรือเกิดขึ้นกับกลุ่มที่มีขนาดใหญ่เท่านั้น หากแต่แท้จริงแล้วการต่อสู้ดังกล่าวยังมีอยู่ในทุกหน่วยเล็ก ๆ ของสังคม หรือเป็นการต่อสู้ในระดับปัจเจก ซึ่งเกิดขึ้นและได้ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของสื่อต่าง ๆ ตลอดเวลา เรียกได้ว่าชนชั้นกลางต่างก็มี “การต่อสู้ในชีวิตประจำวัน” เกี่ยวกับอุดมการณ์ที่ตนยึดถืออยู่เสมอ และต่างหาช่องทางการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนในฐานะเครื่องมือการต่อสู้ เช่น การใช้สื่อมวลชนในฐานะแหล่งข่าวสาร หรือ การใช้สื่อมวลชนเพื่อมีส่วนร่วมทางการเมือง ความข้องเกี่ยวของการใช้กลไกทางสังคมเพื่อต่อสู้กันทางอุดมการณ์นี้ ทำให้สื่อมวลชนได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชนชั้นกลางทั้งในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลกับเป็นเครื่องมือการต่อสู้ทางอุดมการณ์เพื่อรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้น

ปรากฏการณ์ที่จะอธิบายว่าการทำให้สื่อมวลชนซึ่งเป็นกลไกทางสังคมมีฐานะเป็นเครื่องมือการต่อสู้ทางอุดมการณ์ของชนชั้นกลางอย่างชัดเจนที่สุดก็คือ การใช้สื่อมวลชนเพื่อการต่อสู้ทางการเมือง นอกเหนือไปจากการมีอำนาจทางเศรษฐกิจที่ชนชั้นกลางยึดครองอยู่ส่วนหนึ่งแล้ว ชนชั้นกลางได้พยายามที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองด้วยการผลักดันอุดมการณ์ของตนเพื่อให้ถูกยอมรับในทางการเมือง ดังปรากฏการณ์ที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2539: 12) ได้สรุปในใจความสั้น ๆ ว่า “คนชนบทเลือกรัฐบาล คนชั้นกลางในเมืองล้มรัฐบาล” ซึ่งก็คือปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ชนชั้นล่างที่เป็นชาวไร่ชาวนา ได้เป็นเป็นผู้ตั้งรัฐบาลโดยฐานคะแนนเสียงที่ท่วมท้นในการเลือกตั้ง ในขณะที่ชนชั้นกลางผู้ซึ่ง

เป็นฐานนโยบาย และมักจะเป็นผู้ล้มรัฐบาลโดยการวิพากษ์วิจารณ์ สร้างความกดดันด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อขับไล่รัฐบาลที่ฝ่ายตนเห็นพ้องกันว่าขาดประสิทธิภาพ ภาพการเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางจึงอาจมองเห็นเป็นภาพเดียวกับการกดดันรัฐบาลของสื่อมวลชนอยู่เสมอ ในสภาพการณ์เช่นนี้เองที่สื่อมวลชนได้ทำให้เสียงของฝ่ายที่มีส่วนร่วมในอำนาจซึ่งก็คือชนชั้นกลางให้สามารถสื่อสารออกมาได้ทั้งในแง่ของการเป็นข่าว หรือการสะท้อนอุดมการณ์ทางชนชั้นที่กำลังต่อสู้กันอยู่บนเวทีสื่อมวลชน และได้กลายเป็นเสียงที่ "ดังกว่า" ชนชั้นอื่น ๆ ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการรายงานข่าวความไม่พอใจโดยเฉพาะคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ต่อกรณีคดี สปก.4-01 ที่ทำให้รัฐบาลของนายชวน หลีกภัย ต้องประกาศยุบสภา หรือความไม่พอใจของคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ต่อกรณีความไม่ชอบมาพากลในการบริหารงานของรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ซึ่งก็ได้ประกาศยุบสภาในเวลาต่อมาเช่นกัน หรือในกรณีการเลือกตั้งครั้งหลังสุด ที่คนกรุงเทพฯ เทคะแนนเสียงให้กับพรรคประชาธิปัตย์ ก็เป็นการบอกถึงความพยายามที่ต้องการตั้งรัฐบาลแต่ไม่ประสบความสำเร็จ แม้จะมีการรายงานข่าวและการทำผลประชามติออกมามากมาย รวมถึงการหยั่งเสียงผลการเลือกตั้งของคนกรุงเทพฯ ที่ปรากฏในสื่อมวลชนแล้วก็ตาม

สำหรับหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อมวลชนที่ดำเนินงานโดยเอกชน ได้ทำหน้าที่ในการเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางสังคมที่สำคัญ และเป็นเวทีแห่งการต่อสู้ของอุดมการณ์ทางการเมืองทั้งสองฝ่ายของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม สิ่งที่ทำให้เห็นว่าชนชั้นกลางมีความใกล้ชิดกับหนังสือพิมพ์ก็คือการมีโอกาสในการใช้สื่อด้วยวิธีการสื่อสารต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สามารถพึงกระทำได้ หรือที่เกษียร เตชะพีระ ได้กล่าวไว้ว่า "สำหรับชนชั้นกลาง อำนาจของพวกเขาคือวาทกรรม" (เกษียร เตชะพีระ, 2538: 8) โดยมีความหมายว่า ชนชั้นกลางมีอำนาจที่ตั้งอยู่บนความสามารถในการพูด เขียน อ่าน สื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดีกว่าชนชั้นอื่น ๆ ซึ่งเห็นได้จาก ข่าวที่ปรากฏเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่ม การมีคอลัมน์ที่ผู้อ่านสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง หรือแม้แต่การนำข้อมูลที่ได้จากการอ่านไปวิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงกันในกลุ่ม อย่างไรก็ตาม การสื่อสารทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ค่อนข้างถูกจำกัดอยู่ในแวดวงของคนที่ไม่เพียงแค่ว่าหนังสือเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยความสามารถในการวิเคราะห์กับคิดเกี่ยวกับประเด็นที่จะสื่อสารได้ค่อนข้างดี โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเป็นชนชั้นกลางที่ได้ตีพิมพ์บทความวิชาการหรือบทวิจารณ์การเมือง บทวิเคราะห์เศรษฐกิจ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า นอกจากจะทำหน้าที่เป็นแหล่งข่าวสารที่สำคัญแล้ว หนังสือพิมพ์ยังได้กลายเป็นเวทีที่รวมเอาอุดมการณ์ของชนชั้นกลางที่กำลังต่อสู้กันอยู่ในบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเอาไว้

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหนังสือพิมพ์จึงทำให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับบทบาทและอุดมการณ์ของชนชั้นกลางมาโดยตลอด ว่าโดยแท้ที่จริงแล้วพฤติกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นของชนชั้น

กลางมีแรงจูงใจทางการเมืองซึ่งจะสะท้อนอุดมการณ์ด้านใดกันแน่ เพราะในสถานการณ์ทางการเมืองหนึ่ง ๆ การรวมตัวของชนชั้นกลางที่หลากหลายย่อมสามารถตีความหมายของแรงจูงใจทางการเมืองได้แตกต่างกัน โดยเฉพาะเนื้อหาของอุดมการณ์ทางการเมืองที่กำลังชิงพื้นที่อยู่ในสื่อมวลชน ซึ่งเป็นเวทีที่ชนชั้นกลางมีความเชี่ยวชาญที่จะเป็นผู้ใช้ที่ใกล้ชิดและคลุกคลีอยู่กับข่าวสาร หนังสือพิมพ์จึงเป็นสื่อมวลชนหนึ่งที่ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่จะสื่อสารทางความคิดให้กับชนชั้นกลางในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถตอบสนองหรือเปิดโอกาสให้ความไม่ฝืนทางอุดมการณ์ที่แต่ละคนมีให้เป็นจริงขึ้นมาได้ แต่อย่างไรก็ตามภายใต้การดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ที่อิงอยู่กับระบบทุนและการอยู่รอดทางธุรกิจอาจทำให้การเป็นสื่อมวลชนผู้นำโอกาสมาใช้อย่างสร้างสรรค์นั้นไม่ได้เป็นอย่างที่ชนชั้นกลางมุ่งหวังไว้แต่แรก บทบาททางการเมืองที่เคยมีอุดมการณ์เข้มแข็งและเอาใจใส่กับสังคมกลับดูเหมือนว่าจะลดลงไปหรือเอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งในบางสถานการณ์ ชนชั้นกลางบางส่วนที่ติดตามและจับกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้จึงเริ่มประเมินถึงคุณค่าของหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ตนได้ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันไปพร้อม ๆ กับการหาเครื่องมือหรือวิธีการใหม่ในการที่จะสื่อสารทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ เมื่อเครื่องมือที่ใช้อยู่ไม่อาจเป็นเวทีในการต่อสู้ทางอุดมการณ์หรือไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างเต็มที่อีกต่อไป

งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง จึงเป็นการศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของการใช้กลไกทางการเมืองที่สำคัญอย่างสื่อมวลชนในการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง นอกจากจะเป็นการสำรวจรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองที่ชนชั้นกลางกำลังใช้อยู่ในปัจจุบันแล้ว ยังเป็นการพิสูจน์ความนิยมที่ชนชั้นกลางมีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะที่เคยเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพว่าจะยังสามารถตอบสนองผลประโยชน์ตามอุดมการณ์ของชนชั้นกลางได้มากน้อยเพียงใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในหนังสือพิมพ์
2. เพื่อวิเคราะห์ทัศนคติของชนชั้นกลางต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

ขอบเขตการวิจัย

1. ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีเหตุผลว่า กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์รวมทางความคิด การศึกษา ความหลากหลายของอาชีพ และเป็นศูนย์กลางทางด้านความคิด ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายของประชากร และมีคุณสมบัติทางประชากรศาสตร์ของ "ชนชั้นกลาง" ตรงตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยได้ตั้งเอาไว้

2. ผู้วิจัยได้ตีกรอบเฉพาะประเด็นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในหนังสือพิมพ์รายวันเท่านั้น เนื่องจากเป็นหนังสือพิมพ์ที่กลุ่มที่ผู้วิจัยทำการศึกษาเลือกบริโภคมากกว่าหนังสือพิมพ์ประเภทอื่น ๆ รวมทั้งข่าวสารที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันจะมีเนื้อหาของข่าวสารในเชิงข้อมูล ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการติดตามหนังสือพิมพ์รายวันอย่างต่อเนื่องมากกว่าด้วย

นิยามศัพท์

การวิจัยเรื่อง "การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน" นี้ มีการใช้คำที่ต้องมีการให้ความหมายเพื่อให้มีความเข้าใจถูกต้องตรงกันดังต่อไปนี้

1. ชนชั้นกลาง หมายถึง กลุ่มที่อยู่ระหว่าง ชนชั้นล่างกับชนชั้นสูง โดยเป็นกลุ่มที่ผสมผสานความหลากหลายทางประชากร ทั้งในแง่ของอายุ เพศ การศึกษา อาชีพ รายได้ ฯลฯ ในงานวิจัยนี้ ชนชั้นกลางได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ความหมาย คือ บุคคลที่เป็นกลุ่มแรงงานปกขาว (White Collar) ซึ่งทำงานทั้งในภาคธุรกิจเอกชน และราชการ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีความสนใจในการติดตามข่าวสารต่าง ๆ ค่อนข้างสูง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการตัดสินใจในกิจกรรมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ ทั้งในลักษณะที่อำนวยความสะดวกอาชีพการงาน หรือในฐานะพลเมืองของประเทศ กับ กลุ่มปกขาวเสรี หรือที่เรียกอีกอย่างว่า กลุ่มปัญญาชน (Intellectual) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีระดับการศึกษาสูง เป็นผู้ที่มีทั้งคุณวุฒิและวิญญูติในระดับที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม โดยในที่นี้ก็นิยามถึงกลุ่มนักวิชาการหรือนักเคลื่อนไหวที่ทำหน้าที่ไขความกระจ่างหรือวิพากษ์สังคม และสร้างสรรค์กิจกรรมทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชาติ และมีช่องทางในการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชนอันเป็นกลไกของสังคมได้เป็นอย่างดี

2. รูปแบบการสื่อสารทางการเมือง หมายถึง แบบแผน ลักษณะ และวิธีการที่ผู้สื่อสารซึ่งเป็นคนชั้นกลางได้เลือกใช้ในกระบวนการสื่อสารทางการเมือง ทั้งที่เป็นการสื่อสารแบบทางเดียวหรือสองทาง โดยพิจารณาตามเนื้อหาของกระบวนการสื่อสาร ตั้งแต่วิธีการเป็นผู้รับสาร-ผู้ส่งสารทางการเมือง เนื้อหาและช่องสารที่ใช้ในการสื่อสารทางการเมือง

3. ทักษะของชนชั้นกลางต่อหนังสือพิมพ์ หมายถึง ความคิดเห็นที่ชนชั้นกลางมีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะเครื่องมือในการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาพรวมของสถานการณ์และบทบาทในการตอบสนองความต้องการในการสื่อสารทางการเมืองในสายตาของชนชั้นกลาง

4. อุดมการณ์ทางชนชั้น หมายถึง แนวคิดหรือค่านิยมพื้นฐานที่แต่ละชนชั้นยึดถือไว้เพื่อเป็นแบบแผนในการปฏิบัติ และการยอมรับผลประโยชน์บางอย่างที่จะได้รับการดำเนินรอยตามอุดมการณ์ที่ได้ถูกวางไว้ การคงไว้ซึ่งอุดมการณ์ของแต่ละชนชั้นจึงต้องมีการถ่ายทอดแนวความคิดออกไปยังบุคคลอื่นด้วยกระบวนการเรียนรู้และกลมเกลียวทางสังคมโดยผ่านกลไกทางสังคม

5. การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น หมายถึง ข้อได้เปรียบที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับการกระทำกิจกรรมใด ๆ ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงข้อได้เปรียบที่ชนชั้นกลางมีต่อชนชั้นอื่นเมื่อได้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือเข้าไปปกป้องอุดมการณ์ของตนผ่านทางสื่อมวลชน และเวทีสื่อมวลชนได้ตอบรับการแสดงอุดมการณ์และบทบาทของชนชั้นกลางนั้นอย่างเต็มที่

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง "การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง" นี้ เป็นหนึ่งในหลายงานวิจัยที่อยู่บนพื้นฐานของการวิพากษ์ปรากฏการณ์ในสังคมไทย ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับวิธีการเล่นการเมืองของชนชั้นกลางโดยผ่านสื่อมวลชน เพื่อตอบสนองอุดมการณ์ของชนชั้น โดยมีที่มาจากคำพูดที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทยว่า "ชนชั้นล่างเป็นผู้ตั้งรัฐบาล แต่ชนชั้นกลางเป็นผู้ล้มรัฐบาล"

ผู้วิจัยได้ใช้กรอบรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปใช้สื่อหนังสือพิมพ์ของชนชั้นกลางเพื่อเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในการแสดงออกถึงความสามารถทางการเมือง หรืออาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าชนชั้นกลางเล่นการเมืองในหน้าหนังสือพิมพ์อย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำปรากฏการณ์ดังกล่าวมาอธิบายสังคมและอุดมการณ์ของชนชั้นกลางในทางการเมืองว่ากำลังหันไปสูทิศทางใดและในขณะเดียวกันก็เป็นการวิพากษ์หนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นกลไกหนึ่งของสังคมว่าตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นได้ดีหรือไม่เพียงใด

งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการค้นหาคำตอบของปรากฏการณ์ข้างต้น ศึกษา และวิเคราะห์รูปแบบทางการเมืองเพื่อสร้างความสำคัญให้กับชนชั้นตนเพื่อสนองต่ออุดมการณ์และผลประโยชน์ที่แตกต่างกันของชนชั้นกลางในสังคมไทยโดยใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการรักษามลประโยชน์ทางชนชั้น รวมทั้งร่วมเสนอรูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางอื่น ๆ ในกรณีที่หนังสือพิมพ์ ไม่ได้ทำหน้าที่ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นให้กับชนชั้นกลางอย่างที่คาดหวังไว้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน” นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการศึกษาตามแนวคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Theory) เป็นหลัก ในการพิจารณาและเข้าใจปรากฏการณ์การสื่อสารของมนุษย์ในสังคม โดยเชื่อว่า เราสามารถจะเข้าใจพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ก็ต่อเมื่อมองภาพรวมทั้งหมดตามเป้าหมายและบริบทของการสื่อสาร เพราะการสื่อสารนั้นเป็นช่องทางสำคัญในการสร้างความเป็นจริงทางสังคม ดังนั้น การสื่อสารจึงเป็นกระบวนการที่ขึ้นกับสถานการณ์อย่างมาก รวมทั้งเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งโดยทำหน้าที่สนองต่อตัวบุคคลและสังคม

ในส่วนของเนื้อหาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ผู้วิจัยได้ยึดแนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ มาประกอบการศึกษาและวิเคราะห์ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องชนชั้นกลาง (Middle Class)
2. ชนชั้นกลางกับการต่อสู้ทางอุดมการณ์และการสื่อสารทางการเมือง
3. การวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมือง

และในส่วนท้ายของบทที่ 2 เป็นการเสนองานวิจัยที่ผ่านมาและข้อเขียนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้

แนวคิดเรื่อง ชนชั้นกลาง (Middle Class)

นิยามของชนชั้นกลาง

แนวความคิดของมาร์กซ์ (Marx, 1936) เกี่ยวกับชนชั้นกลางนั้น ในโครงสร้างของสังคมทั่วไป เขาได้แบ่งชนชั้นออกอย่างกว้าง ๆ เป็น 2 ชั้น โดยยึดเอาความสัมพันธ์ของการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเป็นเครื่องชี้วัด และอาจรวมไปถึงลักษณะของ กำลังที่ใช้ในการผลิต หรือ เทคนิคในการผลิต ด้วย และนั่นก็คือการแบ่งส่วนระหว่าง ชนชั้นนายทุน หรือพวกมั่งมี และอีกพวกหนึ่งคือผู้ใช้แรงงาน การเน้นหนักในชนชั้นทั้งสองนี้ทำให้แนวคิดมาร์กซิสต์เสนอชนชั้นที่กระจัดกระจายในระดับกลางเข้าไว้ในกลุ่มเดียวกันกับชนชั้นแรงงาน ความมีตัวตนของชนชั้นกลางในแนวความคิดนี้จึงถูกรวบรวมไว้ในอีกสถานะหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชนชั้นกลางไม่ได้มีอยู่เลยในสังคม มาร์กซ์ได้กล่าวถึงชนชั้นกลางไว้ใน "Theories of Surplus Value" ในปี ค.ศ. 1863 ไว้ว่า การขยายตัวของชนชั้นกลางจะอยู่ระหว่างชนชั้นแรงงานกับนายทุน หรือเจ้าของที่ดิน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ อ้างถึงใน สังคิต พิริยรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2536: 72) ในยุคต่อ ๆ มา เมื่อชนชั้นกลางได้เริ่มแสดงบทบาททางชนชั้นมากขึ้น ในบริบทของ Marxian ชนชั้นกลางไม่ได้มีสถานะที่คงอยู่ หรืออาจจะอยู่ที่ไหนสักแห่งจนกระทั่งมีการพูดถึงเรื่องการยอมในทางเศรษฐศาสตร์ การให้ค่านิยามเกี่ยวกับชนชั้นกลางก็เริ่มมีรายละเอียดของคุณลักษณะสำหรับคนกลุ่มนี้มากขึ้นด้วย ในกลุ่มแนวความคิดมาร์กซิสต์ ในปี ค.ศ. 1974 Braverman ได้ให้ความหมายและทัศนะเกี่ยวกับชนชั้นกลางไว้ว่า ในระบบทุนนิยมนั้นลักษณะงานของพวกคนงานคอปกขาว (White Collar) ซึ่งถือว่าเป็นคนชั้นกลางที่มีความหลากหลายจะต้องผูกพันกับความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยี (สังคิต พิริยรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2536: 74) ทำให้ชนชั้นนี้เป็นกลุ่มคนที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความสามารถ กลายสภาพเป็นชนชั้นกรรมาชีพแบบใหม่ที่มีทักษะ และเป็นวิถีชีวิตที่ตามเทคโนโลยีไม่ทัน หรือไม่มีความจำเป็นมากไปกว่าการมีเทคโนโลยีออกไปจากระบบ ซึ่งส่งผลให้ชนชั้นกลางที่เป็น White Collar เดิม แปรสภาพไปเป็นชนชั้นกรรมาชีพแบบใหม่ อันเป็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งของสภาพชนชั้นกลางในปัจจุบัน หรือที่ ธงชัย สันติวงษ์ ได้ให้คำอธิบายภาพนี้ว่าเป็นกลุ่ม "คนจนรุ่นใหม่" หรือ The New Poor (ธงชัย สันติวงษ์, 2539: 6)

ในทัศนะของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ชนชั้นกลางกับระบบทุนนิยมต่างเป็นสิ่งที่เชื่อมถึงกันในความหมายของลักษณะนิสัยและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ นั่นก็คือ วิญญาณของระบบทุนนิยมที่มุ่งแสวงหาทรัพย์สินเป็นจุดหมายสุดท้าย (Ultimate Purpose) ของชีวิต โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อยู่ในระบบทุน ทั้งที่เป็นนายทุนหรือที่เป็นกรรมกรอิสระ (Free Labor) ในธุรกิจด้วย และจากพัฒนาการของระบบทุนนิยมทำให้เกิดการพัฒนาในตัวบุคคลซึ่งก็คือชนชั้นกลางนั่นเอง โดยทั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่าชน

ชั้นกลางตามความหมายของเขาก็คือกลุ่มคนที่มีสถานะเป็น White Collar Employee แต่จะไม่ใช่ว่าเพียงสถานะในตลาดแรงงานเป็นตัวตัดสินความเป็นชนชั้นกลางเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับความหมายของ Consumption Pattern และ Life Style ด้วย ซึ่งตัวแปรอันหลากหลายในการวิเคราะห์กลุ่มชนชั้นกลางได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เช่น กรรมสิทธิ์ อาชีพ อำนาจหน้าที่ การศึกษา สถานภาพทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม เช่น โลกทัศน์และจิตสำนึก รวมไปถึงปัจจัยทางด้านจิตวิทยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับความต้องการความสำเร็จ (Need for Achievement) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนแต่มีความสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมที่พวกเขาอาศัยอยู่ทั้งสิ้น แนวความคิดของเวเบอร์ยังได้กล่าวถึง "โอกาสชีวิต" (Life Chances) ของชนชั้นกลางว่าจะถูกกำหนดด้วย "สถานการณ์ตลาด" (Market Situation) หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า "อาชีพ" เป็นตัวชี้ถึงสถานภาพของชนชั้นนี้ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม และมีส่วนสำคัญต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคล

Poulantzas ได้ชี้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชนชั้นกลางว่าประกอบไปด้วยการว่าจ้างในธุรกิจเล็กๆ และรูปแบบการผลิตโดยช่างฝีมือ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะถูกวางองค์ประกอบจากการหาค่าแรงโดยการแลกเปลี่ยนมากกว่าที่จะขายแรงงานเหมือนแต่ก่อน และมีการแยกแยะชนชั้นว่ามือนคือการแบ่งส่วนระหว่างแรงงานสมองและแรงกาย (Mental and Manual Labor) (Larissa Lomnitz and Ana Melnick, 1991: 10) และได้สรุปลักษณะของชนชั้นกลางที่สำคัญไว้ 3 ประการ คือ

- 1) ชนชั้นกลางไม่ได้เป็นทั้งเจ้าของปัจจัยการผลิตและแรงงานในการผลิต
- 2) ชนชั้นกลางมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลสอดส่องงานในระบบที่พวกเขารับผิดชอบหรือดำรงอยู่
- 3) ชนชั้นกลางมีอำนาจและความรู้ในระบบหรือสังคมนั้นเป็นอย่างดี

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับความเป็นจริงในสังคม ชนชั้นกลางที่มีลักษณะหน้าที่ที่ไม่ได้ผูกพันกับการผลิต แต่เป็นงานที่ต้องใช้พลังทางความคิดในการควบคุมระบบที่ตัวเองสังกัดอยู่ และการเป็นตัวแทนเชื่อมโยงความชอบธรรมของระบบทุนนิยมทั้งทางด้านการเมืองและอุดมการณ์ อันสามารถอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้ในการสื่อสารทางการเมืองด้วยรูปแบบต่าง ๆ ภายในกระบวนการสื่อสาร การยืนอยู่ระหว่างคนสองชนชั้นคือชนชั้นนายทุนและชนชั้นแรงงาน ทำให้คนชั้นกลางต้องคอยสอดส่องดูแลผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชนชั้นต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ทั้งนั้นยังไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นความหวงกังวลในผลประโยชน์ของชนชั้นอื่น ๆ หรือเพื่อประโยชน์ของชนชั้นตนเองอย่างแท้จริง แต่จากสถานภาพที่ยืนอยู่ระหว่างกลางของชนชั้นต่าง ๆ ทำให้ชนชั้นกลางต้องเข้ามามีกิจกรรมเคลื่อนไหวเพื่อการณ์เพื่อ

รักษาคูณของตนด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากการต่อสู้ในพื้นที่ประสบการณ์จริง เช่น การใช้สื่อมวลชนในฐานะแหล่งข้อมูลข่าวสารและพื้นที่ในการเผยแพร่อุดมการณ์

พัฒนาการของชนชั้นกลางไทย

การเริ่มต้นใช้คำว่า "ชนชั้นกลาง" ในสังคมไทยนั้น ได้เกิดขึ้นในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากสุนทรพจน์ครบรอบ 2 ปีแห่งการปฏิวัติ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2503 ความว่า

"วิธีที่ดีที่สุดสำหรับการสร้างชาติ สร้างประชาคมให้มีพื้นฐานมั่นคงเป็นการสร้างชนชั้นกลางให้มีจำนวนมากกว่าชนชั้นอื่นอันเป็นยอดปรารถนา.....เป็นระบอบที่พยายามสร้างชนชั้นกลาง โดยมีจุดหมายปลายทางที่จะให้ประเทศของเรามีชนชั้นกลางมาก เพราะข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า เราสามารถสร้างชนชั้นกลางขึ้นมาได้มาเพียงใดก็เป็นการสร้างสังคมใหม่สำหรับประเทศ และเป็นสังคมที่ผาสุกมาเพียงนั้น แผนผังโครงสร้างเศรษฐกิจที่ทำมา แล้วก็นุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายอันนี้..." (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2536: 66)

ในช่วงของการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพลสฤษดิ์นี้ ได้ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลาง ถึงแม้ว่าจำนวนของชนชั้นกลางส่วนใหญ่ยังอยู่ในส่วนของข้าราชการ แต่จากการที่เศรษฐกิจขยายตัวอย่างมากทำให้เกิดการก่อตัวของกลุ่มนักศึกษาในการต่อต้านหรือชี้ประเด็นปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ เช่น การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2515 หรือการต่อต้านฐานทัพอเมริกันในประเทศไทย และถือได้ว่านักศึกษาและปัญญาชนที่เป็นพยานประวัติศาสตร์เหล่านี้ถือเป็นต้นแบบ (Proxy) ที่ได้เติบโตมาเป็นชนชั้นกลางในปัจจุบันภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 พร้อม ๆ กับการดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ชนชั้นกลางก็ได้เริ่มขยายตัวและมีการรวมตัวกันอย่างเวิ้งว้างเรื่อยมา จนมาถึงยุคที่คำว่า "ชนชั้นกลาง" ถูกพูดถึงมากที่สุดก็คือในสมัยของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ กระแสการตื่นตัวของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งได้ทำให้ชนชั้นกลางแสดงตัวทางการเมืองอย่างจริงจังมากขึ้น อันเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดสภาวะการไหลของข่าวสารทางการเมืองอย่างมากมายภายในกลุ่มชนชั้นกลางด้วยกันเอง นอกเหนือไปจากปัจจัยทางการเมืองแล้ว ปัจจัยทางเศรษฐกิจในขณะนั้นยังเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อการขยายตัวของชนชั้นกลางไทยอันเนื่องมาจากยุคเฟื่องฟูของภาวะการเงิน และการลงทุนในด้านต่าง ๆ จนเมื่อเข้าสู่เหตุการณ์ 17-20 พฤษภาคม 2535 ภาพของชนชั้นกลางได้ปรากฏชัดเจนขึ้น อันเป็นภาพของกลุ่มคนที่ต้องการสิทธิเสรีภาพอันชอบธรรมและเป็นฝ่ายที่กล้าแสดงออกซึ่งความคิดเห็นทางการเมืองจนกระทั่งกลายเป็นตัวแปรทางการเมือง

และกลายเป็นพลังกดดันรัฐบาล เมื่อเหตุการณ์สิ้นสุดลงชนชั้นกลางไทยก็ได้ถูกนำมาวิพากษ์วิจารณ์อย่างแพร่หลายถึงบทบาทและหน้าที่ที่แท้จริงต่อสังคม รวมไปถึงเจตนาที่ซ่อนอยู่ภายในของชนชั้นกลางที่มีต่อสังคมว่าถูกกำหนดด้วยแนวความคิดและอุดมการณ์อะไรบ้าง และถ้าหากพิจารณาตามกรอบแนวความคิดเชิงพหุนิยมหรือแบบเวเบอเรียนจะเห็นได้ว่า ชนชั้นกลางในสังคมไทยครอบคลุมคนอยู่หลายประเภท ทั้งในระบบราชการและนอกระบบราชการ มีฐานะและบทบาทในการทำหน้าที่ต่อสังคมมากมายหลายแขนงแตกต่างกันไปตามอาชีพ รายได้ และสถานะทางสังคมอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไป แต่ค่านิยมของชนชั้นกลางที่มีเหมือนกันในสังคมก็คือ ลักษณะของการเป็นคนทำงาน รักษาน้ำใจและความก้าวหน้าในชีวิตทั้งของ ตนเองและส่วนรวม ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่จะชี้ให้เห็นถึงอุดมการณ์ 2 ฝ่ายที่สะท้อนภาพชนชั้นกลางในปัจจุบันได้ดีที่สุด

สำหรับกรณีสังคมไทยนั้น ชนชั้นกลางในสังคมไทยเป็นเรื่องที่ต้องแยกย่อยพิจารณาตามบริบทในหลาย ๆ ประการ ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างไปบ้างกับทฤษฎีชนชั้นกลางของประเทศตะวันตก เนื่องจากชนชั้นกลางไทยในปัจจุบันนั้นไม่ได้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวเหมือนในยุคก่อน เพราะเมื่อสังคมเข้าสู่ยุคคลื่นลูกที่สาม กลับกลายเป็นว่าชนชั้นกลางไทยได้กลายเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายสูง ไม่ว่าจะเป็นการตั้งคำถามในเรื่องของอาชีพ เงินเดือน การศึกษา อุดมการณ์ ฯลฯ ว่าต้องอยู่ในระดับใดจึงจะจัดว่าเป็นชนชั้นกลาง หรือในข้อจำกัดของพื้นที่ระหว่างเมืองหลวงกับต่างจังหวัด รูปแบบของการสื่อสารทางการเมือง รวมไปถึงการใช้อำนาจทางการเมืองโดยตรงกับการวิ่งเข้าหาอำนาจท้องถิ่น ความแตกต่างที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยนี้ก็ยังชี้ให้เห็นว่าชนชั้นกลางของสังคมไทยและชนชั้นกลางในยุโรปนั้นยังมีความแตกต่างในเรื่องของพฤติกรรมทางการเมืองอยู่พอสมควร ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อในชนชั้นกลางต่อการเป็นหัวขบวนในการเรียกร้องประชาธิปไตยหรือการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งไม่ได้พิจารณากันเพียงแค่ฐานะทางเศรษฐกิจอย่างในสังคมไทย อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าการกำหนดความหมายและลักษณะของชนชั้นกลางสำหรับสังคมไทยปัจจุบันนั้นเป็นเรื่องที่ไม่สามารถทำได้อย่างชัดเจนและตายตัว แต่เกณฑ์การพิจารณาพื้นฐานชนชั้นกลางไทยในปัจจุบันก็คือการใช้แนวทางของเวเบออร์ โดยการมุ่งพิจารณาเริ่มต้นที่ตัวแปรทางเศรษฐกิจ หรือโอกาสชีวิต (Life Chance) เป็นตัวแบ่งแล้วจึงพิจารณาในส่วนที่เป็นเนื้อหาของอุดมการณ์ทางชนชั้น ถึงแม้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นนี้จะไม่จริงจังอย่างที่หวังกันไว้มากแต่อย่างน้อยในเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมาก็ยังปรากฏให้เห็นว่า "ชนชั้นกลาง" ยังเป็นกลุ่มที่ถูกคาดหวังจากสังคมอยู่นั่นเอง แม้ว่าการแสดงออกของกลุ่มเหล่านี้จะมีหรือไม่มีผลประโยชน์ใด ๆ แฝงอยู่เบื้องหลังก็ตาม

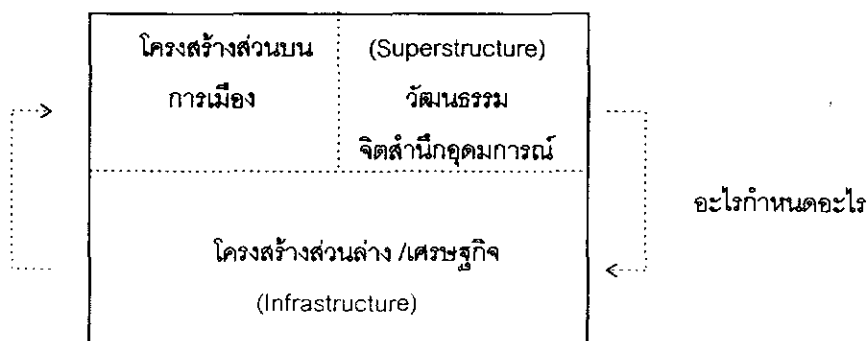
ชนชั้นกลางกับการต่อสู้ทางอุดมการณ์และการสื่อสารทางการเมือง (กาญจนา แก้วเทพ, 2539)

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองและอุดมการณ์ของชนชั้นกลางนี้ เราสามารถนำเอารอบแนวความคิดเกี่ยวกับ "ทฤษฎีการครอบงำทางความคิด" หรือ "ทฤษฎีภาวะการนำ" (Hegemony) ของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci, 1891-1937) นักเศรษฐศาสตร์การเมืองชาว อิตาลี ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้ถูกบันทึกไว้ในหนังสือที่ชื่อ "Prison Notebooks" (1929-1935) มาใช้อธิบายเนื่องจาก กรัมสกีได้ให้ความสนใจในความเป็นมาและรูปแบบที่หลากหลายในการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งครอบคลุมความหมายเดียวกันกับ "การเมืองคือการต่อสู้ระหว่างชนชั้น หรือส่วนต่างๆ ของสังคม ที่กลุ่มหนึ่งประสบผลสำเร็จจากการสูญเสียของกลุ่มอื่น ๆ"

(1) ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองของกรัมสกี

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของกรัมสกีนั้น ต้องเริ่มจากความเป็นมาของการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมของนักทฤษฎีพาณิชยยุคแรก ๆ กล่าวคือ ในยุคของ Marx Engels Lenin และ Stalin ได้ยึดการแบ่งของโครงสร้างระหว่างโครงสร้างชั้นล่าง (Infrastructure) อันหมายถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ กับ โครงสร้างชั้นบน (Super-structure) อันหมายถึงโครงสร้างทางการเมือง วัฒนธรรม ความคิด จิตสำนึกและอุดมการณ์ต่าง ๆ และจากการกำหนดความสัมพันธ์ของโครงสร้างทั้ง 2 ระดับ ทำให้เกิดข้อสรุปในยุคนั้นว่า "โครงสร้างชั้นล่างเป็นตัวกำหนดโครงสร้างชั้นบน"

แผนภูมิที่ 1 แสดงโครงสร้างสังคมของนักทฤษฎีพาณิชยุคแรก

แต่จากข้อสรุปดังกล่าวทำให้กรัมนี่ตั้งข้อสงสัยไว้ 2 ประการ คือ

1. วิธีการแบ่งแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดนั้น สามารถกระทำได้จริงหรือไม่ โดยเขาได้ยกตัวอย่างของโครงสร้างส่วนล่างมาตั้งคำถามว่า วิธีการที่นักเศรษฐศาสตร์ (Economism) นิยมมองดูเศรษฐกิจโดยเห็นแต่มิติด้านเศรษฐกิจ และมองข้ามจริยธรรม-การเมือง (Ethico-Political dimension) ของเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงหรือไม่

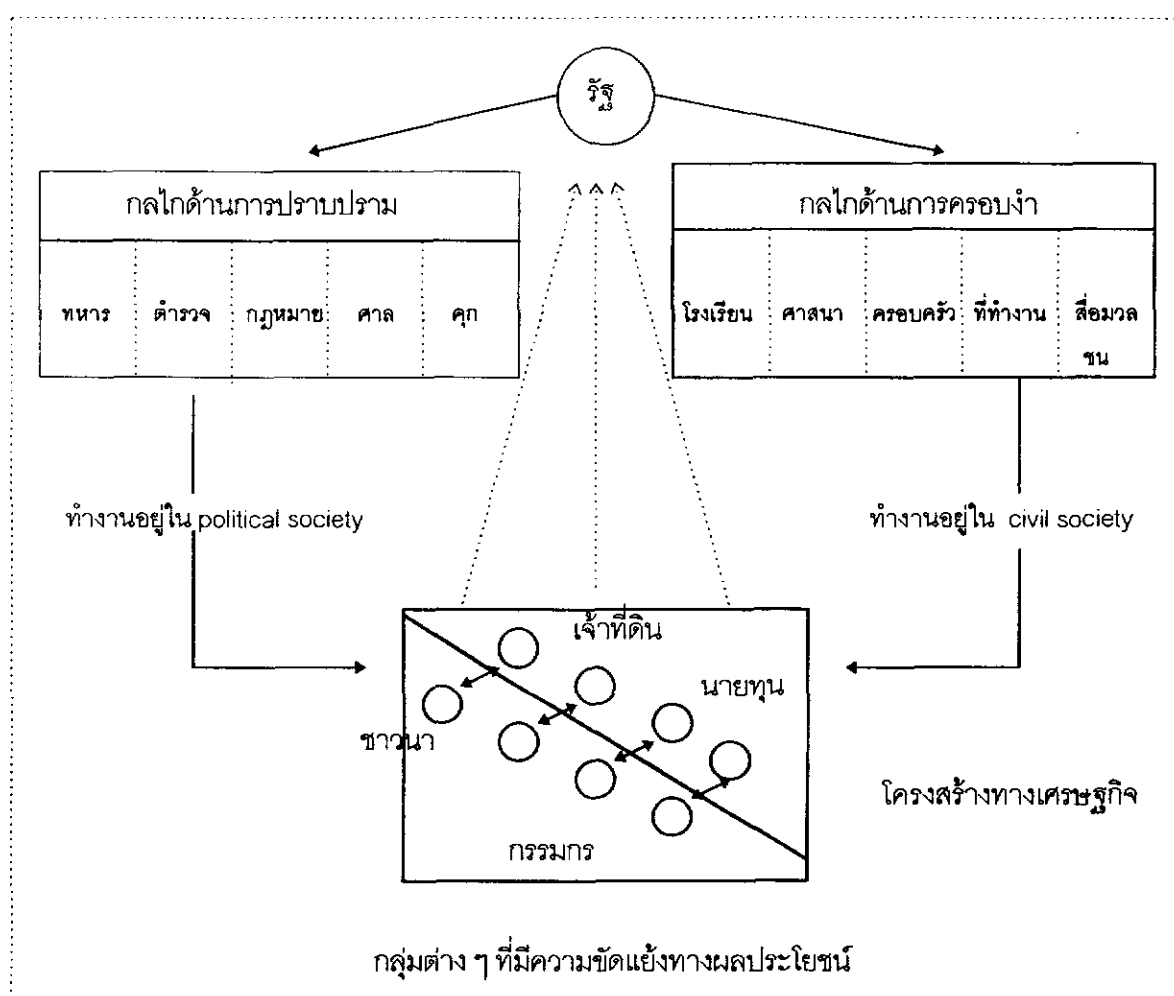
2. เป็นเรื่องจริงที่แน่นอนหรือไม่ที่โครงสร้างส่วนล่างจะเป็นตัวกำหนดโครงสร้างส่วนบน (ที่เรียกว่า Economic Determinism) โดยกรัมนี่ เชื่อว่า มีหลายกรณีมากที่โครงสร้างส่วนบน จะทำงานไปอย่างเป็นอิสระ และอาจจะมีบางกรณีที่โครงสร้างส่วนบน เช่นเรื่องอุดมการณ์ วัฒนธรรม ที่อยู่ในปริณิณทลของสังคมพลเรือน (Civil society) อาจจะเข้าไปมีส่วนกำหนดโครงสร้างส่วนล่าง

จากคำถามของกรัมนี่ทั้ง 2 ข้อนี้ เขาได้ปฏิเสธการวิเคราะห์แบบหยาบ ๆ ของนักทฤษฎีวิพากษ์ยุคแรก ที่เชื่อว่าหากกลุ่มคนใดได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (Means of Production) ก็จะได้ควบคุมปัจจัยในการผลิตจิตสำนึกและวัฒนธรรมไปโดยปริยาย (Means of Ideological Production) แต่เขากลับเกิดความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องโครงสร้างส่วนบนเป็นหลัก ซึ่งเป็นทัศนะในเรื่องของ "โครงสร้าง" (Structure) VS "มนุษย์ผู้กระทำการ / ปฏิบัติการของมนุษย์ (Agency) เขาได้รื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับมนุษย์ผู้กระทำการที่สามารถมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน (Dialectic) ขึ้นมา อาจจะสรุปได้คร่าวๆว่า กรัมนี่ สนใจที่จะวิเคราะห์โครงสร้าง เช่น การตอบคำถามที่ว่าบรรดาสถาบันหลักๆ ทางวัฒนธรรม (Dominant Cultural Institutions) เช่น โรงเรียน ศาสนา และ สื่อสารมวลชน จะสามารถครอบงำมนุษย์ได้อย่างไร ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจเชิงทฤษฎีให้กระจ่าง แต่ในเวลาเดียวกันเขาก็ไม่ลืมจะผนวกความสนใจที่จะค้นคว้าด้วยว่า แล้วมนุษย์ผู้อยู่ในโครงสร้างดังกล่าวได้พยายามต่อสู้ ดัดแปลงต่อต้าน เปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างไร ความรู้ประการหลังนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการ เพราะในขณะที่โครงสร้างเป็นตัวหล่อหลอมมนุษย์นั้น ในอีกด้านหนึ่ง มนุษย์เองก็เป็นผู้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้วยเช่นกัน เช่นเดียวกับคนที่อยู่ในระบบสื่อสารมวลชน ก็ย่อมที่จะต่อสู้ หรือพัฒนาความสามารถของตนเพื่อให้ระบบที่ตนสังกัดอยู่มีการพัฒนาไปในแนวทางที่เสรีมากขึ้น

(2) การอธิบายโครงสร้างและกลไกสังคม

กรัมซีได้อธิบายโครงสร้างและกระบวนการทำงานของสังคมอย่างมีพลวัต (Dynamic) ได้ตามแผนภาพ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างสังคมตามทัศนะของ Gramsci

โดยกรัมซีได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างและกลไกของสังคมดังต่อไปนี้

1. ในมิติเศรษฐกิจจะมีกลุ่มพื้นฐานต่างๆ ที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน เช่นผลประโยชน์ของกรรมกรจะขัดแย้งกับนายทุน ชาวนาจะขัดแย้งกับเจ้าที่ดิน เป็นต้น

2. เพื่อให้การจัดการกับผลประโยชน์เป็นไปเพื่อกลุ่มของตน กลุ่มต่างๆ จะพยายามส่งตัวแทนของตนเข้าไปสังกัดอยู่ใน "รัฐ" ตามกลไกของสังคม เช่นในระบบประชาธิปไตย ก็จะผ่านระบบการเลือกตั้งผู้แทน ในระบบเผด็จการทหาร ก็จะใช้การปฏิวัติรัฐประหาร เป็นต้น

3. นอกเหนือจาก "รัฐ" ที่เป็นกลไกการปกครองแล้ว สังคมยังมีกลไกอีก 2 ชนิดที่ดำเนินงานทางสังคม กลไกแรกเป็นกลไกด้านการปราบปราม (Repressive Apparatus) ธุรกรรมของกลไกนี้ก็คือ กองทัพ ตำรวจ กฎหมาย ศาล คุก ฯลฯ ที่ทำงานอยู่ในปริณทณของสังคมการเมือง (political society) กลไกจะใช้มาตรการที่รุนแรง ใช้กำลังปราบปราม ดังที่ทุกครั้งเราจะได้เห็นภาพว่า เมื่อคนงานลุกฮือขึ้นมาเดินขบวนประท้วง ก็จะมีคำสั่งให้ตำรวจหรือทหารเข้าจับกุมปราบปราม เป็นต้น

4. อีกกลไกหนึ่งเป็นเป็นกลไกด้านการครอบงำทางความคิด (Ideological Apparatus) ธุรกรรมของกลไกนี้ก็คือ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา ที่ทำงาน สื่อมวลชน ฯลฯ ที่ทำงานอยู่ในปริณทณของสังคมพลเรือน (civil society) กลไกนี้จะใช้มาตรการไม่รุนแรง คือใช้การอบรมบ่มเพาะ ปลุกฝังความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ ฯลฯ ที่ละเล็กละน้อยอยู่ในชีวิตประจำวันทุกๆ วันซึ่งอาจจะใช้เวลานาน เพื่อให้คนในสังคมยอมรับความคิดหลักหรือเห็นดีเห็นงามกับอุดมการณ์ของสังคมอย่างสมัครใจ

5. กรั้มซีกกล่าวว่า ในขณะที่กลุ่มคนพื้นฐานที่ทำงานเกี่ยวข้องอยู่กับการผลิตโดยตรง เช่น กรรมกร นายทุน ชาวนา เจ้าที่ดิน จะพยายามส่งตัวแทนเข้าไปยึดอำนาจรัฐ หรือต่อรองกับอำนาจรัฐ จะมีคนอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่พวกชนชั้นกลางที่ไม่ได้ทำงานอยู่กับการผลิตโดยตรง คนกลุ่มนี้จะทำงานโดยการกินเงินเดือน (ที่เป็นมูลค่าส่วนเกินจากการผลิต) โดยทำงานอยู่ตามกลไกรัฐทั้งสองประเภท ดังนั้นเมื่อคนกลุ่มใดสามารถเข้าครอบงำอำนาจรัฐได้ ก็ใช้กลไกรัฐดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ต่อตัวเอง ตัวอย่างเช่น เมื่อนายทุนกลุ่มใดได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ก็จะออกกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมของตน เป็นต้น รวมทั้งสามารถก็กำกับการใช้กลไกรัฐทั้ง 2 ประเภทได้ด้วย

(3) คำอธิบายเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐ กับ การยึดพื้นที่ทางวัฒนธรรม
(War of Movement VS War of Position)

ในยุคแรกของนักทฤษฎีปฏิวัติที่ใช้เรื่องชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นหลักนั้น แนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ยึดถือมักจะเป็นข้อเสนอให้มีการต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐที่เรียกว่า War of Movement และมีกิจกรรมที่เคลื่อนไหวในปริณทณทางการเมืองเป็นหลัก

สำหรับกรัมซี เขาได้พิจารณาว่า หากพรรคการเมืองพรรคใดกระทำแต่สงครามแห่งการเคลื่อนไหวทางการเมือง (War of Movement) ดังกล่าว นอกจากจะประสบความสำเร็จได้ยากแล้ว แม้ว่าได้อำนาจรัฐมาก็ยังยากที่จะรักษาอำนาจนั้นไว้ได้ยาวนาน ทั้งนี้ยังไม่ต้องพูดถึงการใช้อำนาจดังกล่าวไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระเบียบของสังคมเสียใหม่ ดังนั้น Gramsci จึงเสนอว่า ก่อนที่จะมีการทำ War of Movement นั้น จำเป็นต้องทำสงครามแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของประชาชน และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคม (War of Position) อันหมายความว่า กลุ่มที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น จะต้องเอาชนะความคิดและจิตใจของคนทุกๆ กลุ่มในสังคม และเป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันทุก ๆ วัน โดยมีรูปแบบที่หลากหลาย ตัวอย่างที่เป็นจริงเป็นจังที่สุดในประวัติศาสตร์ก็คือ แทบจะไม่มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมที่ไหนเป็นไปได้ หากไม่สามารถทำให้กองทัพหันมาเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการที่คนกลุ่มหนึ่งทำให้ความคิด อุดมการณ์ จริยธรรม วัฒนธรรมของตนเองกลายเป็นความคิดและวัฒนธรรมหลักของสังคมได้นั้น เรียกว่า "การครอบครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์" (Hegemony) ทั้งที่ที่ความคิดดังกล่าวอาจจะตอบสนองผลประโยชน์ของคนเพียงกลุ่มเดียวก็ตาม แต่คนอื่น ๆ กลุ่มอื่นๆ ต่างก็ยอมรับและพลอยเห็นดีเห็นงามไปด้วย

กรัมซีชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการปลูกเร้าจิตสำนึกโดยการเรียกร้องต่อมวลชนเพื่อให้มวลชนเกิดการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลครอบงำ (กลไกทางสังคม) ที่มีอยู่หลายรูปแบบ จุดนี้เองที่สื่อมวลชนได้ถูกนำเข้ามาเป็นกลไกหนึ่งในเชิงยุทธศาสตร์ เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นกลไกทางสังคมที่สำคัญและเหมาะสมกับสภาพชีวิตประจำวันของมวลชน โดยมีกลไกการทำงานในมิติสาธารณะ ยุทธศาสตร์นี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากต่อการเป็นผู้นำทางอุดมการณ์ เพราะวัตถุประสงค์ของการแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดนี้ก็คือ การยึดเอาความยินยอมของสังคมพลเมือง (Civil Society) อันเป็นการต่อสู้เพื่อเอาชนะทางด้านอุดมการณ์ด้วยการตอกย้ำอุดมการณ์นั้นอย่างต่อเนื่อง หรือที่เรียกว่า "การผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางการผลิต" (Reproduction of the Relation of Production) เพื่อให้เกิดการยอมรับในอุดมการณ์ที่ครอบงำสังคม หากชนชั้นใดสามารถยึดครองเอาพื้นที่ในสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ได้มากกว่าก็ย่อมเป็นผู้ที่จะสามารถครอบงำหรือสร้างภาวะการนำ (Hegemony) ทางความคิดและอุดมการณ์ภายในสังคมนั้นได้เหนือกว่าชนชั้นอื่น

ถึงแม้ว่าเนื้อหาของแนวคิดของกรัมซีมีบางส่วนที่ได้แย้งแนวคิดเรื่องชนชั้นของมาร์กซ์ ก็คือการไม่ได้เอาเฉพาะปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยโครงสร้างมาเป็นตัวกำหนดอุดมการณ์ทางชนชั้น ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า กรัมซีได้เน้นที่ลักษณะของการแสดงออก รวมทั้งวิธีที่ทำให้เกิดความหมายและกลไกของอุดมการณ์ที่สามารถทำให้เกิดการยอมรับปฏิบัติตาม ตลอดจนความสำเร็จในการสร้างจิตสำนึกสิ่งนี้

เองที่เปิดโอกาสให้สังคมเกิดมีกลุ่มชั้นนำขึ้น "อุดมการณ์เฉพาะประจำชนชั้น" (Class Ideologies) จึงจำเป็นที่จะต้องถูกเผยแพร่ด้วยกลไกต่าง ๆ เพื่อให้อุดมการณ์ของตนกลายเป็น "อุดมการณ์หลักของสังคม" (Dominant Ideologies) จากที่เคยเป็นเพียงแค่ "อุดมการณ์ต่อต้าน" (Counter Ideologies) นอกจากนี้ก็ยังสามารถชี้ให้เห็นว่าชนชั้นที่จะสามารถดำรงภาวะการนำทางอุดมการณ์ได้นั้น เป็นเพราะเขาสามารถแสดงให้เห็นว่าผลประโยชน์บางอย่างซึ่งอาจจะเป็นเพียงผลประโยชน์ของกลุ่มตน ให้กลายเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของสังคมทั้งหมด ภาวะการครอบงำหรือภาวะการนำนี้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะว่ามันไม่ได้มีความหมายผิวเผินเพียงแค่การสร้างอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองของมวลชนเท่านั้น หากแต่มันยังมีความหมายครอบคลุมถึงวิธีที่มวลชนดูโลกหรือสังคม และตีความประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของเขาทั้งหมดเลยทีเดียว (ศิริชัย ศิริภายะ และ กาญจนา แก้วเทพ, 2531)

ในสภาพการณ์ปัจจุบันที่อาจจะคาดเดาได้ว่า ชนชั้นกลางกำลังสร้างเงื่อนไขและกลวิธีต่างๆ เพื่อให้เกิดกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชนชั้นตน การที่จะทำให้อุดมการณ์ของตนถูกยอมรับและถือเป็นเรื่องของคนทั้งสังคมและเพื่อให้ได้มาซึ่งการครอบงำอุดมการณ์ทางการเมืองนั้น อย่างน้อยก็จะต้องปรับวิธีคิดหรือตกลงในเรื่องผลประโยชน์ของชนชั้นในสังคม (การชิงพื้นที่ทางความคิดนี้ไม่ได้มีความหมายเฉพาะการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมไปถึงการต่อสู้เพื่อจริยธรรมและการเมือง) โดยสามารถทำให้กลุ่มคนและชนชั้นอื่นในสังคมมีจิตสำนึกรับรู้และยอมรับได้ว่าผลประโยชน์ของชนชั้นตนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับผลประโยชน์ของชาติ โดยส่วนรวม ความรุ่งเรือง ความสำเร็จและชัยชนะของชนชั้นตนหมายถึงความรุ่งเรือง ความสำเร็จและชัยชนะของส่วนอื่น ๆ ของสังคมโดยรวมด้วย ไม่ใช่เป็นผลประโยชน์แต่ชนชั้นตนเท่านั้น ซึ่งก็ต้องข้ามผลประโยชน์ที่เน้นเฉพาะกลุ่มหรือชนชั้นของตน (Corporate Interests) ออกไป แต่ต้องพยายามสร้างความ เป็นเอกภาพที่แท้จริงในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นตนเองและผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ (National or Public Interests) ให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังจะต้องสามารถรวม (Incorporate) เอาผลประโยชน์และข้อเรียกร้องของกลุ่มชนชั้นอื่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการอบผลประโยชน์และข้อเรียกร้องของชนชั้นตนในทางการเมืองได้โดยเริ่มจากการพิจารณาข้อจำกัดของสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความเกี่ยวพันกันของข้อเรียกร้องในชนชั้นต่าง ๆ รวมทั้งความแตกต่างของความต้องการเหล่านั้น การที่จะให้ชนชั้นต่างๆ ยอมรับกระแสการครอบงำทางอุดมการณ์หรือความคิดทางการเมืองจำเป็นอย่างยิ่งที่ชนชั้นกลางจะต้องคิดถึงผลประโยชน์ของกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วยเสมอ โดยการผนวกเอาข้อเรียกร้องเหล่านั้นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์แห่งชนชั้นตนด้วยและแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่มีร่วมกัน การรวมตัวเรียกร้องของชนชั้นต่าง ๆ ในเชิงพันธมิตรจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตามที่ส่วนรวมต้องการให้เป็นไป (เกษียร เตชะพีระ, 2537)

สำหรับกลไกทางสังคมที่ชนชั้นกลางได้นำมาใช้ก็คือ "สื่อมวลชน" ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงหรือต่อสู้ในด้านอุดมการณ์ แต่อย่างไรก็ตามสื่อมวลชนเองก็มีข้อจำกัดในความ เป็นอิสระต่อการเผยแพร่ข่าวสารอันเกิดจากการควบคุมของรัฐโดยทางอ้อม การดำเนินกิจการในระบบ ธุรกิจ รวมไปถึงการควบคุมตนเองโดยการรับผิดชอบในการทำหน้าที่กำหนดวาระข่าวสารของสาธารณชน รวมทั้งลักษณะของความยืดหยุ่น และการเปลี่ยนแปลงแนวทางและบทบาทของตนต่อเนื้อหาต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพความคิดและความต้องการของผู้รับสารกลุ่มต่าง ๆ ในขณะนั้น (ความแตกต่างทั้งจากชนชั้น / อาชีพ / อุดมการณ์) โดยเฉพาะสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ ซึ่งได้ถูกขนานนามว่าเป็น "กระบอกเสียงของประชาชน" ได้เปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทต่อกระแสความคิดในสังคมได้มากขึ้น ซึ่งกรัมซีได้กล่าวว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทอย่างมากต่ออุดมการณ์ทางชนชั้น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นกลุ่ม(ชนชั้นกลาง)ที่ได้ยึดพื้นที่อุดมการณ์หลักของสังคมเอาไว้บางส่วน ทั้งในส่วนที่เป็น การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม และ การเมือง รวมทั้งวัฒนธรรม และในระหว่างชนชั้นด้วยกันเองต่างก็พยายามที่จะชิงพื้นที่ทางความคิดและจิตสำนึกของสังคมด้วยอุดมการณ์ที่ตนมีอยู่ผ่านสื่อมวลชนนั้น เพื่อรักษามลประโยชน์ตามอุดมการณ์ที่ยึดถือเอาไว้ หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นกลไกทางสังคมตัวหนึ่ง ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวประสานและสะท้อนความคิดหรือตอบสนองผลประโยชน์ของคนในสังคมบางกลุ่ม ด้วยวิธีที่แตกต่างกันออกไป

(4) คำอธิบายเรื่องปัญญาชน (Intellectual)

สำหรับปฏิบัติการ Hegemonize นั้นอาจจะประกอบไปด้วยปฏิบัติการวาทกรรม (Discursive Practice) เช่นการให้คำอธิบาย การอบรมสั่งสอน การเผยแพร่แนวคิดผ่านสื่อต่าง ๆ การโฆษณาชวนเชื่อ ฯลฯ และปฏิบัติการที่เป็นการลงมือดำเนินการในรูปของการกระทำ (Action) หรือ กิจกรรม (Activities) เช่นการทำบุญกุศลของบรรดานายทุน การทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ทั้งหลาย ฯลฯ ในการปฏิบัติการทั้ง 2 ประเภทนี้ กลุ่มคนพิเศษที่กรัมซีเรียกว่า "ปัญญาชน" (Intellectual) จะมีบทบาทพิเศษ โดยเฉพาะการเป็นผู้นำทางการเมืองโดยการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ไปยังส่วนต่าง ๆ ของสังคม

เนื่องจากปฏิบัติการ hegemony ไม่ว่าจะเป็นด้านปฏิบัติการด้านวาทกรรมหรือด้านกิจกรรม ล้วนแล้วแต่ต้องมีปัญญาชนเป็นผู้คิดวิธีการ แสวงหาเนื้อหา หรือเป็นผู้ลงมือปฏิบัติการเอง ดังนั้นกรัมซีจึงให้ความสนใจวิเคราะห์ประเภทและบทบาทหน้าที่ของปัญญาชนเป็นพิเศษ

กรรมวิธี ได้แบ่งประเภทของปัญญาชนออกเป็น 3 ประเภทซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกันออกไป

(i) ปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional Intellectual) ได้แก่ นักคิด หรือนักถ่ายทอดเผยแพร่
อุดมการณ์หลักของสังคม วิธีการค้นคิดอุดมการณ์และวิธีการถ่ายทอดเผยแพร่อุดมการณ์ของ
ปัญญาชนกลุ่มนี้ จะเป็นแบบจากบนลงล่าง (Top-down Approach) กล่าวคือ จะเป็นผู้นำเอา
อุดมการณ์ของชนชั้นนำมาอบรมสั่งสอนให้แก่ชนชั้นอื่นๆ

จากประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงสังคมจากสังคมแบบเดิม (Traditional society) มาเป็น
สังคมแบบใหม่ (Modern Society) ปัญญาชนกลุ่มนี้ยังได้นักคิดของชนชั้นสูง ครูบาอาจารย์ พระ
สงฆ์ ปราชญ์ผู้รู้ ฯลฯ จะมีบทบาทอย่างมากในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การลด
ระดับความไม่รู้หนังสือของมวลชน การสั่งสอนให้มวลชนคุ้นเคยกับวัฒนธรรมแบบใหม่ๆ เช่น
เทคโนโลยี ความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์

(ii) ปัญญาชนก้าวหน้า (Progressive Intellectual) ได้แก่ นักคิดที่นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ ที่ล้ำ
หน้าไปกว่าอุดมการณ์ที่มีอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ปัญญาชนกลุ่มนี้อาจจะไม่ทำหน้าที่เพียงเผยแพร่สั่งสอน
อุดมการณ์หลักเท่านั้น หากแต่จะยังวิพากษ์วิจารณ์ หรืออาจจะกล่าวว่า มีความต้องการที่จะปฏิรูป
ระบบคิดเดิมด้วย

ปัญญาชนก้าวหน้านี้อาจจะมาจากทุกกลุ่มสังคม ชุดของค่านิยม (set of values) ที่แต่ละคน
ยึดถือก็อาจจะมีอย่างหลากหลาย แหล่งความคิด (resource) ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ความคิดก็อาจจะ
มาจากหลายแหล่ง บางคนอาจจะย้อนไปหาอุดมการณ์เก่าที่มีในสังคมแต่เสนอว่าจะต้องปรับปรุงด้วย
(ในกรณีของสังคมไทย ก็เช่นกลุ่มปฏิรูปพุทธศาสนา) บางคนอาจจะก้าวไปเป็นกลุ่มเทคโนโลยีที่มั่น
ใจในความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ฯลฯ ข้อที่น่าสังเกตคือ คนกลุ่มนี้จะมีการสร้างสรรค์คำศัพท์ใหม่ๆ
เฉพาะๆ (dialect) เพื่อใช้สื่อความคิดของตนเอง

(iii) Organic Intellectual ความแตกต่างระหว่างปัญญาชนกลุ่มสุดท้ายนี้กับสองกลุ่มแรก
ก็คือ ในขณะที่ปัญญาชน 2 กลุ่มแรกนั้นจะเป็นปัญญาชนของสังคม โดยที่แนวคิดและผลประโยชน์
ของเขาไม่ได้ผูกติดกับกลุ่มสังคมกลุ่มใด หรือชนชั้นใดอย่างโดยตรงและเป็นการเฉพาะ แต่ Organic
Intellectual นั้น จะเป็นปัญญาชนที่เป็นตัวแทนของชนชั้น หรือกลุ่มประโยชน์กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดย
เฉพาะ การสร้างสรรค์แนวคิดและการเผยแพร่แนวคิดของพวกเขาจะผูกติดกับการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

หรือชนชั้นหนึ่งอย่างแนบแน่น รูปแบบที่เห็นได้ง่ายที่สุดก็คือ นักทฤษฎีของพรรคการเมือง นักวิชาการของสหภาพแรงงาน ทีมที่ปรึกษาของบริษัทธุรกิจ เป็นต้น

สำหรับปัญญาชนในประเทศไทย จากปรากฏการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ส่งผลให้ก่อเกิดชนชั้นกลางที่ต่างอุดมการณ์กันนั้นได้เติบโตขึ้นในสังคมไทย และได้กลายมาเป็นปัญญาชนในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ผ่านประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมือง มีความรู้ทางการเมือง และมีแนวคิดแบบเสรีนิยม คนกลุ่มนี้ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการเป็นผู้ชี้นำความคิด หรือเป็นนักวิชาการที่คอยวิพากษ์สังคม โดยยึดเอาอุดมการณ์ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม (Totality) มีความรู้สึกต่อสังคม ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่าย โดยเฉพาะการต่อสู้เพื่อคนชั้นล่าง ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของชาติและความสงบสุขที่แท้จริงของสังคม

สำหรับปัญญาชน หรือนักคิดของสังคม (Intellectual , Intelligentsia หรือ Literati) จะเป็นใครในสังคมไทยนั้น อาจจะสรุปความหมายสั้น ๆ ได้ว่า "ปัญญาชนคือนักคิด ผู้มีปัญญา มีกิจกรรมทางปัญญาที่สังคมเห็นได้ และเป็นผู้ใช้ปัญญาและวิจรรณญาณอย่างอิสระ" (กมล สมวิเชียร อ้างถึงใน ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2529: 142) โดยที่ปัญญาชนนั้นเป็นพวกที่มีความรู้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาดีเลิศ มีฐานะ หรือฐานันดร แต่สิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงการเป็นปัญญาชนของสังคมก็คือ การมีกิจกรรมทางปัญญาที่สามารถกระทำและเห็นได้จริงในสังคม และเป็นกลุ่มบุคคลที่เสนอตัวเพื่อการตอบสนองผลประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง โดยมีเจตนาที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในเรื่องของอุดมการณ์แห่งชาติ ปัญญาชนโดยทั่วๆ ไปแล้วได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 พวกและมีบทบาทในสังคมที่แตกต่างกันออกไป คือ ปัญญาชนหัวเก่า (Tradition-Oriented) คือ ปัญญาชนที่มีบทบาทในการรักษา สงวนไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติและเผ่าพันธุ์ ขยายความและเป่าประกาศคุณธรรมนั้นต่อ ๆ ไป และอีกพวกหนึ่งคือ ปัญญาชนหัวใหม่ (Changed-Oriented) หรืออาจจะเรียกอีกชื่อหนึ่งได้ว่า "ปัญญาชนหัวก้าวหน้า" คือ พวกที่มุ่งเปลี่ยนแปลง สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากของเก่าไปสู่ของใหม่ หรือความคิดใหม่ และอาจจะกล่าวได้อย่างสั้น ๆ ว่า ปัญญาชน คือบุคคลที่มุ่งเปลี่ยนแปลงสังคม ชอบค้าน และท้าทายความคิดและวิธีการเก่า ๆ ก็ได้ และหน้าที่ของปัญญาชนที่มีต่อสังคมนั้น นอกจากจะมีส่วนร่วมในการผลักดันให้มีเกิดการปฏิรูปกลไกต่าง ๆ ในสังคมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นแล้ว เอ็ดเวิร์ด ซิลส์ (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2529: 148) ยังได้กล่าวไว้ว่า "หน้าที่ประการแรกของปัญญาชน ก็คือผู้ดูแล รักษา วัตถุแห่งปัญญาทั้งหลาย พยายามรวบรวมพลังเพื่อสร้างสรรค์ เพิ่มพูน และรับเอาผลงานบางชิ้นทางปรัชญา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี และวิชาการขยายต่อหรือไม่ยอมรับแหล่งอันเป็นที่มาแห่งผลงานทางปัญญานั้น ๆ"

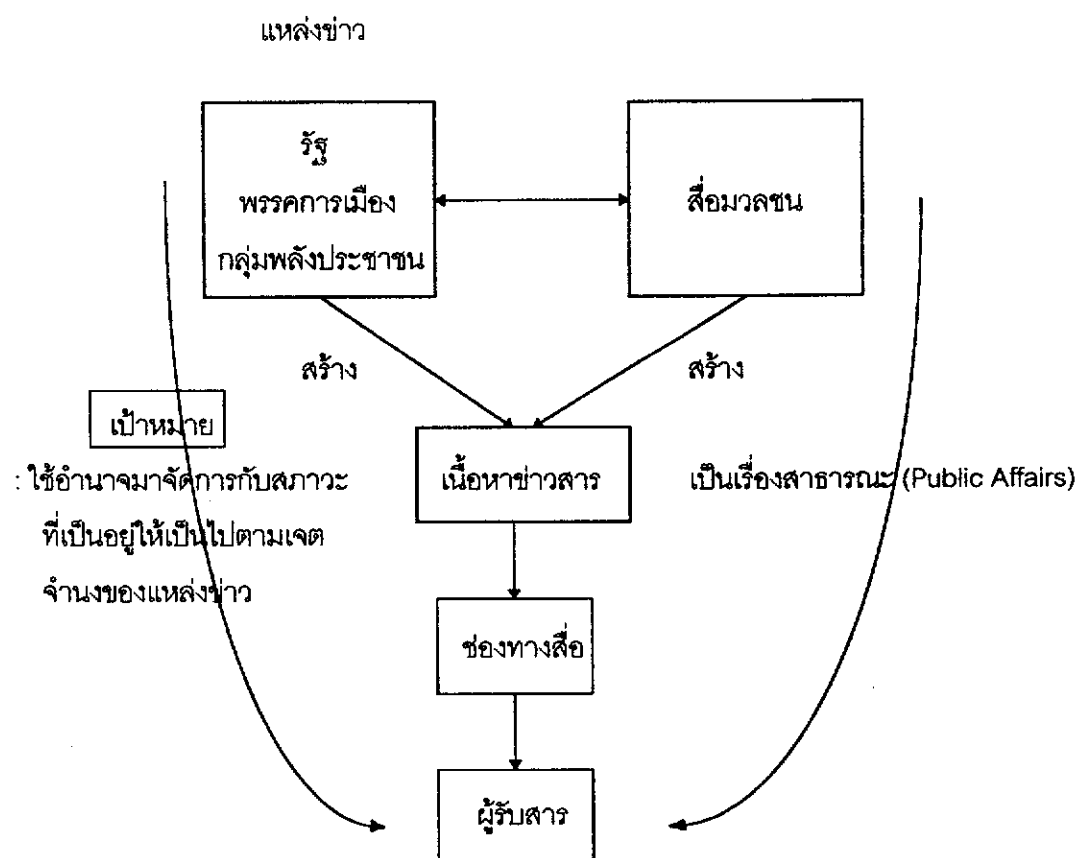
ปัญญาชนในสังคมไทยนั้น ส่วนมากอยู่ในชนชั้นกลางและชนชั้นสูง (ทางเศรษฐกิจ) ซึ่งก็คือ กลุ่มคนที่อยู่ในอาชีพข้าราชการ กิจราชการ (องค์การรัฐบาล อาจารย์ในมหาวิทยาลัย) องค์กรเอกชน และสื่อมวลชน ปัญญาชนในสังคมไทยได้รับการยกย่องจากสังคมมากพอสมควร หรืออาจจะถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีความพิเศษแตกต่างไปจากชนชั้นกลางธรรมดา

การวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมือง (กาญจนา แก้วเทพ, 2539)

1. คำนิยามของการสื่อสารทางการเมือง

ตามความเข้าใจสำหรับการสื่อสารทางการเมืองที่จะมีองค์ประกอบหลัก ๆ เช่นเดียวกับการสื่อสารทั่ว ๆ ไปก็คือ แหล่งสาร สาร ช่องสาร และผู้รับสาร แต่สำหรับการอธิบายภาพของการสื่อสารทางการเมือง จะมีภาพและรายละเอียดที่แตกต่างออกไปโดยสามารถให้คำอธิบายดังนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงกระบวนการสื่อสารทางการเมือง

1.1 ในฐานะผู้ส่งสาร ประกอบไปด้วย 2 กลุ่ม คือ แหล่งข่าว โดยมากแหล่งข่าวในทางการเมืองจะหมายถึง รัฐบาล พรรคการเมือง ข้าราชการ กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดันต่าง ๆ และอีกกลุ่มหนึ่งคือ สื่อมวลชน อย่างไรก็ตามในบางสถานการณ์ สื่อมวลชนอาจจะทำหน้าที่เป็นเพียงช่องทางนำเสนอข่าวสารหรือข้อมูลที่แหล่งสารส่งมาให้เผยแพร่ และในหลายกรณีที่สื่อมวลชนเองก็สามารถแสดงบทบาทการเป็นผู้ส่งสารทางการเมือง เช่น ในรูปแบบของบทบรรณาธิการ บทความวิเคราะห์ข่าวต่าง ๆ

1.2 เนื้อหาของข่าวสาร ถึงแม้จะเข้าใจว่าเนื้อหาที่สื่อสารจะหมายถึงความถึงเนื้อหาทางการเมือง แต่ในกรณีเช่นนี้ จะมีความหมายพิเศษก็คือ เป็นความหมายของการต่อสู้แย่งชิง ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งก็คือ การเป็นเรื่องราวที่อยู่ในปริณทลของสาธารณะ (Public Affairs) เช่น เรื่องการเลือกตั้ง การแก้ไขกฎหมาย ดังนั้น บุคคลที่อยู่ในเนื้อหาสารก็จะกลายเป็นบุคคลสาธารณะ (Public Figure) ไปโดยปริยายและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็จะกลายเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม (Public Interest)

1.3 ช่องทางสำหรับการได้มาซึ่งข่าวสารและการเผยแพร่ข่าวสาร เช่นเดียวกับการสื่อสารโดยทั่วไปที่มีรูปแบบทั้งที่เป็นทางการ (แหล่งข่าวคือผู้ควบคุมช่องทาง) และไม่เป็นทางการ (สื่อมวลชนเข้ามาควบคุมช่องทางสื่อสารได้มากขึ้น)

1.4 เป้าหมายในการสื่อสาร เมื่อการเมืองคือเรื่องของการใช้อำนาจมาจัดการกับสถานะที่เป็นอยู่ให้เป็นไปตามเจตจำนงของผู้ทำการ ดังนั้น การสื่อสารทางการเมืองก็ย่อมเป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้อำนาจเช่นกัน ลักษณะของการสื่อสารทางการเมืองจึงต้องเป็นรูปแบบหนึ่งในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication)

1.5 ภาพลักษณ์ของการสื่อสารทางการเมือง ในสายตาของประชาชนทั่วไป การสื่อสารทางการเมืองมักมีลักษณะ "การสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อการครอบงำ" (Manipulative Purpose) ซึ่งมีภาพติดลบมากกว่าการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ และจากภาพลักษณ์เชิงลบนี้เองที่ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งมีปฏิกิริยาตอบโต้กับการสื่อสารทางการเมืองอยู่ 2 แบบ นั่นก็คือ "กลัวและหลีกเลี่ยง" ที่จะสื่อสาร เช่น กลุ่มผู้หญิงที่ไม่อยากยุ่งเรื่องการเมืองเพราะเห็นเป็นเรื่องโหดร้าย และมีความรุนแรง ในขณะที่อีกแบบหนึ่งคือ "เบื่อก" และเกิดการเมินเฉยในการที่จะติดตามข่าวสารทางการเมือง ซึ่งปฏิกิริยาทั้ง 2 แบบนี้ล้วนแต่จะส่งผลเสียให้กับระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม จากกระบวนการสื่อสารทางการเมืองที่ถูกออกแบบให้มีลักษณะจากบนลงล่างนี้ จากความจริงในการสื่อสารทางการเมืองในปัจจุบันจะพบว่า ประชาชนไม่ได้ตกที่นั่งเป็นเพียงผู้รับสารจากแหล่งข่าว (รัฐ) และสื่อมวลชนแต่เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่ได้ดำเนินวิธีการจากล่างขึ้นบนภายในกรอบของ Civil Society ย้อนกลับขึ้นไปเพื่อแสดงความคิดเห็นต่างๆ ได้อย่างเสรี ดังที่เห็นได้จากปรากฏการณ์ที่นักวิชาการได้สะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับปฏิกิริยาของประชาชนที่มีต่อการเมือง โดยที่ผู้เสนอแนวคิดนี้ได้เสนอความน่าสนใจเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองในอีกแนวทางหนึ่งซึ่งเป็นรูปแบบของการเมืองที่ประชาชนให้ความสนใจและติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างใกล้ชิด นั่นก็คือ “การเมืองในภาพลักษณ์ละคร” (เกษียร เตชะพีระ, 2539: 8) ที่ซึ่งประชาชนติดตามข่าวสารการเมืองเช่นเดียวกับการดูละครโทรทัศน์ที่มีตัวแสดงในบทบาทต่าง ๆ การติดตามข่าวสารการเมืองในลักษณะนี้ ส่วนหนึ่งนอกจากจะเป็นการดูเพื่อความบันเทิงแล้ว แต่สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นกับผู้ชมที่เป็น “แฟนรายการ” ก็คือ การมีอารมณ์ร่วมกับละครการเมืองที่ถูกรายงานโดยสื่อมวลชน เช่น ชิงชังนางร้าย (นักการเมืองน้ำเน่า) สงสารนางเอก (ข้าราชการน้ำดี) เป็นต้น

ถึงแม้ว่าการเมืองในภาพลักษณ์ละครนอกจากจะช่วยสร้างสีสันในการติดตามข่าวสารการเมือง แต่ปฏิกิริยาของผู้ชมอาจมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ หากละครเรื่องนั้นไม่เป็นไปตามที่ตนเองคาดหวัง หรือมีการ “หักมุม” ของเรื่องไป ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นก็คือความไม่พอใจ ทำให้ต้อง “แสดงออก” ด้วยการระบายความคิดมายังสื่อมวลชน เช่น โห่เข้ามาต่อนักการเมือง หรือรัฐบาล ที่ทำให้ผู้ชมผิดหวังในบทบาททางการเมือง เขียนจดหมายเข้ามาแสดงความคิดเห็น อย่างไรก็ตาม การฉายภาพละครทางการเมืองในสื่อมวลชนเป็นเสมือนการให้ภาพภายในกรอบที่สื่อมวลชนนำเสนอเรื่องราวแต่ไม่ได้เสนอภาพโครงสร้างทางการเมืองที่มีอยู่ (เช่นเดียวกับฉายละครแต่ไม่ได้ฉายเบื้องหลังการถ่ายทำ) ทำให้ปฏิกิริยาของประชาชนในบางครั้งมีความรุนแรงมากขึ้น จนเข้าสู่จุดของการเลิกเป็นเพียงผู้ชม (ผู้รับสาร) แต่ขอเข้าร่วมในการแสดงนั้นด้วย (ผู้ส่งสาร) โดยการถามหาบทบาทที่จะต้องแสดงจากสื่อมวลชน ซึ่งปรากฏให้เห็นทั้งจากการใช้สื่อมวลชนเป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงการแสดงออกทางการเมืองในวิธีอื่น ๆ เช่น การเดินประท้วง การรวมตัวเพื่อกดดันรัฐบาล ฯลฯ ปรากฏการณ์ทางการเมืองนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าประชาชนไม่ได้จำกัดบทบาทของตนเองเป็นเพียงผู้รับสารในการสื่อสารทางการเมืองเท่านั้น

2. มิติในการศึกษาเรื่อง “การสื่อสารทางการเมือง”

ในมิติที่ใช้ศึกษาเฉพาะงานวิจัยนี้จะมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันสื่อมวลชนและตัวผู้รับสาร

(ประชาชน) ดังนั้นในการอธิบายแนวคิดทฤษฎี ผู้วิจัยจึงขอยกหัวข้อทั้งสองไว้ดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาสถาบันสื่อมวลชนในแง่มุมทางการเมือง

นอกจากภาพกว้างๆ ที่มองว่าสื่อมวลชนทำหน้าที่เพียงการนำเสนอ รายงานข่าวสารต่อสังคมแล้ว ในความเป็นจริงในทางการเมืองการสื่อสาร เราสามารถอธิบายและวิเคราะห์สื่อมวลชนได้ในอีกหลายแง่มุม คือ

(ก) อำนาจของสถาบันสื่อมวลชน เป็นการค้นหาว่า แหล่งกำเนิดทางอำนาจของสื่อมวลชนนั้นมาจากไหนบ้าง และพบว่าสถาบันสื่อมวลชนมีแหล่งอำนาจมาจาก 3 แห่ง คือ

- 1) อำนาจจากโครงสร้าง อำนาจนี้เกิดมาจากธรรมชาติของการรวมตัวของสื่อมวลชนเองที่เป็นสถาบันเดียวที่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนที่มีขนาดใหญ่ และหลากหลายในเวลาเดียวกันอย่างที่ไม่ใช่ช่องทางอื่น ๆ ในสังคมจะสามารถทำได้
- 2) อำนาจทางด้านจิตวิทยา ในสายตาของประชาชนแล้ว สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีความน่าเชื่อถือและน่าไว้วางใจ เมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันอื่นๆ อย่างเช่นสถาบันการเมือง ซึ่งความสัมพันธ์อันดีระหว่างสื่อมวลชนและประชาชนทำให้ข่าวสารที่ผ่านช่องทางสื่อมวลชนมีความน่าเชื่อถือ โปร่งใส และชอบธรรม
- 3) อำนาจเชิงปทัสฐาน (Normative) เป็นอำนาจที่เกิดจากการวางกฎกติกาของสังคม โดยการกำหนดให้สื่อมวลชนจะต้องวางตัวเป็นกลางภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ต้องขึ้นตรงอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายที่มีความขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนจึงมีอำนาจมาจากข้อตกลงดังกล่าว

(ข) การศึกษาปฏิบัติการของสื่อมวลชน ในการศึกษาการกระทำหรือปฏิบัติการของสื่อมวลชน (Media Performance) ในด้านการสื่อสารทางการเมือง พบว่า สื่อสามารถกระทำการใดๆ ได้หลายรูปแบบ เช่น

- 1) เป็นผู้กำหนดตารางเวลาและรายงานลักษณะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (Structure

Timing) เช่น การรายงานข่าวของฝ่ายรัฐบาล หรือข่าวเดินขบวนของสมาชิกคนจน เป็นต้น

- 2) เป็นผู้ให้นิยามกับช่วงเวลาวิกฤต (Define Crisis) ที่เป็นแรงผลักดันให้นักการเมือง ต้องมีปฏิกิริยา เช่น การรายงานข่าวเกี่ยวกับกระแสการตอบรับร่างรัฐธรรมนูญ ของประชาชนจากจังหวัดต่างๆ ทำให้นักการเมืองต้องใช้เป็นข้อพิจารณาในการลงคะแนนเสียงรับร่างฯ
- 3) สำหรับประเด็นข่าวที่มีความต่อเนื่องชนิดที่เรียกว่า “ก๊าดไม่ปล่อย” จะทำให้นักคิดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองหรือประชาชนทั่วไปยิ่งให้ความสนใจกับกรณีนี้ที่สื่อมวลชนกำลังเสนอข่าวหรือขุดคุ้ยอย่างมาก เช่น การตรวจสอบคดี สปก.4-01 การตรวจสอบสัญญาตินายกรัฐมนตรี หรือ กรณีคนขับแท็กซี่เก็บเงินได้ 19 ล้าน ที่ได้มีการติดตามจนพบความจริงว่าเป็นเรื่องแต่งขึ้น
- 4) เป็นผู้ปั้นดาวดวงใหม่ทางการเมือง โดยเฉพาะในช่วงเวลาของการปรากฏตัวของ นักการเมืองในเวทีอภิปรายของรัฐบาลซึ่งได้ถ่ายทอดออกสู่โทรทัศน์ ผลงานที่ ปรากฏออกสู่สายตาผู้ชมจะช่วยสร้างความเชื่อถือหรือความน่าเชื่อถือในบุคคลที่ แสดงผลงานที่ “เข้าตากรรมการ” และกลายเป็นบุคคลที่ถูกพูดถึง และเป็นที่รู้จัก (ซึ่งไม่จำเป็นว่าต้องเป็นนักการเมืองเสมอไป)
- 5) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสถาบันทางการเมืองใหม่ เช่น การรายงานข่าวสมาชิกคนจน การร่วมมือกับสำนักวิจัยต่าง ๆ ที่รายงานเกี่ยวกับผลประโยชน์ หรือแม้แต่กระทั่ง การเสนอผลการทำนายของโหรการเมืองในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง

(ค) การศึกษาทิศทางของผู้รับสาร ผู้รับสารในการสื่อสารทางการเมือง โดยทั่วไปเรามักจะ มองว่ามีลักษณะเป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่า สื่อมวลชนเป็นผู้มี อำนาจในการกำหนดความสนใจและการกระทำทางการเมืองต่างๆ รวมไปถึงการครอบงำความคิด (Manipulate) ของผู้รับสารได้อย่างเต็มที่ แต่จากปรากฏการณ์ที่ได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้นว่าผู้รับสาร ต่างก็มีลักษณะเป็นผู้กระทำ (Active) อยู่ด้วย นั่นก็คือ การที่ผู้รับสารรู้จักการเลือกเปิดรับ เลือกตีความ และเลือกเชื่อถือ แนวคิดนี้จะเปิดเสรีให้มีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าว หรือครอบงำทางความคิดได้อย่างเต็มที่

ทั้งที่เกิดจากฝ่ายสื่อมวลชน หรือที่เกิดขึ้นจากการพยายามเล่นการเมืองบนเวทีสื่อมวลชนของกลุ่มคนจากชนชั้นต่างๆ

อย่างไรก็ตาม กรณีที่ประชาชนจะสามารถเข้าไปเล่นการเมืองในสื่อมวลชนได้นั้น สิ่งสำคัญก็คือการเปิดพื้นที่ของสื่อมวลชนที่จะให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น การเปิดคอลัมน์จดหมาย ร้องทุกข์ หรือการเปิดโอกาสให้ประชาชนทายผลการเลือกตั้ง ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนยังคงมีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะในเวทีสื่อมวลชนที่สื่อมวลชนเองเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง

3. การประเมินหน้าที่ของการสื่อสารทางการเมือง

3.1 การเล่นประเด็นการเมือง "ส่วนตัว" ให้เป็นเรื่อง "ส่วนรวม" ตามที่เข้าใจกันแล้วว่า "การเมือง" หมายถึงเรื่องของการตัดสินใจและการใช้อำนาจในเรื่องราวที่เป็นสาธารณะ (Public) ดังนั้น เมื่อการสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมือง หน้าที่โดยพื้นฐานประการหนึ่งของสื่อมวลชนจึงเป็นการแปรสภาพของ "เรื่องส่วนตัว" (Private) ให้กลายเป็นเรื่อง "สาธารณะ" เช่น การทำประเด็นเรื่องเขื่อนหรือป่าชุมชนให้เป็นประเด็นสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ สื่อมวลชนถือเป็นความชอบธรรมที่จะต้องรายงานสภาพปัญหาเหล่านั้นให้ปรากฏต่อสาธารณชน

2.2 รูปแบบการสื่อสาร สำหรับนักวิชาการที่ค่อนข้างมองโลกในแง่ร้าย ประเมินว่า กระแสของการสื่อสารทางการเมืองส่วนใหญ่นั้น ยังคงมีรูปแบบหลัก ๆ อยู่เพียงแบบเดียวและขาดความหลากหลายเป็นอย่างยิ่ง รูปแบบนั้นก็คือการให้ความสนใจกับการศึกษาว่า ผู้ส่งสาร (รัฐ-สื่อมวลชน) จะสามารถส่งสารเพื่อโน้มน้าวใจผู้รับสารได้อย่างไร ความสนใจในลักษณะนี้เป็นไปเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของผู้ส่งสารซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมือง

ในทางกลับกัน งานวิจัยนี้ได้ตั้งคำถามบนสถานการณ์ที่ประชาชนผู้รับสารสามารถมีอำนาจในการสื่อสารทางการเมือง (ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้ด้านอุดมการณ์ทางการเมืองในสื่อมวลชน หรือในชีวิตประจำวัน) ว่าการเล่นการเมืองของผู้รับสารซึ่งเป็นชนชั้นกลางจะมีลักษณะอย่างไรและประกอบขึ้นจากอุดมการณ์อย่างไรบ้าง

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าโดยหลักการแล้ว สื่อมวลชนจะเป็นเครื่องมือในทางการเมืองของประชาชนในระบบประชาธิปไตย แต่ผู้ที่จะสามารถเข้าถึงเพื่อใช้สื่อในการส่งข่าวสารนั้น ยังคงจำกัดอยู่เพียงคนบางกลุ่มเท่านั้น โดยเฉพาะกลุ่มที่มีบทบาททางการเมืองทั้งในลักษณะ “ดาราทางการเมือง” หรือ “ผู้มีความน่าเชื่อถือทางการเมือง” เช่น นักเคลื่อนไหวทางการเมือง ผู้นำกลุ่มสมัชชาคนจน แกนนำกลุ่มต่าง ๆ นักวิชาการ ฯลฯ เมื่อบุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองก็จะสามารถสร้างจุดสนใจหรือสามารถเข้าถึงช่องทางข่าวสารได้ง่ายกว่าบุคคลที่ไม่อยู่ในฐานะดังกล่าว (ถึงแม้ว่าสาระของข่าวสารนั้นจะมาน้อยเพียงใดก็ตาม) ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นจาก สื่อมวลชนเองก็มีผลประโยชน์ร่วมในการส่งข่าวสารที่ต้องสามารถเรียกร้องความสนใจจากสาธารณชน ซึ่งแหล่งของความสนใจอาจจะไม่ได้เกิดมาจาก “เนื้อหาข่าวสาร” แต่เกิดขึ้นจากตัวของ “แหล่งข่าวสาร” นั่นเอง

ดังนั้นงานวิจัยนี้ส่วนหนึ่งจึงมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงชนชั้นกลางว่าได้เข้าไปใช้สื่อมวลชนในการสื่อสารทางการเมืองอย่างไร มีความหลากหลายหรือไม่ และความเป็น “ดารา” หรือ “ความน่าเชื่อถือ” ของผู้ส่งสารมีความสัมพันธ์กับโอกาสในการเข้ามาใช้สื่อเพื่อส่งข่าวสารหรือไม่

4. วัฒนธรรมสื่อมวลชน กับ วัฒนธรรมทางการเมือง (Media Culture and Political Culture)

โดยทั่วไปแล้ว การทำงานและกระบวนการของข่าวสารในแต่ละวันนั้น ข่าว จะต้องมีสภาพของความเคลื่อนไหวเพื่อเรียกความสนใจจากผู้รับข่าวสาร ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้ถูกพัฒนาให้มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามเครื่องมือสื่อสารที่มีความทันสมัยและรวดเร็วในการส่งข้อมูล ทำให้ความเคลื่อนไหวถูกสร้างขึ้นจากสื่อมวลชนในลักษณะของการ “ทำให้เกิดขึ้น” (Make News) แทนการรายงานข่าว (News Report) เหมือนเช่นที่เคยเป็นมา วิธีการที่เปลี่ยนแปลงไปนี้เองที่ทำให้ลักษณะของ “การทำข่าว” เกิดขึ้นกับวิธีการต่อสู้ทางการเมืองของประชาชนที่พยายามสร้างความเคลื่อนไหวในช่วงเวลาต่าง ๆ เช่นกัน โดยได้สร้างประเด็นสาธารณะขึ้นมาเพื่อให้ได้เป็นที่ถกเถียงในพื้นที่สาธารณะ

ผลจากข่าวสารที่ได้กลายเป็นสิ่งมีค่าในการต่อสู้ทางการเมือง ทำให้การครอบครองพื้นที่และการเข้าถึงข่าวสารกลายเป็นเกณฑ์อันสำคัญในการจำแนกชนชั้นของตนในสังคมให้กลายเป็น ชนชั้นที่มีและ ไม่มี ข่าวสาร (have & have not) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้นในการต่อสู้เพื่อใช้พื้นที่บนสื่อมวลชน และผู้ใดก็ตามที่สามารถยึดครองพื้นที่ความคิดของสังคมไว้ได้นานที่สุด ผู้นั้นก็จะสามารถใช้พื้นที่ที่ตนเองมีอยู่นั้นในการตอบสนองผลประโยชน์ของชนชั้นตนได้อย่างความชอบธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Wilbur Schramm (1971) : ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลต่อความสนใจข่าวสารทางการเมืองสำหรับอาชีพ และรายได้ จะมีอิทธิพลต่อคนที่มีการศึกษาต่ำเท่านั้น หมายความว่า สำหรับคนที่มีการศึกษาสูง ไม่ว่าจะอยู่ในอาชีพอะไร หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร ความสนใจต่อข่าวสารทางการเมืองจะไม่แตกต่างกัน แต่ในกลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำ หากมีการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น มีอาชีพที่มีค่านิยมสูงในสังคม สิ่งเหล่านี้จะช่วยเพิ่มความสนใจต่อข่าวสารทางการเมืองให้กับประชาชนมากขึ้นด้วย

Jeromie Backer and Ivan Preston (1969) : ค้นพบว่าการใช้สื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางการเมือง อธิบายได้ว่าผู้ที่สนใจกิจกรรมทางการเมืองหรือเคยร่วมในกิจกรรมทางการเมือง จะสนใจข่าวสารทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่เคยร่วม นอกจากนี้ผู้ที่มีความศรัทธาในระบบการเมืองดูเหมือนว่าจะมีส่วนช่วยสังคมได้นั้น จะเป็นผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และเป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2523: 34) : ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ข่าวสารการเมืองของคนไทย" พบว่า ความรู้ข่าวสารการเมืองของคนไทยอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง บุคคลที่มีระดับข่าวสารการเมืองสูง รับข่าวสารทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์มากกว่าจากแหล่งอื่น ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีระดับข่าวสารการเมืองสูง/แตกต่างกันได้แก่ ชั้นทางสังคม (Social Class) โดยเฉพาะระดับการศึกษา รายได้ และเพศ การมีระดับข่าวสารทางการเมืองสูงต่ำแตกต่างกัน ไม่ได้ทำให้คนไทยมีความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองสูงต่ำแตกต่างกัน บุคคลที่ได้รับการข่าวสารทางการเมืองสูง ยังมีความรู้สึกเห็นทางทางการเมืองสูง และผู้ที่มีระดับข่าวสารทางการเมืองสูงกว่า รับรู้และเห็นความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของสถาบันและองค์การต่าง ๆ ของรัฐ มีอัตราการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และมีอัตราการไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่เกิดจากความสำนึกในตัวเองสูงกว่าผู้ที่มีระดับข่าวสารทางการเมืองต่ำกว่าอีกด้วย

คุณากร เพชรคง (2533: 116) : ศึกษาเกี่ยวกับการไหลของข่าวสารระหว่างชาวเมืองหลวง ชาวท้องถิ่น และชาวระดับชาติในรายการข่าวโทรทัศน์ภาคค่ำ พบว่า ลักษณะการกระจายข่าวสารมีลักษณะของการกระจายข่าวที่ไม่สมดุลย์ แม้ว่าแต่ละสถานีจะพยายามเสนอข่าวระดับชาติเป็นจำนวนมาก แต่ข่าวระดับท้องถิ่นนั้น ยังไม่เป็นไปอย่างทั่วถึงและมีปริมาณขวำน้อยกว่าข่าวระดับเมืองหลวงมาก ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่า ข่าวจำนวนมากที่ได้รับการเสนอต่างเป็นข่าวที่มีสถานที่เกิดของข่าวอยู่ในเมืองหลวง หรือไม่ก็เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือวัสดุระดับเมืองหลวง และไม่เป็นเรื่องผิดปกติ หากเราจะพบว่าคนในท้องถิ่น

ตระหนักถึงความสำคัญหรือปัญหาของเมืองหลวงมากกว่าท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เพราะข่าวที่นำเสนอออกมานั้นมักจะเป็นเรื่องของคนเมืองหลวงมากกว่าข่าวที่เกี่ยวข้องกับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ นั่นเอง

กฤษณ์ ทองเลิศ (2535: 188-190) : ทำการศึกษาเกี่ยวกับการร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์นั้น พบว่าการนำเสนอเรื่องร้องทุกข์ของสื่อหนังสือพิมพ์เป็นการนำเสนอทั้งเรื่องร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองการปกครอง ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางสังคม และปัญหาส่วนบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะพฤติกรรมรูปแบบหนึ่งของการไว้วางใจ หรือการแสดงความไม่พอใจ แต่ช่องทางนี้ไม่ได้เปิดโอกาสโดยเสรีทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากขั้นตอนการคัดเลือกนำเสนอเรื่องร้องทุกข์ ซึ่งผู้เป็นสื่อมวลชนต้องคำนึงถึงบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสนอเรื่องร้องทุกข์ รวมถึงทัศนคติและค่านิยมส่วนบุคคลของผู้เป็นสื่อมวลชนด้วย การร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชนอาจเกิดมาจากการร้องทุกข์โดยตรงต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ผลเป็นที่พอใจ ผู้ร้องทุกข์จึงได้ถอนตัวจากการร้องทุกข์โดยตรง และหันมาใช้บริการการร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชน ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีการถอนตัวและการไว้วางใจ นอกจากนี้ยังพบว่าเหตุผลประการสำคัญของการร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชนก็คือ ผู้ร้องทุกข์เห็นว่า สื่อมวลชนเป็นที่พึ่งของเขาได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ประชาชนได้พึ่งพาสื่อมวลชนเพื่อนำเสนอเรื่องร้องทุกข์

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง "การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน" เมื่อพิจารณาจากระเบียบวิธีที่ได้นำมาศึกษากล่าวได้ว่า เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผนวกเข้ากับแนวคิดของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เชื่อมโยงข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ของกลุ่มเป้าหมายมาเทียบเคียงกับแนวคิดและทฤษฎี เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การใช้สื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

แหล่งข้อมูลที่ใช้ศึกษา

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง มี 2 ประเภทด้วยกัน คือ แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล และแหล่งข้อมูลประเภทเอกสารอื่น ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล

เพื่อให้ได้คำตอบถึงรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองและทัศนะที่มีต่อหนังสือพิมพ์ จึงจำเป็นผู้วิจัยจะต้องคัดเลือกบุคคลที่เป็นเป้าหมาย (Purposive Sampling) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูลเอาไว้ นอกเหนือจากความเป็นชนชั้นกลางแล้ว (อาชีพและการศึกษา) ยังต้องเป็นบุคคลที่มีความสนใจอย่างมากทั้งทางการเมืองและการใช้สื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารทางการเมือง (Highly Politicize and Media Involved)

สำหรับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้มีทั้งสิ้น 18 คน โดยผู้วิจัยได้แบ่งบทบาทหน้าที่ตามสถานการณ์การใช้สื่อมวลชนและการเป็นผู้ที่ทำงานในสื่อมวลชน ดังนี้

1.1 กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป จำนวน 14 คน

แบ่งเป็น เพศชาย จำนวน 9 คน และ เพศหญิง จำนวน 5 คน อายุระหว่าง 27-50 ปี

การศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 3 คน

ปริญญาโท จำนวน 10 คน

ปริญญาเอก จำนวน 1 คน

- 1) คุณสมบัติ บุญงามอนงค์ อาชีพ : เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน (มูลนิธิโกลด์คิมทอง)
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2539
- 2) คุณวิภา ดาวมณี อาชีพ : พนักงานบริษัทสยามทีวี แอนด์ คอมมิวนิเคชั่น
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2539
- 3) คุณบุชา บุญธรรม อาชีพ : พนักงานบริษัท บางจาก ปิโตรเลียม จำกัด
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2539
- 4) คุณวรวรรณ เปรมสุข อาชีพ : พนักงานบริษัท แมทซ์บ็อกซ์ แอดเวอร์ไทซิ่ง จำกัด
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2539
- 5) คุณศศิณ พัฒนาภิรมย์ อาชีพ :ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2539
- 6) คุณปฐม สรรพเหตุดาญาณ อาชีพ : พนักงานบริษัทนำเข้า-ส่งออก
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2539
- 7) คุณศยามล ไกยูรวงศ์ อาชีพ : เจ้าหน้าที่ฝ่ายกฎหมายของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2540
- 8) คุณเล็ชชา ชัยมัน อาชีพ : อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2540
- 9) คุณรัตนวรรณ เผ่าวนิช อาชีพ : อาจารย์โรงเรียนเอกชน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2540
- 10) คุณโกศิต ปัญญเศรษฐ อาชีพ : ผู้จัดการบริษัทรักษาความปลอดภัย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2540
- 11) คุณกัณฐ์ลดา เนียมแสง อาชีพ : อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2540
- 12) คุณเฉลิมพร อุ้นแก้ว อาชีพ : อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2540

13) คุณชาคริต สุตสายเนตร อาชีพ : เจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าว สถานีโทรทัศน์ไอทีวี

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2540

14) คุณพิเชียร อำนางวรประเสริฐ อาชีพ : นักธุรกิจและนักจัดรายการ

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2540

1.2 กลุ่มอาชีพสื่อมวลชน (หนังสือพิมพ์) จำนวน 4 คน คือ

1) คุณธรากร บุณปาน หนังสือพิมพ์ข่าวสด สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2539

2) คุณสันหัตถ์ กรณี (นามปากกา) หนังสือพิมพ์สยามโพสต์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2539

3) คุณพนา จันทรวโรจน์ หนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2540

4) คุณธงชัย คงสิทธู หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2540

2. แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร

เนื่องจากผู้วิจัยต้องการข้อมูลความคิดเห็นของนักวิชาการที่ลงตีพิมพ์เนื้อหาเกี่ยวกับชนชั้นกลางและในบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าข้อเขียนของนักวิชาการก็คือสิ่งที่เป็นตัวแทนนักวิชาการนั้นอยู่แล้ว ผู้วิจัยจึงได้ค้นหาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวจากทั้งหนังสือพิมพ์และเอกสารอื่น ๆ ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2539-2540

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) ซึ่งมีการจัดเตรียมแนวคำถามเอาไว้ โดยแนวคำถามจะครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้สัมภาษณ์จะถามคำถามเดียวกันกับทุกกลุ่มตัวอย่างที่ถูกสัมภาษณ์ เพื่อให้คำตอบที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่างนั้นถูกนำมาเปรียบเทียบความเหมือนหรือแตกต่างของความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันได้ในบรรทัดฐานเดียวกัน

การตรวจสอบข้อมูล

สำหรับการตรวจสอบข้อมูลก่อนที่จะนำข้อมูลไปวิเคราะห์นั้น ในกรณีของข้อมูลประเภทบุคคล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ก่อนหน้านี้กับอาจารย์ที่ปรึกษา และเนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบแผนการใช้สื่อที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามระยะ

เวลา ดังนั้นผู้วิจัยจึงยึดเอาข้อมูลแรกที่ได้จากการเก็บข้อมูลเท่านั้น เพื่อที่การวิเคราะห์ข้อมูลจะได้ไม่มีความซ้ำซ้อนอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบการใช้สื่อเพื่อการสื่อสารและทัศนคติต่าง ๆ ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เคยตอบไว้ก่อนหน้านี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งตามประเภทของข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้สัมภาษณ์ทุกกลุ่ม โดยได้ตั้งคำถามตามแนวที่ได้เตรียมไว้อย่างครอบคลุมทั้งหมด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นนำมาถอดความแล้วใช้การอธิบายข้อมูลที่ได้และนำมาสรุปประเด็นสำคัญ ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2539-พ.ศ.2540

สำหรับแนวคำถามของกลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลในขอบเขตดังต่อไปนี้

- รูปแบบการใช้สื่омวลชนในชีวิตประจำวัน
- ทัศนคติต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองความต้องการทางการเมือง
- อุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นกลาง

สำหรับแนวคำถามที่ใช้กับกลุ่มอาชีพสื่อมวลชน ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อเก็บคำสัมภาษณ์เพื่อใช้อธิบายข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

- รูปแบบการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์
- บทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคม
- ภาพของอุดมการณ์ทางชนชั้นที่ปรากฏในสื่อมวลชน

2. ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่ผู้วิจัยคัดลอกจากหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงานวิจัยในช่วง พ.ศ.2539-พ.ศ.2540 นอกจากนี้ยังมีเอกสารที่ได้จากหนังสือและวารสารต่าง ๆ รวมไปถึงงานวิจัยที่พูดถึงสื่อมวลชน และชนชั้นกลาง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการอธิบายข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ จะใช้การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสรุปประเด็นสำคัญ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มา มาประมวลหาข้อสรุปของการวิจัย โดยเรียงลำดับหัวข้อได้ดังนี้

1. รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง
2. ทักษะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะกลไกทางสังคม
3. อุดมการณ์และการยึดพื้นที่ทางความคิดของชนชั้นกลาง

วิธีการนำเสนอข้อมูล

ผลจากการศึกษาข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำเสนอโดยเริ่มจากรูปแบบการใช้สื่อมวลชนในชีวิตประจำวันของชนชั้นกลางว่ามีลักษณะในการใช้อย่างไร เพื่อที่จะทำความเข้าใจถึงการใช้สื่อมวลชนที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชนชั้นกลาง ด้วยการวิเคราะห์เกี่ยวกับแบบแผนการใช้สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ประเด็นต่อมาผู้วิจัยได้นำเสนอถึงทักษะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นกลไกทางสังคมที่ดำเนินงานโดยเอกชน และในประเด็นสุดท้าย เป็นการนำเสนอข้อสรุปเกี่ยวกับการใช้สื่อมวลชนในฐานะเครื่องมือเพื่อสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นว่า หนังสือพิมพ์เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการนำเสนอภาพอุดมการณ์ที่มีอยู่ในสังคมตรงกับอุดมการณ์ของชนชั้นกลาง โดยวิธีการนำเสนอเช่นนั้นจะทำให้หลักการอ้างและแสดงผลตามแนวคิดของ กรัสมสกี (Gramsci) เกี่ยวกับการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ (War of Position) ของกลุ่มต่าง ๆ ที่ใช้สื่อมวลชนเป็นเวทีการประลองกำลัง โดยเฉพาะการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ในชีวิตประจำวันของชนชั้นกลาง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจอยู่หลายครั้ง รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาขึ้นของสื่อมวลชน ทำให้ข้อมูลที่ได้จัดเก็บไว้แล้วอาจไม่สอดคล้องกับสภาพที่เกิดขึ้นภายหลังจากงานวิจัยได้ถูกนำเสนอ เช่น การปรับเปลี่ยนท่าทีหรือแนวทางในการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์บางฉบับอันเนื่องมาจาก

การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง : การเลือกตั้งในเดือนพฤศจิกายน 2539

ความผันผวนทางเศรษฐกิจ : สภาพเศรษฐกิจที่ทรุดต่ำลงตั้งแต่ช่วงต้นปีพ.ศ. 2540 จนถึง

ปัจจุบัน

สภาวะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไว้ก่อนในบทนี้

หัวข้อทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นสิ่งที่ช่วยอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแง่มุมหนึ่งของชนชั้นกลางในสังคมไทย โดยเฉพาะในแง่ของการใช้ สื่อมวลชนเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ทางชนชั้น ซึ่งการอธิบายปรากฏการณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิพากษ์สถานะของชนชั้นกลางในปัจจุบันอันเป็นการสะท้อนภาพความจริงของคนชั้นกลางที่ถูกคาดหวังว่าน่าจะเป็นกลุ่มพลังที่จะช่วยผลักดันสังคมว่าเป็นกลุ่มคนที่มุ่งแสวงหาแนวความคิดแบบใดอยู่

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง" นี้เป็นงานวิจัยคุณภาพ โดยศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในปัจจุบัน รวมถึงทัศนคติที่ชนชั้นกลางมีต่อสื่อมวลชนในฐานะเครื่องมือที่จะตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น ถึงแม้ว่าข้อมูลเชิงคุณภาพที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์จะสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ แต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญในที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในพื้นฐานของข้อมูล และเป็นเกณฑ์หลักสำคัญในการที่ผู้วิจัยได้เลือกบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้นมาในการศึกษาก็คือ "ภาพรวมเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์" ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญในการสะท้อนให้เห็นถึงเบื้องหลังความคิดเห็นและข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นข้อมูลสำคัญซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถละทิ้งไปโดยไม่นำมารวบรวมและนำมาใช้วิเคราะห์เพื่อการทำความเข้าใจในตัวชนชั้นกลางอย่างแท้จริง ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอการอธิบายผลการวิจัยออกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 : เป็นการนำเสนอ "ภาพรวมเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์" เพื่ออธิบายลักษณะข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ในแง่มุมที่นอกเหนือไปจากบทสัมภาษณ์ ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล รวมไปถึงวิธีการที่ผู้วิจัยได้เลือกบุคคลเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูล

ส่วนที่ 2 : เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ "คุณภาพของข้อมูล" จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่ออธิบาย

1. รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง
2. ทัศนคติของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์
3. อุดมการณ์และการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

ส่วนที่ 1 : ภาพรวมเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 18 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ทำงานในสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์จำนวน 4 คน และ กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไปจำนวน 14 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่ผู้วิจัยได้ใช้วิธีคัดเลือกคุณสมบัติตามเกณฑ์ของงานวิจัยนี้

ก) กลุ่มสื่อมวลชน (ประเภทหนังสือพิมพ์)

สำหรับกลุ่มแรก ซึ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีอาชีพในสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจในส่วนของการรับผิดชอบต่องานในฐานะสื่อมวลชนมากกว่าลักษณะเชิงคุณภาพของบุคคล ผู้วิจัยจึงได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลตามการรับผิดชอบต่องาน ทั้งใน การรับผิดชอบต่อภาพรวมของหนังสือพิมพ์ และใน การรับผิดชอบต่อเฉพาะเนื้อหาจากหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ เช่น บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ นักข่าว และผู้จัดทำคอลัมน์ ได้แก่

1. คุณฐาณูร บุญปาน บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ข่าวสด
2. คุณสันหัตถ์ ฤทธิ์ เจ้าของคอลัมน์ ว่ายทวนน้ำ หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์
3. คุณพนา จันทรวโรจน์ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น
4. คุณธงชัย คงสินธุ์ นักข่าวภูมิภาค หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ

หนังสือพิมพ์จะเป็นทั้งตัวรับภาพและสะท้อนภาพของชนชั้นกลางในการสื่อสารทางการเมือง นั่นก็คือการสะท้อนให้เห็นวิธีการต่อสู้ทางความคิดของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ความเห็นของสื่อมวลชนจึงเป็นด้านหนึ่งของการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองของชนชั้นกลาง เช่นเดียวกับการที่ชนชั้นกลางมีทัศนะบางอย่างต่อหนังสือพิมพ์ และได้สะท้อนความคิดเห็นและการปฏิบัติตนกับสื่อออกมาในแนวทางต่าง ๆ ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์นี้จึงมีความสำคัญในฐานะของสื่อมวลชนผู้เฝ้ามองความเคลื่อนไหวของสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์ในการสื่อสารทางการเมืองกับชนชั้นกลางอย่างใกล้ชิด

ข) กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป

สำหรับกลุ่มที่ 2 ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับลักษณะเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นชนชั้นกลางทั่วไป โดยได้คัดเลือกจากความหลากหลายในเชิงอาชีพเป็นเบื้องต้น และข้อพิจารณาในลำดับต่อ

มาก็คือ "พฤติกรรมในการสื่อสารทางการเมือง" จากความเป็นชนชั้นกลางที่เอาใจใส่ต่อข้อมูลข่าวสาร และวิธีการแสดงออกในกระบวนการสื่อสารที่หลากหลาย รวมไปถึงแนวคิดและอุดมการณ์ที่มีต่อการเมืองและสังคม ลักษณะเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหลายเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า พวกเขาต่างเป็นชนชั้นกลางที่ให้ความสนใจอย่างมาก (Highly Sensitive) กับปรากฏการณ์รอบตัวโดยเฉพาะในการเป็นกลุ่มคนที่มีความสนใจทั้งในเรื่องการเมืองและสื่อมวลชน (Highly Politicize and Highly Media Involved) ซึ่งสังเกตได้จากความสามารถในการตอบคำถามในประเด็นต่าง ๆ ของผู้วิจัยซึ่งเป็นคำถามที่ต้องใช้การวิเคราะห์ในเวลาอันจำกัด ดังนั้น ก่อนที่จะอธิบายผลการวิจัยเชิงคุณภาพของข้อมูล ผู้วิจัยจึงขอเสนอลักษณะเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คน ไว้ดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติ บุญงามอนงค์ เป็นเจ้าหน้าที่ในองค์กรพัฒนาเอกชน (มูลนิธิโกลบอลคิมทอง) ในส่วนของกลุ่มละครกระเจกเงา ผู้วิจัยได้พบกับคุณสมบัติครั้งแรกในเครือข่ายข้อมูลแห่งหนึ่ง ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงการที่เคยได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมาบ้าง จากหลักฐานการพูดคุย ตอบโต้กันทางข้อเขียนเหล่านี้ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าคุณสมบัติเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสนใจอย่างมากในข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งสามารถนำมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสดงเหตุผลประกอบต่าง ๆ ไปจนถึงการวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างดี และในความหมายของการได้ตอบทางความคิดดังกล่าว รวมถึงที่ได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในภายหลัง ยังสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์บางอย่างที่ปรากฏขึ้น ทั้งที่เป็นแนวคิดและวิถีปฏิบัติต่อสังคม รวมไปถึงการมีกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการสื่อสารระหว่างคนในสังคม

2. คุณวิภา ดาวมณี เจ้าหน้าที่ระดับสูงของบริษัท สยาม ทวี แอนด์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด ผู้วิจัยได้เข้าสัมภาษณ์คุณวิภาโดยผ่านการแนะนำของบุคคลท่านหนึ่ง จากสายงานที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน รวมทั้งประสบการณ์การเขียนบทความต่าง ๆ คุณวิภาจึงเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีความน่าสนใจในแง่ของการมองผ่านทะลุสื่อมวลชน รวมไปถึงสังคมที่ผูกพันอยู่กับข้อมูลข่าวสาร กับการหาแนวทางในการมีกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ

3. คุณบุชา บุชาธรรม พนักงานบริษัทบางจากปิโตรเลียม จำกัด จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ ผู้วิจัยรู้จักคุณบุชาในเครือข่ายเดียวกันกับคุณสมบัติ ความสนใจของผู้วิจัยอยู่ที่แนวคิดของคุณบุชาที่ยึดเอาศาสนาเป็นหัวข้อในการพูดคุยกับบุคคลอื่น และแนวคิดดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นจากคำสัมภาษณ์ ซึ่งสะท้อนถึงการนำเอาศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต วิธีคิด และการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม อย่างเช่น หัวข้อ "การทำงาน" ที่เคยคิดว่าอยากทำงานด้านมูลนิธิ หรือการเลือกบริษัทที่จะทำงานด้วย โดยดูจากแนวทางและอุดมการณ์ของบริษัท โดยเฉพาะบริษัทบางจากที่ผู้บริหาร

ได้ให้ความสนใจในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้คุณบุษยาเลือกที่จะเข้ามาทำงานในส่วนองงานที่เชื่อมต่อระหว่างธุรกิจ กับสังคมและชุมชน (สำนักงานแผนกิจการ) นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มกันการสร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อม (TEDNET) ขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้คุณบุษยายังให้ความสนใจเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง โดยได้มีการเข้าร่วมฟังสัมมนาทางการเมืองบ้างเป็นครั้งคราว

4. คุณวรวรรณ เปรมสุข Creative Group Head ของ บริษัทโฆษณาแห่งหนึ่ง จบการศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เนื่องจากเป็นคนที่ทำงานอยู่ในแวดวงสื่อ ทำให้เป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารค่อนข้างมาก จึงสามารถมองเห็นเบื้องหลังบางอย่างของสื่อด้วยตนเอง อีกทั้งการเคยผ่านช่วงความทรงจำในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ผู้เข้าร่วมในเหตุการณ์โดยตรง แต่เป็นความสนใจที่ผ่านตัวบุคคลซึ่งเป็นบุคคลในครอบครัวที่ได้เข้าร่วมในเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้อุดมการณ์ในช่วงนั้นถ่ายทอดมาเป็นแนวคิดส่วนตัวและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน

5. คุณศศิณ พัฒนภิรมย์ ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย จบการศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านรัฐศาสตร์ ผู้วิจัยได้ติดต่อสัมภาษณ์ผ่านการแนะนำของบุคคลหนึ่ง โดยเห็นว่าคุณศศิณเป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารการเมือง และเป็นนักกิจกรรมมาตั้งแต่ครั้งสมัยเรียนมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ก่อนหน้านี้จะเข้ารับราชการ ยังเคยได้ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน เป็นบุคคลที่เรียกขานตัวเองว่าเป็น “คนจนรุ่นใหม่” โดยมองตัวเองในฐานะปัจเจกกว่า “ไม่ใช่พวกทุนนิยม ไม่ใช่พวกประชาธิปไตย แต่เป็นเสรีนิยม”

6. คุณปฐม สรรพสุดาญาณ พนักงานบริษัทส่งออก จบการศึกษาระดับปริญญาตรี การทำงานในภาคธุรกิจทำให้คุณปฐมมีมุมมองที่แตกต่างออกไปจากบุคคลที่กล่าวมา เพราะการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวัน ทำให้โอกาสกิจกรรมที่เคยได้ทำ อย่างเช่น การพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง สามารถทำได้น้อยลง กลุ่มที่เคยพูดคุยกันก็กระจัดกระจายกันไปเพราะภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้เป้าหมายชีวิตเปลี่ยนไปจากที่เคยมีอุดมการณ์เพื่อมวลชน (สมัยทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัย) มาเป็นการมีเป้าหมายในการเอาตัวให้รอดในสังคมที่ต้องทำการแข่งขันและช่วยตัวเอง โดยคำที่ตรงตัวและถูกเอ่ยถึงอย่างสั้น ๆ ก็คือ การหา “เงิน” ให้ได้มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม เขาก็ไม่ได้ทิ้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับการเมืองไปเสียทีเดียว เพราะเขาได้สมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหนึ่ง โดยมีความตั้งใจว่าจะช่วยเป็นกระบอกเสียงเล็ก ๆ ให้กับพรรคการเมืองที่เขาชื่นชอบ

7. คุณศยามล ไกยูรวงศ์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายกฎหมาย ของ มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ จบ การศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านนิติศาสตร์ เป็นอีกผู้หนึ่งที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเน้น ประเด็นในส่วนของเรื่องสิ่งแวดล้อม ทำให้มีโอกาสได้คลุกคลีกับชาวบ้านที่มีปัญหาในเรื่องการใช้ ประโยชน์จากผืนป่า และได้เขียนบทความวิชาการเกี่ยวกับ พระราชบัญญัติป่าชุมชน ลงในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการ รวมทั้งเคยทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างรัฐบาลกับสมาชิกคนจน หรือประสานกับ กรรมการิกรฯ ในการพิจารณากฎหมายหรือเรื่องร้องเรียนจากชาวบ้าน ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจก็คือ คุณศยามล เป็นบุคคลที่คลุกคลีทั้งในด้านวิชาการและการปฏิบัติ และมีช่องทางในการสื่อสารทางการเมืองหลาย ช่องทางทั้งที่เป็นสื่อมวลชน หรือเครือข่ายสื่อสารของตนเอง ทำให้วิธีการสื่อสารทางการเมืองของคุณ ศยามลมีรูปแบบที่หลากหลาย ตั้งแต่ชนชั้นปกครอง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ การสร้างความเข้าใจและการประสานประโยชน์ของคนในสังคมให้ดีขึ้นร่วมกัน

8. คุณเฉลิมพร อุ้นแก้ว อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง เป็นบุคคลที่ผ่านประสบการณ์ การรับรู้เหตุการณ์ทั้ง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้อาจารย์เฉลิมพรมี ความสนใจการเมืองที่ไม่ได้เป็นเพียงแค่ผู้ติดตามข่าวสาร หากแต่ยังร่วมเขียนบทความทางการเมืองลง ในหนังสือพิมพ์ ภายใต้นามปากกา "เฉลิมพร เสรีภาพ" และโดยเฉพาะในช่วงเหตุการณ์ พฤษภาคม 2535 ก็ยังได้เขียนบทความโจมตีทหารอย่างรุนแรง ใน หนังสือพิมพ์สยามรัฐ นอกจากนี้ยังได้เข้าร่วม กิจกรรมทางการเมืองมากมาย เช่น การสมัครลงเลือกตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ หรือการมีความคิดที่จะลง สมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่อุปสรรคที่สำคัญในการเข้าสู่ระบบการเมืองคือ ปัญหา เรื่อง "เงิน" หรือแม้กระทั่งความคิดที่จะเป็นผู้จัดรายการวิเคราะห์การเมืองทางสถานีวิทยุ ก็กลับ ประสบปัญหาในเรื่องเดียวกัน

9. คุณกัณฐ์ธิดา เนียมแสง อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน ด้วยข้อจำกัดในเรื่องเวลาที่ใช้ในการ สัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงได้ข้อมูลเบื้องต้นมาไม่มากนัก หากพอที่กล่าวได้ว่าความเป็นชนชั้นกลางกับการมี อาชีพอาจารย์สำหรับคุณกัณฐ์ธิดา น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บทบาทในการสื่อสารทางการเมืองมีค่อนข้างน้อย ซึ่งแตกต่างไปจากคุณเฉลิมพรอย่างสิ้นเชิง โดยผู้วิจัยยึดเอาจากคำสัมภาษณ์ที่คุณกัณฐ์ธิดา มองตัวเองว่าอยู่ในระดับที่ไม่ต้องเจอกับปัญหาเรื่องการกินอยู่และการประกอบอาชีพมากนัก จึงไม่ได้ให้ ความสนใจอย่างจริงจังกับปัญหาที่ปรากฏอยู่ในสังคม

10. คุณรัตนวรรณ เภาวนิช คุณครูสอนวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง เคยทำ งานในวงการข่าวและสื่อมวลชนก่อนที่จะมาทำอาชีพครู เคยผ่านประสบการณ์การเดินทางใน เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้เป็นผู้ที่ให้ความสนใจต่อข่าวสารการเมืองและมีแนวความคิดทาง

การเมืองของตนเองอย่างเด่นชัด แต่โอกาสในการแสดงบทบาทในการสื่อสารทางการเมืองกลับมีน้อยลงเมื่อมีข้อจำกัดเกี่ยวกับครอบครัว รวมถึงกรอบของงานที่ทำอยู่ในปัจจุบันทำให้วิธีคิดและการแสดงออกในการสื่อสารทางการเมืองเปลี่ยนรูปแบบไปด้วย

11. คุณโกศิต ปัญญเศรษฐ เป็นผู้จัดการทั่วไปในบริษัทรักษาความปลอดภัยแห่งหนึ่ง ผู้วิจัยพบชื่อของเขาในคอลัมน์ตอบปัญหาในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ โดยคุณโกศิตใช้ชื่อจริงและลงที่ติดต่อไว้ในจดหมายฉบับนั้น จากการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ คุณโกศิตเป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารการเมืองมาโดยตลอด และมักจะแสดงความคิดเห็นทั้งในสื่อมวลชนและการเขียนจดหมายไปถึงผู้มีอำนาจในการสั่งการหรือรับผิดชอบต่อบ้านเมือง เช่น ผู้ว่าราชการกรุงเทพ เป็นต้น นอกจากนี้คุณโกศิตยังเป็นผู้กว้างขวางในท้องถิ่นคนหนึ่ง จากคำบอกเล่านั้น อาจจะนับได้ว่าหากมีการเลือกตั้งครั้งใด คุณโกศิตก็สามารถทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนให้กับบุคคลนั้นหรือพรรคการเมืองนั้นได้

12. คุณชาคริต สุดสายเนตร จบการศึกษาระดับปริญญาโท ปัจจุบันมีทำงานด้านการผลิตข่าวให้กับสถานีโทรทัศน์ ITV ในส่วนของข่าวด้านสังคม ถึงแม้จะเป็นผู้ที่ทำงานด้านข่าวสารอยู่ก็ตาม แต่มุมมองที่ได้จากคุณชาคริตนั้นเป็นมุมมองของคนที่ใช้สื่อมากกว่าจะเป็นผู้ทำสื่อ อย่างไรก็ตาม การอยู่ในแวดวงสื่อมวลชนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คุณชาคริตเข้าใจวิธีการทำงานของสื่อ รวมทั้งข้อจำกัดในการทำข่าว และได้เหตุผลในฐานะคนทำสื่อในการตอบคำถามสัมภาษณ์บางคำถามด้วย

13. คุณพิเชียร อำนาจวรประเสริฐ นักธุรกิจและสื่อมวลชน ผู้วิจัยเคยติดตามรายการที่คุณพิเชียรจัดทางไทยสกายเคเบิลทีวี แต่ที่ได้ทำการติดต่อเพื่อขอสัมภาษณ์เนื่องด้วยการปรากฏตัวของคุณพิเชียรในการเข้ายื่นหนังสือเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลลาออก จนเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปแบบพฤติกรรมสื่อสารที่แตกต่างไปจากกลุ่มที่สัมภาษณ์คนอื่น (ในความหมายของระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ค่อนข้างสูง) นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่อยู่ในแวดวงธุรกิจและสื่อมวลชนในเวลาเดียวกัน อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่ผ่านช่วงเหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองทั้ง 3 ครั้ง ทำให้ผู้วิจัยสนใจแนวคิดทางการเมืองและรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองที่เปิดเผยต่อสาธารณะของบุคคลนี้อย่างมาก

14. คุณลือชา ชับมัน อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน เป็นบุคคลหนึ่งที่ใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศเป็นเวลานาน ปัจจุบันนอกจากอาชีพงานสอนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาข้อมูลด้านตลาดหลักทรัพย์ โดยแนวคิดจากประสบการณ์ตัวแล้ว อาจารย์ลือชาได้ใช้หลักทางศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต แต่จากภาพโดยทั่วไปที่ผู้วิจัยสังเกตจะพบว่า อาจารย์ลือชามีแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองใน

รูปแบบที่แตกต่างจากคนอื่นเช่นเดียวกัน นั่นก็คือ การมีสถานภาพเป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว โดยมีเหตุผลตามที่ปรากฏในผลการวิจัย และเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับหลาย ๆ คนในสังคมไทย

จากลักษณะเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏหรือแสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางมีการสื่อสารทางการเมืองอย่างไร ในอันที่จะตอบสนองผลประโยชน์แห่งอุดมการณ์ทางชนชั้นที่แต่ละฝ่ายยึดถือ ด้วยการวิเคราะห์แจกแจงบทบาทในการสื่อสารทางการเมืองไว้ในส่วนต่อไป

ส่วนที่ 2 : ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนที่เป็นชนชั้นกลางทั่วไปนั้นพบว่า ผู้วิจัยสามารถจัดรูปแบบการสื่อสารอย่างกว้าง ๆ ออกเป็น 4 รูปแบบตามลักษณะการสื่อสารที่เกิดขึ้นตามตำแหน่งและวิธีการต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสาร คือ

1. ในฐานะผู้รับสาร (Receiver) เป็นการเปิดรับข่าวสารที่มีทิศทางการสื่อสารเป็นแบบทางเดียวระหว่างผู้รับสารกับสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ โดยที่ผู้รับสารไม่มีเป้าหมายในการเป็นผู้ส่งสาร อันเนื่องมาจากการพุ่งความสนใจไปที่เนื้อหาของสารที่ต้องการเปิดรับอย่างมาก

2. ในฐานะผู้ส่งสารโดยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล (Sender in Inter-personal Communication) เป็นการสื่อสารที่ให้ความสำคัญกับสัมพันธภาพระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ในฐานะผู้ส่งสารนั้นการมีสัมพันธภาพดังกล่าวจะทำให้การสื่อสารทางการเมืองประสบผลสำเร็จในแง่ของการโต้ตอบทางการเมือง และความสามารถในการโน้มน้าวใจบุคคลอื่นในทางการเมือง

3. ในฐานะผู้ส่งสารในช่องทางสื่อมวลชน (Sender in Mass Communication) เป็นความพยายามของผู้ส่งสารที่จะครอบครองพื้นที่การสื่อสารทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ เนื่องจากกระบวนการของการใช้ช่องทางสารค่อนข้างที่ซับซ้อนและยังถูกจำกัดในเรื่องพื้นที่การแสดงออก ทำให้โอกาสในการใช้สื่อมวลชนของบุคคลทั่วไปขึ้นอยู่กับโอกาสของสื่อมวลชนค่อนข้างมาก และการที่จะสามารถใช้ช่องทางสื่อมวลชนได้อย่างเต็มที่นั้นการเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในประเด็น

ทางสังคมจะมีความจำเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของอิทธิพลทางสถานภาพในการยึดเอาพื้นที่ของสื่อมวลชนในการเป็นผู้สื่อสารทางการเมืองที่แตกต่างกัน

4. การเป็นผู้ส่งสารในการสื่อสารแบบเครือข่าย (Sender-Receiver in Network Communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่มีลักษณะการเกิดของ"กลุ่มเฉพาะ" ในการสื่อสาร หรือที่เรียกว่า ชุมชนทางความคิด โดยมีเครื่องมือที่ในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม เครื่องมือการสื่อสารที่กล่าวถึงนี้สามารถแยกออกตามลักษณะการดำเนินการได้เป็น 2 แบบ คือ เครื่องมือที่เป็นกิจกรรม ที่จะช่วยสร้างให้กลุ่มสามารถสื่อสารและทำความเข้าใจในเรื่องเดียวกัน และเครื่องมือที่เป็นอุปกรณ์การสื่อสาร จำพวกเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากกับการสร้างเครือข่ายการสื่อสารแบบอิเล็กทรอนิกส์

หลังจากที่ได้แบ่งรูปแบบการสื่อสารตามลักษณะทั้ง 4 นี้แล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำลักษณะดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คน ถึงเนื้อหาและแบบแผนของรูปแบบการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งในการอธิบายข้อมูลลำดับต่อไปจะเป็นการเสนอรายละเอียดของแต่ละรูปแบบการสื่อสารของชนชั้นกลางได้ดังนี้

1. รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสาร

การเปิดรับข่าวสารถือเป็นพฤติกรรมเบื้องต้นของการสื่อสารทางการเมือง ทุกคนที่ทำการสื่อสารจะต้องแสวงหาข้อมูลหรือรับทราบข่าวสารก่อนที่จะตัดสินใจดำเนินกระบวนการสื่อสารอื่น ๆ สำหรับชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสารนั้น ต่างก็มีลักษณะและวิธีการในการสื่อสารทางการเมืองที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยขอเสนอภาพรวมของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนต่าง ๆ ของผู้รับสาร เพื่อที่จะได้เข้าใจว่า ชนชั้นกลางมีพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การอธิบายการเป็นผู้สื่อสารทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ ต่อไป ตามรายละเอียดดังนี้

- 1.1 แบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ
- 1.2 แบบแผนการเปิดรับข่าวสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์
- 1.3 แบบแผนของการเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร

1.1 แบบแผนการเปิดรับสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ

สำหรับการอธิบายหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้เสนอแบบแผนการเปิดรับสารจากสื่อต่าง ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ออกเป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

- (ก) วิทยู
- (ข) โทรทัศน์
- (ค) หนังสือพิมพ์
- (ง) อินเทอร์เน็ต

จากข้อมูลสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนเป็นหลัก พบว่าแต่ละคนจะมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนทุกประเภท ได้แก่ วิทยู โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ซึ่งจะมีการเปิดรับที่แบบสลับกันไปตามความเหมาะสมและเงื่อนไขของแต่ละบุคคล ยกเว้นการใช้อินเทอร์เน็ตในการเปิดรับข่าวสารที่ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 คนเปิดรับเพิ่มเติมขึ้นมาจากสื่ออื่น ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2 แสดงปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ

	วิทยุ	โทรทัศน์	หนังสือพิมพ์	อินเทอร์เน็ต
สมบัติ บุญงามอนงค์	**	**	**	**
วิภา ดามณี	**	**	**	-
บุชา บุญธรรม	**	**	**	**
วรวรรณ เปรมสุข	*	***	**	-
ปฐม สรรพพุดาญาณ	*	*	***	-
ศศิณ พัฒนภิรมย์	*	***	***	-
ศยามล ไกยูรวงศ์	*	***	***	-
ลือชา ชับมัน	**	*	**	***
รัตนวรรณ เผ่านิช	*	**	***	-
โกศิต ปัญญเศรษฐ	***	**	**	-
เฉลิมพร อุ่นแก้ว	***	**	***	***
กัณฐ์ลดา เนียมแสง	*	*	**	-
ชาคริต สุดสายเนตร	**	**	**	-
พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ	***	***	***	-

จากตารางจะพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากแหล่งสารที่เป็นสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ มากน้อยแตกต่างกัน สอดคล้องกับลักษณะของชนชั้นกลางที่มีเสรีภาพในการเปิดรับข่าวสาร และมีความสามารถในการเลือกใช้สื่อมวลชนตามความต้องการด้านข้อมูล อย่างไรก็ตาม จากแบบปริมาณการเปิดรับข่าวสารที่แตกต่างกันของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนนี้ สามารถนำมาอภิปรายถึงแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนที่แตกต่างกันได้อีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะขออธิบายเรียงตามประเภทของสื่อที่เปิดรับดังต่อไปนี้

ความหมายของสัญลักษณ์

* น้อย ** ปานกลาง ***มากที่สุด - ไม่ได้ใช้เลย

(ก) วิทยุ1) จำนวนผู้ใช้และปริมาณการใช้สื่อวิทยุ

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ 14 คนพบว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 3 คนที่เปิดรับสื่อวิทยุในการเปิดรับข่าวสารมากที่สุด ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 คน จะเปิดรับสื่อวิทยุควบคู่ไปกับสื่อมวลชนประเภทอื่น และผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 7 คนที่เหลือมีการใช้สื่อวิทยุในการเปิดรับข่าวสารน้อยกว่าสื่อมวลชนประเภทอื่น ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่า แบบแผนหลักของการใช้สื่อวิทยุของผู้ให้สัมภาษณ์คือการใช้ควบคู่ไปกับสื่อมวลชนประเภทอื่นในการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง หรือเป็นการใช้ตามความเคยชินในชีวิตประจำวัน

2) เหตุผลในการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุ

- ลักษณะของสื่อ เนื่องจากการเปิดรับข่าวสารจากสื่อวิทยุมีข้อได้เปรียบสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ ในแง่ของความเร็วของข่าวสาร วิทยุจึงให้ความ "สด" ของรายการที่ออกอากาศแก่ผู้เปิดรับข่าวสาร เช่น การรายงานข่าวต้นชั่วโมง การสัมภาษณ์ หรือการแสดงความคิดเห็น ข้อได้เปรียบดังกล่าวจึงเป็นตัวกระตุ้นความสนใจในการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุ โดยเฉพาะรายการที่มี Phone-in เข้าไปแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในรายการประเภทเดียวกัน

"ผมใช้วิทยุมากที่สุด โดยเฉพาะรายการที่ได้ฟังความคิดเห็นของคนอื่น ๆ ด้วย มันดีในแง่ของการมีส่วนร่วม ประเด็นมันก็จะทันสมัยไปตามกระแสข่าวในแต่ละวัน" (โกสิต บัญญูเศรษฐ์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

การที่สื่อวิทยุเข้ามามีบทบาทกับชนชั้นกลางมากขึ้นก็เนื่องมาจากการไปกันได้ของสื่อกับวิถีชีวิตของคนชั้นกลางในกรุงเทพมหานครที่มีภาระทั้งในด้านการงานและการเดินทาง เห็นได้จากการมีสถานีวิทยุอย่าง จส.100 ที่ให้ข้อมูลด้านการจราจรและข่าวสารกับคนกรุงเทพ ที่เอื้ออำนวยให้กับกลุ่มชนชั้นกลางที่มีพาหนะเป็นของตัวเอง รวมไปถึงการมีรายการข่าว หรือวิเคราะห์ข่าว ซึ่งจะเป็น

รายละเอียดเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับความแตกต่างของลักษณะการใช้ของบุคคลทั้ง 3 นอกจากการเป็นเพียงผู้รับสารจากวิทยุนั้นก็คือ "1 ใน 3 มีบทบาทในการเป็นผู้จัดรายการด้วย" (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

รายการที่มีเนื้อหาหนัก ก็น่าจะเป็นรายการเหมาะสำหรับคนที่สนใจการเมืองอย่างจริงจัง การเปิดรับข่าวสารด้วย "การฟัง" ทำให้สื่อวิทยุได้เข้ามามีบทบาทเป็นเสมือนผู้เล่าเรื่องการเมือง ทำให้ผู้ฟังสามารถฟังการเล่าเรื่องได้ในเวลาปกติได้โดยไม่ต้องละกิจกรรมอื่นในการเปิดรับข่าวสาร

- รูปแบบการดำเนินงานของสื่อ ถึงแม้ว่าสื่อวิทยุจะอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานของรัฐ แต่การดำเนินงานยังคงเป็นของเอกชน ดังนั้นรายการทางการเมืองยังคงเป็นรายการที่ควบคุมไม่ได้ เนื่องจากเป็นรายการสด และยังเป็นเวทีการแสดงความคิดเห็นที่บริสุทธิ์กว่าในสื่ออื่น เพราะความเป็นไปได้ที่ "หน้าม้า" ตามความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์จะเป็นผู้โทรเข้ามาแสดงความคิดเห็นในรายการวิทยุ อาจทำได้ยากเพราะเป็นรายการสด แตกต่างจากสื่ออื่นที่การแสดงความคิดเห็นอาจถูกคัดเลือกจากสื่อมวลชนในการนำเสนอผ่านสื่อ (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

3) วิธีการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุ

- เนื้อหาที่เปิดรับ จากประวัติศาสตร์ของสื่อวิทยุที่ผ่านมา ล้วนแต่มีลักษณะของการเป็นสื่อที่ "เปิดเพลงสลับโฆษณา" เสียเป็นส่วนใหญ่ รายการข่าวหรือเนื้อหาสาระต่างก็เป็นการผลิตของทางราชการ เช่น กองทัพ และ กรมประชาสัมพันธ์ หรืออาจจะเป็นส่วนหนึ่งของสำนักข่าว สถาบันการศึกษาต่างๆ ที่ทำหน้าที่เพียงแค่อ่านข่าว และให้ความรู้เท่านั้น แต่จากสภาพการตื่นตัวทางการเมืองในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 และหลังจากนั้นเป็นต้นมา ประชาชนโดยเฉพาะชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานครได้ให้ความสนใจกับข่าวสารการเมืองอย่างมาก ทำให้สถานีและเจ้าของรายการเริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบรายการเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้ฟัง ในขณะเดียวกันต่างก็แข่งขันกันผลิตรายการดังกล่าวออกมามากมาย ซึ่งเห็นได้ชัดจากการเปิดฟังวิทยุของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดรับสื่อวิทยุมากที่สุด และ ที่ใช้ควบคู่กับสื่อมวลชนอื่น ๆ นั้น จะมีการเลือกเปิดรับรายการที่เน้นสาระและข่าวสารมากกว่ารายการที่เน้นความบันเทิงเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ทิศทางและเนื้อหาของรายการเป็นส่วนสำคัญที่ผู้ให้สัมภาษณ์เลือกเปิดฟังวิทยุ โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์มักจะเปิดรับแต่สถานีที่เสนอรายการข่าวเป็นหลัก

"เรามีสถานี มีรายการวิทยุดี ๆ ให้ฟังกันบานปลายนะ ฟังวิทยุแล้วได้ความรู้มากมายเลย แล้วอย่างเราก็มีสถานีค่อนข้างหลากหลาย ตั้งแต่ 101, 102.5, 97.5, 96, 105 เยอะมาก เราอาศัยทัศนะกันเต็มที่แล้ว ทั้งที่สนใจในเรื่องการเมือง สังคม ซึ่งในต่างจังหวัดมันไม่มีแบบนี้ นี่ถ้าต้องไปอยู่ต่างจังหวัดก็คงจะสมองเหี่ยว เพราะสมองมันคงไม่โต มันไม่มีปฏิกิริยาการติดกันทางความคิด" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดรับข่าวสารจากวิทยุทราบรายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งสารทางวิทยุ FM ว่ามีรายการใดบ้างที่เป็นรายการข่าว และได้ให้ความสนใจกับรายการที่ออกอากาศเป็นสถานีข่าวสารโดยเฉพาะ เพื่อที่จะได้รับข่าวสารสาระตามความต้องการ อันเป็นเสรีภาพของชนชั้นกลางในการเลือกรูปแบบรายการข่าวทางวิทยุ และเลือกเนื้อหาที่อยากฟัง และเป็นเสรีภาพที่คนต่างจังหวัดซึ่งรับฟังวิทยุภายในท้องถิ่นไม่มี หรือถ้ามีก็น้อยกว่ามาก

นอกจากนี้ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของรายการข่าวสารในคลื่นวิทยุแบบเดียวกัน ซึ่งสะท้อนปรากฏการณ์ที่สื่อวิทยุได้เข้ามามีบทบาทในการตอบสนองพฤติกรรมการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของคนชั้นกลางโดยการนำเสนอข่าวสารและเรื่องราวสาธารณะ (Public Affair) ที่มีเนื้อหาผูกพันกับวิถีชีวิตคนชั้นกลาง ไม่ว่าจะเป็นรายงานเศรษฐกิจ รายงานข่าวการเมือง ฯลฯ

สิ่งที่น่าสนใจในการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุของผู้ให้สัมภาษณ์ก็คือ นอกเหนือไปจากความสนใจข่าวสารและเนื้อหาสาระต่าง ๆ จากผู้จัดรายการแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังให้ความสนใจเป็นพิเศษกับรายการที่มีผู้ฟังคนอื่นร่วมออกอากาศเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวสาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสนใจ และความชื่นชอบของผู้ให้สัมภาษณ์ในรายการที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังสามารถแสดงบทบาทรวมในทางการสื่อสาร (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539) แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ใช้สื่อวิทยุในการเปิดรับข่าวสารมักจะอยู่ในฐานะผู้ฟังมากกว่าจะเป็นผู้ส่งสาร ทั้งนี้สื่อวิทยุมีข้อจำกัดในเรื่องของโอกาสในการเข้าไปใช้สื่อเพื่อแสดงความคิดเห็น ถึงแม้ว่ารายการที่ออกอากาศจะเป็นรายการสด แต่ผู้รับฟังที่อยากได้ตอบกับสื่อจะต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการติดต่อเข้าไปยังรายการ (ทั้งที่ใช้โทรศัพท์ในอาคารบ้านเรือน หรือแม้กระทั่งการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่) ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมักอยู่ในบทบาทของผู้ร่วมเหตุการณ์มากกว่าผู้ร่วมในรายการ เสียเอง

มีข้อแตกต่างของลักษณะการใช้ของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในแง่ของการใช้สื่อวิทยุนั้นพบว่า กลุ่มที่ใช้สื่อวิทยุในการเปิดรับข่าวสารน้อยกว่าสื่อมวลชนประเภทอื่นอาจมีการเปิดรับสื่อเพื่อความบันเทิงเนื่องจากได้ใช้สื่อมวลชนอื่นในการเปิดรับข่าวสารแทนไปก่อนหน้านี้แล้ว แต่อย่างไรก็ตามผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังสามารถรับข่าวสารจากวิทยุได้ ทั้งนี้เป็นสาเหตุมาจากการที่รายการวิทยุต่าง ๆ จะมีช่วงข่าวแทรกไว้ในรายการของสถานีอยู่ตลอดเวลา เช่น ข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ หรือข่าวต้นชั่วโมงที่รายงานโดยสำนักข่าวต่าง ๆ

เช่น วิทยุ รัฐสภา (87.5 MHz) , วิทยุเนชั่น (89.5 MHz) เป็นต้น (ดูรายละเอียดได้จาก ภาคผนวก ก)

- ข้อจำกัดในการเปิดรับ แม้ว่าสื่อวิทยุมีลักษณะเป็น Hot Media แต่รายการที่ออกอากาศจะมีกำหนดเวลาที่แน่นอน ทำให้ผู้ฟังที่ติดตามรายการอย่างสม่ำเสมอจะไม่พลาดการรับฟัง เพราะผู้ฟังบางคนจะผูกพันกับรายการวิทยุในลักษณะของการเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวัน อย่างไรก็ตาม ผู้รับสารอาจมีอุปสรรคในการรับข่าวสารหากไม่มีวิทยุที่ใช้เปิดรับ ยกเว้นในกรณีที่ผู้รับสารมีวิทยุแบบพกพา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เปิดรับข่าวสารสามารถรับฟังข่าวสารได้ตลอดเวลา

(ข) โทรทัศน์

1) จำนวนผู้ใช้และปริมาณการใช้สื่อโทรทัศน์

จากข้อมูลในการเปิดรับข่าวสารพบว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 คนที่นิยมใช้สื่อโทรทัศน์อย่างจริงจังในการติดตามข่าวสารทางการเมือง ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่นๆ เปิดรับข่าวสารจากโทรทัศน์ควบคู่ไปกับสื่อมวลชนประเภทอื่น หรืออาจจะเปิดรับได้น้อยกว่าสื่ออื่นๆ ขึ้นอยู่กับความสะดวกในเรื่องของเวลาและความเคยชินในชีวิตประจำวันที่จะเปิดรับชมจากสื่อดังกล่าว

2) เหตุผลในการเปิดรับข่าวสาร

- ลักษณะของสื่อ เนื่องจากธรรมชาติของสื่อโทรทัศน์ที่มีทั้งภาพและเสียง มีการรายงานข่าวจากเหตุการณ์จริง ทำให้ข่าวสารที่ปรากฏค่อนข้างจะเชื่อถือได้มากกว่าในสื่ออื่น ๆ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นสื่อมวลชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "สื่อประเภทโทรทัศน์จะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วยตัวของสื่อเอง" อันเนื่องมาจากภาพและเสียงที่ปรากฏนั้นได้ถูกนำเสนอต่อสายตาของผู้เปิดรับโดยตรง

"สถานการณ์การต่อสู้ทางการเมืองในปัจจุบันมันค่อนข้างสูง ทุกอย่างเกิดขึ้นได้จากการพูด โดยบางที่เราไม่รู้ว่าจะจริงหรือเท็จ ถ้ารัฐบาลให้ Perception ที่ทำลาย ไม่จำเป็นต้องไปอ่านจากรายงานที่คนเขียนหรือวิเคราะห์หรอก แต่ดูได้จากภาพที่เขาพูดได้ทันที" (พนา จันทรวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับผู้ที่ใช้สื่อโทรทัศน์ในการเปิดรับข่าวสาร ก็คือ "1 ใน 4 ของผู้ใช้ มีรูปแบบของการเป็นผู้จัดรายการทางโทรทัศน์แบบ Pay-TV ด้วย" (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

- รูปแบบการดำเนินงานของสื่อ สื่อโทรทัศน์ยังคงเป็นสื่อที่ดำเนินงานภายใต้การควบคุมของหน่วยราชการ ทำให้การเสนอรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ ยังคงมีเสรีภาพได้ภายใต้การควบคุมของรัฐ ยกเว้นในกรณีสถานีโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยเอกชน ซึ่งสถานีโทรทัศน์เหล่านี้จะมีเสรีภาพที่มากขึ้นในการรายงานข่าวเฉพาะภายใต้จรรยาบรรณของสื่อมวลชนเท่านั้น

คนดูเริ่มจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบรายการโทรทัศน์ได้บ้างในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากการแข่งขันแย่งชิงคนดูของสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ การให้คุณค่ากับคนดูในฐานะที่เป็น Rating ของสถานี ทำให้รายการข่าวซึ่งเคยมีรูปแบบในการนำเสนอที่อย่าง Tradition ในการรายงาน เริ่มมีการปรับตัวให้มีความน่าสนใจที่คนดูจะเลือกเปิดรับ นอกจากนี้คนดูยังเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดเวลาการออกอากาศของรายการต่าง ๆ ในสถานีอีกด้วย เช่น การเพิ่มช่วงเวลาของรายการข่าวให้มากขึ้น โดยการแบ่งเสนอออกเป็นช่วงเวลาต่างๆ เช่น ข่าวภาคเช้า ข่าวภาคเที่ยง และข่าวภาคค่ำ รวมไปถึงข่าวสั้นที่เสนอแทรกขึ้นมา นอกจากนี้รายการข่าวยังได้มีการปรับเปลี่ยนเวลาให้ตรง life style ของคนดู (ที่สัมพันธ์กับรายการละคร) โดยเลื่อนการเสนอข่าวภาคค่ำให้เร็วขึ้นจาก 20.00น. มาเป็น 19.00 น. (โดยมีช่วงเวลาสิ้นสุดของการรายงานข่าวภาคค่ำประมาณ 20.30น. - 21.00น.) สำหรับสถานีที่เน้นสาระและข่าวสาร ช่วงเวลาของการเสนอข่าวก็จะมีมากกว่าสถานีที่เน้นความบันเทิงช่วงหัวค่ำ จึงเห็นได้ว่าถึงแม้จะเป็นการกำหนดรูปแบบทางอ้อม แต่ก็ป็นสัญญาณที่ชี้ให้เห็นว่า คนดูเริ่มมีความสำคัญและสามารถเข้าไปกำหนดสื่อมวลชนได้ในระดับหนึ่ง

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ในฐานะผู้ที่ใช้สื่อโทรทัศน์ในการเปิดรับข่าวสารได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ "เสรีภาพในการเปิดรับข่าวสาร" จากสื่อโทรทัศน์ว่า ปัจจุบันจำนวนสถานีโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยเอกชนเริ่มมีเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะโทรทัศน์แบบ Pay-TV ที่ผู้ชมต้องเสียค่าใช้จ่ายรายเดือน จะส่งผลให้ผู้เปิดรับข่าวสารที่เป็นสมาชิกสามารถเลือกติดตามข่าวสารและรายการจากสถานีดังกล่าวได้อย่างอิสระและรับได้มากยิ่งขึ้นโดยไม่ถูกตัดทอนไปจากรายการอื่น ๆ เช่นเดียวกับสถานีแบบ Free-TV

"สิ่งสำคัญคือสื่อมันต้องดำเนินงานแบบเอกชน มันจะทำให้เรารู้สึกว่ามันไม่เอียงเข้าข้างใคร ก็เลยอยากติดตาม อย่างข่าวไทยสกายสิ เขาจะถ่ายยาวเลยว่าคนนี้พูดอะไรตั้งแต่ต้นจนจบ อย่างพี่ยากจะรู้พี่ยาคู ดูว่าใครพูดอะไร พี่ยาไม่ชอบอ่านบทวิเคราะห์หรอก บางทีมันเขียนให้ยาวอยู่กับที่นะ ถ้าพี่ยากรู้คดีปาทานะ พี่ยาเปิดทีวีดูเลย พวกเคเบิลทั้งหลาย ไทยสกาย IBC

ยกเว้นสถานี ITV ที่เสนอรายการข่าวภาคค่ำตั้งแต่ 19.00น. เรื่อยไปจนถึงช่วงข่าว 22.00น.

ฟังที่เขาพูดจริง ๆ มันไม่มีอะไรคืบหน้า เราก็เห็นนะว่าเขาพูด ไม่ใช่เพราะข่าวที่ใส่สี" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

การดำเนินงานในรูปแบบดังกล่าวทำให้รายการข่าวในสถานีโทรทัศน์เหล่านี้มีอิสระในการเสนอข่าวมากขึ้น และสามารถนำเสนอข่าวสารได้อย่างเต็มที่ ทำให้สถานีโทรทัศน์ในแบบ Free TV เริ่มมีการพัฒนารูปแบบการนำเสนอข่าวสารให้มีความน่าสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะ Free-TV ที่ดำเนินงานโดยเอกชน และจากพัฒนาการด้านการรายงานข่าวสารนี้เองที่ทำให้ผู้เปิดรับข่าวสารจากช่องทางดังกล่าวมีความรู้สึกชื่นชอบรูปแบบของสถานีที่มีเสรีในการเสนอข่าวและการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นผ่านสื่อโทรทัศน์ด้วย เช่น กรณีการเปิดบทแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกตั้งในปี เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2538 และได้ได้ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ITV (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

3) วิธีการเปิดรับข่าวสาร

- เนื้อหาที่เปิดรับ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ใช้สื่อโทรทัศน์มากที่สุด จะเปิดรับรายการข่าวเป็นหลัก โดยจะเปิดรับจากสถานีโทรทัศน์ที่ดำเนินงานโดยเอกชน ทั้งที่เป็น Pay-TV และ Free-TV ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่นอาจจะใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อต้องการสาระควบคู่ไปกับความบันเทิงด้วย

- ข้อจำกัดในการเปิดรับ เนื่องจากการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์มีข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่และเวลา สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีเวลาว่างน้อยเนื่องจากยังใช้เวลาอยู่กับงานหรืออยู่ในช่วงเดินทางกลับบ้านทำให้โอกาสในการเปิดรับชมน้อยลง โดยเฉพาะช่วงเวลาที่เป็นการรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์แบบ Free-TV (ช่วงเวลาตั้งแต่ 18.00-21.30) การเปิดรับข่าวสารเพื่อให้ทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องอาศัยสื่ออื่น ๆ ควบคู่ไปกับสื่อโทรทัศน์ ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายได้เลือกที่จะเป็นสมาชิกสถานีโทรทัศน์แบบ Pay-TV เพราะจะยังสามารถรับชมรายการจากช่องข่าวของสถานีได้ตลอดเวลา (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539) ปรัชญการณีนิจจึงแสดงให้เห็นว่า นอกจากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นชนชั้นกลางจะให้ความสำคัญในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์แล้ว ยังมีโอกาสในการเลือกรูปแบบของสถานีโทรทัศน์ที่สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ให้สัมภาษณ์

"ITV เกิดจากการเปิดช่องในสมัยรัฐบาลอานันท์ ภายหลังจากการเกิดเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ที่สื่อมวลชนในตอนนั้นถูกปิดเป็นอน" (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพและอำนาจการซื้อข่าวสารที่ชนชั้นกลางมีทางเลือกในการเปิดรับตามเงื่อนไขของตนเองมากขึ้น

(ค) หนังสือพิมพ์

1) จำนวนผู้ใช้และปริมาณการใช้สื่อหนังสือพิมพ์

โดยทั่วไปแล้วผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนจะเลือกเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นพื้นฐาน มีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 6 คน ที่ให้ความสำคัญกับการเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์เป็นอันดับแรก ในจำนวนที่เหลือนั้นจะใช้สื่อหนังสือพิมพ์รวมไปกับสื่ออื่น ๆ ตามความเหมาะสม แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์เป็นแหล่งข่าวสารสำคัญที่ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะเปิดรับในชีวิตประจำวัน

2) เหตุผลในการเปิดรับข่าวสาร

- ลักษณะของสื่อ นอกจากจะสามารถให้เนื้อที่รายละเอียดของข่าวสารและการเสนอข่าวสารที่มีสาระหนัก (Hard News) ได้มากกว่าสื่ออื่นแล้ว ลักษณะการเปิดรับข่าวสารยังไม่ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาในการเปิดรับข่าวสาร ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่พลาดข่าวสารประจำวันที่น่าสนใจอันมีสาเหตุมาจากการไม่มีเวลาติดตามรายการโทรทัศน์หรือวิทยุที่มีกำหนดการออกอากาศที่แน่นอน

"ผมอ่านหนังสือพิมพ์ เพราะผมไม่ค่อยมีเวลาวางมาฟังข่าวหรือดูทีวีมากนัก ต้องทำงานแต่เช้า กลับบ้านก็ค่ำ หนังสือพิมพ์มันพอจะพกไปอ่านตรงไหนก็สะดวกดี อ่านย้อนหลังก็ได้ แล้วเนื้อหามันก็หลากหลายให้เราเลือกอ่านหรือเลือกซื้อ" (ปฐุม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"คือครูชอบอ่านหนังสือพิมพ์ ที่บ้านจะรับหนังสือพิมพ์เยอะมากค่ะ ก็อ่านแบ่งกันกับสามี ส่วนของครูอาจจะเพิ่มภาษาอังกฤษเข้ามาด้วย เพราะจะเอาไปใช้สอนหนังสือ คัดเอาเรื่องที่น่าสนใจมาใช้" (รัตนวรรณ เฝ่าวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

เนื่องจากธรรมชาติของตัวสื่อหนังสือพิมพ์จึงสร้างการเปิดรับข่าวสารให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้อย่างทั่วถึงโดยไม่ต้องคำนึงถึงช่วงเวลาในการนำเสนอ และยังมีความสะดวกในการเปิดรับในสถานที่ต่าง ๆ (cold media) นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์ในปัจจุบันมีความหลากหลายทั้งในแง่ของ

ประเภทหนังสือพิมพ์และจำนวนฉบับ ทำให้ผู้บริโภคข่าวสารมีทางเลือกในการเปิดรับข่าวสารตามความสนใจได้อย่างเต็มที่

- รูปแบบการดำเนินงานของสื่อ หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่เป็นเจ้าของและดำเนินงานโดยเอกชน การเสนอข่าวสารจึงมีอิสระมากกว่าวิทยุหรือโทรทัศน์ที่ถูกควบคุมจากหน่วยงานของรัฐ เนื้อหาภายในหนังสือพิมพ์จะมีความหลากหลายทั้งเนื้อหาและอุดมการณ์ ซึ่งผู้อ่านสามารถหาอ่านได้จากทั้งบทความของนักเขียนหรือนักวิชาการทำให้ผู้อ่านที่สนใจข่าวเชิงวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์สามารถเลือกอ่านเนื้อหาข่าวได้อย่างอิสระมากกว่า

3) วิธีการเปิดรับข่าวสาร

- เนื้อหาที่เปิดรับ เนื่องจากสื่อหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะเน้นที่เนื้อหาสาระ ข่าวสารความรู้มากกว่าความบันเทิงเมื่อเทียบกับสื่ออื่น ๆ ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์จะเปิดรับข่าวสารด้วยวัตถุประสงค์ 2 ประการควบคู่กันไปคือ เปิดรับข่าวสารด้วยความสนใจส่วนตัวและเปิดรับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพ ในขณะที่การเปิดรับเนื้อหาด้านบันเทิงจะเป็นลำดับรองลงมา หรือในบางครั้งอาจไม่ได้ให้ความสนใจเลย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับประเภทของหนังสือพิมพ์ด้วย ถ้าหนังสือพิมพ์ที่เปิดรับเป็นหนังสือพิมพ์ประชานิยม เนื้อหาที่เปิดรับอาจเปลี่ยนเป้าหมายไปเป็นการอ่านเพื่อความบันเทิงได้ เช่น การอ่านนิยาย ข่าวสังคม บันเทิง ฯลฯ

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีรูปแบบของการอ่านเพื่อแยกเก็บข้อมูลทั้งปัจจุบันและย้อนหลังทั้งที่เป็นการนำมาดัดแปลงเพื่อใช้ในการทำงาน หรือการตัดเก็บข่าวหรือความรู้ต่าง ๆ ที่ตนสนใจเอาไว้ เพราะข่าวสารจากหนังสือพิมพ์สามารถเก็บเอาไว้เพื่อนำมาใช้อ้างอิงหรืออ่านซ้ำในภายหลังได้ง่ายกว่าสื่ออื่น ๆ ทำให้การใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์เป็นไปได้อย่างเต็มที่ในแง่ของการคงอยู่ของข่าวสาร (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

หนังสือพิมพ์รายวันทั้งจำนวนมีจำนวน 16 ฉบับ (ไม่รวมถึงหนังสือพิมพ์ประเภท กีฬา บันเทิง และหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์) ได้แก่ ไทยรัฐ, เดลินิวส์, ข่าวสด, มติชน, สยามโพสต์, แนวหน้า, บ้านเมือง, ไทยโพสต์, สยามรัฐ, วัฏจักร, สื่อธุรกิจ, คู่แข่ง, กรุงเทพธุรกิจ, ผู้จัดการ, The Nation, Bangkok Post

จากการสัมภาษณ์ในครั้งนี้จะพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะให้ความสำคัญกับการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์จะใช้งานหนังสือพิมพ์ร่วมกับสื่ออื่น ๆ ก็ตาม ทั้งนี้เพราะผู้อ่านยังคงต้องการเนื้อหาที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับข่าวที่มากขึ้นพอที่จะนำมาใช้ในการถกเถียงในแต่ละประเด็นของข่าว หรือพูดโดยรวมก็คือผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้ยังคงเป็นชนชั้นกลางกลุ่มที่พยายามจะเปิดรับข่าวสารให้ได้มากที่สุดหากเงื่อนไขของเวลาและสถานที่เอื้ออำนวยอย่างเหมาะสมกับสื่อแต่ละชนิด การเปิดรับข่าวสารจากแหล่งสารที่มากมายเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถและความเข้าใจถึงข้อจำกัดบางอย่างที่แต่ละสื่อไม่สามารถให้ได้ และหาวิธีที่จะทดแทนส่วนที่ขาดหายไปของสื่อแต่ละประเภท เช่น ในกรณีของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดรับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์และสื่อหนังสือพิมพ์ นอกจากจะต้องการความรวดเร็วจากการรายงานสดจากวิทยุและโทรทัศน์แล้ว ก็ยังต้องการรายงานที่มีรายละเอียดและข้อสรุปเชิงวิจารณ์ของข่าวจากหนังสือพิมพ์ด้วย

“ปกติผมจะดูทีวีกับอ่านหนังสือพิมพ์เป็นหลักในการติดตามข่าวสาร ส่วนใหญ่ก็เป็นการติดตามว่าข่าววันนี้ไปถึงไหนแล้ว พวกข่าวการเมือง ผมชอบติดตามปรากฏการณ์ทางการเมือง อยากรู้ว่าวันนี้มีข่าวอะไรบ้าง ใครวิเคราะห์การเมืองแบบไหนบ้าง เป็นความสนใจส่วนตัวนะครับ” (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

“ใช้หนังสือพิมพ์กับโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่ คือมันใช้ได้ 2 ส่วนนะคะ คือใช้กับตัวเอง และใช้กับการทำงานในการติดตามสถานการณ์ หนังสือพิมพ์จะให้ข้อมูลในด้านลึกมากกว่า โดยเฉพาะบทความของคอลัมนิสต์ต่าง ๆ มันจะได้แง่คิดในการมองปัญหาสังคมได้ดี บทความยังทำให้เรารู้เบื้องลึกที่เราสนใจ ซึ่งตรงนี้จะได้ประโยชน์มาก ส่วนที่ทีวีมันก็ค่อนข้างแคบกว่าหน่อย เพราะมีเห็นแค่ภาพ ไม่ได้เห็นลงไปในความคิด ยกเว้นในบางรายการ ซึ่งก็มีน้อย” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

- ข้อจำกัดในการเปิดรับข่าวสาร เนื่องจากหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่ต้องทำการซื้อแบบจ่ายเงินโดยตรง ดังนั้นผู้รับข่าวสารจึงต้องรับภาระค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินให้กับหนังสือพิมพ์ทุกฉบับที่ซื้ออ่าน แตกต่างไปจากสื่อโทรทัศน์และวิทยุที่ผู้รับสารได้ทำการจ่ายเงินทางอ้อม (ผ่านการซื้อสินค้าจากโฆษณาและเจ้าของสินค้าจะเป็นผู้จ่ายค่าโฆษณาอีกทอดหนึ่ง) ผู้รับชม-ฟังจึงมีความผูกพันในสถานะ rating สำหรับผู้สนับสนุนรายการ และในขณะที่ราคาหนังสือพิมพ์ได้เพิ่มสูงขึ้น การตัดสินใจในการซื้อหนังสือพิมพ์จะลดปริมาณลงเหลือเฉพาะเล่มที่ใช้ประโยชน์จากการอ่านได้มากที่สุด อย่างไรก็ตามผู้อ่านยังมีทางเลือกในการเปิดรับข่าวสารด้วยการหาอ่านหนังสือพิมพ์ได้จากสถานที่ให้บริการทั่วๆ ไป เช่น ห้องสมุด หรือแม้แต่ในรถประจำทาง (Micro Bus)

ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมีโอกาสได้อ่านหนังสือพิมพ์ในสถานที่ที่จัดเตรียมเอาไว้ แต่รูปแบบการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์จะต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก ทำให้จำนวนฉบับที่เปิดรับมีความหลากหลายแต่วิธีการอ่านจะไม่สามารถเลือกอ่านรายละเอียดได้ ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนจึงมีวิธีการอ่านแบบคร่าว ๆ เพียงให้ทราบว่ามีข่าวดังกล่าวเรื่องอะไร (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

จากเหตุผลของผู้ให้สัมภาษณ์ในการเปิดรับข่าวสารถึงแม้จะพบว่าความสนใจในเนื้อหาของ การเปิดรับจะมีแนวทางที่ชัดเจนในการเลือกที่จะเปิดรับเนื้อหาประเภทข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เหมือนกัน ซึ่งแสดงให้เห็นแนวโน้มของความนิยมของชนชั้นกลางที่มุ่งเน้นหรือให้ความสำคัญกับข่าวสารในชีวิตประจำวันอย่างมากก็ตาม แต่ในจุดนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่านอกเหนือไปจากการติดตามข่าวสารเพื่อความรู้ หรือการนำไปใช้ประโยชน์แล้ว ส่วนหนึ่งของการเปิดรับข่าวสารยังคงไว้ซึ่งรูปแบบของความบันเทิงที่แฝงอยู่ และจะออกมาในลักษณะของ "ความสนใจ" ในระหว่างหรือภายหลังจากที่ได้รับชมรายการ นั้นอยู่ด้วย เช่น การเปิดรับชม-ฟังการอภิปรายซักฟอกของนักการเมือง (การโต้เถียงของนักการเมืองในสภา) การรับชมรายการสนทนาทางการเมือง (การตั้งคำถามของผู้ดำเนินรายการบางคน) การอ่านบทความทางการเมือง (เชิงเสียดสีนักการเมือง) เป็นต้น

(ง) อินเทอร์เน็ต หรือ ออนไลน์ (Internet or On-line)

1) จำนวนผู้ใช้และปริมาณการใช้อินเทอร์เน็ต

สำหรับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเปิดรับข่าวสารทางการเมืองในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่ามีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 คน ที่ได้ใช้สื่อนี้ โดยเป็นกลุ่มที่มีความพร้อมในการเปิดรับตั้งแต่การมีอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสาร(คอมพิวเตอร์) ซึ่งมีราคาค่อนข้างสูง การมีทักษะการใช้งาน การจัดสรรเวลาเพื่อที่จะเข้าสู่ระบบการใช้งาน และการรับภาระค่าใช้จ่ายในการเป็นสมาชิกของระบบสื่อสาร อาจจะกล่าวได้ว่า การใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ให้สัมภาษณ์มีความแตกต่างไปจากการใช้สื่อมวลชนประเภทอื่นในเรื่องของการใช้ เพราะความเคยชิน แต่เป็นการใช้ที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะ

มีความเป็นไปได้ที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะใช้เนื่องจากความเคยชินในชีวิตประจำวัน โดยมีผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่ง (สื่อชา ชับมัน) ได้ใช้ระยะเวลาหนึ่งอยู่ในต่างประเทศซึ่งมีการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลาย การใช้วิธีสื่อสารนี้จึงถือเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันของผู้ให้สัมภาษณ์ และความเคยชินนี้ก็ได้ติดตามมาเมื่อผู้ให้สัมภาษณ์ได้กลับมาใช้ชีวิตที่เมืองไทยด้วย

2) เหตุผลในการเปิดรับข่าวสาร

- ลักษณะของสื่อ การสื่อสารแบบไร้พรมแดน คือจุดเด่นของการสื่อสารวิธีนี้ ผู้ใช้สามารถเข้าไปค้นหาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้ตามความสนใจ นอกจากนี้ยังมีอิสระในการสื่อสารในรูปแบบ interactive กับผู้สื่อสารคนอื่น ทำให้ผู้เปิดรับสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน

"ผมชอบเรื่องการ On-line มากเลยครับ เพราะว่ามันช่วยให้เราได้คุยกับคนที่สนใจเรื่องเดียวกันจริง ๆ คือเราสามารถเลือกที่ที่เราจะเข้าไปแสดงความคิดเห็น มันมีที่เฉพาะให้ไปแสดงออก มันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างวัฒนธรรมการโต้ตอบทางความคิดเห็นของคนในสังคม" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

- รูปแบบการดำเนินงานของสื่อ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ตได้นำเอาข้อที่ขาดหายไปในเรื่องมวลชนอื่นมาเพิ่มเอาไว้ภายในสื่อชนิดนี้ โดยเป็นการเพิ่มความสามารถในการเปิดรับข่าวสารของผู้ใช้ที่มากขึ้น กล่าวคือ ผู้ใช้มีเสรีภาพที่จะเลือกรับข่าวสาร และเลือกแหล่งสารที่เปิดรับ รวมถึงเสรีภาพที่จะได้แสดงความคิดเห็นในฐานะผู้ส่งสาร และที่สำคัญขอบเขตที่กว้างไกลของข่าวสารในอินเทอร์เน็ตจะช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้ใช้ให้มีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาข่าวสารเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองมากที่สุด ในขณะที่เดียวกับการใช้สื่อดังกล่าวในการเปิดรับข่าวสารยังให้ความรู้สึกของการยกระดับในการรับรู้ข่าวสารที่มากขึ้นในกลุ่มผู้ใช้ โดยการหนีออกจากกฎเกณฑ์การถูกกำหนดความสนใจโดยสื่อมวลชน ในเวลาเดียวกับที่ตัวสื่อยังได้ตอบสนองความต้องการความทันสมัยแก่ผู้ใช้ไม่เฉพาะเพียงแค่ข่าวสารเท่านั้น แต่เป็นความทันสมัยในการเป็นผู้ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยอีกด้วย

3) วิธีในการเปิดรับข่าวสาร

- เนื้อหาที่เปิดรับ ลักษณะของสื่อมีความแปลกใหม่และพิเศษนี้ก็ได้ทำให้เกิดลักษณะของการคัดกลุ่มผู้ใช้จากกลุ่มชนชั้นกลางอีกชั้นหนึ่ง นอกเหนือไปจากการคัดกลุ่มตามเงื่อนไขของการใช้เทคโนโลยี นั่นก็คือการคัดเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ ให้มารวมกัน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงทางความคิดของคนกลุ่มนี้ ทำให้ลักษณะของกลุ่มคนที่เข้าไปใช้สื่อชนิดนี้มีข้อพิเศษแตกต่างไปจากสื่อมวลชนทั่วไปตรงที่ กลุ่มผู้ใช้จะมีลักษณะเฉพาะทางด้านเนื้อหามากขึ้น หมายความว่ากลุ่มผู้ใช้ระบบนี้จะมุ่งเข้าสู่เนื้อหาที่ตนสนใจในทันที ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถระบุลักษณะของกลุ่มที่ใช้ว่าเป็นระดับมวลชนในสื่อชนิดนี้ได้ชัดเจน ขึ้นอยู่กับความเป็นที่นิยมของเครือข่าย (Web Site) และวัตถุประสงค์ของเครือข่ายว่าจะดำเนินกิจกรรมในลักษณะใด

นอกจากนี้เนื้อหาภายในของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ยังมีความหลากหลาย และมีจำนวนมหาศาล ซึ่งสร้างความพอใจให้กับผู้ใช้อย่างมาก ผู้ใช้มีอิสระและสามารถเลือกเนื้อหาที่ตรงกับความสนใจของตนได้อย่างเต็มที่ ทั้งในเรื่องอาชีพการงาน หรือความสนใจส่วนตัว

"ที่ผมใช้อยู่ตอนนี้ก็คือ On-line ของ The Nation ครับ แต่ว่าเค้าเน้นข่าวหุ้น อย่างผมสนใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ก็พยายามหาแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ซึ่งมันก็มีให้เราเข้าไปอีกเยอะเลยครับ" (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

"ผมรับข้อมูลจาก Internet เยอะเหมือนกัน เพราะว่าภาพมันกว้าง ข้อมูลมันเยอะครับ หากผมสนใจเรื่องเศรษฐกิจ ผมก็มีแหล่งข้อมูลเฉพาะอยู่แล้ว หรือเรื่องการเมืองอะไรต่าง ๆ เราก็ต้องเชื่อมโยงความรู้เหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งงานเขียนและงานสอน" (เฉลิมพร อุณแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 2 รายต่างใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อเปิดรับข่าวสารแทนการใช้หนังสือพิมพ์ในบางโอกาส และแสดงให้เห็นว่าสื่อชนิดนี้ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทั้งในด้านความสนใจส่วนตัว และข่าวสารที่เอื้อประโยชน์ต่อวิชาชีพ โดยสื่อใหม่ได้เข้ามาแทนที่และทดแทนในสิ่งที่สื่อมวลชนรูปแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ให้สัมภาษณ์ได้อย่างเต็มที่

ข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับการใช้สื่อชนิดนี้ในการสื่อสารก็คือ รูปแบบการติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นในกลุ่มเฉพาะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นอกจากจะทำให้การสื่อสารไม่ต้องถูกคัดเลือกเหมือนการใช้งานในสื่อมวลชนแล้ว ผู้สื่อสารก็ไม่ต้องกังวลกับการเปิดเผยตัวตนที่แท้จริงจากการสื่อสารความคิดผ่านทางตัวหนังสือมากนัก ซึ่งแตกต่างจากการใช้สื่อมวลชนที่ค่อนข้างจะเปิดเผยต่อสายตาคนภายนอกมากกว่า

- ข้อจำกัดในการเปิดรับ ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารนี้ มีข้อจำกัดในเรื่องของอุปกรณ์ที่จะใช้ได้โน้ตสถานที่ที่จำกัด ผู้ให้สัมภาษณ์อาจจะเปิดรับสื่อได้จากที่บ้าน หรือที่ทำงานเท่านั้น ลักษณะของการใช้งานจึงค่อนข้างจะมีแนวทางที่จะปลีกตัวออกจากสิ่งแวดล้อมรอบข้างในช่วงขณะหนึ่ง เพื่อเข้าสู่สิ่งแวดล้อมอีกแบบหนึ่ง (ซึ่งต้องใช้ความตั้งใจในการสื่อสารกับสื่อและอุปกรณ์การสื่อสาร) ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับรูปแบบของการดำเนินชีวิตของชุมชนเมืองที่มีลักษณะโดดเดี่ยวและกระจัดกระจาย ในขณะที่มนุษย์ยังคงต้องการที่จะสื่อสารกับผู้อื่น แนวความคิดที่แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์จากการใช้ดังกล่าวก็คือการเกิดของชุมชนใหม่ที่เรียกว่า "ชุมชนอิเล็กทรอนิกส์" ในกลุ่มผู้ใช้

"เทคโนโลยีมันอาจจะทำให้เกิด individual แต่ความที่มันมีประสิทธิภาพ กลับทำให้มันสื่อกันได้มากขึ้น การรวมตัวของผู้ใช้จะมีรูปแบบใหม่ ก็คือการส่งผ่านข่าวสารหรือความคิด แทนการไปรวมตัว ตัวระบบมันอาจจะทำให้ดูห่างไกลจริง แต่พลังที่จะสะท้อนมันไม่ได้ลดลง มีแต่จะเพิ่มขึ้นเพราะมันสื่อสารออกไปได้อย่างกว้างขวาง" (เฉลิมพร อุ้นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

สื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นทางออกของคนเมือง หรือคนชั้นกลางที่ปรารถนาจะรวมตัวหรือต้องการสื่อสารกับบุคคลอื่น ซึ่งต่างก็กำลังดำเนินชีวิตภายใต้ข้อจำกัดในวิถีการดำเนินชีวิตแบบคนเมือง อาจจะกล่าวได้ว่าลักษณะของชุมชนเมืองที่ความสัมพันธ์ของคนในสังคมได้แยกห่างออกจากกัน กำลังถูกทำให้กลับมาเชื่อมกันใหม่ด้วยวิธีการสื่อสารโดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือประสานรอยแยกนั้น

จากรายละเอียดของแบบแผนการเปิดรับจากสื่อประเภทต่าง ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปออกมาเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คน

	วิทยุ	โทรทัศน์	หนังสือพิมพ์	อินเทอร์เน็ต
ปริมาณการเปิดรับ	มากที่สุด 3 คน	มากที่สุด 4 คน	มากที่สุด 6 คน	มีผู้ใช้เพียง 4 คน
ลักษณะการใช้	-กลุ่มที่ใช้มากจะเจาะจงเปิดรับสถานีที่จัดรายการข่าว / วิเคราะห์ข่าว -ใช้ร่วมกับสื่ออื่นในการเปิดรับข่าวสาร -อาจเปิดรับตามความเคยชินในชีวิตประจำวัน -เพื่อความบันเทิง	-กลุ่มที่ใช้มากจะเจาะจงเปิดรับรายการข่าวสาร (Free-TV, Pay-TV) -ใช้ร่วมกับสื่ออื่นในการเปิดรับข่าวสาร -อาจเปิดรับตามความเคยชินในชีวิตประจำวัน -เพื่อความบันเทิง	-เป็นสื่อที่ทำการเปิดรับทั่วไปมากที่สุด -ใช้เพื่อต้องอ่านข่าวเป็นหลัก -อาจเปิดรับตามความเคยชินในชีวิตประจำวัน	มีวัตถุประสงค์เฉพาะในการใช้
เนื้อหาที่เปิดรับ	-กลุ่มที่เปิดรับอย่างจริงจังจะเปิดรับรายการข่าวเป็นหลัก -รายการที่ได้รับ ความสนใจเป็นพิเศษคือ รายการที่ผู้ฟังสามารถ Called-in ได้	สำหรับกลุ่มที่เปิดรับอย่างจริงจัง จะเปิดรับรายการข่าวเป็นหลัก	ข่าวสารด้านการเมือง และสาระความรู้ต่าง ๆ (Hard News)	ข่าวสารที่ตรงกับ ความสนใจเฉพาะบุคคล
เหตุผลในการเปิดรับ	-มีความสดของข่าวสาร (Hot Media) -สามารถเปิดรับโดยแทรกอยู่ในกิจกรรมอื่น ๆ ได้ -ควบคุมรายการขณะออกอากาศได้ลำบาก	-รายงานจากสถานการณ์จริง -รูปแบบรายการข่าวของ Free-TV มีการพัฒนามากขึ้น -รายการข่าวของ Pay-TV ให้เสรีภาพในการเปิดรับสูง	-เน้นที่เนื้อหาของข่าวสารเป็นหลัก -เสรีภาพของการนำเสนอข่าวสาร -ใช้ประโยชน์จากข่าวสารได้เต็มที่ (Cold Media)	-สามารถเลือก Forum ที่สนใจได้อย่างเสรี -มีปฏิริยาการสื่อสารแบบโต้ตอบได้ (Interactive)
เงื่อนไขของการเปิดรับ	เครื่องมือที่ใช้ในการเปิดรับ	เครื่องมือเปิดรับสถานที่ และ เวลา	ค่าใช้จ่ายต่อวันเวลาที่ใช้ในการอ่าน	ต้องมีความพร้อมค่อนข้างสูง

จากตารางสามารถสรุปพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ว่า ส่วนใหญ่แล้วชนชั้นกลางกลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มที่มีระดับของการเปิดรับสื่อมวลชนสูง โดยปริมาณการเปิดรับเนื้อหาจะเน้นข่าวสารการเมืองและสังคมเป็นหลัก ซึ่งครอบคลุมการเปิดรับทุกสื่อมวลชน (วิทยุ, โทรทัศน์, หนังสือพิมพ์) ยกเว้นกรณีของการใช้อินเทอร์เน็ตที่ยังมีจำนวนผู้ใช้ไม่มากนัก

สำหรับการอธิบายข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเปิดรับข่าวสารในบทนี้ ได้แสดงให้เห็นว่า ชนชั้นกลางกลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสนใจในวิธีการหรือรูปแบบของรายการที่มีการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรายการสด หรือรายการทางโทรทัศน์ซึ่งอธิบายได้ว่า ชนชั้นกลางกลุ่มนี้มีความต้องการที่จะรับฟังความคิดเห็นเพื่อให้ได้มุมมองที่แตกต่างออกไป ซึ่งปรากฏวิธีดังกล่าวในการใช้อินเทอร์เน็ตในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ใช้ แต่มีข้อน่าสังเกตก็คือ บทบาทในการเป็นผู้ส่งสารมีความแตกต่างกัน ระหว่างสื่อมวลชนกับอินเทอร์เน็ต โดยอาจมีสาเหตุจากเงื่อนไขต่าง ๆ ซึ่งในบทที่ 5 ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในฐานะผู้รับ-ส่งสารต่อไป

บทที่ 5

แบบแผนของการสื่อสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์และแบบแผนของการเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร

สำหรับบทที่ 5 ผู้วิจัยได้แยกส่วนของการนำเสนอแบบแผนการสื่อสารเฉพาะจากหนังสือพิมพ์ โดยได้บรรจุหัวข้อที่ 1.2 และ 1.3 มากล่าวไว้ในบทนี้ทั้งหมด

1.2 แบบแผนของการเปิดรับข่าวสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์

เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ผู้วิจัยมีเหตุผลในการเลือกเอาเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์เป็นประเด็นในการศึกษาก็เพราะว่า หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่ดำเนินการโดยเอกชน การเสนอข่าวจึงมีแนวโน้มที่จะไม่ถูกกดดันโดยอิทธิพลของฝ่ายต่าง ๆ มากเหมือนกับสื่อมวลชนประเภทวิทยุ หรือโทรทัศน์ สิทธิเสรีภาพของการนำเสนอที่อิสระมากกว่าในหนังสือพิมพ์ทำให้นึกหาและวิธีการนำเสนอข่าวสารที่หลากหลาย ครอบคลุมถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของคนในทุกระดับของสังคม ผู้บริโภคข่าวสารจะจดจำแนวทางในการเสนอข่าวรวมไปถึงเนื้อหาภายในของหนังสือพิมพ์ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการตั้งคำถามกับผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์จะทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงข้อมูลทั้งในแง่ปริมาณและทัศนคติที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะเครื่องมือทางชนชั้นได้อย่างชัดเจน

และลำดับของข้อมูลที่ผู้วิจัยจะขอเสนอเพื่อการอธิบายแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มีดังนี้

- (ก) ประเภทของการเปิดรับหนังสือพิมพ์แบบต่าง ๆ
- (ข) ปริมาณและคุณภาพของการเปิดรับข่าวสาร
- (ค) แบบแผนของการเป็นเจ้าของข่าวสาร

รวมไปถึงอิทธิพลทางธุรกิจที่ทำให้รายการต่าง ๆ ในโทรทัศน์ต้องมีการถูกเปลี่ยนผังรายการได้ตลอดเวลา และในสื่อวิทยุที่มีการประมูลสถานีเพื่อดำเนินรายการในแต่ละปีเช่นกัน

(ก) ประเภทของการเปิดรับหนังสือพิมพ์แบบต่าง ๆ

จากข้อมูลในเบื้องต้นพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดมีการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ เราสามารถจัดแบ่งประเภทของการเลือกเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ (Selective Exposure) ตามรูปแบบการอ่านของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้ใช้ประเภทของหนังสือพิมพ์เป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มของการอ่านตามประเภทของหนังสือพิมพ์ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 : อ่านเฉพาะหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจ

มีผู้ให้สัมภาษณ์เพียง 1 คนที่เลือกเปิดรับข่าวสารจากประเภทของหนังสือพิมพ์ เนื่องจากเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาสาระมุ่งเน้นที่ข่าวเศรษฐกิจเป็นหลัก

"ผมอ่านเฉพาะหนังสือพิมพ์ธุรกิจอย่างฐานเศรษฐกิจหรือเล่มอื่น ๆ ครับ เพราะมันมีข้อมูลที่ผมสนใจอยู่เยอะเลย แต่สำหรับหนังสือพิมพ์ทั่ว ๆ ไปไม่ค่อยได้อ่านครับ อาจจะมีบ้างก็เป็นข่าวพวกเศรษฐกิจเท่านั้น" (ลือชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

การเลือกเปิดรับหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจแสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีเหตุผลในการใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์ในเชิงข่าวสารอย่างมาก เนื่องจากเนื้อหาของข่าวด้านธุรกิจจัดเป็นข่าวที่มีสาระค่อนข้างหนัก และถึงแม้จะมีโอกาสได้อ่านหนังสือพิมพ์ประเภทอื่น ๆ บ้างในบางโอกาส ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังให้ความสนใจกับข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แสดงให้เห็นว่าผู้ที่เลือกหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจซึ่งมีจำนวนเพียง 1 คนนี้ได้วางกรอบความสนใจในเชิงข่าวสารเฉพาะเรื่องที่ตอบสนองผลประโยชน์ทางอาชีพของตนอย่างเข้มข้น

กลุ่มที่ 2 : อ่านเฉพาะหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ และธุรกิจ

เป็นกลุ่มที่มีจำนวนผู้ใช้น้อยรองลงมาจากแบบกลุ่มแรก คือมีเพียงผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 2 คนที่เปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ประเภท ซึ่งอาจจะจัดได้ว่าเป็นกลุ่มของหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพในภาพรวม

“ผมอ่านสยามโพสต์ มติชน บางทีก็อ่านได้ 4-5 ฉบับ แต่จะลวก ๆ หน่อย คือเปิดดูเกี่ยวกับงานที่ทำเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็ต้องไปเปิดในพวกหนังสือพิมพ์ธุรกิจด้วย ส่วนการเมืองก็ดูบ้าง ผมชอบอ่านบทความทางการเมืองแล้วก็การวิจารณ์ปัญหาสังคม แต่เรื่องใครดีกับใคร ช่างน้ำเน่าอะไรแบบนี้ผมจะไม่อ่านเลย ชี้แจงอ่านมาก” (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

“ผมก็เลือกอ่านตามที่มันจำเป็นกับตัวเองในแต่ละวัน ส่วนใหญ่มันก็เกี่ยวกับงานมากกว่า อย่างพวกหนังสือพิมพ์ธุรกิจ แต่บางทีเราก็ก็นึกถึงการเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง เราก็หาอ่าน เอาจากที่นอกเหนือออกไป โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เสนอข่าวการเมืองดี ๆ ผมก็ติดตามหาอ่าน นะ อย่างมติชน ตอนนั้นผมก็กำลังรอไทยโพสต์ฉบับปฐมฤกษ์อยู่นะ เพราะผมติดตามมาตั้งแต่ ก่อนแยกตัวจากสยามโพสต์” (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

เหตุผลนี้อาจกล่าวได้ว่า การเลือกประเภทของหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์เริ่มมีการขยายกรอบความสนใจออกไปมากขึ้นนอกเหนือจากการให้ความสนใจกับเรื่องงานเพียงอย่างเดียว โดยหันมาให้ความสำคัญกับข่าวสารการเมือง ปัญหาสังคม การวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะของการเลือกอ่านจากประเภทหนังสือพิมพ์ว่า

- จะพิจารณาคุณภาพของข่าวสารที่จะเปิดรับเป็นสำคัญ (Selective Perception) เช่น จะไม่เลือกอ่านข่าวน้ำเน่าหรือข่าวชาวบ้านที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ประชานิยม

- จะเลือกอ่านจากความเชื่อมั่นในแนวทางของหนังสือพิมพ์ว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีคุณภาพ เช่น การเฝ้ารอที่จะอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับใหม่ที่ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อถือในตัวผู้จัดทำว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพเช่นเดิม

กลุ่มที่ 3 : อ่านครอบคลุมทั้งหนังสือพิมพ์ประชานิยม และ หนังสือพิมพ์คุณภาพ

เป็นกลุ่มที่มีผู้เลือกอ่านมากที่สุด คือมีจำนวน 8 คน และเป็นกลุ่มที่มีลักษณะการอ่านที่หลากหลายกว่ากลุ่มอื่น ๆ ทั้งในแง่ของปริมาณและเนื้อหา หรือกล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มที่มีการเปิดรับแบบ “เน้นทั้งปริมาณและคุณภาพ” โดยสามารถจัดกลุ่มออกได้เป็น

1) เลือกอ่านจากเนื้อหาหรือประเด็นข่าวที่สนใจ

ผู้ให้สัมภาษณ์มีกรอบความสนใจของข่าวสารค่อนข้างกว้าง ทำให้มีพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากประเภทหนังสือพิมพ์ที่หลากหลายในเชิงปริมาณ แต่จะมุ่งความสนใจไปที่ประเด็นข่าวสารที่หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับได้นำเสนอ

"หนังสือพิมพ์ที่ผมคุ้นเคยจริง ๆ ก็มีอยู่ 2-3 ฉบับนะครับ ก็มี ผู้จัดการ มติชน สยามโพสต์ แล้วก็กรุงเทพธุรกิจ ส่วนไทยรัฐ ข่าวสดนั้นก็ติดตามบ้างแล้วแต่ประเด็น" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

"ผมอ่านหมด แต่ที่อ่านจริง ๆ ก็สยามโพสต์ มติชน แต่อ่านตามประเด็นที่สนใจนะ ไทยรัฐก็อ่าน อ่านหมดทุกประเภท" (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

ถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะพบความขัดแย้งของทัศนคติด้านลบที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีต่อหนังสือพิมพ์ประชานิยมบางฉบับ แต่กลับปรากฏว่าผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังคงติดตามอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวอยู่ โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะมีวิธีการในการทำความเข้าใจหรือขจัดข้อขัดแย้งเหล่านั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เลือกอ่านแต่ไม่ซื้อ (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539) หรือ แยกแยะประเด็นข่าวที่น่าสนใจและทำความเข้าใจในทิศทางการทำงานของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

2) การมีเงื่อนไขในการเปิดรับข่าวสาร

นอกเหนือไปจากกรอบความสนใจที่กว้างขวางอันเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของชนชั้นกลางแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังได้รับเงื่อนไขที่ทำให้สามารถเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ได้มากขึ้นจากปกติที่อาจจะเปิดรับจำนวนหนังสือพิมพ์ได้น้อยกว่า

"โดยปกติที่จะอ่านไทยรัฐ กรุงเทพธุรกิจ แต่ถ้ามาที่ออฟฟิศมันจะมีให้อ่านเยอะ ตั้งแต่ มติชน สยามรัฐ สยามโพสต์ มีเยอะมาก ถ้ามีเวลาก็จะอ่านไปได้เรื่อย ๆ" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

นอกจากเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อปริมาณการเปิดรับแล้ว เงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะส่งผลกระทบต่อเปิดรับนั้นก็คือ ผู้ให้สัมภาษณ์จะเปิดรับข่าวสารตามจำนวนฉบับได้มากน้อยเพียงใดก็ยังต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของเวลาที่มีอยู่ว่าจะเอื้ออำนวยให้อ่านได้มากเท่าไร หากเงื่อนไขเรื่องเวลาถูกจำกัด ผู้

ให้สัมภาษณ์ก็อาจจะเปลี่ยนวิธีการอ่านจากที่อ่านไปได้เรื่อย ๆ มาเป็นการเลือกให้ความสนใจในประเด็นข่าวสารที่สำคัญ ๆ ที่ลงในหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทแทน

3) เปิดรับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงาน

อาชีพเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะเป็นตัวกำหนดการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ กัน เช่นในกรณีให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีอาชีพอยู่ในสายงานทางด้านสังคม ทำให้การเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์จึงครอบคลุมหนังสือพิมพ์ทุกประเภทที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานที่ต้องรับผิดชอบ

“พี่ก็อ่านทั้งไทยรัฐ ผู้จัดการ แล้วก็เล่มอื่น ๆ ที่มันเกี่ยวข้องกับงานสิ่งแวดล้อมที่ทำอยู่ โดยเฉพาะบทความ อย่างในไทยรัฐ ที่มีสายล่อฟ้า หรือบทความของนักวิชาการต่าง ๆ ในผู้จัดการ อันนี้พี่จะอ่านหมด” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

“ส่วนใหญ่ก็จะอ่านเกือบหมดเพราะงานที่ทำมันเกี่ยวข้องกับการตรวจข่าวที่เรารับทำ PR ให้ ซึ่งเราก็ต้องสกรีนข่าวแล้วเก็บเอาไว้ บางเรื่องที่ต้องเขียนแก้ข่าวก็เขียนไป อ่านเพราะต้องทำงานมากกว่า ส่วนอ่านเพื่อรู้เรื่องทั่วๆ ไปก็มีบ้างค่ะ แต่ไม่ค่อยลึกลงไปรายละเอียดมากนัก” (กัญฐ์ลดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

“เราจะอ่านเนื้อหาและประเด็นต่าง ๆ จากพวกมติชน สยามรัฐ สยามโพสต์ คือมันเป็นข่าวเชิงวิเคราะห์ซึ่งเราชอบอ่านมาก คอลัมน์ต่าง ๆ พวกนี้ก็เอาไปเป็นข้อมูลในการทำงานของเราได้” (ชาคริต สูดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

ลักษณะของการเลือกประเภทการอ่านเพื่อใช้ในการทำงาน ยังคงให้ความสำคัญในแง่ของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานเป็นหลัก โดยเป็นการอ่านที่เน้นเนื้อหาและรายละเอียดของข้อมูล นั่นก็คือ หากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานถูกนำเสนอในหนังสือพิมพ์ประเภทใด ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะเปิดรับหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น

4) อ่านตามลักษณะเฉพาะของหนังสือพิมพ์

ในกลุ่มนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีการเปิดรับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่ค่อนข้างหลากหลาย โดยเป็นการพิจารณาไปที่ลักษณะเฉพาะของหนังสือพิมพ์ โดยการแยกเอาจุดเด่นของแต่ละฉบับเป็นหัวข้อที่จะให้อ่าน ลักษณะของการอ่านจึงมีรูปแบบของการแยกเนื้อหาออกจากประเภทของหนังสือพิมพ์ เช่น หากจะอ่านข่าวชาวบ้าน ก็จะเปิดรับจากหนังสือพิมพ์ประชานิยม เป็นต้น

"อ่านหลายเล่มทั้งไทยและอังกฤษ หนังสือพิมพ์ไทยเขาก็มีเอกลักษณ์ของเขา คือแต่ละฉบับมันจะ Serve Purpose ของเขาเอง หลักการเสนอข่าวมันเลยไม่เหมือนกัน อย่างบางเล่มก็เป็นข่าวชาวบ้าน บางเล่มก็เน้นการเมือง อย่างภาษาอังกฤษที่ครูอ่าน เขาจะแยกเรื่องต่างๆ ออกจากกัน ทำให้ครูอ่านข่าวได้ง่ายกว่า ฉบับแรกที่เปิดอ่านจึงเป็นภาษาอังกฤษคะ ที่บ้านเอง ก็รับทั้งไทยทั้งอังกฤษนะคะ อย่าง ไทยรัฐ เดลินิวส์ สยามรัฐ มติชน ก็อ่านกับสามี เข้ามาจะอ่านก่อน 3 ฉบับก่อนออกจากบ้าน คือ The Nation มติชน ไทยรัฐ" (รัตนวรรณ เฝ่าวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

การอ่านแบบแยกประเภทของหนังสือพิมพ์นี้ อาจสะท้อนภาพบางอย่างเกี่ยวกับทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีต่อหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทด้วย โดยเป็นการจัดแบ่งรูปแบบการเปิดรับตามทัศนคติที่มีต่อหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ เช่น หากหยิบหนังสือพิมพ์ประจำวันขึ้นมา ก็จะเปิดอ่านข่าวบันเทิงก่อนข่าวอื่น ในขณะที่เดียวกัน เมื่อหยิบหนังสือพิมพ์คุณภาพ ผู้อ่านอาจจะมุ่งความสนใจไปที่เนื้อหาสาระของข่าวหรือบทความทางการเมือง เป็นต้น

5) อ่านแบบผ่าน ๆ

เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับข่าวสารในแต่ละวันค่อนข้างมาก ทั้งในแง่ของความหลากหลายของประเภทหนังสือพิมพ์ และความหลากหลายของสื่อที่ใช้ในการเปิดรับข่าวสาร ทำให้หนังสือพิมพ์กลายเป็นสื่อมวลชนที่ถูกเปิดรับควบคู่ไปกับสื่อมวลชนอื่น ๆ เมื่อปริมาณข่าวสารข้อมูลมีจำนวนมากขึ้น ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังคงมีนิสัยในการเปิดรับข่าวสารข้อมูลให้ได้มากที่สุด ลักษณะของการเปิดรับสื่อจึงลดความพิถีพิถันลง กลายเป็นการอ่านแบบผ่าน ๆ ในขณะเดียวกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะให้ความสำคัญกับสื่อมวลชนอื่น ๆ ที่ตนให้ความสนใจมากกว่า

"ถ้าที่อ่านก็มีไทยรัฐ สยามรัฐ แต่ก็อ่านเยอะเหมือนกันนะครับ แต่จริง ๆ แล้วผมมักจะฟังเขาจากวิทยุมากกว่า" (โกจิต ปัญญาเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

ลักษณะของการอ่านแบบผ่าน ๆ ยังปรากฏในกรณีของการอ่านที่เกิดจากการคัดแยกเนื้อหาออกไปก่อนหน้านี้ตามการจัดลำดับการอ่าน โดยขั้นแรกเริ่มต้นที่การคัดเลือกข่าวสารที่จำเป็นต่องานอาชีพและความสนใจในประเด็นข่าวสารที่น่าเสนอในหนังสือพิมพ์คุณภาพ และจะให้ความสำคัญกับการอ่านข่าวทั่วไปจากหนังสือพิมพ์ประจำวันแบบไม่พิถีพิถันมากนัก เช่น การอ่านเฉพาะพาดหัวข่าวหรือ เนื้อหาเฉพาะในข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ประจำวัน (ชาคริต สุตสายเนตร, สัมภาษณ์, 7

กฎหมาย 2540) ที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจะมีสาเหตุมาจากการใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการคัดเลือกข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับงานซึ่งถูกจัดลำดับความสำคัญในตอนแรก

6) การให้ความสนใจเป็นพิเศษกับหนังสือพิมพ์บางฉบับ

เป็นการเปิดรับหนังสือพิมพ์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานที่ผู้ให้สัมภาษณ์เฝ้าติดตาม เช่น การเปลี่ยนผู้บริหารของหนังสือพิมพ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะให้ความสนใจเป็นพิเศษกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นจะเปลี่ยนไปในทิศทางใด อาจจะในฐานะแฟนประจำ หรือผู้เฝ้ามองสื่อมวลชนในฐานะผู้บริโภคข่าวสาร (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539) ซึ่งหนังสือพิมพ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหรือเปลี่ยนแปลงผู้บริหารนั้นส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือพิมพ์คุณภาพที่มีระยะเวลาการดำเนินงานไม่นานนัก อย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงของ สยามโพสต์ แนวหน้า ฯลฯ

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตของประเภทหนังสือพิมพ์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับว่า เนื่องจากหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจ (ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มของหนังสือพิมพ์คุณภาพด้วย) ได้มีการพัฒนาเนื้อหาไม่ให้จำกัดอยู่แค่เพียงข่าวสารทางด้านธุรกิจเพียงอย่างเดียว จะเห็นได้จากการเพิ่มเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับสังคม การเมือง ทั้งในแง่ของเนื้อหาข่าว บทความ หรือสัปดาห์ต่าง ๆ ซึ่งสิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาเหล่านี้ได้สร้างจุดสนใจในการเปิดรับของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยบางครั้งอาจให้ความสนใจในข่าวสารเชิงเนื้อหาสาระมากกว่าข่าวข้อมูลตัวเลข

กลุ่มที่ 4 : อ่านหนังสือพิมพ์ทุกประเภทตามที่กล่าวมาทั้งหมด

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่อ่านหนังสือพิมพ์ทุกประเภทจะมีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งก็คือ การมีบทบาทในฐานะอาจารย์และในฐานะสื่อมวลชน โดยเป็นผู้ที่จำเป็นต้องใช้ข่าวสารอย่างมากในการนำเสนอผลงานออกสู่สาธารณะ รวมทั้งงานอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินบทบาทของการเป็นผู้รู้รอบด้านเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์จำเป็นต้องเปิดรับข้อมูลจากทุกประเภทของหนังสือพิมพ์ (เฉลิมพร ชุ่มแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540 และ พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

อย่างไรก็ตาม การเลือกเปิดรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้ก็ยังคงยึดการใช้ประโยชน์ของข่าวสารในด้านการงานอาชีพและความสนใจส่วนตัวเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันก็จะตัดส่วนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ออกไป เช่น ข่าวสังคม ภูมิภาค บ้านเกิด ฯลฯ (เฉลิมพร ชุ่มแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากข้อมูลเกี่ยวกับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่เปิดรับได้แสดงให้เห็นแบบแผนการเปิดรับที่น่าสนใจซึ่งแตกต่างไปจากการเปิดรับหนังสือพิมพ์ของกลุ่มอื่น ๆ ที่อาจจะเปิดรับหนังสือพิมพ์ประชานิยมเอาไว้ในส่วนหนึ่งของการเปิดรับข่าวสาร แต่ทั้ง 4 กลุ่มนี้จะมีการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์คุณภาพเป็นหลัก ในขณะที่หนังสือพิมพ์ประชานิยมอาจไม่ได้รับความสนใจจากบางกลุ่ม

หากจะมองในภาพความเป็นจริงของบุคคลทั่วไปในการอ่าน หนังสือพิมพ์ประชานิยมน่าจะเป็นตัวเลือกแรกในการที่ผู้บริโภคข่าวสารจะเลือกเปิดรับ แต่ผลจากกรณีดังกล่าวทำให้เกิดความสอดคล้องกับความหมายของชนชั้นกลางตามการวิจัยนี้ว่า กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้เป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่มีความเอาใจจริงเอาใจในการเลือกประเภทของหนังสือพิมพ์ในการเปิดรับ (Serious Reader) หรือการเป็นผู้ตรวจสอบข่าวสารที่อาจมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนเองหรือต่อสังคม แต่ถ้าหากจะมองในเป้าหมายหลักของการเลือกเปิดรับหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทของผู้ให้สัมภาษณ์จะพบว่า เหตุผลสำคัญของการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ประเภทไม่ว่ารูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการในการใช้ประโยชน์จากข่าวสารตามความจำเป็นต่อวิชาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก

การใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทของชนชั้นกลางยังให้ภาพสะท้อนของเนื้อหาข่าวสารในหนังสือพิมพ์ทั้งหลายนั้นว่ามีความสัมพันธ์กับอาชีพของชนชั้นกลางด้วย เช่น การเปิดรับหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจ ซึ่งจัดเป็นหนึ่งในหนังสือพิมพ์คุณภาพ เนื้อหาภายในจะประกอบไปด้วยข่าวสารการเมือง ข้อมูลธุรกิจ บทวิเคราะห์เศรษฐกิจ และการเมือง ฯลฯ แตกต่างไปจากการใช้ประโยชน์จากข่าวสารของชนชั้นล่างในหนังสือพิมพ์ประชานิยม ที่เปิดรับเพื่อต้องการความรู้ ข่าวสาร และความบันเทิง ในขณะที่เนื้อหาเกี่ยวกับการทำมาหากินของชนชั้นล่างมีสัดส่วนที่น้อยกว่า เมื่อนำมาเปรียบเทียบกัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงอำนาจในการครอบครองข่าวสารของชนชั้นกลางที่มีต่อสื่อหนังสือพิมพ์ อำนาจในการครอบครองข่าวสารนี้สามารถพิจารณาได้ตั้งแต่ อำนาจในการซื้อ อำนาจในการอ่าน รวมไปถึง อำนาจในการกำหนดความสนใจบางอย่างให้กับหนังสือพิมพ์ เช่น คอลัมน์

สำหรับสัดส่วนของข่าวสารในหนังสือพิมพ์ประชานิยม พบว่า เนื้อที่ในการรายงานข่าวเฉพาะหน้า 1 นั้น ข่าวอาชญากรรมจะมีเนื้อที่มากที่สุด รองลงมาเป็นข่าวการเมือง และเศรษฐกิจ (สำรวจจากไทยรัฐ ตั้งแต่ฉบับวันที่ 1 - 7 มกราคม 2540 พบว่า ข่าวอาชญากรรมบนหน้า 1 มีจำนวนทั้งสิ้น 36 ข่าว รองลงมาเป็นข่าวการเมือง 8 ข่าว และข่าวเศรษฐกิจ 2 ข่าว) สำหรับเนื้อหาภายในเล่มจะประกอบไปด้วยคอลัมน์ต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง การศึกษา แต่มีสัดส่วนของพื้นที่คอลัมน์เศรษฐกิจจำนวน 2 หน้า (หน้า 8-9) ในขณะที่เนื้อหาข่าวเกี่ยวกับชนชั้นล่างจะยังคงปะปนไปในลักษณะคอลัมน์ต่าง ๆ ซึ่งมีพื้นที่ไม่แน่นอนในแต่ละวัน

เทคโนโลยีที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการข่าวสารของคนบางกลุ่มหรือบางชนชั้น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ชนชั้นกลางสามารถยึดครองพื้นที่ทางวัฒนธรรมเอาไว้ได้ส่วนหนึ่ง

ความรู้สึกของการมีอำนาจในการครอบครองข่าวสารด้วยอำนาจการต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับอำนาจการซื้อว่า รูปแบบของการซื้อข่าวสารจะให้ภาพของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างชนชั้นกลางกับสื่อมวลชนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกรณี ชนชั้นกลางกับหนังสือพิมพ์ เพราะเป็นการซื้อขายข่าวสารโดยตรง (จ่ายเป็นเงินเพื่อซื้อ) ในขณะที่สื่อโทรทัศน์หรือสื่อวิทยุได้ให้ภาพของอำนาจในการซื้อทางอ้อม (ผ่านโฆษณา) ทำให้ผู้ซื้อเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของข่าวสาร ทำให้มีปรากฏการณ์ส่งข้อเสนอมือหรือจดหมายต่าง ๆ ไปยังสื่อหนังสือพิมพ์ที่แสดงให้เห็นความผูกพันในส่วนนี้ นอกจากนี้ ด้วยธรรมชาติของสื่อหนังสือพิมพ์แบบ cold media จะช่วยให้หนังสือพิมพ์เพิ่มความจำเป็นในการนำมาใช้ประโยชน์ได้มากกว่า เพราะสามารถให้รายละเอียดแบบเจาะลึก และผู้ใช้สามารถตัดเก็บข้อมูลเอาไว้อ้างอิงได้สะดวกและยาวนานกว่าสื่อโทรทัศน์หรือวิทยุซึ่งเป็น hot media

(ข) ปริมาณและคุณภาพของการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์

สำหรับปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์นั้น ส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์กับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่อ่านในแง่ของปริมาณหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ที่ออกวางตลาด และจากความสัมพันธ์ของข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เลือกอ่านจากหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ จะพบว่า ปริมาณการอ่านหนังสือพิมพ์อยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูงทุกกลุ่ม คือตั้งแต่ 2 ฉบับ (กลุ่มที่ 1, ลือชา ชัยมณี) จนถึง 6 ฉบับ ต่อวัน (กลุ่มที่ 3, รัตนวรรณ เภาวณิช) โดยมีรายละเอียดตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนผู้เปิดรับหนังสือพิมพ์ตามปริมาณการอ่านต่อวัน

(14 คน)

ปริมาณการอ่าน	จำนวนคน
น้อยที่สุด (2 ฉบับ)	1
ปานกลาง (3-4 ฉบับ)	12
มากที่สุด (5 ฉบับขึ้นไป)	1

จากตารางนี้แสดงให้เห็นว่า ในมิติเชิงปริมาณของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์นี้ ส่วนใหญ่จะมีปริมาณการอ่านอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อนำตัวเลขนี้ไปเปรียบเทียบกับคนกลุ่มอื่น ๆ แล้วจะพบว่า ปริมาณการอ่านของผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้อยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง อันเป็นการบ่งบอกถึงคุณลักษณะของการเป็นกลุ่มคนที่มีศักยภาพในการเปิดรับข่าวสารและการเลือกรับข่าวสาร

สำหรับมิติเชิงคุณภาพในการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์พบว่าโดยปกติของผู้เปิดรับข่าวสารนั้น พบว่าภาพรวมของปริมาณการเปิดรับเนื้อหาจากหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะอ่านข่าวประจำวัน โดยเฉพาะข่าวการเมืองและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีการอ่านบทความของนักเขียนหรือนักวิชาการที่ลงตีพิมพ์ และเพิ่มเติมในส่วนของการเลือกอ่านเนื้อหาที่สอดคล้องกับรสนิยมหรือความชอบของตนเอง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลในมิติเชิงคุณภาพนั้นจะยังสามารถอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเลือกอ่านและการจัดลำดับการอ่านที่หลากหลายของชนชั้นกลาง โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะมีวิธีการเลือกเปิดรับข่าวสารตามขอบเขตดังต่อไปนี้

1) เลือกอ่านเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการงาน

ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บุคคลจัดลำดับการเปิดรับข่าวสารไว้เป็นอันดับต้น ๆ จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีความเกี่ยวข้องกับข่าวสารในการเปิดรับอยู่ 2 ประการ คือ

(ก) เพื่อนำเอาข้อมูลนั้นมาใช้กับงานโดยตรง เนื่องจากข้อมูลที่เปิดรับมีส่วนสำคัญในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับวิชาชีพ ได้แก่

- การติดตามข้อมูลจากตลาดหลักทรัพย์ (ลือชา ชัยมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)
- การตรวจสอบข่าวในฐานะผู้รับผิดชอบด้านงานประชาสัมพันธ์ขององค์กร (กัญญ์ลิดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)
- การตามหาประเด็นข่าวที่น่าสนใจจากหนังสือพิมพ์เพื่อนำมาประกอบเป็นข้อมูลในการทำรายการข่าวโทรทัศน์ (ชาคริต สุตสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)
- การคัดเลือกข่าวสารเพื่อนำไปใช้เป็นสื่อการสอน (รัตนวรรณ เผ่าวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)
- การเลือกอ่านข่าวสารที่มีประโยชน์ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางธุรกิจที่ตนรับผิดชอบให้กับบริษัท (นุชา นุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

(ข) เพื่อติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวในแวดวงที่ตนเกี่ยวข้อง เป็นรูปแบบการอ่านที่มีความต่อเนื่องของข้อมูลเพื่อประเมินสถานการณ์ และสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้กับงานได้ในภายหลัง

- การติดตามสถานการณ์สิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ในการประเมินบทบาทและวางแผนกิจกรรมเกี่ยวกับงานสิ่งแวดล้อม (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

- การติดตามสถานการณ์ทางการเมือง เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการเขียนหนังสือและบทความทางการเมือง (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

- การติดตามความเปลี่ยนแปลงของสถานะเศรษฐกิจ และการเคลื่อนไหวทางการเมือง เพื่อที่จะได้จัดกิจกรรมรวมไปถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งในฐานะสื่อมวลชน และนักธุรกิจ (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

2) เลือกอ่านจากประเภทของหนังสือพิมพ์

ดังที่กล่าวไว้แล้วในหัวข้อประเภทของหนังสือพิมพ์ที่เปิดรับ ในการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์โดยทั่ว ๆ ไปของผู้ให้สัมภาษณ์พบว่า มีการเปิดรับข่าวสารจากทุก ๆ ประเภทของหนังสือพิมพ์ แต่เมื่อพิจารณาจากประเภทของการเปิดรับจะพบว่า ในการจัดแบ่งประเภทหนังสือพิมพ์กับการเลือกเปิดรับนั้นจะมีลักษณะการอ่านที่ไม่แตกต่างกัน คือผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงเลือกอ่านหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพเป็นหลัก และสำหรับในกรณีที่มีการเปิดรับหนังสือพิมพ์ที่มากกว่า 1 ประเภท ผู้วิจัยพบว่า ถึงแม้ประเภทการเปิดรับจะหลากหลายแต่ผู้ให้สัมภาษณ์นิยมที่จะเลือกอ่านจากหนังสือพิมพ์ที่บุคคลนั้นได้ซื้ออ่านเองก่อน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพเช่นเดียวกัน

ในขณะที่หนังสือพิมพ์คุณภาพบางฉบับมีความโดดเด่นในการนำเสนอเนื้อหาสาระที่ตรงกับความต้องการของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ประเมินแล้วว่า มีความแตกต่างไปจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นในประเภทเดียวกัน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่มีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ หรือเป็นความแปลกใหม่ที่แตกต่างไปจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539 และ ปฐม สรรพเหตุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2539)

"ข่าวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจริง ๆ แล้วก็อยู่ในทุกเล่ม แต่การเลือกจะอ่านหรือใช้เล่มไหนก็ขึ้นอยู่กับมุมมองและการเจาะลึกในรายละเอียดของข้อมูล หนังสือพิมพ์ผู้จัดการเป็นเล่มหนึ่งที่มีการติดตามเกี่ยวกับข่าวด้านนี้ตลอดและให้ข้อมูลเชิงลึกกว่าเล่มอื่น ซึ่งมันได้ประโยชน์

ค่อนข้างมากต่อการนำมาใช้ให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

ในส่วนของการประเมินหนังสือพิมพ์ในการเลือกเปิดรับ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่สามารถชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ติดตามหนังสือประเภทต่าง ๆ มาโดยตลอด และเมื่อถึงเวลาหนึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะสามารถตัดสินใจเลือกเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ที่ตนเห็นว่าตรงกับความต้องการของตนมากที่สุด ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงรสนิยมในการอ่านหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ด้วย

"ถึงจะอ่านหนังสือพิมพ์ค่อนข้างเยอะ เราก็ดูรูปแบบการเขียนข่าวของเขาว่าเขาเน้นอะไร เขียนออกมาเป็นอย่างไร อย่างฉบับภาษาอังกฤษที่ครูเลือกอ่านเป็นเพราะว่าส่วนหนึ่งการเขียนข่าวของเขามีการแบ่งแยกเรื่องออกจากกัน ทำให้ครูอ่านข่าวได้ง่ายกว่าหนังสือพิมพ์ภาษาไทยบางฉบับที่เขียนเป็นนิยายเกินไป" (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

อย่างไรก็ตามในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความสนใจกับหนังสือพิมพ์คุณภาพเป็นอันดับแรก แต่ส่วนหนึ่งของผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมีการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ประชานิยมเช่นเดียวกัน โดยเป็นการเปิดรับข่าวสารเพื่อต้องการอ่านข่าวทั่วไป ซึ่งมีเนื้อหาบางส่วนที่แตกต่างไปจากหนังสือพิมพ์คุณภาพ (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539, ศศิณ พัทธภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539 และ ชาศริต สุดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

3) เลือกอ่านเนื้อหาที่บุคคลให้ความสนใจ

ความสนใจที่มีต่อเนื้อหาเป็นอีกแบบแผนหนึ่งที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมในการเลือกรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากสถานการณ์ข่าวในแต่ละวันจะมีประเด็นสำคัญที่ทุกหนังสือพิมพ์นำเสนอขึ้นมาพร้อมกัน ความสนใจในประเด็นหรือเนื้อหาเหล่านี้จึงเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้อ่านเลือกอ่านหนังสือพิมพ์จากเนื้อหาเป็นหลัก โดยไม่ได้ยึดเอาประเภทของหนังสือพิมพ์มากำหนดรูปแบบการอ่าน

ความน่าสนใจของประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับนั้น ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าสามารถแบ่งเนื้อหาของความสนใจออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.1) เนื้อหาที่ไม่มีผลกระทบโดยตรงต่อผู้อ่าน

เป็นการติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มีเหตุผลในการเปิดรับข่าวสารเพราะต้องการทันต่อเหตุการณ์ ในขณะที่บางเหตุการณ์ซึ่งไม่ได้มีผลกระทบใด ๆ ต่อผู้ให้สัมภาษณ์แต่เนื้อหาข่าวจะให้ความรู้สึกแบบมี “อารมณ์ร่วม” ไปกับเนื้อหาของข่าวนั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการเลือกอ่านเนื้อหาเหล่านี้จะสามารถสะท้อนอุดมการณ์บางอย่างของชนชั้นกลางได้

“มันก็แล้วแต่สถานการณ์ มันมีหลายเรื่องที่ปรากฏในแต่ละช่วงนะ คือมันเป็นเรื่องฮอตในตอนนั้น อย่างช่วงพฤษภาคม 2535 เราก็จะติดตามสถานการณ์ตลอดเวลา หรืออย่างกรณีเชือน พี่ก็อยากรู้เกี่ยวกับผลกระทบ หรือการตัดถนนที่องค์พระปฐมเจดีย์ การสร้างถนนเลียบบคลองเจ้าพระยาที่เมืองนนท์อย่างนี้ เราก็จะหาอ่านเรื่องพวกนี้ เพราะเราสนใจประเด็นและอยากติดตาม บางทีก็เข้าร่วมลงชื่อประท้วงกับเขาด้วยถ้าเราเห็นว่าตรงนั้นมันมีเหตุผล” (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

“ช่วงนี้ผมติดตามข่าวเกี่ยวกับเรื่องการข่มขืนในแง่ของวิธีการนำเสนอในหนังสือพิมพ์ คือเขาลงข่าวที่ค่อนข้างจะสองแง่สองง่าม อ่านหลายเล่มแล้วจะรู้ว่ามันออกมาในแนวเดียวกัน คือโดยส่วนตัวผมคิดว่าความรุนแรงเหล่านี้มีอยู่ในสังคมอยู่แล้วแต่เวลาหนังสือพิมพ์รายงานมันยิ่งทำให้รุนแรงขึ้น แล้วบางทีตัวเองก็เสนอภาพหรืออะไรที่มันยิ่งส่งเสริมหรือเร่งเร้าเพิ่มขึ้นอีก” (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตระหนักถึงคุณค่าบางประการจากเนื้อหาของข่าวร่วมกับบุคคลหรือกลุ่มที่กำลังเป็นประเด็นข่าวอยู่ และในบางครั้งก็ได้แสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมกับปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ ที่อันวยกับสถานการณ์ภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

3.2) เนื้อหาที่มีผลกระทบกับผู้อ่านโดยตรง

ความรู้สึกว่าประเด็นที่เป็นข่าวจะมีผลกระทบต่อตนเองในทางใดทางหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วๆ ไป จนไปถึงปัญหาระดับชาติ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ทำให้ผู้อ่านมีความต้องการทราบข้อมูล เพื่อติดตามความคืบหน้า หรือคาดการณ์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของตน นอกจากนี้ยังคอยเฝ้าสังเกตการณ์ความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบร่วมกัน ซึ่งผลที่ได้จะนำไปสู่พฤติกรรมแสดงออกทางการเมืองอย่างชัดเจนมากขึ้น

"เรื่องจรรยาวัณเป็นเรื่องที่ผมต้องติดตาม เพราะผมหลีกเลี่ยงที่จะไม่เผชิญกับปัญหาตรงนี้ได้ ขุดที่ไหน ลงได้ดินตรงไหน ทางด่วนใหม่ หรือจะเป็นเรื่องของการปฏิรูปการศึกษา อันนี้มันกระทบเพราะผมทำงานเป็นอาจารย์ นโยบายหลาย ๆ อย่างอาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในงานอาชีพ" (เฉลิมพร ชุ่มแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

"อย่างข่าวทุบสะพานลอยหลักสี่นี่ อันนี้มีผลกระทบแน่ทั้งกรุงเทพเลย เพราะมันเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาจราจร ที่มันมีกระแสออกมาคัดค้านกันมาก ถึงขั้นไปออกไปแสดงความคิดเห็น ประท้วง แต่เราก็ไม่ได้ออกไปเป็นพวกแถวหน้าจะเป็นพวกลุ้นให้คนเขาไปแสดงออกมากกว่า" (สยามล ไกยวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

"เรื่องปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคนทุกระดับนะครับ ไม่ว่าจะเป็นการลดค่าเงินบาท ดอกเบี้ยขึ้น สถาบันการเงินล้ม มันกระทบกับเราแบบทันที โดยเฉพาะคนชั้นกลางอย่างเรา ๆ หรือแม้แต่คนจน" (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

"การเมืองมันเกี่ยวข้องกับประชาชนอยู่แล้ว เพราะว่าเขาเข้ามาบริหารบ้านเมืองแทนเรา อย่างที่ผมสนใจเรื่องวิทยานิพนธ์นายกฯ บรรหาร ก็เพราะว่าผมต้องการข้อมูลเพื่อตรวจสอบเกี่ยวกับผู้นำของผมว่าเขาได้กระทำการใด ๆ ที่ไม่ถูกต้องหรือเปล่า มันกระทบกับเราในแง่ที่เราจะให้ความไว้วางใจในตัวผู้นำเพื่อมาทำงานมากน้อยแค่ไหน ที่นี้พอข้อมูลมากขึ้น และมีแนวร่วมมากขึ้น มันก็เลยต้องแสดงความคิดเห็นออกไป อย่างที่เขาให้ทำประชามตินะครับ" (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

ความสนใจในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเพราะมีผลกระทบต่อตนเองนี้ยังสามารถอธิบายภาพของความคิดและอุดมการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ได้เช่นเดียวกัน อีกทั้งยังส่งผลต่อพฤติกรรมในการแสดงออกเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางอุดมการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยวิธีต่าง ๆ กันด้วย เช่น การแสดงความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ ต่อสาธารณะ

4) เลือกอ่านจากคอลัมน์ที่สนใจ

สิ่งดึงดูดใจให้ผู้อ่านติดตามหรือเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ก็คือ คอลัมน์ หรือบทความที่เขียนขึ้นโดยนักเขียนหรือนักวิชาการ นอกจากนั้นก็เป็นคอลัมน์ที่จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในเชิงสาระความรู้ หรือในเชิงการแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ซึ่งการเลือกเปิดรับที่มีลักษณะเฉพาะนี้จะ

สะท้อนให้เห็นถึงรสนิยมการอ่านของแต่ละบุคคลที่มีต่อคอลัมน์นั้น ๆ ด้วย เช่น รสนิยมในการเลือกอ่านผู้เขียน ความชื่นชอบวิธีการเขียน รวมไปถึงเนื้อหาภายในคอลัมน์

“นอกจากอ่านข่าวแล้วก็ทวิเคราะห์ข่าวแล้ว ก็มีบ้างที่อ่านข่าวพวกเนื้อหาบ้านเทิง ดารา คอลัมน์ตอบปัญหาอย่างหมอนพพร” (ชาคริต สูดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์, 2540)

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ความสำคัญกับคอลัมน์หรือบทความ ส่วนใหญ่แล้วเป็นการติดตามแนวความคิดของผู้เขียนโดยเฉพาะบุคคลที่เป็นที่รู้จักหรือมีชื่อเสียง และที่ตนให้ความเชื่อถือหรือศรัทธา จากการอ่านเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ที่นอกเหนือไปจากเนื้อหาข่าวแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังอ่านโดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการหาแนวร่วมทางความคิดหรือผู้นำทางความคิดด้วย

“ในส่วนของหนังสือพิมพ์ที่เราอ่านมันจะแบ่งประเภทไป อย่างถ้าเป็นประเด็น บทวิเคราะห์ เราจะอ่านจากมติชน สยามรัฐ สยามโพสต์ คือมันเป็นข่าวเชิงวิเคราะห์ที่เราชอบอ่าน แต่ถ้าให้อ่านไทยรัฐ ก็อ่านแบบผ่าน ๆ หรือเลือกเปิดดูเฉพาะเรื่องบ้านเทิงเท่านั้น...แล้วที่ติดตามบทความก็เป็นเพราะคนเหล่านี้เขาเขียนแล้วเรารู้สึกชอบในความคิดเขานะ บางทีมันก็ตรงกับความคิดเราด้วย” (ชาคริต สูดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

“ชอบอ่านบทความของคอลัมนิสต์ หรือนักวิชาการที่แสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ หรือแม้แต่เรื่องสิ่งแวดล้อมที่เราตามอยู่ ทำให้เราเห็นมุมมองที่กว้างออกไป และมีแง่คิดในการมองสังคมนอกเหนือไปจากการรับข้อมูลอย่างเดียว เพราะงานของเรามันต้องตามสถานการณ์และความคิดคน ดังนั้นการติดตามบทความของนักเขียนหรือนักวิชาการมันจะให้แง่คิดการมองปัญหาที่เกิดขึ้นได้ดี อาจจะเป็นมุมมองใหม่ ๆ โดยเฉพาะในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ที่เจาะลึกไปถึงขั้นที่ว่ามีคนกลุ่มใดที่มีบทบาทในสังคม” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

นักเขียนบทความหรือคอลัมน์ทั้งที่เป็นผู้ที่อยู่ในวิชาชีพสื่อมวลชน หรือที่เป็นนักวิชาการ จึงค่อนข้างมีบทบาททางความคิดต่อผู้อ่านที่เป็นชนชั้นกลาง แต่ส่วนใหญ่แล้วผู้ให้สัมภาษณ์จะให้ความสำคัญกับผู้เขียนบทความเหล่านี้ในเชิงประโยชน์ที่จะได้จากการอ่านบทความเหล่านั้น รวมไปถึงความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากบทความนั้นอย่างแท้จริงเช่น การอ่านคอลัมน์สุขภาพ (กัญญ์ลิดา เนียมแสง,

สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540) หรือการอ่านความคิดเห็นของผู้อ่านคนอื่นในคอลัมน์จดหมายจากผู้อ่าน(โกจิต ปัญญเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2539)

5) อ่านข่าวทั่ว ๆ ไป

นอกเหนือไปจากสถานการณ์ที่สำคัญหรือเรื่องที่มีผลกระทบต่อบุคคลแล้ว การอ่านข่าวประจำวันทั่วไปอาจถือเป็นเรื่องปกติสำหรับผู้ที่ให้สัมภาษณ์ ลักษณะการอ่านข่าวแบบไม่เฉพาะเจาะจงนี้ผู้อ่านจะให้ความสนใจมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับความน่าสนใจของข่าวและเวลาที่ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ในการเปิดรับ ทั้งนี้ก็เพราะข่าวในแต่ละวันจะมีทั้งข่าวต่อเนื่องและข่าวใหม่ อีกทั้งความสนใจต่อข่าวสารของแต่ละบุคคลมีไม่เท่ากัน ทำให้ความสนใจในข่าวสารลดลงไปด้วย เช่นที่เรามักจะได้ยินคำพูดว่า “วันนี้ไม่เห็นมีข่าวไหนน่าสนใจ” หรือ “วันนี้ไม่อะไรใหม่” เป็นต้น ในขณะที่การมีเวลาจำกัด อาจทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถอ่านข่าวได้เฉพาะข่าวหน้าหนึ่งเท่านั้น

“ที่ก็รับหมดทุกสื่ออะ แต่มันคงเป็นไปได้ที่เราจะมาพิจารณากันเป็นเรื่อง ๆ แบบเจาะลึก มันก็มีผ่าน ๆ ไปบ้าง อย่างอ่านหนังสือพิมพ์ ที่ก็จะดูไปเรื่อย ๆ แบบคร่าว ๆ ที่อาจจะอ่านในแต่ละวันมากน้อยไม่เท่ากัน เหมือนกับเราสกรีนก่อนว่าวันนี้มีข่าวอะไรบ้าง ถ้าในช่วงที่ไม่มีสถานการณ์เด่นอะไร เราก็จะอ่านแบบเรื่อย ๆ เพราะบางทีเราก็ไม่มีเวลามาอ่านทั้งหมด” (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

“อย่างที่บ้านครูจะรับหนังสือพิมพ์เยอะ โดยทั่วไปเราก็อ่านหมด เพราะข่าวมันก็คล้ายๆ กันอยู่บ้าง นอกจากนั้นก็อ่านข่าวทั่ว ๆ ไป แต่หนังสือพิมพ์แต่ละเล่มก็มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง บางทีเขาก็มีเรื่องราวที่เขาถนัดที่จะรายงาน อย่างข่าวชาวบ้าน อันนี้ก็คงต้องดูเอาว่าน่าสนใจหรือเปล่า”. (รัตนวรรณ เฝ้านิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

สิ่งที่น่าสนใจของวิธีการอ่านข่าวทั่วไปก็คือ แม้จะดูเหมือนว่าข่าวทั่วไปไม่ค่อยถูกให้ความสนใจในรายละเอียดมากนัก แต่ข่าวทั่วไปจะผ่านสายตาของผู้อ่านเป็นข่าวแรก เนื่องจากความหมายของข่าวทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งนั่นก็คือข่าวที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ ไม่ว่าข่าวนั้นผู้อ่านจะให้ความสนใจหรือไม่ก็ตาม ข่าวทั่วไปก็ยังคงเป็นข่าวที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ใช้ประโยชน์ในแง่ของการคัดเลือกข่าวที่จะอ่านในแต่ละวันด้วย

6) อ่านข่าวสารเพื่อต้องการความทันสมัย

สำหรับสังคมปัจจุบันที่เหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากและค่อนข้างรวดเร็ว ในกรณีนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะสนใจเปิดรับข่าวสารด้วยเหตุผลที่ต้องการทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับความสนใจของคนในสังคม ซึ่งเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของชนชั้นกลางที่ต้องการความทันสมัยในเชิงข่าวสาร และความทันสมัยในการรู้เท่าทันกับความสนใจของคนในสังคม เพื่อที่จะนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์หรือเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตประจำวัน

“อ่านข่าวเพราะต้องเก็บข่าวมาใช้กับงาน ข่าวอื่น ๆ ไม่ค่อยได้อ่านรายละเอียดเท่าไร แค่รู้ว่าช่วงนี้มีเรื่องราวอะไรเกิดขึ้นบ้าง ข่าวที่สนใจเป็นพิเศษก็ไม่ค่อยมีค่ะ ส่วนใหญ่ก็อ่านไปพอให้รู้ ๆ เพื่อไม่ให้ตกข่าวเท่านั้นเอง เมื่อเอาเวลาใครพูดเรื่องอะไรจะได้เข้าใจ โดยเฉพาะข่าวที่มีความต่อเนื่อง” (กัญฐ์ลดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

ความทันสมัยเชิงข่าวสารจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนชั้นกลาง เพราะการมีส่วนร่วมในการรับฟังหรือแสดงความคิดเห็นใด ๆ ก็ตาม การต้องตกอยู่ในสภาวะผู้ขาดแคลนข่าวสารย่อมส่งผลในเชิงลบต่อความเป็น “คนทันสมัย” ของบุคคลนั้นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม การเปิดรับข่าวสารแบบนี้อาจเป็นกลวิธีในการเปิดรับข่าวสารทางหนึ่งของผู้ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากผู้อ่านอาจไม่เน้นความสำคัญที่รายละเอียดของข่าวมากนัก เพียงแค่ทราบว่าจะประเด็นใดกำลังถูกให้ความสำคัญเท่านั้น แต่ผู้อ่านก็สามารถนำประเด็นนั้นมาใช้เป็นบทสนทนาเพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม หรือเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการย่อยข่าวสร้างโดยการสร้างโอกาสการสนทนาหรือแสดงความคิดเห็นภายในกลุ่ม

จากแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ทั้ง 6 แบบ ส่วนหนึ่งได้แสดงให้เห็นว่าแบบแผนการอ่านบางอย่างอาจจะมีความสัมพันธ์กับแบบแผนการเป็นเจ้าของด้วย เช่น การเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจ เพื่อต้องการอ่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำเป็นหลัก หรือชอบอ่านบทความของนักวิชาการก็จะเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ ในกรณีที่ผู้อ่านไม่ได้เลือกซื้อหนังสือพิมพ์บางฉบับ แต่เมื่อได้อ่านแล้วแบบแผนการอ่านก็ยังเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยขึ้นอยู่กับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่เปิดรับ เช่น การอ่านบทความในหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ หรือการอ่านข่าวบันเทิงในหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม

อย่างไรก็ตาม การแจกแจงแบบแผนการอ่านทั้ง 6 แบบนี้ไม่ได้แสดงว่าบุคคลจะมีแบบแผนการอ่านเพียงรูปแบบเดียว ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีแบบแผนการอ่านที่หลากหลายในลักษณะเช่นใดนั้น ขึ้นอยู่กับการจัดลำดับความสำคัญของแบบแผนการอ่านในการเลือกเปิดรับข่าวสารก่อนหรือหลัง เช่น อ่าน

ข่าวเกี่ยวกับงานอาชีพก่อนแล้วจึงเลือกไปอ่านข่าวการเมือง เป็นต้น และจากวิธีการเลือกอ่านของผู้ให้สัมภาษณ์สามารถจะอธิบายถึงอำนาจในการสื่อสารของชนชั้นกลาง ที่ถึงแม้จะดำรงสถานะอยู่ในมุมมองของผู้รับสาร ซึ่งเป็นบทบาทแบบ passive อย่างมาก แต่ชนชั้นกลางสามารถที่จะทำบทบาทนั้นมีความเคลื่อนไหวโดยไม่ตกเป็นเป้าของการเป็นฝ่ายตั้งรับอยู่เพียงอย่างเดียว นั่นคือการแสดงออกโดยการใช้อิทธิพลในการเลือกข่าวสารในการบริโภคด้วยเหตุผลต่างๆ และผลจากการเลือกข่าวสารเพื่อบริโภคของชนชั้นกลางก็ยังสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงบางอย่างให้เกิดขึ้นกับหนังสือพิมพ์ได้อีกด้วย ในฐานะผู้รับสารที่มีอำนาจของกลไกตลาดอยู่ในมือ (หนังสือพิมพ์เสนอข่าวสารที่ตอบสนองความต้องการของผู้อ่านที่เป็นผู้ซื้อหนังสือพิมพ์)

(ค) แบบแผนของการเป็นเจ้าของข่าวสาร

หากจะเปรียบเทียบสัดส่วนปริมาณการเปิดรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์กับสัดส่วนการเป็นเจ้าของข่าวสารโดยวิธีซื้อหนังสือพิมพ์ จะพบว่าสัดส่วนทั้งสองนั้นไม่เท่ากันเพราะส่วนใหญ่แล้วผู้ให้สัมภาษณ์จะเลือกซื้อหนังสือพิมพ์เฉพาะเล่มที่ตนให้ความสนใจอย่างจริงจังเท่านั้น

จากจำนวนการซื้อของผู้ให้สัมภาษณ์ยังพบอีกว่า ในกลุ่มที่มีจำนวนการซื้อต่ำจะนิยมเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพมากกว่าหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม (หรือเป็นการซื้อหนังสือพิมพ์ที่ตรงกับความต้องการในการใช้ประโยชน์) ในขณะที่ผู้ที่มีจำนวนการซื้อหนังสือพิมพ์สูง จะเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ประเภท ดังนั้นพฤติกรรมการเป็นเจ้าของข่าวสารในฐานะผู้ซื้อเป็นพฤติกรรมร่วมบางอย่างของผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งความต้องการเป็นเจ้าของ (ที่อาจมีปริมาณแตกต่างกัน) กับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่ซื้อ (ประเภทคุณภาพเป็นหลัก) ซึ่งสรุปได้ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงแบบแผนการเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่ม	อ่าน มาก / น้อย	การเป็นเจ้าของ (ซื้อ) มาก / น้อย
1. ประเภทธุรกิจ	2	1 / 2
2. คุณภาพ + ธุรกิจ	4 / 2	2 / 1
3. คุณภาพ + ปริมาณ	6 / 2	6 / 1
4. ทุกประเภท	-	-

หมายเหตุ : กลุ่มที่ 4 จะมีจำนวนการอ่าน - ซื้อที่ไม่แน่นอน ผู้วิจัยจึงไม่สามารถระบุตัวเลขลงไปได้

การเลือกซื้อหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์สามารถอธิบายลักษณะการซื้อได้ว่า เป็นการเลือกซื้อจากประโยชน์ใช้สอย ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกันกับการเลือกข่าวสารที่เปิดรับ โดยที่หนังสือพิมพ์คุณภาพจะเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกทางด้านความคิด และข้อมูลข่าวสารที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องซื้อหา และจากความเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกนี้เองที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกพึงพอใจและเริ่มเกิดความเคยชินที่จะต้องเปิดรับและเลือกซื้อหนังสือพิมพ์คุณภาพในแต่ละวัน อย่างไรก็ตามปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดแบบแผนการซื้อหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ยังขึ้นอยู่กับเหตุผลดังนี้

1) เหตุผลและความจำเป็นของข่าวสารต่อวิชาชีพ : ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นข้อมูลสำคัญต่อการประกอบอาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมไปถึงการมีคอลัมน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หากพบว่ามีข้อมูลใดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ตรงกับวิชาชีพได้ ก็จะทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เลือกซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น เช่น ความต้องการรายงานข้อมูลตัวเลขทางธุรกิจ (ลีธชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540) ใช้เป็นสื่อการสอน (รัตนวรรณ เฝ้านิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540) การตรวจสอบข่าวให้กับองค์กรที่รับผิดชอบ (กันจูลดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540) หรือ การติดตามความเคลื่อนไหวของข้อมูลที่ตนรับผิดชอบ (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

2) เป็นเครื่องมือในการควบคุมการทำงานของหนังสือพิมพ์ : ผู้ให้สัมภาษณ์จะใช้เงื่อนไขการซื้อเป็นวิธีการแสดงออกถึงการสนับสนุนหรือต่อต้านหนังสือพิมพ์ตามวิจารณญาณของตน ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีการอ่านหนังสือพิมพ์ที่ค่อนข้างหลากหลาย ทำให้เห็นความแตกต่างในเรื่องคุณภาพของข่าวและวิธีการนำเสนอ ผู้ให้สัมภาษณ์จึงสามารถแยกแยะและเลือกเล่มที่ตนคิดว่ามีคุณภาพในด้านเนื้อหา และจะมีพฤติกรรมต่อต้านในกรณีที่หนังสือพิมพ์ฉบับใดฉบับหนึ่งมีพฤติกรรมที่ตนและสังคมเห็นว่าขาดจรรยาบรรณ สำหรับการมีพฤติกรรมต่อต้านนั้น จะเป็นไปในรูปแบบของการไม่ซื้อเป็นหลัก

“คือมันเกิดจากอาการเขียนไทยรัฐ ระแวงมติชน อุดมคติพออยู่ในระบบทุนมันจะตายนะ อะไรแบบนี้ แล้วผมค่อนข้างแปลกใจถึงสนใจอย่างกรณีผู้จัดการ กับ สยามโพสต์ เพราะว่ามันขายได้และคนก็สนใจมาก ยิ่งผู้จัดการก็ค่อนข้างแหวกการออกมาคือเป็นหนังสือพิมพ์ธุรกิจที่ดึงเอานักวิชาการเข้ามาร่วมงาน เปิดหน้าการเมืองเพิ่ม มันมีวิวัฒนาการที่น่าติดตาม” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

แต่อย่างไรก็ตามการไม่ซื้อหนังสือพิมพ์ไม่ได้หมายความว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะเลิกอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นไปด้วย ในกรณีที่ผู้อ่านไม่ได้ซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นอยู่ก่อนหน้านี้ วิธีการต่อต้านอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ การพยายามโน้มน้าวให้บุคคลอื่นเห็นดีเห็นงามไปกับการไม่ซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ๆ

“ผมอ่านหมดนะ แต่มีที่อ่านจริง ๆ หมายถึงซื้อเองก็มีไม่กี่ฉบับ อย่างสยามโพสต์ กับ มติชน บางเล่มไม่ซื้อเลย ก็หาอ่านเอาตามห้องสมุด คือเรามีสิทธิเลือกว่าจะอ่านอะไร แล้วก็มีสิทธิที่จะเลือกซื้อด้วย บางอย่างเราอ่านแต่ไม่ซื้อ บางเล่มมันเล่าเรื่องเจ๊ยย เสนอข่าวจนบางที่เรียกได้ว่าเป็นนิยาย เสนอข่าวไม่ค่อยเหมาะสม ผมเลยไม่ซื้อเล่มนี้เลย เหมือนกับที่มีกลุ่มออกมาต่อต้านไม่ให้ไปอุดหนุนเล่มนี้ เล่มนั้น แต่ไม่ใช่ผมไม่อ่านนะ คือเราไม่ซื้อ แล้วก็บอกที่บ้านว่าไม่ต้องซื้อเท่านั้นเอง” (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

การใช้เงื่อนไขการซื้อหรือไม่ซื้อหนังสือพิมพ์เป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามของผู้อ่านที่จะแสดงอำนาจในฐานะผู้ซื้อต่อหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีลักษณะของการต่อเรียกร้องหาคุณภาพจากหนังสือพิมพ์ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ผู้อ่านมีวิถีเล่นการเมืองระดับสื่อมวลชน ด้วยการตั้งเงื่อนไขการซื้อมาเป็นเครื่องมือกดดันให้สื่อมวลชนปรับเปลี่ยนท่าที หรือแสดงความรับผิดชอบตามที่ผู้อ่านต้องการ

3) ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ : จากการปรับเปลี่ยนราคาของหนังสือพิมพ์ที่เพิ่มขึ้น ทำให้การตัดสินใจเลือกซื้อหนังสือพิมพ์มีจำนวนลดลง โดยจะพิจารณาเลือกซื้อเฉพาะหนังสือฉบับที่ตนเห็นว่ามีประโยชน์และตรงตามความต้องการในด้านข้อมูล

“คือผมเคยอ่านหลายฉบับมาก แต่ผมซื้อเองแค่ 2 ฉบับ เพราะไม่อย่างนั้นค่าใช้จ่ายในการอ่านมันจะสูงเกินไปถ้าต้องอ่านหลายฉบับอย่างนั้นอยู่ เลยต้องลดจำนวนการซื้อลง เมื่อก่อนอ่านมติชน แต่ตอนนี้สนใจผู้จัดการกับสยามโพสต์ครับ” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

ปัจจัยนี้ค่อนข้างมีบทบาทสำคัญต่อการซื้อหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ เพราะถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์จะมีความสำคัญในเรื่องของการให้ข้อมูลที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสื่อที่สามารถหาอ่านจากที่อื่นได้ง่ายกว่าสื่ออื่น ดังนั้น การซื้อหรือไม่ซื้อหนังสือพิมพ์จึงไม่ได้ส่งผลกระทบต่อปริมาณข่าวสารที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะได้รับ แต่การซื้อหรือไม่ซื้อหนังสือพิมพ์มีสาเหตุมาจากการเปรียบเทียบในเชิงเศรษฐศาสตร์ว่าคุณภาพของข่าวสารที่จะได้รับคุ้มค่าหรือไม่กับจำนวนเงินที่ได้เสียไป

1.3 แบบแผนของการเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร

ในการอธิบายการเป็น “ผู้รับสาร” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสื่อสารทางการเมือง การมองภาพรวมการเปิดรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 5 หัวข้อนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารในฐานะผู้รับสารเป็นรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองในระดับพื้นฐานที่ชนชั้นกลางจะพึงมี ก่อนที่จะพัฒนารูปแบบการสื่อสารไปสู่รูปแบบอื่น ๆ ซึ่งได้แก่

(1.3.1) การเป็นผู้รับสารอย่างเดียว

(1.3.2) การเป็นผู้รับและผู้ส่งสาร ซึ่งประกอบไปด้วย

- รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)
- รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน (Mass Media Communication Channel)
- รูปแบบการสื่อสารผ่านเครือข่าย (Net Work Communication Channel)

โดยที่ผู้วิจัยสามารถอธิบายแผนภาพก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหารายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงแบบแผนการเป็นผู้ส่งสารของผู้ให้สัมภาษณ์

← ผู้รับสาร →		
● วิทยุ	① เป็นผู้รับสารอย่างเดียว	↑ ↓
— ผู้รับสาร	+ ผู้ส่งสาร	
● โทรศัพท์	② ผู้รับสาร + ผู้ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล	
● หนังสือพิมพ์	③ ผู้รับสาร + ผู้ส่งสารในช่องทางสื่อมวลชน	
● อินเทอร์เน็ต	④ ผู้รับสาร + ผู้ส่งสารในการสื่อสารแบบเครือข่าย	

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการเป็นผู้รับสารของชนชั้นกลางจะมีลักษณะอย่างไรวินั้น ยังต้องมีการพิจารณาในรายละเอียดของพฤติกรรมการสื่อสารและเหตุผลทางการสื่อสารอื่น ๆ ด้วย

(1.3.1) การเป็นผู้รับสารอย่างเดียว

รูปแบบของการเป็นผู้รับสาร ถือเป็นรูปแบบเริ่มต้นของการสื่อสาร และกระบวนการของการสื่อสารจะพัฒนาเข้าสู่วิธีอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดผลทางการสื่อสารตามเป้าหมายของผู้ส่งสารมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์พบว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์ที่ยังคงรักษาสถานภาพของการเป็นผู้รับข่าวสารเพียงอย่างเดียว ซึ่งเขาได้ให้เหตุผลของการเป็นผู้รับสารเอาไว้ดังนี้

"ผมสนใจในเรื่องของข้อมูลมากกว่า จึงยินดีที่จะเป็นผู้อ่านและเก็บรวบรวมข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ ตรวจสอบแล้วก็เอามาใช้กับงานตัวเองเสียเป็นส่วนใหญ่ ผมคิดว่าการสื่อสารกับบุคคลหรือช่องทางอื่น ๆ มันต้องมีการหวังผลในการกระทำนั้น เราต้องมีเป้าหมายที่จะพูดหรือทำอะไรออกไป ผมก็ไม่ค่อยได้พูดหรือทำอะไรมาก คือคิดว่าถ้าจะต้องพูดออกไป มันต้องเกิดผลอะไรที่มีการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เราตั้งเป้าหมายเอาไว้ แต่ตอนนี้ไม่ได้ตั้งใจหรือมีเป้าหมายอะไร ก็เลยได้แต่ติดตามข่าวสารเท่านั้น...สำหรับข้อมูลทางธุรกิจที่ต้องรายงานตัวเลข มันโกหกกันไม่ได้ เพราะเราสามารถตรวจเช็คได้ตลอดเวลา และมีแหล่งข่าวที่แน่นอน เราอาจจะต้องเช็คข่าวบ้างจากหนังสือพิมพ์หลาย ๆ เล่ม แต่โดยส่วนใหญ่แล้วข้อมูลเหล่านี้ก็จะเสนอได้อย่างค่อนข้างใกล้เคียงกัน หรือตรวจสอบกับแหล่งที่มาของข้อมูลนั้นก็ได้ แตกต่างไปจากข่าวแบบอื่น อย่างข่าวการเมือง แต่ส่วนหนึ่งก็ต้องยอมรับว่า ข่าวการเมืองมันก็จะส่งผลกระทบต่อชาวเศรษฐกิจนะ อันนี้ก็ต้องคอยดูให้ดี ๆ แต่มันก็ยังตรวจสอบได้" (ลือชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

คำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงลักษณะการเป็น "ผู้รับสารเพียงอย่างเดียว" โดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแนวทางในการสื่อสารไปยังรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งเป็นการดำเนินการสื่อสารไปในทิศทางทางการสื่อสารแบบทางเดียว (One-Way Communication) คือจากแหล่งสารมายังผู้รับสารเท่านั้น หรืออาจจะกล่าวได้ในอีกความหมายหนึ่งก็คือ เป็นการสื่อสารทางการเมืองที่มีกระบวนการเป็นแบบ "การสื่อสารภายในบุคคล" (Intrapersonal Communication) ซึ่งผู้วิจัยสามารถตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับได้แยกเหตุผลของการเป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียวได้ดังนี้

1. **ลักษณะของผู้สื่อสารเป้าหมาย** : ผู้ที่อยู่ในสถานะของผู้ส่งสารเพียงอย่างเดียว นั้น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์เป็นบุคคลที่มีความสนใจเฉพาะโดยให้ความสนใจกับข่าวสารอย่างจริงจังในแวดวงที่จำกัดเฉพาะงานที่บุคคลนั้นทำอยู่ โดยรูปแบบการทำงานมักจะเป็นงานที่สามารถทำได้ด้วยคนเดียว เช่น การเก็บสถิติและข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเขียนรายงาน

2. เป้าหมายของการสื่อสาร : ผู้ให้สัมภาษณ์นั้นไม่มีเป้าหมายอยู่ที่ตัวสาร ถึงแม้ว่าข่าวสารในแต่ละส่วนจะมีเนื้อหาที่มีการรายงานทั้งตัวเนื้อหา หรือข้อเขียนซึ่งแสดงความคิดเห็นก็ตาม แต่การ “เป็นผู้ที่อยู่กับข้อมูล” ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีท่าทีการตรวจสอบเนื้อหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสื่อมวลชน หรือความสนใจในตัวข้อมูลเพื่อตรวจสอบมากกว่าการแสดงออกในการเป็นผู้ส่งสารเสียเอง

3. วิธีการสื่อสาร : เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีเป้าหมายในการเป็นผู้ส่งสาร การแสดงบทบาทเป็นผู้ส่งสารไม่ใช่เป้าหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในขณะนี้ เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์มีเงื่อนไขของการแสดงออกทางการสื่อสาร โดยการคาดหวังผลจากการเป็นผู้ส่งสารอย่างเป็นรูปธรรมเท่านั้น

4. เนื้อหาในการสื่อสาร : ขึ้นอยู่กับความสนใจเฉพาะของผู้รับสารว่าได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องอะไร สำหรับในกรณีนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นบุคคลที่สนใจและทำงานที่ต้องการข้อมูลเกี่ยวกับข่าวสารทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการพุ่งประเด็นไปที่ข่าวเพียงด้านธุรกิจเท่านั้น

การเป็นเพียงผู้รับสารยังแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยในทางหนึ่ง เนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์ที่น้อยมากกับสังคมในการสื่อสารทางการเมือง ทำให้บุคคลมีการตั้งเงื่อนไขในการสื่อสารมากขึ้น ซึ่งจะยังส่งผลต่อการยึดอยู่กับการเป็นเพียงผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์รายอื่น นอกเหนือจากการเริ่มต้นในกระบวนการสื่อสารในฐานะผู้รับสารแล้ว ส่วนหนึ่งยังมีท่าทีในการเป็น “ผู้ส่งสารในบางครั้ง” ด้วย ถึงแม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์บางคนจะมีเหตุผลในการสื่อสารแบบผู้รับสารเช่นเดียวกับกรณีแรกอยู่บ้าง แต่ก็เพียงทำได้เพียงบางโอกาสเท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วการแสดงบทบาทการเป็นผู้ส่งสารจะเป็นปฏิกิริยาต่อเนื่องจากการเปิดรับข่าวสารหรือเป็นความต้องการที่อยากจะเป็นผู้ส่งสารของผู้ให้สัมภาษณ์เอง

อย่างไรก็ตาม ในสถานะที่ควบคู่ของการเป็น “ผู้รับสารและผู้ส่งสารในบางครั้ง” ของผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงให้เห็นถึงข้อเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว คือ

1. การจัดสรรเรื่องเวลา เวลาในแต่ละวันของชนชั้นกลางจะหมดไปกับการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวันที่เร่งรีบ เวลาจึงเปรียบเสมือนเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง ภายในกรอบเวลาที่จำกัดนี้ ทำให้กระบวนการสื่อสารทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์หยุดนิ่งในสถานะของการเป็นผู้รับสาร

“บางทีนะ ผมคิดว่ามันยากที่เราจะพูดหรือแสดงอะไรออกมาโดยตรง..อย่างตัวผมเอง..มันยาก แม้จะเป็นชนชั้นกลาง ก็เพราะว่าเราเป็นชนชั้นกลางที่ต่างก็มีเรื่องให้ต้องคิดต้องทำอยู่มากมาย ทั้งผม ทั้งคนอื่น ๆ คนที่ออกมาพูดคงจะเห็นว่าเรื่องนั้นมันเกี่ยวข้องกับเขาตรงๆ หรือมีส่วนได้ส่วนเสียอยู่บ้างมากกว่า” (ศดิน พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

“งานมันถึงเวลาเราทุกอย่าง ผมก็อยากมีบทบาทใหม่บ้าง แต่ชีวิตประจำวันไม่ค่อยเอื้ออำนวย ทำให้แบ่งเวลาให้กับตรงนั้นมากไม่ได้โดยเฉพาะการไปมีกิจกรรมที่นอกเหนือไปจากชีวิตประจำวันของตัวเอง อย่างผมชอบการเมืองช่วงเลือกตั้ง แต่เชื่อไหมว่าการทุ่มเวลาให้กับงานมาก ๆ บางครั้งเรายังหาเวลาไปฟังข้อมูลหรืออ่านอะไรที่เราสนใจตรงนั้นไม่ได้มากเลย” (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

อย่างไรก็ตามการหยุดนิ่งในกระบวนการสื่อสารไม่ได้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ เมื่อผู้วิจัยได้ถามเพิ่มเติมว่า หากมีเวลามากขึ้นจะยังรู้สึกพอใจกับการเป็นเพียงผู้รับสารอย่างเดียวอยู่อีกหรือไม่ ส่วนคำตอบที่ได้รับก็คือ หากมีเวลามากขึ้นก็อาจจะมีโอกาสเป็นผู้ส่งสารบ้าง ขึ้นอยู่กับประเด็นต่าง ๆ นั้นว่าจะมีความสัมพันธ์กับผู้ให้สัมภาษณ์นั้นอย่างไรด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นกรณีที่น่าสนใจและได้ใช้เวลาในการติดตามเรื่องโดยตลอด ก็อาจทำให้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนในกระบวนการสื่อสารได้ (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539) ดังนั้น “การมีเวลา” จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงบทบาททางการสื่อสารในฐานะผู้ส่งสารด้วย

ในขณะเดียวกัน “เวลา” ยังมีความสัมพันธ์กับ “ปริมาณของข่าวสาร” ในแง่ของวิธีการบริโภคข่าวสารของคนชั้นกลาง ในสภาพที่ปริมาณข่าวสารต่อวันกับเวลาที่บุคคลมีนั้นสวนทางกัน ทำให้น้ำหนักในการสื่อสารไปตกอยู่ที่การเป็นเพียงผู้รับข่าวสารแต่เพียงฝ่ายเดียว “เวลา” และ “ปริมาณ” ของข่าวสารยังส่งผลให้ลักษณะของการเป็นผู้รับสารของคนชั้นกลาง ที่สัมพันธ์กับหนังสือพิมพ์ด้วยการเสพข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยจะมีลักษณะของการเปิดรับแบบ “เสฟล้นลง” อันเป็นผลมาจากความต้องการข้อสรุปของข้อมูล ซึ่งเหตุการณ์แบบนี้จะทำให้สื่อมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้รับสารอย่างมาก

2. ความต้องการที่จะเป็นเพียงผู้เฝ้ามองสังคม เมื่อสื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ในการเสนอข่าวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เรื่องบางเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้อ่าน ทำให้การเปิดรับข่าวสารมีลักษณะเพียงแคการรับรู้ ติดตามเรื่องราวของคนในสังคม เหมือนการดูละครชีวิตของคนอื่นที่มีบทเริ่มต้นและบทสรุป โดยมีสื่อมวลชนเป็นผู้เล่าเรื่องราวนั้น

"บางทีบางเรื่องมันค่อนข้างไกลตัว อย่างเรื่องมือบต่าง ๆ คือมันไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรา เราก็ทำได้แต่เพียงติดตามจากสื่อมวลชนว่าเป็นยังไงบ้าง เขาเสนอในแง่มุมมองอย่างไบบ้าง" (กณฐิธดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

"คือบางเรื่องมันไม่ใช่เรื่องของเราโดยตรงใช่ไหม เราอ่านเพราะเราอยากรู้เรื่องคนอื่นเท่านั้นเอง อยากรู้เรื่องชาวบ้าน อยากรู้ว่าคนกลุ่มนั้นเขาเจอกับปัญหาอะไรบ้าง แล้วเขาแก้ไขปัญหากันอย่างไร" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

3. การประเมินคุณค่าของการแสดงออกในระดับต่ำ โดยทั่วไปอาจจะมีความมองว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่มีพลังสร้างสรรค์ในกระบวนการสื่อสาร สามารถแสดงออกทางความคิด และสะท้อนออกไปในทิศทางต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์คิดว่าการแสดงความคิดเห็นของตนนั้น "ไม่มีความสำคัญ" หรืออาจกล่าวให้ตรงกันก็คือ ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่เชื่อมั่นในพลังการสื่อสารในแง่ปัจเจกของตนเอง โดยเฉพาะในสื่อมวลชน

"โดยส่วนตัวผมว่าการบ่นอะไรออกไปมันช่วยอะไรไม่ค่อยได้หรอกครับ ในทีวี ในวิทยุ เห็นคนมาบ่นกันเยอะแยะ ผมไม่ค่อยชอบนะเพราะต่อให้บ่นจนปากฉีกก็ทำอะไรไม่ได้ มันบอกได้แค่ใครพอใจ หรือไม่พอใจ ผมเลยไม่สนใจที่จะไปเป็นดิวัดอันหนึ่ง ผมเลยไม่บ่น ไม่พูด ส่วนใหญ่ก็จะดู ๆ ว่ามันเป็นเพราะอะไร พยายามจะทำความเข้าใจแล้วก็คิดว่า ถ้าเราจะแก้ เราจะแก้ยังไง ผมค่อนข้างจะเป็นพวกเก็บไว้คิดเองอย่างเดียว เป็นแบบ Introvert ฟังดูแล้วคิด ไม่ค่อยแสดงออก แต่ถ้าคิดวิธีออกก็อาจจะช่วยแก้ ถ้ามันเริ่มจากที่ตัวเราได้" (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

"ถึงพี่จะสนใจอยากจะพูดมากเกี่ยวกับปัญหาโสเภณี... สมมตินะ... อยากเสนอข้อแก้ไข เสนอความคิดเห็น แต่ถ้ามันไม่ In Case กับความสนใจของหนังสือพิมพ์ หรือวิทยุอะไรก็ตาม ความคิดของพี่มันจะไม่ถูกสนใจ ไม่สำคัญเท่ากับเรื่องวิทยานิพนธ์นายทนายบรหาร สิ่งเหล่านี้เลยทำให้เรากลายเป็นผู้รับอยู่ฝ่ายเดียว และไม่คอยอยากพูดหรือทำอะไรกับสื่อมวลชนมากนัก" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

มีความเป็นไปได้ว่า ชนชั้นกลางตระหนักถึงอุปสรรคในการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนว่าเป็นวิธีที่ค่อนข้างถูกจำกัดจากธรรมชาติของสื่อมวลชนนั่นเอง ภายใต้อุปสรรคการสื่อสารที่จำกัดในสื่อมวลชนทั้งใน

ด้านพื้นที่ และเวลา การแสดงบทบาทใด ๆ ออกไปอาจไม่ได้รับ "การให้ความสำคัญ" ในการสื่อสาร ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เกิดความรู้สึกผิดหวังและไม่เชื่อมั่นในกระบวนการสื่อสารโดยผ่านสื่อมวลชน

4. การถูกครอบงำโดยสังคม หมายถึง สภาพการณ์หรือสภาพสังคมของบุคคลหนึ่งๆ ได้สร้างกรอบหรือภาวะกดดันทางการสื่อสารให้บุคคลนั้นต้องมีความคิดหรือพฤติกรรมคล้อยตามและดำเนินการสื่อสารไปในรูปแบบที่ตนเองต้องการ และยังคงหลีกเลี่ยงการปะทะกันทางความคิดภายในสังคมปิดนั้นด้วย

"สถานการณ์ค่อนข้างกำหนดการกระทำหรือวิถีคิด อย่างตอนนี้ก็ยอมรับว่ามีบทบาทค่อนข้างน้อยมากในเรื่องของการแสดงความคิดเห็น สังคมในโรงเรียนที่เราทำงานอยู่มันแคบนะ มันเป็นสังคมเล็ก ๆ ซึ่งแตกต่างไปจากสมัยเมื่อตอนเรียน หรือตอนที่ไม่ทำอาชีพครู คือมันเปิดกว้าง มีโอกาสเต็มทีในการพูดคุยหรือแสดงความคิดเห็น แต่พอมาอยู่ในสังคมที่เล็กลงแบบนี้ ความคิดมันไม่หลากหลาย อาจกลายเป็นฝักฝ่ายจนตึกัน บางทีเราก็ตองหาทางเลี่ยงก็คือไม่พูดเลยอาจจะดีกว่า" (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

การพยายามรักษา norms บางอย่างภายในสังคมหนึ่ง เช่น การเชื่อผู้นำ หรือการประนีประนอมกันทางความคิดของคนในสังคม อาจส่งผลให้เกิดการหยุดชะงักในการสื่อสารทางการเมืองและไม่สามารถพัฒนาหรือสร้างความคิดที่มีความหลากหลายในสังคมได้

อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้รับสารและผู้ส่งสารในบางครั้งได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมีการพิจารณาสถานะของตนในกระบวนการสื่อสารอยู่เสมอตามความเหมาะสม อันเป็นความต่อเนื่องในการเชื่อมบทบาททางการสื่อสารจาก "การเป็นผู้รับสาร" มาสู่ "การเป็นผู้ส่งสาร" และจะเกิดขึ้นได้ในสถานะที่แต่ละบุคคลสามารถแสดงความพร้อมที่จะสื่อสาร และมีความสามารถในการใช้ช่องทางการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

(1.3.2) รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสารและผู้ส่งสาร

เมื่อผู้รับสารมีความต้องการที่จะทำการสื่อสารทางการเมืองในฐานะผู้ส่งสาร สิ่งสำคัญที่จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารนั้นจะประสบผลสำเร็จตามความคาดหวังของแต่ละบุคคลมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับวิธีการสื่อสารในช่องทางต่าง ๆ ตามความเหมาะสมและความพึงพอใจในการใช้ช่องทางของแต่ละบุคคล

สำหรับการสื่อสารทางการเมืองในฐานะผู้ส่งสารนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ต่างมีรูปแบบและวิธีการใช้ช่องทางที่แตกต่างกัน เมื่อมองจากภาพรวมแล้วสามารถแบ่งรูปแบบการเป็นผู้ส่งสารในช่องทางต่าง ๆ ออกเป็น 3 วิธี คือ

1. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล (Sender in Inter-personal Communication) เป็นการสื่อสารที่ต้องอาศัยการมีความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เช่น การพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัว การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มเพื่อน และด้วยรูปแบบการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ ทำให้การสื่อสารด้วยวิธีนี้สามารถทำได้ง่ายและค่อนข้างเปิดเผย

2. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้ช่องทางสื่อมวลชน (Sender in Mass Communication Channel) เป็นการใช้เครื่องมือในการสื่อสารทางการเมือง เพื่อให้ประเด็นของผู้ส่งสารกลายเป็นประเด็นสาธารณะที่ถูกรับรู้โดยบุคคลทั่วไปที่ใช้สื่อมวลชน วิธีการสื่อสารนี้จะมีขั้นตอนในการสื่อสารค่อนข้างซับซ้อนและมีความจำกัดในแง่ของการใช้ ทำให้ผู้ที่สื่อสารผ่านช่องทางสื่อมวลชนต้องรู้จักวิธีการเข้าถึงและใช้สื่อมวลชน นอกเหนือไปจากการเป็นผู้เพียงผู้ที่มีข้อมูลข่าวสารแต่เพียงอย่างเดียว

3. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้ช่องทางที่เป็นเครือข่าย (Sender in Network Communication Channel) คือการวิธีการสื่อสารทางการเมืองที่มีรูปแบบเฉพาะภายในกลุ่มสมาชิก หรือกลุ่มที่มีความสนใจในประเด็นเดียวกัน โดยการเชื่อมโยงความคิดหรือข้อมูลสู่สมาชิกโดยผ่านเครื่องมือบางอย่าง เช่น การสร้างชุมชนอิเล็กทรอนิกส์เพื่อส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร การสร้างเครือข่ายชุมชนด้วยกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นต้น

1. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล (Sender in Inter-personal Communication)

การใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อทำการสื่อสารทางการเมือง เป็นรูปแบบการสื่อสารที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้ที่อยู่ในกระบวนการสื่อสาร ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีทั้งที่เป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ทำการส่งสารไปยังกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้

- (1) บุคคลที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว
- (2) บุคคลที่มีความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคม
- (3) ลักษณะของความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ

และทั้ง 3 กลุ่ม ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบลักษณะของความสัมพันธ์ตามหัวข้อดังนี้

- ลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย
- เป้าหมายของการสื่อสาร
- วิธีการสื่อสาร
- เนื้อหาในการสื่อสาร

(1) บุคคลที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัว

(i) ลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย : สำหรับบุคคลที่มีความสัมพันธ์เป็นการส่วนตัวกับผู้ให้สัมภาษณ์ จะมีระดับของความสัมพันธ์แตกต่างกันไปตามลักษณะของกลุ่ม หรือกิจกรรมของกลุ่ม เช่น คนในครอบครัว กลุ่มเพื่อนที่มีกิจกรรมทั่ว ๆ ไป กลุ่มเพื่อนที่ทำงาน กลุ่มเพื่อนที่กิจกรรมพิเศษร่วมกัน ซึ่งความแตกต่างของกลุ่มที่สื่อสารด้วยนี้จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของเป้าหมายและวิธีการในการสื่อสารที่แตกต่างกันออกไปด้วย

(ii) เป้าหมายของการสื่อสาร : ในฐานะผู้ส่งสารที่ต้องการแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการ การใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลกับกลุ่มที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมจะช่วยให้กระบวนการรับ-ส่งสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยความมุ่งหวังแรกของการสื่อสารก็คือ ความต้องการที่จะระบายออกทางด้านความคิดกับบุคคลที่อยู่ใกล้ชิด

"เราเป็นคนชอบพูดมากกว่าชอบเขียน พูดกับเพื่อน ๆ คุยกันด้วยเรื่องต่าง ๆ เรื่องไหนน่าสนใจ" (ชาคริต สูดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

"เพราะว่าเวลาคิดอะไรคนเดียวมันไม่สนุก พอคิดแล้วมันต้องเอาไปคุยหรือเอาไปแลกเปลี่ยน คือรู้สึกว่าได้ระบายออก ได้แสดงความคิดเห็นกับคนที่เราคิดว่าคุยกันเข้าใจ" (ปฐมสรรพชุตตาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

ดังนั้นโดยทั่วไปแล้ว เป้าหมายเบื้องต้นของการสื่อสารระหว่างบุคคลก็คือ ความพยายามที่จะสื่อสารกับสังคม หรือเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการปะทะสังสรรค์ทางความคิดของคนในกลุ่มสังคม ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีระดับการแสดงออกที่สูงขึ้น โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะส่งผ่านความคิดออกไปยังกลุ่มสมาชิก เช่น ครอบครัว กลุ่มที่ทำงาน โดยมีเป้าหมายที่มุ่งหวังที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลกับบุคคลอื่น เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความคิดไปยังกลุ่มที่พูดคุยด้วย

“เวลาผมไปฟังปราชญ์ทางการเมือง หรือติดตามอ่านข่าวใด ๆ ก็ตาม พอเราสร้างความรู้ความเข้าใจทางการเมืองให้กับตัวเองได้แล้ว ผมก็มักจะดำเนินการขั้นตอนต่อไปโดยการนำเอาสิ่งที่ผมรู้และสิ่งที่ผมคิดไปอธิบายให้คนอื่นฟัง อย่างเพื่อน ครอบครัว ก็ไม่ถึงกับครอบงำความคิดคนอื่น เรียกว่าเป็นการแชร์ความคิดกันดีกว่าเพราะบางคนเขาอาจจะรับฟังแค่ส่วนหนึ่ง ในขณะที่บางเรื่องเราอาจเหตุผลในการวิเคราะห์ที่ดีกว่า” (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

“ผมก็จะคุยกันหรือคุยกับคนที่รู้เรื่องกัน แล้วก็ไม่ได้หวังที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่โตอะไร แต่ต้องการดูการเปลี่ยนแปลงของคนที่คุยด้วยในแง่ของทัศนคติและการรับรู้ปัญหา จุดของผมคือจุดเล็ก ๆ ที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดีหรือสร้างความรู้ให้เกิดกับผู้ฟัง” (ศดิน พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

(iii) วิธีการสื่อสาร : เพื่อให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมาย ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการสื่อสารจะมีวิธีการในการสื่อสารแตกต่างกันออกไปตามระดับความสัมพันธ์ของกลุ่ม โดยแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

- ความสัมพันธ์โดยทั่วไป ผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีโอกาสในการสื่อสารกับบุคคลอื่นอยู่บ่อย ๆ มักจะแสดงความคิดเห็นกับบุคคลนั้นเมื่อมีโอกาสดังนั้นความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายอาจจะไม่ตรงกัน หรือยังขาดข้อมูลในการขบคิด ผู้ที่สื่อสารจะใช้ลักษณะของการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวให้เกิดการปฏิบัติ หรือมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น การพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539) หรือ สมาชิกในครอบครัว (ศดิน พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539) ซึ่งมิลักษณะการสื่อสารเป็นแบบความสัมพันธ์กับคนที่ใกล้ชิด โดยเฉพาะผู้ที่มีลักษณะของการโน้มน้าวใจให้ผู้ที่มีประสบการณ์น้อยกว่า หรือมีอุดมการณ์ที่ยังหาจุดยืนไม่ได้ ให้เกิดความยินยอมพร้อมใจในการทำตามคำแนะนำต่าง ๆ ของผู้ที่มีประสบการณ์และความเข้มแข็งของจุดยืนมากกว่า

การแสดงความคิดเห็นเพื่อชักจูงใจจึงเป็นเจตนาของผู้ส่งสารที่ต้องการเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างจิตสำนึก และความรู้กับกลุ่มมากกว่าที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า ชนชั้นกลางพยายามที่จะยึดพื้นที่ทางความคิดจากบุคคลที่อยู่รายล้อมตัวเองอยู่เสมอถ้ามีโอกาส

- ความสัมพันธ์แบบมีอุดมการณ์ร่วมอยู่ก่อน

เมื่อกลุ่มเริ่มมีความเข้าใจกลายเป็นกลุ่มที่มีอุดมการณ์ร่วมกันแล้ว การสื่อสารระหว่างบุคคลจะผ่านขั้นตอนการโน้มน้าวใจ เข้าสู่การรวมตัวทางด้านอุดมการณ์และการมีกิจกรรมบางอย่างที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนได้ในทันที

"ก็มีคุยกับเพื่อนร่วมอุดมการณ์เดียวกัน มีกันอยู่ 4 - 5 คน เราจะมีปัญหามาถกกันในทุกครั้งที่เราได้นัดกันกลุ่มนี้พิเศษหน่อยตรงที่เรามานั่งคุยกันเป็นเรื่องเป็นราว มาแลกเปลี่ยนมานั่งวิเคราะห์ อย่างปัญหาการเมือง ระบบการสอบเข้ามหาวิทยาลัย ซึ่งมันสนุกมาก และเกิดผลในการปฏิบัติ เวลาเราทำข้อสรุปออกมาเป็นเอกสารด้วย" (ปฐม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

ในระดับความสัมพันธ์แบบนี้ การรวมตัวของกลุ่มจะเกิดขึ้นในลักษณะของการสร้างความเข้มแข็งทางด้านอุดมการณ์ ด้วยแสดงกิจกรรมทางความคิดที่มุ่งเสนอประเด็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างบางอย่างต่อสังคม อันเป็นวิธีการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ของกลุ่มชนชั้นกลาง

(iv) เนื้อหาในการสื่อสาร : โดยทั่วไปแล้วเนื้อหาของสื่อสารจะเกี่ยวพันอยู่กับเรื่องการเมืองและสังคม ซึ่งเนื้อหาที่ถูกนำมาพูดถึงจะสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่แฝงไว้ในการถ่ายทอดหรือโน้มน้าวความคิดเห็นของผู้พูดด้วย

"พี่พยายามจะบอกบางสิ่งบางอย่างกับรุ่นน้องที่ทำงาน อย่างบอกว่าให้ช่วยกันทำประโยชน์เพื่อสังคมบ้าง มันจะได้ช่วยกันแก้ปัญหา โดยเริ่มจากเราทำก่อนเป็นตัวอย่างที่ดี ถึงจะเป็นส่วนเล็ก ๆ แต่เราก็พยายามจะบอกหรือจะทำให้เห็น พี่ไม๊ใช่คนที่จะก้าวไปทำอะไรให้เกิดผลใหญ่โต" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

"ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดก็ตามที่ผมมีความใกล้ชิด ก็พยายามจะบอก หรืออธิบายให้พวกเขาได้รับรู้ หรือรู้เท่าทันข่าวสาร โดยเฉพาะเวลาที่มีเหตุการณ์ทางการเมืองที่แรง ๆ อย่างการประท้วง อันนี้อาจจะยากแต่สิ่งที่ผมทำได้ง่ายและบ่อยที่สุดก็คือการแลกเปลี่ยนความคิดกับคนรอบข้าง ให้ข้อมูล และพยายามพูดให้เขาคิด โดยเฉพาะเรื่องการเมืองเวลาเลือกตั้งก็ชักชวนให้ไปใช้สิทธิ" (ศดิน พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

เนื้อหาที่เกี่ยวกับอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการเมืองในชีวิตประจำวัน แต่โดยความหมายแล้วเนื้อหาของการสื่อสารไม่ได้เน้นเพียงแค่เรื่องราวในชีวิตประจำวัน แต่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของการดำรงชีวิตประจำวันของคนชั้นกลาง เช่น การช่วยแก้ปัญหาให้กับสังคมที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ โดยมองว่าตนเองคือจุดเริ่มต้นในการแก้ปัญหา แสดงให้เห็นว่าคนชั้นกลางกลุ่มสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของปัญหาสังคมเข้ากับตัวเองได้ในระดับหนึ่ง อีกทั้งยังสามารถค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่งด้วย

(2) บุคคลที่มีความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคม

(i) ลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย : ผู้ให้สัมภาษณ์จะทำการส่งสารให้กับบุคคลอื่นตามความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มอาชีพครู-อาจารย์ ที่ต้องถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้กับนักเรียนซึ่งเป็นสมาชิกทางสังคมอีกกลุ่มหนึ่ง

(ii) เป้าหมายของการสื่อสาร : เป้าหมายทั่วไปของการสื่อสารจะเป็นไปในลักษณะของการให้ความรู้มากกว่าการโน้มน้าความคิดเห็นเพราะการแสดงบทบาทที่เกินขอบเขตความเป็นครู อาจส่งผลต่อความไม่น่าเชื่อถือได้ ดังนั้นเป้าหมายของการสื่อสารจึงเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือที่จะช่วยนำเข้าสู่บทเรียนเท่านั้น

(iii) วิธีการสื่อสาร : จากบทบาทและหน้าที่ของผู้สอนเป็นไปได้อย่างมากที่ผู้สอนจะมีโอกาสถ่ายทอดความคิดของตนเองผ่านไปยังกลุ่มนักเรียน ซึ่งเป็นวิธีการทางอ้อมในการสอดแทรกทัศนคติบางอย่างไปยังผู้รับสารภายใต้การสื่อสารที่กำลังปฏิบัติอยู่ อย่างไรก็ตามผู้ให้สัมภาษณ์ต่างก็เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงเล็งที่จะสื่อสารด้วยการแสดงความคิดเห็นเสีย และนำรูปแบบของการให้ข้อมูลข่าวสาร หรือการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นกันเองมากกว่า

"ก็ขึ้นอยู่กับกลุ่มที่พูดด้วย อย่างที่โรงเรียนก็มีทั้งเพื่อนร่วมงาน และนักเรียน กลุ่มไหนพูดได้ก็จะพูดค่ะ เวลาพูดมันก็จะแสดงออกให้เห็นทางออกตามที่เราคิดด้วย บางครั้งก็ต้องระวัง เพราะมันเป็นความคิดส่วนตัว ยิ่งพูดในฐานะครูแล้วอาจจะไม่ค่อยดี เราต้องทิ้งไว้ให้เขาคิด จุดนี้มันเกี่ยวข้องกับงานสอนของครูเหมือนกัน คือครูจะเอาข่าวภาษาอังกฤษมาออกข้อสอบ มันเป็นการสื่ออ้อม ๆ เพราะเด็กจะต้องแปลและอ่าน เพื่อที่จะทำข้อสอบได้ ถึงแม้ว่าวัตถุประสงค์หลักของเรามีเพียงแค่ต้องการให้เด็กได้ศัพท์ แต่มันเป็นสิ่งนอกเหนือเนื้อหาการเรียนที่มีสาระ เกิดประโยชน์กับตัวนักเรียนที่จะได้รู้นอกเหนือไปจากตำราเรียน ครูจะมีอิทธิพลตรงนี้มากกว่า" (รัตนวรรณ แฝวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

"บางที่เราก็กถามนักศึกษาว่าเขามีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่สถานภาพอาจารย์เอง เวลาแสดงความคิดเห็นต้องระวัง ต้องให้แน่ใจว่ามันมีเหตุผล เพราะถ้าไม่เป็นอย่างนั้นอาจจะเป็นการชี้นำได้" (กัญฐ์ลดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

แสดงให้เห็นว่าบทบาทของครูที่น่าจะมีอิทธิพลชี้นำความคิดของผู้เรียนไม่ใช่ความจริงเสมอไป เนื่องจากผู้สอนได้ให้ความระมัดระวังในการเป็นผู้ส่งสารที่พยายามจะไม่ใส่อคติลงไปในเนื้อหาการสอน ซึ่งการสื่อสารในลักษณะของความสัมพันธ์เช่นนี้จะมีความแตกต่างไปจากความสัมพันธ์แบบอื่นที่มักจะแฝงความคิดเห็นและอุดมการณ์อันหลากหลายเข้าไปในเนื้อหาที่ทำการสื่อสาร เพราะความสัมพันธ์ของผู้พูดและผู้ฟังนั้นมีลักษณะกึ่งทางการร่วมด้วย

แต่อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคมของครูกับนักเรียนจะไม่สามารถทำให้เกิดการโน้มนำทางความคิดเสียทีเดียว ทั้งนี้เห็นได้จากกรณีที่นักวิชาการ หรืออาจารย์ในร่วมมหาวิทยาลัยได้แสดงบทบาทผ่านทาง การเรียนการสอนกับผู้เรียนหรือกิจกรรมการศึกษาอย่างอื่น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ลักษณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันระหว่างสถานภาพของครูในโรงเรียน กับ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย เนื่องจากบรรยากาศทางความคิดของผู้คนจะเติบโตได้ในสังคมที่เปิดกว้างและมีเสรีมากกว่า ซึ่งมหาวิทยาลัยจะสามารถตอบสนองเสรีภาพของการสื่อสารได้ดีกว่าในโรงเรียน

(iv) เนื้อหาในการสื่อสาร : ส่วนใหญ่แล้วเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับบทเรียน และการเรียนการสอน ขึ้นอยู่กับระดับของกลุ่มผู้เรียนและวิชาที่เรียน เช่น ข่าวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ในระดับมัธยม หรือข่าวสารทางด้านการเมืองที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาสาขารัฐศาสตร์ ซึ่งการสื่อสารใน

ลักษณะนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ถูกตีกรอบจากสถานะทางสังคม ไม่ให้แสดงเนื้อหาที่นอกเหนือไปจากอำนาจหน้าที่ที่ตนเองมี

(3) ลักษณะของความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ

(i) ลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย : เป็นรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลกับองค์กร หรือสถาบันต่าง ๆ ถึงแม้ว่าลักษณะของการสื่อสารจะยังคงเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลแต่เนื้อหาของสารที่ถูกส่งไปนั้นจะมีรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น เช่น เจ้าหน้าที่ NGO กับหน่วยงานรัฐบาล

(ii) เป้าหมายของการสื่อสาร : โดยวัตถุประสงค์ของการสื่อสารตามความสัมพันธ์นี้ส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารที่มีการคาดหวังผลในการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง หรือเพื่อผลประโยชน์บางประการของผู้สื่อสาร เช่น การแสดงความคิดเห็นไปยังองค์กรหรือหน่วยงานราชการ การยื่นข้อเสนอลงไปยังองค์กรรับผิดชอบโดยตรง หรือการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการของชนชั้นกลาง

“หลังจากที่มีการเลือกตั้ง สสร. แล้ว ผมก็ยังมีการนัดพบปะพูดคุยและเสนอแนะปัญหาหรือสิ่งที่อยากให้ทำการแก้ไขออกไปเป็นลายลักษณ์อักษร อย่างเช่น เรื่องสิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารในการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ” (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

(iii) วิธีการสื่อสาร : เช่นเดียวกันกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแบบอื่น ผู้ที่ทำการสื่อสารกับองค์กรที่เป็นทางการจะมีลักษณะของความเป็นผู้นำทางความคิดที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้ และกล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย เข้ามาทำการสื่อสารเพื่อให้เกิดผลบรรลุตามเป้าหมายของสื่อสาร โดยการใช้ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะของกลุ่มองค์กรที่เข้าไปสื่อสารด้วย ทำให้วิธีการสื่อสารจึงมีลักษณะความเป็นกึ่งทางการร่วมแฝงอยู่

“ผมก็ใช้หลายวิธีการนะ ทั้งสื่อ ทั้งที่ส่งไปตรง ๆ อย่างที่ผมส่งไปเรื่องจรรยาบรรณ ผมส่งจดหมายไปถึงผู้ว่าเลยครับ หรือบางทีผมก็ส่งไปที่กระทรวงคมนาคม ส่งไปแล้วบางทีเขาก็ตอบมานะ เชิญไปพบบ้าง อย่างผู้ว่าฯ ก็เรียกไปพบเลย ไปคุยกัน แต่ผมไม่ไปหรอก เพราะคิดว่าตัวเองไม่ได้มีความหมายอะไรมากมาย ไม่อยากไปยุ่ง” (โกศิต ปัญญเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

“งานที่ทำอยู่ก็ต้องเป็นผู้ประสานผลประโยชน์ของชาวบ้านในลักษณะเข้าไปให้ข้อมูลกับผู้แทน และคณะกรรมการสภาผู้แทนราษฎร ในฐานะที่เป็นที่ปรึกษากฎหมายให้กับชาวบ้านที่เขามีปัญหา นอกจากนี้ NGO ยังเป็นตัวแทนในการสื่อสารให้คนทุกกลุ่มในสังคมให้ความสนใจต่อกัน เราต้องพูดได้หลายแบบหลายภาษา หมายถึง พูดให้ชาวบ้าน คนกรุงเทพมหานคร คนการเมือง เข้าใจให้ได้” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

วิธีการสื่อสารแบบนี้ ผู้สื่อสารจะมีความต้องการที่จะแก้ไขปัญหา หรือพยายามทำให้สังคมรับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ภายในสังคมอย่างจริงจัง เป็นการต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่เห็นได้ชัดจากคนชั้นกลางบางกลุ่มที่ยืนอยู่บนอุดมการณ์ของตนอย่างชัดเจน เช่น กลุ่ม NGO หรือ กลุ่มนักธุรกิจ อันถือเป็นการเล่นการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ที่ค่อนข้างจะมีความสามารถในการสื่อสารความคิดให้ออกมาสู่รูปแบบการปฏิบัติที่ชัดเจนมากขึ้น

(iv) เนื้อหาในการสื่อสาร : โดยส่วนใหญ่แล้ว การสื่อสารในลักษณะความสัมพันธ์แบบนี้มักจะเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางชนชั้น และอุดมการณ์ทางการเมือง และเนื้อหาส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก ทำให้โอกาสที่จะผลักดันเนื้อหาความสนใจดังกล่าวอย่างจริงจังจนเป็นเรื่องสาธารณะจึงมีโอกาสมากขึ้น

จากทั้ง 3 ความสัมพันธ์ได้แสดงให้เห็นถึงจุดรวมของการเป็นผู้ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล นั่นก็คือ การมีลักษณะของการเป็นผู้นำทางความคิด (Public Opinion) ในกลุ่มที่ตนเองมีความสัมพันธ์อยู่ด้วย และพฤติกรรมการเป็นผู้นำทางความคิดในกลุ่มระดับต่าง ๆ ภายในสังคมนี้ น่าจะเกิดขึ้นจากบทบาททางสังคมที่แตกต่างกัน ซึ่งการเป็นผู้นำสามารถเกิดขึ้นจากเหตุผลของสถานการณ์หลายประการ โดยผู้วิจัยเห็นว่าการจัดกลุ่มของผู้นำทางความคิดในจำนวนของผู้ให้สัมภาษณ์นี้ เป็นสิ่งที่พิจารณาขึ้นจาก การให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในการทำงานเป็นสำคัญ เช่น ผู้นำที่เป็นข้าราชการ (Bureaucrate) การเป็นผู้นำนักพัฒนา (Developer) ผู้นำที่เป็นนักบริหาร (Executive) เป็นต้น

การเป็นผู้นำทางความคิดของบุคคลจะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความกล้าแสดงออกในระดับปัจเจก และเมื่อมองย้อนไปยังเบื้องหลังของบุคคลเหล่านี้จะพบว่า ต่างก็ได้รับประสบการณ์หรือมีแรงบันดาลใจทางการเมืองจากเมื่อครั้งอดีตในฐานะผู้ผ่านเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ซึ่งมีผลต่อวิถีคิดและการกระทำทางการเมืองในปัจจุบัน ที่มาของความสนใจทางการเมืองของบุคคลที่ทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารทางการเมืองนี้ เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ได้แก่

1. การถ่ายทอดประสบการณ์ภายในครอบครัว

เป็นการสืบต่อด้านอุดมการณ์ระหว่างความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลที่ใกล้ชิด ซึ่งทำให้เกิดแบบอย่างของพฤติกรรมที่คล้ายกัน โดยผู้ที่รับการถ่ายทอดอาจมีความเลื่อมใส ศรัทธาในบุคคลที่เป็นต้นแบบ หรือได้รับการปลูกฝังมโนภาพ หรือ อุดมการณ์บางอย่างจากผู้เป็นแบบในช่วงเวลาหนึ่ง

“ตอนเด็กพี่ไม่ได้สนใจการเมืองมากหรอก แต่พี่ชายเขาไปเดินขบวนตอน 14 ตุลา มันก็ซึมซับมาพอสมควรเพราะเราติดตามเขาตลอด ดูเขาเป็นตัวอย่าง พอโตก็ยิ่งศึกษาอ่านเรื่องราวพวกนี้มากขึ้น พี่อาจจะไม่ได้จับต้องเรื่องการเมืองอย่างเขาจริงเขาจึงเหมือนคนอื่น แต่ส่วนหนึ่งที่พี่ทำได้ก็คือการแสดงออกให้คนรอบข้างเห็น หรือไม่ก็บอกว่าอะไรเป็นสิ่งที่พลเมืองอย่างเราควรทำ หรือควรแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างไม่ชอบมาพากล” (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

2. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

การปลูกฝังนิสัยการกล้าแสดงออกทางความคิดมักเกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมในตอนเรียนมากที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงของวัยที่มีหน้าที่รับผิดชอบแค่เพียงการเรียนการศึกษา ทำให้การปลูกฝังนิสัยเขาจริงเขาจังและเอาใจใส่ต่อสภาพปัญหาต่าง ๆ ทำได้ง่ายและมีอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าเพราะไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ การทำงาน ฯลฯ จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า บุคคลที่มีการแสดงออกทางการเมืองหรือให้มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่เด่นชัด มักเป็นผู้ผ่านประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในวัยเรียนมากที่สุด

“ผมทำกิจกรรมตั้งแต่สมัยเรียนแล้ว ทำมาเยอะ จนมาถึงตอนทำงานเป็น NGO เป็นข้าราชการ สิ่งเหล่านี้ทำให้ต้องคลุกคลีกับคนจำนวนมากเสมอ หรือพอมีเหตุการณ์ทางการเมือง ผมก็สนใจที่จะเข้าไปสังเกตการณ์ อย่าง “พฤษภาคม 35” แต่ไม่ถึงกับเข้าร่วมนะครับ...เพราะผมสนใจการเมือง ผมก็อยากให้คนอื่นสนใจด้วย อย่างน้อยก็อยากจะทำให้เขาได้คิด วิเคราะห์หรือรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมนักการเมืองบ้าง” (ศศิณ พัทธนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

การเคยผ่านกิจกรรมทางการเมืองสมัยเรียน ยังมีส่งผลให้บุคคลนั้นมีพัฒนาการที่ก้าวต่อจากการเป็นผู้ให้ความสนใจทางการเมืองไปสู่การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในระดับที่ใหญ่ขึ้น โดยต่างให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางการเมืองว่าเป็นเสมือนหน้าที่อย่างหนึ่งของพลเมือง

“ตอนเรียนก็ทำกิจกรรมบ้าง ผมมีเพื่อนที่ทำกิจกรรมอยู่รวมๆ บางทีก็ไปคลุกคลีอยู่ที่นั้น ซึ่งมันมีกิจกรรมทางการเมืองในระดับนักศึกษาเยอะแยะมาก ผมก็ได้เห็นอะไรตรงนั้นมาเหมือนกัน ทำให้ผมสนใจการเมืองมากพอสมควร แต่ตอนเหตุการณ์พฤษภาทมิฬกลับไม่ได้ไปครับ ทั้งที่อยากไปมาก ผมเลยพยายามหาทางออกโดยการไปช่วยอย่างอื่นแทน รวมไปถึงการพยายามเอาใจใส่ต่อบ้านเมืองให้มากขึ้น เมื่อเราให้ความสนใจกับตรงนี้ เราก็อยากให้คนรอบข้างสนใจด้วย ผมเลยไปเป็นสมาชิกพรรคการเมือง นั่นเพราะผมศรัทธาระบบพรรคการเมือง ผมก็เอาข้อมูลต่างๆ มาเล่าให้คนที่บ้าน หรือเพื่อน ๆ ฟัง ให้เขามีทางเลือกในการตัดสินใจมากขึ้น” (ปฐม สรรพพชดาญาน, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

“อาจจะเพราะเป็นคนชั้นกลางรุ่นเก่าที่ผ่านเรื่องราวเหตุการณ์ทางการเมืองมาเยอะ ซึ่งตอนนั้นผมก็เป็นแค่นักเรียนเอง ก็แค่เข้าร่วม รับรู้เรื่องราว...พอมาถึงตอนนี้การบอกหรือพูด เพื่อแสดงความคิดเห็นนี้ ส่วนหนึ่งผมคิดว่าเป็นการสนองความต้องการของตัวเองบางอย่าง เพราะผมอยากเสนอสิ่งดี ๆ สิ่งใหม่ ๆ ให้กับคนอื่น ประโยชน์ทางวิชาการมันก็มีอีก คือผมก็เอามาใช้สอนหนังสือได้ ทางจิตวิทยา ก็คือการระบายความอัดอั้นในหัวเราออกไปให้คนอื่นรับรู้ว่าจะไรดี อะไรไม่ดี สิ่งที่ไม่ถูกต้องควรจะเป็นอย่างไร” (เฉลิมพร ชุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากข้อมูลทั้งหมดพอจะอธิบายได้ว่า ผู้ส่งสารโดยวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลจะให้ความสนใจในรูปแบบต่าง ๆ ในการสื่อสารทางการเมือง โดยได้แสดงออกถึงการเป็นผู้ส่งสารที่สามารถโน้มน้าวความคิดทางการเมืองให้เป็นไปในทิศทางที่ผู้ส่งสารมุ่งหวัง นอกจากนี้ยังมีลักษณะร่วมอย่างหนึ่งของผู้ส่งสารคือ การเคยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางการเมืองในอดีต เป็นความพยายามในการถ่ายทอดอุดมการณ์ที่ตนมีไปยังบุคคลอื่น ที่มุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกมากกว่า

สิ่งที่น่าสนใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับขนาดของกิจกรรมทางการเมืองในกลุ่มนักศึกษาก็คือ เราพอจะมองเห็นบรรยากาศการมีกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาเริ่มมีสีสันทดลง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้การเป็นผู้เอาใจใส่ต่อปัญหามันเมืองในกลุ่มชนชั้นกลางรุ่นใหม่มีจำนวนลดลง

“ผมพูดถึงชนชั้นกลางนะ ผมว่านักศึกษาพูดถึงเรื่องการเมืองน้อยมาก ผมคิดว่าบรรยากาศกิจกรรมที่เคยเฟื่องมาก ๆ นี่ใกล้ตายเต็มที่แล้ว เป็นลมหายใจสุดท้ายแล้ว พวกนี้จะฝอลง ถ้าไม่ปรับตัวผมคิดว่าตายแน่ ๆ ผมคุยกับน้องที่ทำงานอยู่ ผมก็คิดว่าจะต้องตายนะ หรือหมดยุคแน่นอน” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

จากบทสัมภาษณ์นี้ แสดงให้เห็นว่าช่วงเวลาของสถานการณ์ทางการเมืองมีความสำคัญอย่างมากที่จะกระตุ้นคนในสังคม โดยเฉพาะคนชั้นกลางให้มีความตื่นตัวทางการเมือง เห็นได้จากความแตกต่างของกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาในยุค 14 ตุลา (ที่ได้กลายมาเป็นคนชั้นกลางในเวลา) ที่บรรยากาศทางการเมืองกระตุ้นให้กลุ่มนักศึกษาสนใจและฝ่าฝืนในทางการเมือง (สภาพสังคมค่อนข้างถูกปิดกั้นทางข่าวสาร ทำให้การสื่อสารมีลักษณะเป็นวงกว้าง) สภาพของสังคมในช่วงเวลานั้นจึงเปรียบเสมือนโรงเรียนทางการเมืองขนาดใหญ่สำหรับนักศึกษา ในขณะที่ปัจจุบัน สภาพทางการเมืองได้เปิดกว้างมากขึ้น ทำให้บรรยากาศความสนใจทางการเมืองของนักศึกษาได้เปลี่ยนรูปแบบจากห้องเรียนขนาดใหญ่ กลายมาเป็นห้องเรียนห้องเล็กที่ทำการสื่อสารแบบเข้าถึงตัวมากขึ้น ทั้งจากการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือแม้แต่การเรียนรู้จากสื่อมวลชน

การสื่อสารทางการเมืองด้วยวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลถึงแม้จะเป็นวิธีการสื่อสารที่เข้าถึงตัวบุคคล แต่หากขาดจิตสำนึกร่วมกันในการถ่ายทอดและรับเอาอุดมการณ์บางอย่างที่มีความสำคัญอาจไม่เกิดขึ้น รูปแบบการสื่อสารไม่สามารถสร้างจุดสนใจให้เกิดแนวคิดที่คล้ายคลึงกันได้ และไม่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการสร้างบรรยากาศทางการเมืองในกลุ่มนักศึกษา การพยายามเป็นผู้ส่งสารด้วยวิธีที่มีลักษณะกระจายถึงมวลชนมากขึ้นจึงเป็นหนทางหนึ่งของผู้ส่งสารที่ต้องการจะสื่อสารความคิดของตนเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และอุดมการณ์บางอย่างไปยังกลุ่มบุคคลอื่นให้ได้มากยิ่งขึ้น

2 การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้ช่องทางสื่อมวลชน

(Sender in Mass Communication Channel)

ในจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด มีผู้ที่ใช้สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์เป็นช่องทางในการสื่อสารทั้งสิ้น 7 คน และในการใช้ช่องทางดังกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ยังพบข้อแตกต่างในวิธีการสื่อสารอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้จัดแบ่งกลุ่มของผู้ส่งสารนี้ออกเป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 : กลุ่มที่ใช้สื่อมวลชนในการแสดงความคิดเห็นทั่ว ๆ ไป

- (1) การส่งผลประชามติ
- (2) การส่งจดหมายแสดงความคิดเห็น

กลุ่มที่ 2 : กลุ่มที่มีบทบาทในการนำเสนอข่าวสารหรือเนื้อหาสาระในสื่อมวลชน

- (3) การเขียนบทความ
- (4) การเป็นข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์

ข้อแตกต่างของทั้ง 2 กลุ่มนี้ก็คือ การมีสถานะในการเป็นผู้ส่งสารที่ต่างกัน โดยเฉพาะในกลุ่มที่ 1 นั้นจะมีบทบาทในการเป็นผู้ส่งสารขึ้นอยู่กับสถานการณ์บางอย่างที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะแสดงความคิดเห็น หรือเรียกร้อง ในขณะที่กลุ่มที่ 2 จะมีสถานะในการเป็นผู้ส่งสารที่ได้เปรียบกว่าอันมาจากการได้รับความยอมรับหรือมีโอกาสในใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความคิดเห็นอยู่แล้ว และเพื่อให้ภาพของทั้ง 2 กลุ่มมีความชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยจึงขออธิบายการใช้สื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารทางการเมืองในฐานะผู้รับสารไว้ตามหัวข้อดังต่อไปนี้

- ก. รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน
- ข. เหตุผลของการใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสาร
- ค. เหตุผลของการที่ไม่ใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางการสื่อสาร
- ง. วิธีการสื่อสารในช่องทางสื่อมวลชน

1. การส่งผลกระทบต่อ

การทำประชามติเป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างหนึ่งที่ได้รับการนิยมนำมาใช้จากสื่อมวลชนและประชาชนภายหลังจากการเข้าสู่ยุคเปิดเสรีทางความคิดที่ประชาชนและสื่อมวลชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ในการทำประชามติของสื่อมวลชน โดยทั่วไปแล้ว สื่อมวลชนจะเป็นผู้กำหนดหัวข้อที่จะทำการสำรวจซึ่งจะเน้นหัวข้อทางการเมืองในวาระสำคัญเท่านั้น เช่น การหยั่งเสียงคะแนนก่อนการเลือกตั้ง ในขณะที่ความเป็นจริงของสภาพการเมือง ยังมีประเด็นทางการเมืองอีกมากมายที่ประชาชนได้นำมาพูดถึง และให้ความสนใจ ดังนั้นหนังสือพิมพ์ ในฐานะสื่อมวลชนที่ถูกควบคุมจากรัฐน้อยที่สุด จึงเป็นฝ่ายออกโรงในการเสนอประเด็นทางการเมืองให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งเกี่ยวพันทั้งประเด็นวาระทางการเมืองที่สำคัญรวมถึงประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความคิดเห็นต่อความโปร่งใสของบุคคลทางการเมืองทั้งในด้านการงานและเรื่องส่วนตัว อย่างไรก็ตามการใช้วิธีการทำประชามติสำหรับคนชั้นกลางยังคงมีเหตุผลและเงื่อนไขที่สามารถตีความได้แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยได้แยกออกเป็นหัวข้อได้ดังนี้

(ก) รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองโดยการทำประชามติ

เป็นการเก็บข้อมูลทางด้านสถิติเกี่ยวกับความคิดเห็นในประเด็นที่สังคมกำลังให้ความสนใจ โดยสื่อมวลชนจะเป็นผู้จัดทำ การสำรวจและกำหนดรูปแบบการสำรวจที่เหมาะสม โดยมีประชาชนทั่วไปเป็นผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น การจัดทำผลประชามติในหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่ประเด็น

ทางการเมือง เช่น ผลการเลือกตั้ง ทศนคติต่อนักการเมือง ข้อเสนอของรัฐเกี่ยวกับผลประโยชน์ของชุมชน (ปฐม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539 และ ชาคิต สุดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

การส่งคะแนนเสียงของตนกลับไปยังหนังสือพิมพ์ที่ทำการรับคะแนนเสียงนี้ เป็นตัวสะท้อนให้เห็นความรู้ความเข้าใจและการมีพฤติกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์ เพราะรูปแบบการส่งคะแนนประชามติก็คือหลักการเดียวกันกับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแบบ One man one vote ถึงแม้จะมีความแตกต่างและผลที่ได้จะคลาดเคลื่อนอันเนื่องมาจากจำนวนของกลุ่มประชากรที่ส่งคะแนนกลับมา แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นที่จะให้ความสนใจต่อประเด็นสำคัญในบ้านเมืองอย่างเป็นทางการโดยของผู้ให้สัมภาษณ์ ไม่เฉพาะแต่การให้คะแนนประชามติเกี่ยวกับการเลือกตั้งเท่านั้น ในกรณีทางการเมืองที่สำคัญอื่น ๆ ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังให้ความสนใจในการส่งคะแนนเสียงด้วยเช่นกัน

จากระบบ และวิถีคิดของผู้ให้สัมภาษณ์แบบ One Man One Vote นี้เอง ที่ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าชนชั้นกลางพยายามที่จะนำเอารูปแบบการเล่นการเมืองใน Political Society มาใช้ใน Civil Society เพื่อต่อสู้ทางด้านความคิดเห็นทางการเมืองในสังคม การขยายวิถีคิดเข้าสู่ระบบสังคมที่แตกต่างกันเป็นส่วนสะท้อนอย่างหนึ่งว่า ในระบบของ Political Society ประชาชนยังคงถูกขีดเส้นทางการเมืองด้วยวิธีการตัดสินใจในอำนาจของตนจากการเลือกตั้งเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ต่อจากนั้นประชาชนจะไม่มีสิทธิ (หรือมีน้อยมาก) ในการที่จะเข้าไปมีส่วนกำหนดใด ๆ ได้อีกต่อไป เมื่อมีข้อจำกัดในการแสดงความเป็นเจ้าของอำนาจทางการเมือง คนชั้นกลางจึงได้ยึดเอาวิถีคิดแบบ One Man One Vote มาประยุกต์ใช้ในการอภิปรายสังคมพลเมือง เพื่อที่จะทำการทางการเมืองใหม่อีกครั้งในฐานะผู้มีส่วนร่วมทางการเมือง การต่อสู้เหล่านี้จึงเป็นการขยายหลักการปฏิบัติเฉพาะสถานการณ์ (ช่วงเลือกตั้ง) มาเป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวัน โดยมีสื่อมวลชนซึ่งเปรียบเสมือนเป็นเวทีสภา ที่ประชาชนจะสามารถเข้าไปใช้อำนาจทางการเมืองได้อีกครั้ง และอย่างบ่อยครั้งขึ้น

(ข) เหตุผลของการใช้การส่งผลประชามติเป็นช่องทางในการสื่อสารทางการเมือง

จากความใกล้ชิดข่าวสารข้อมูลของชนชั้นกลาง ความคิดเห็นส่วนหนึ่งได้ถูกระบายออกด้วยวิธีต่าง ๆ และมีชนชั้นกลางส่วนหนึ่งที่พยายามสะท้อนความคิดเห็นของตนส่งกลับไปยังสื่อมวลชน หลังจากที่มีสื่อมวลชนได้ทำการเชิญชวนผู้อ่านโดยการเสนอประเด็นที่อยู่ในความสนใจของสังคมขึ้นมา

i ความสนใจด้านเนื้อหาที่ให้ความสนใจ : ประเด็นหัวข้อที่ให้เล็งลงคะแนนในปัจจุบันมีความหลากหลายมากขึ้น ไม่เฉพาะเจาะจงเพียงแค่เรื่องการเลือกตั้ง แต่ยังมีหัวข้อใหม่ ๆ ที่เปิดโอกาสให้ผู้ลงคะแนนแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายของรัฐบาล การให้ความไว้วางใจต่อผู้นำ หรือคณะผู้บริหาร ฯลฯ ผู้ให้สัมภาษณ์มองว่า สื่อมวลชนพยายามที่จะตั้งประเด็นใหม่ ๆ ที่จะช่วยกระตุ้นให้คนอ่านเกิดความสนใจทางการเมืองและสามารถแสดงออกทางความคิดได้มากขึ้น (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

ii ความน่าสนใจของวิธีการสื่อสารที่เพิ่มขึ้นในสื่อมวลชน : ถึงแม้การทำผลประชาตติของหนังสือพิมพ์จะไม่ใช่นวัตกรรมใหม่ของสังคมการสื่อสาร แต่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า โอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในอดีตมีความแตกต่างกับในปัจจุบันที่สื่อมวลชนพยายามเปิดโอกาสที่จะตอบสนองความต้องการการแสดงออกทางความคิดของประชาชนมากยิ่งขึ้น (ศดิน พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539) และจากจุดนี้ที่อาจมองได้ว่า หนังสือพิมพ์และผู้อ่านต่างตอบสนองเป้าหมายซึ่งกันและกัน ในแง่หนึ่งก็คือ ผู้อ่านได้รับโอกาสในการแสดงออกทางความคิดเห็นที่เพิ่มขึ้นในสื่อมวลชน ขณะเดียวกัน หนังสือพิมพ์ก็ได้รับประโยชน์ทั้งในด้านความเชื่อถือ การให้ความสนใจจากผู้อ่าน รวมไปถึงการเพิ่มยอดขายของหนังสือพิมพ์ในบางช่วง

iii วิธีการส่งทำได้ง่ายและสะดวก : วิธีการส่งผลประชาตติเป็นวิธีที่ผู้อ่านสามารถแสดงความคิดเห็นเพียงสั้น ๆ ต่อบางประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ ดังนั้นด้วยรูปแบบที่ไม่ต้องพิถีพิถันมากนักทำให้วิธีการส่งผลประชาตติค่อนข้างได้รับความนิยมจากชนชั้นกลาง ยิ่งในยุคสมัยที่เทคโนโลยีได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับข่าวสารและการเก็บข้อมูล ทำให้การส่งผลประชาตติมีวิธีการที่สะดวกขึ้น ที่เห็นได้ชัดก็คือการส่งผลประชาตติทางโทรศัพท์ด้วยเครื่องตอบรับอัตโนมัติซึ่งจะทำให้การส่งผลข้อมูลมีความรวดเร็วมากขึ้น (ชาคริต สุดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบกลุ่มคนชั้นกลางได้ให้ความสนใจกับวิธีการสำรวจผลประชาตติผ่านทางอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ซึ่งเป็นการสำรวจความคิดเห็นทั้งจากสถาบันต่าง ๆ ซึ่งได้ทำการรายงานผลในสื่อมวลชน การส่งผลประชาตติที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีส่วนหนึ่งจึงถูกจำกัดอยู่ในกลุ่มของชนชั้นกลางที่มีเครื่องมือในการสื่อสาร ในขณะที่การส่งผลประชาตติที่ใช้กรอกแบบคำถามยังคงใช้ได้กับบุคคลทั่วไปภายในกลไกสื่อมวลชน

iv เป้าหมายทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์ : ลักษณะของการส่งผลประชาตติถือเป็นวิธีการเล่นการเมืองในหนังสือพิมพ์ของผู้ลงคะแนน เพราะสิ่งนี้คือเสียงจากตัวจริงของผู้เป็นประชาชน ไม่ใช่การเล่นการเมืองในระบบใหญ่ที่ต้องผ่านตัวแทนที่เป็นนักการเมือง และจากวิธีแบบ One man one

vote ยังทำให้เห็นถึงความเชื่อมั่นในความสำคัญของตนเองทางการเมืองที่อาจจะพลิกผลคะแนนให้เป็นไปตามที่ตนเองหวังไว้

“เคยโทรไปหนังสือพิมพ์ที่เขาทำโพล ไปลงคะแนนกับเครื่องตอบรับอัตโนมัตินะครับ ตอนนั้นเป็นเรื่องเลือกตั้งผู้ว่าราชการ กับ เลือกตั้งผู้แทน ในสยามโพลส์ มันเป็นเพราะถึงเวลาที่เราต้องแสดงออก อย่างน้อยเสียงตรงนี้น่าจะเอียงมาทางความคิดเราได้ส่วนหนึ่ง คิดว่ามันอาจจะมีส่วนโน้มน้าวคนอื่นได้ด้วย เรามีคนอยู่ในใจ เราก็เลยแสดงความคิดเห็นว่าคนนี้น่าจะได้ เพิ่มคะแนนนิยมและอยากให้เขานำขึ้นมาในระดับต้น ๆ หรือถ้ากระแสเขาต่ำ ก็อยากทำให้มันขึ้นสูง เสียงของเราก็น่าจะช่วยให้ครับ” (ชาคริต สุธาสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

รูปแบบของการส่งผลประชามติ จึงเป็นวิธีการเล่นการเมืองของชนชั้นกลางในระบบประชาธิปไตยที่สามารถให้เกิดผลใน 2 ขั้นตอน คือ การเข้าไปใช้พื้นที่สื่อมวลชนในการต่อสู้ทางการเมือง (เพื่อ) การครอบงำทางความคิดด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งทั้ง 2 ขั้นตอนมีความต่อเนื่องกัน โดยเป็นการพยายามผลักดันคะแนนเสียงของตนให้กลายเป็นเสียงข้างมากเพื่อแสดงจุดยืนทางความคิดและความต้องการของตนเอาไว้ กับเป็นความพยายามที่ผู้ส่งผลประชามติมีต่อผู้อ่านคนอื่นนั่นก็คือ การพยายามที่ให้อัตราเลขที่ปรากฏในผลรายงานจะเป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาที่จะทำให้ผู้อ่านคนอื่นมีความเห็นคล้อยตามกับจำนวนคะแนนที่เพิ่มขึ้นของผลประชามตินั้น ๆ

จากเหตุผลเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการเห็นความสำคัญของชนชั้นกลางทางการเมืองด้วยคะแนนเสียงที่เปรียบได้เป็น “เสียงสวรรค์” ที่มีส่วนในการขึ้นขึ้นที่ตายในประเด็นทางการเมือง ถึงแม้ผลที่ได้อาจจะไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมในทางการเมืองเสมอไป (เช่น โพลล์เลือกตั้ง (พฤศจิกายน 2539) ของคนชั้นกลางที่ต้องการพรรคประชาธิปัตย์มาเป็นรัฐบาล แต่ไม่สำเร็จ)

(ค) เหตุผลในการไม่ใช้การส่งผลประชามติในการสื่อสารทางการเมือง

ถึงแม้ว่าการทำประชามติจะได้รับความนิยมจากสื่อมวลชน และสถาบันต่าง ๆ (ตั้งแต่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ สถาบันการศึกษา) แต่โดยตัวของประชาชนผู้ส่งผลประชามติบางกลุ่ม ยังคงมีทัศนคติที่ไม่มั่นใจต่อการสื่อสารทางการเมืองด้วยรูปแบบวิธีนี้ ซึ่งเหตุผลเหล่านั้น ผู้วิจัยสามารถลำดับการอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. ความไม่เชื่อมั่นในการเก็บรวบรวมข้อมูล : ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่ได้เลือกใช้วิธีการดังกล่าวส่วนใหญ่ให้ความเห็นคล้าย ๆ กันว่า ยังคงค่อนข้างคลงแคลงใจในกระบวนการที่ได้มาซึ่งข้อมูลตัวเลขต่าง ๆ รวมไปถึงจุดประสงค์ของผู้จัดทำที่มีการเมืองในสื่อมวลชนซ่อนอยู่หรือไม่ เช่น ผลการหยั่งเสียงในการเลือกตั้งที่อาจส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของฐานคะแนน หรือเป็นการชี้นำคนในสังคมให้มีการคล้อยตามในเรื่องต่าง ๆ (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

ศศิณ พัทธนาภิรมย์ เป็นผู้หนึ่งที่ไม่ได้ใช้วิธีการส่งผลประชามติ และได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของกระบวนการจัดเก็บข้อมูลว่า ถึงแม้ข้อมูลที่ได้อาจจะไม่ตรงกันตามแต่ละสำนักวิจัย แต่ก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่จะกระตุ้นให้คนมีพฤติกรรมในการส่งสารเพิ่มขึ้น แต่ควรมีข้อระมัดระวังในการเก็บข้อมูลและการอธิบายผล เพราะอาจส่งผลบานปลายกลายเป็นปัญหาทางการเมือง อันมาจากความไม่ชัดเจนในการอ้างถึงแหล่งที่มา ในกรณีนี้แม้แต่ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เคยส่งผลประชามติยังมีข้อสงสัยเกี่ยวกับวิธีการเก็บข้อมูลของสื่อมวลชนเช่นเดียวกัน (ปฐุม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"โพลของหนังสือพิมพ์ก็ถือได้ว่ามันก็ช่วยให้คนอยากแสดงความคิดเห็นนะครับ แต่การทำโพลที่ผ่านมาผมค่อนข้างที่จะไม่แน่ใจ ไปถามทหาร ถามวัยรุ่น เขาไม่ชอบรัฐบาลจริงหรือเปล่า มันดูได้เลยว่าตรงนี้ยังไม่ใช่เสียงของประชาชนทั้งหมด ไม่ใช่ทำมาแค่นี้แล้วเอาไปต่อรองว่าเปลี่ยนรัฐบาลเออะ ผมก็ไม่ได้บอกว่ารัฐบาลนี้ดี แต่การทำแบบนี้มันไม่ค่อยจะโปร่งใสนัก" (ศศิณ พัทธนาภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

แต่ในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นสื่อมวลชนมีความเห็นว่า ประเด็นความคิดเห็นบางเรื่องเป็นไปได้ที่จะสามารถเก็บข้อมูลได้จำนวนมาก เพราะความสนใจของคนต่อเรื่องต่าง ๆ ไม่เท่ากัน ดังนั้นการที่ผู้ใดจะส่งคะแนนเข้ามาย่อมเป็นการชี้ให้เห็นว่าผู้นั้นมี ความสนใจที่มีต่อเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจัง และต้องการที่จะมีส่วนร่วมในประเด็นที่หนังสือพิมพ์เปิดช่องให้แสดงความคิดเห็น (สันทัต กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนก็ยังคงให้ความสนใจกับข้อมูลที่หนังสือพิมพ์ทำการเก็บรวบรวมผลประชามติอยู่อย่างสม่ำเสมอ โดยเชื่อว่า หากประชากรที่ตอบแบบสอบถามเป็นคนชั้นกลาง ความน่าเชื่อถือของผลสำรวจที่ได้ โดยเฉพาะประเด็นทางการเมือง น่าจะสอดคล้องความเป็นจริงมากกว่า (ปฐุม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีความเชื่ออยู่ลึก ๆ ว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่เป็นตัวแทนของประชาชนในเรื่องที่เป็นประเด็นสาธารณะ เพราะเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพทางการศึกษาและการติดตามข่าวสารข้อมูลทางการเมือง

2. การเปิดเผยตัวเองต่อสาธารณะ : ในกรณีที่แบบสอบถามเพื่อลงคะแนนประชามติ มีส่วนใดของข้อความที่ให้ลงรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อ ที่อยู่ อาชีพ ฯลฯ ผู้ให้สัมภาษณ์จะรู้สึกไม่แน่ใจว่าจะใส่ข้อมูลส่วนตัวลงไปหรือไม่ อันมีสาเหตุมาจากความหวาดระแวงถึงผลที่จะได้รับภายหลังจากการเปิดเผยตัวเองในที่สาธารณะ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่อยากแสดงความคิดเห็นจึงหาทางเลี่ยงในการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวโดยการขอร้องให้สื่อมวลชนไม่ต้องระบุชื่อผู้ส่งลงในหนังสือพิมพ์ แต่ถ้าจำเป็นต้องใส่ข้อมูลส่วนตัว มีแนวโน้มว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะปฏิเสธการใช้วิธีนี้ในการแสดงความคิดเห็น

"ไม่ค่อยมั่นใจว่าจะมีผลสะท้อนกลับมาที่เราอย่างไรบ้าง อย่างตอนที่ร่วมลงรายชื่อในการเรียกร้องให้เปิดเผยวิทยานิพนธ์ของนายบรรหาร ศิลปอาชา ผมก็ส่งไปนะแต่ไม่让他เปิดเผยชื่อ เพราะกลัวถูกขู่เพราะขนาดคนที่มิชื่อเสียงหรือคนทำรายการวิจารณ์การเมืองดี ๆ ซึ่งเป็นที่รู้จักก็ยิ่งถูกคุกคาม อย่างมองว่าเราเป็นแค่ประชาชนธรรมดาตัวเล็ก ๆ ที่เขาจะไม่สนใจ แต่มันจำเป็นที่บางครั้งทีหนังสือพิมพ์ควรจะตั้งลงด้วยว่าเป็นความเห็นของใคร มาจากไหน เพราะจะทำให้คนสนใจ เป็นการหาแนวร่วมและทำให้ผลสะท้อนกลับมันมีเยอะตามมา" (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2539)

ถึงแม้ว่าสุดท้ายแล้วผู้ให้สัมภาษณ์จะส่งผลประชามติไปยังสื่อมวลชน แต่ผู้ให้สัมภาษณ์กลับมีความเห็นว่า การให้คะแนนเสียงโดยเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวอาจได้รับการเพ่งเล็งจากฝ่ายตรงข้ามที่จะกระทำการใด ๆ ก็ตามที่ไม่เป็นการปลอดภัยสำหรับตนเอง นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์กลับมีความคิดว่า การเปิดเผยชื่อของบุคคลอื่นในการแสดงประชามติเรื่องเดียวกันจะเป็นตัวกระตุ้นหรือสร้างความน่าสนใจ และเป็นแรงผลักดันให้ตนเองนั้นส่งผลกลับไปยังหนังสือพิมพ์ด้วย ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการรวมตัวภายในชนชั้นกลาง ที่ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงตนในฐานะที่เป็นฝ่าย "พลังเจียบ" ของชนชั้นกลาง (silent majority) ซึ่งต้องให้ถึงเวลาที่มีผู้นำการรบเสียก่อน เมื่อมีแนวร่วมจึงจะรวมขบวนเพื่อแสดงออกทางความคิดเห็นทางการเมืองในภายหลัง

จากทั้ง 2 เหตุผลของข้อติดขัดในการใช้วิธีทำประชามติของผู้ให้สัมภาษณ์ แสดงให้เห็นถึงจุดร่วมอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ก็คือ ถึงแม้ชนชั้นกลางจะยังคงใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางในการแสดงความคิดเห็น แต่ทำที่ส่วนหนึ่งที่ปรากฏชัดก็คือ คนชั้นกลางยังคงไม่มั่นใจต่อวิธีการของสื่อมวลชนในกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนได้บทสรุปเกี่ยวกับผลประชามตินัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากคนชั้นกลางกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ยึดถือบทบาทในเชิงผู้ถูกกระทำทางด้านข่าวสารและการเมืองอย่างเหนียวแน่น จนไม่แน่ใจว่าการเป็นผู้กระทำทางการเมือง (Active) จะถูกตรวจสอบจากสาธารณะได้มากนักเพียงใด ทั้งนี้ผู้วิจัยหมายความว่ารวมถึงตัวผู้ให้สัมภาษณ์เอง และผู้ส่งผลประชามติคนอื่น ๆ และจากผลที่ได้นี้ชี้ให้เห็นได้ว่า

ชนชั้นกลางบางส่วนในสังคมยังไม่แน่ใจต่อบทบาททางการเมืองของตนเองในสื่อมวลชน และพร้อมใจที่จะรับบทบาทเป็นฝ่ายตั้งรับ (Passive) ทางด้านข้อมูลข่าวสาร หรือตามที่เรียกขานกลุ่มชนชั้นกลางกลุ่มนี้ว่าเป็น “กลุ่มพลังเงียบ” นั่นเอง

(ง) วิธีการสื่อสารด้วยการส่งผลประชาคมติในช่องทางสื่อมวลชน

จากเหตุผลในเรื่องของความไม่ไว้วางใจในความปลอดภัยของการใช้สื่อจริงในการตอบแบบสอบถามหรือลงรายชื่อสนับสนุน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบการเมืองของไทยในด้านหนึ่ง ประชาชนยังอยู่ในสังคมการเมืองในแบบที่เรียกว่า “การเมืองนอกระบบ” ที่อาจให้อำนาจชมเชยหรือส่งผลกระทบต่อสถานภาพปัจจุบันของบุคคลที่แสดงตัวตามวิถีประชาธิปไตย

ในขณะที่ ชาคิต สุตสายเนตร ได้ใช้วิธีการส่งผลประชาคมติเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่จัดขึ้นโดยสื่อหนังสือพิมพ์ โดยการใช้ระบบโทรศัพท์อัตโนมัติในการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นวิธีที่สะดวกในการส่งความคิดเห็นและไม่ต้องให้ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ การส่งผลประชาคมติด้วยวิธีนี้จึงหลีกเลี่ยงปัญหาการที่อำนาจจากเมืองนอกระบบได้ดีกว่า

อย่างไรก็ตาม ความต้องการทราบข้อมูลของผู้ทำประชาคมติส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับประเด็นที่สื่อมวลชนนำเสนอ หากเป็นประชาคมติเกี่ยวกับการเลือกตั้งหรือความคิดเห็นทางการเมือง โดยทั่วไปผู้จัดเก็บข้อมูลจะไม่ต้องถามข้อมูลส่วนตัวมากนัก ในขณะที่บางประเด็นที่อาจเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบยอมรับใด ๆ ทางการเมือง ข้อมูลของผู้ลงคะแนนจะสามารถใช้อ้างอิงว่า ผลการสำรวจนั้นไม่ได้ทำขึ้นเพื่อสร้างกระแสกดดันทางการเมือง เช่น การลงประชาคมติเรื่องวิทยานิพนธ์นายบรรหาร ศิลปอาชา ในหนังสือพิมพ์สยามโพสต์ และการลงประชาคมติเกี่ยวกับการรับร่างรัฐธรรมนูญของหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ เป็นต้น

อาจจะสรุปได้ว่า การสำรวจความคิดเห็นจากผลประชาคมตินั้น การกำหนดบทบาทในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนยังคงขึ้นอยู่กับสื่อมวลชนในการจัดตั้งประเด็นทางการเมืองขึ้นมาในแต่ละช่วงสถานการณ์ การเป็นผู้กำหนดวาระความสนใจของข่าวสาร (Agenda Setting) ของสื่อมวลชนนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า สื่อมวลชนยังคงมีบทบาทต่อการกระทำทางการเมืองของประชาชนโดยเป็นความพยายามที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองให้ได้มากที่สุด อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งผลประชาคมติประการหนึ่งก็คือ การกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของสื่อมวลชนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแรงสนับสนุนทิศทางขององค์กรที่มีต่อเรื่อง

ต่าง ๆ ในสังคมด้วย เช่น การประกาศเจตจำนงของหนังสือพิมพ์ต่อการรับร่างรัฐธรรมนูญ โดยมีเสียงของประชาชนที่ส่งผลประมัตติเข้ามาเป็นเครื่องยืนยัน ซึ่งในจุดนี้เองที่ผู้วิจัยมีความเห็นโดยสรุปว่า สื่อมวลชนและชนชั้นกลางที่ใช้วิธีส่งผลประมัตติ ต่างก็เป็นฝ่ายที่แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางด้านอุดมการณ์ระหว่างกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ที่มีขึ้นเพื่อยืนยันความหนักแน่นของอุดมการณ์ที่แต่ละฝ่ายยึดถือกันเอง

2. การเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็น

การเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นเป็นการใช้ช่องทางสื่อมวลชนอีกวิธีหนึ่งที่ผู้ส่งสารมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่มีเป้าหมายมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านของเนื้อหาและการใช้พื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ จดหมายที่เข้าไปยังสื่อมวลชนนอกจากจะเป็นช่องทางระบายทุกข์ (การระบายปัญหาความเดือดร้อนของตนเอง) แล้ว ยังเป็นช่องทางสำคัญในการแสดงความคิดเห็นในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองที่สำคัญของประชาชน ที่ไม่สามารถจะทำได้เลยในทางการเมืองภายในกรอบของ Political Society อย่างไรก็ตามการเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นยังคงมีวัตถุประสงค์เพื่อการอื่นนอกเหนือไปจากการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอีกด้วย

(ก) รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองโดยการเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็น

มิติเชิงปริมาณ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นักหนังสือพิมพ์ พบว่า จดหมายที่เขียนส่งไปยังหนังสือพิมพ์มีจำนวนประมาณ 700 - 1,000 ฉบับต่ออาทิตย์ โดยประมาณร้อยละ 80 จะเป็นจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ในขณะที่จดหมายประเภทร้องเรียนหรือชี้แจง จะมีเพียงร้อยละ 20 ซึ่งส่วนใหญ่จะถูกนำมาใช้ในแง่ของการเป็นข้อมูลหรือนำมาทำเป็นเนื้อหาข่าวแทนในกรณีที่มีข้อมูลนั้นได้รับการตรวจสอบแล้วว่ามีความน่าเชื่อถือ (สุภากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539 และ สันต์กร ณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

สำหรับพื้นที่ที่สามารถนำจดหมายของผู้อ่านลงตีพิมพ์ได้นั้น สามารถนำลงได้ประมาณ 3-4 ฉบับต่อวัน ซึ่งสัดส่วนระหว่างจดหมายที่ส่งเข้ากับที่ถูกตีพิมพ์ค่อนข้างจะแตกต่างกันมาก โดยผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการลงตีพิมพ์ว่า มาตรฐานของพื้นที่คอลัมน์โดยรวมนั้นคือประมาณครึ่งหน้าต่อวันนั้น โดยภาพรวมแล้วถือเป็นคอลัมน์ที่มีพื้นที่ที่เหมาะสมแต่ในบางกรณีคอลัมน์นี้อาจหายไป เนื่องจากการมีพื้นที่โฆษณาเข้ามายึดเอาพื้นที่ไปบางส่วนหรือทั้งหมดไป (สุภากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539) ทำให้มองได้ว่าปัจจัยทางธุรกิจจะเข้ามามีบทบาทในการ

กำหนดพื้นที่ของการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์อย่างมาก และอาจมีอิทธิพลในด้านอื่น ๆ นอกเหนือไปจากการกำหนดพื้นที่คอลัมน์อีกด้วย

มิติเชิงคุณภาพ คอลัมน์ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านสามารถส่งจดหมายเข้ามาได้นั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ทำงานในสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ต่างมีเกณฑ์การคัดเลือกจดหมายของผู้อ่านเพื่อนำลงตีพิมพ์ว่า จะต้องสอดคล้องและเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน รวมไปถึงแนวการเขียนที่ส่งมานั้นมีเหตุผลรับฟังได้มากน้อยเพียงไร แต่ในบางครั้งก็มีการลงตีพิมพ์จดหมายที่แสดงความคิดเห็นค่อนข้างรุนแรงลงไปด้วย เพื่อให้คอลัมน์มีสีสันและมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น (ฐากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539 และ สันหัตถ์ กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

จดหมายที่ผู้อ่านส่งไปยังหนังสือพิมพ์เป็นการแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือที่ผู้อ่านมีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะเป็นกลไกที่สำคัญของสังคม หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะมีคอลัมน์จดหมายสำหรับผู้อ่านโดยที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้วิจารณ์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคมหรือชุมชนของตน การเปิดคอลัมน์นี้ในหนังสือพิมพ์จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเคารพในสิทธิของผู้อ่านที่จะแสดงความคิดเห็นของตนโดยผ่านทางหนังสือพิมพ์ และทำให้ผู้อ่านที่ส่งจดหมายเข้าไปมีความรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารและมีส่วนร่วมในเวทีสื่อมวลชน (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539 และ โกศิต ปัญญเศรษฐ์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

โดยทั่วไปแล้วหนังสือพิมพ์ได้แสดงบทบาทและหน้าที่ในการเป็นสื่อกลางระหว่างผู้เขียนจดหมายกับผู้อ่านคนอื่น ๆ ที่เป็นประชาชน แต่จากการให้สัมภาษณ์ของสื่อมวลชนจะพบว่า รูปแบบของการสื่อสารที่กลับมีเป้าหมายที่หลากหลายมากกว่าการสื่อสารกับมวลชนเท่านั้น ซึ่งก็คือ

1. เป็นความพยายามที่จะสื่อสารกับผู้ส่งจดหมายคนอื่นในลักษณะการโต้ตอบทางความคิดเห็นในทางการเมือง เช่น การแบ่งฝ่ายเพื่อเชียร์พรรคการเมืองที่ตนชื่นชอบ (สันหัตถ์ กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)
2. ความต้องการที่จะสื่อสารกับเจ้าของคอลัมน์หรือผู้ตอบจดหมายโดยตรง เสมือนเป็นการสื่อสารกับเพื่อนที่รับฟังความคิดเห็นหรือได้แจ้งการตอบจดหมายของเจ้าของคอลัมน์ (ฐากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)
3. เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสารกับผู้มีอำนาจทางการเมือง โดยใช้สื่อมวลชนเป็นกุญแจไขประตูเพื่อนำความเห็นของตนให้ไปถึงบุคคลที่คาดว่าจะเข้าถึงตัวได้ยาก เช่น การร้องขอให้นายกรัฐมนตรีทำการปรับคณะรัฐมนตรี ฯลฯ

แต่ไม่ว่าจะเป็นการส่งจดหมายเพื่อสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายใดก็ตาม เนื้อความในจดหมายก็จะสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ของผู้เขียน และจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้อุดมการณ์ทางการเมืองถูกขยายการรับรู้ไปสู่กลุ่มผู้อ่านได้กว้างขึ้น และตรงเป้าหมายมากขึ้นด้วย

(ข) เหตุผลของการใช้วิธีเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นในการสื่อสารทางการเมือง

สำหรับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์นี้ มีจำนวนของผู้ส่งจดหมายในการแสดงความคิดเห็นเพียง 2 คน เท่านั้น ซึ่งบุคคลทั้ง 2 นี้ ต่างมีวัตถุประสงค์ในการส่งจดหมายที่แตกต่างกัน ได้แก่

1. เพื่อเป็นเครื่องมือในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง : ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ใช้วิธีการเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์การเมืองทั่ว ๆ ไป โดยใช้เวทีของหนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลางทางความคิด โดยมีความเห็นว่า หนังสือพิมพ์ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้สื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ความคิดเห็นของตนสู่สังคม

"ผมเขียนไปหลายที่ ไทยรัฐ สยามรัฐ อะไรอีกเยอะมาก คือเราจำเป็นต้องมีสื่อแทนตาแทนปาก เรื่องที่เขียนเข้าไปก็จะเป็นเรื่องการเมือง การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบบริหารเป็นส่วนใหญ่ ผมเขียนมากจนคนเขาเห็นชื่อบ่อย ๆ ก็มีโทรมาเชิญไปคุยกันบ้าง ไปแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน" (โกจิต บัญญูเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

การเขียนจดหมายของผู้ให้สัมภาษณ์รายนี้ ก็คือการทำให้เรื่องการเมืองกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องมีการพูดถึงและต้องได้แสดงออกทางความคิดเห็นอยู่ตลอดเวลา แสดงให้เห็นว่านอกจากจะเป็นบุคคลที่รู้วิธีการเข้าไปสื่อสารในสื่อมวลชนแล้ว ชนชั้นกลางยังคงเป็นผู้แสวงหาโอกาสที่จะได้รับการยอมรับจากสังคมอีกด้วย หากจะอธิบายตามแนวคิดของग्रัမ်းเกี่ยวกับ War of Position แล้ว การตีพิมพ์จดหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ลงไปในพื้นที่แสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์จัดเป็นความสำเร็จขั้นหนึ่งในการเข้ายึดพื้นที่สื่อมวลชน เพื่อก้าวเข้าสู่การได้รับความยอมรับจากสังคมที่กว้างขึ้น และมีโอกาสที่จะเผยแพร่หรือหาแนวร่วมทางอุดมการณ์ได้มากยิ่งขึ้น

2. เพื่อควบคุมกลไกสื่อมวลชน : นอกจากจะมีผู้เขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมืองแล้ว ยังมีจดหมายที่ผู้เขียนต้องการแสดงความคิดเห็นต่อบทบาทของหนังสือพิมพ์ ในกรณีที่กลไกสื่อมวลชนทำหน้าที่ขาดตกบกพร่องหรือเบี่ยงเบนไปในทิศทางที่ไม่สมควร ซึ่งทำให้ผู้อ่านมีความจำเป็นที่จะต้องแสดงความคิดเห็นเพื่อตติงการทำงานของหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าว

“เคยส่งจดหมายครับ แต่ไม่ได้ส่งไปวิจารณ์การเมือง คือผมติดตามการทำงานของสื่อมวลชนด้วย โดยเฉพาะการนำเสนอข่าวที่ไม่ค่อยเหมาะสม รวมไปถึงการไม่มีจรรยาบรรณในสื่อมวลชน” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

กลไกสื่อมวลชนอาจไม่ได้ทำหน้าที่ของความเป็นสื่อมวลชนที่เหมาะสมในบางสถานการณ์ ทำให้หนังสือพิมพ์กลับกลายเป็นผู้สร้างผลกระทบเชิงลบต่อสังคม เช่น การลงภาพและข่าวที่ไม่เหมาะสมทำให้ชนชั้นกลางที่เห็นความผิดเพี้ยนในหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ลุกขึ้นมาทำหน้าที่ในการสะท้อนภาพการทำงานของสื่อมวลชนเหมือนเป็นการเตือนสติกันในบางครั้งบางคราว

จากเหตุผลและเป้าหมายในการเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็น ได้แสดงให้เห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระในการกำหนดประเด็นที่ส่งผ่านความคิดเห็นไปยังสื่อมวลชนได้มากขึ้นในฐานะผู้กำหนดความสนใจของข่าวสาร (Agenda Setting) ได้ด้วยตนเอง และเหตุผลของวิธีการดังกล่าวก็ยังคงสามารถอธิบายความเป็นไปของการกระทำในรูปแบบของการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ (War of Position) ของชนชั้นกลางที่มีต่อกลไกทางสังคม การได้รับการตีพิมพ์จดหมายอาจเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของการต่อสู้ แต่ผู้ส่งจดหมายยังคงต้องพินิจกับกระบวนการคัดเลือกจดหมายเพื่อลงตีพิมพ์ ดังนั้นผู้ส่งจดหมายจึงมีแนวทางของเป้าหมายในการต่อสู้แตกต่างกัน คือกลุ่มหนึ่ง เป็นการต่อสู้และเข้ายึดพื้นที่ในสื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมือง (มีความคาดหวังกับการได้รับการตีพิมพ์จดหมาย) ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวัน เพื่อรักษาอุดมการณ์ของตนเกี่ยวกับผลประโยชน์เอาไว้ (ความคาดหวังอยู่ที่ได้ออกกล่าวความคิดของตนออกไปเท่านั้น)

(ค) เหตุผลในการไม่ใช้วิธีการเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นในการสื่อสารทางการเมือง

ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมองเห็นอุปสรรคบางอย่างที่ใช้เป็นข้ออ้างในการปฏิเสธรูปแบบวิธีการเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็น ถึงแม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะสามารถกำหนดประเด็นความสนใจที่ต้องการแสดงความคิดเห็นได้ก็ตาม ซึ่งเหตุผลนั้น ได้แก่

i ถึงแม้ว่าการเขียนจดหมายจะเป็นการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างหนึ่ง แต่ความต้องการในการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางไม่ได้ต้องการเพียงแค่บอกเล่าความคิดเห็นของตนไปคุยกับเจ้าของคอลัมน์เท่านั้น แต่ยังมีหวังที่จะให้จดหมายของตนได้รับการเผยแพร่ในเวทีสื่อมวลชนด้วย ในขณะที่จำนวนจดหมายที่ถูกส่งเข้าไปยังคอลัมน์จดหมายกับจำนวนพื้นที่ในการนำเสนอที่มีความ

แตกต่างกัน ซึ่งทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีความเชื่อมั่นว่าจดหมายของตนจะสามารถผ่านกระบวนการคัดเลือกจดหมายเพื่อลงตีพิมพ์ และความไม่เชื่อมั่นดังกล่าวเกิดจากสาเหตุย่อย 2 ประการ คือ

ก. หนังสือพิมพ์จะเลือกตีพิมพ์เฉพาะจดหมายที่กำลังอยู่ในความสนใจของสังคม ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะเลือกเฉพาะประเด็นที่กำลังอยู่ในกระแสความสนใจของสังคมมากกว่าที่จะกระจายเนื้อหาความคิดให้กว้างออกไปในเรื่องที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน ในขณะที่ต่างฝ่ายต่างต้องแย่งพื้นที่ในการนำเสนอ เรื่องที่ไม่ใช่ความสนใจของสังคมก็就会被คัดออกไปจากหน้าหนังสือพิมพ์

"ให้เขียนไปคงจะได้ แต่เรื่องที่เขียนคงต้องเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของสังคมในเวลานั้น ถ้าเราอยากเสนอเรื่องอื่นที่เราสนใจและคิดว่าเป็นปัญหาอย่างเรื่องโสเภณีเด็ก คืออยากเขียนไปมาก แต่เหมือนเรารู้แต่แรกแล้วว่าเขาจะไม่สนใจ เพราะสถานการณ์ตอนนั้นมันไม่ได้อยู่ในความสนใจของคนอื่นด้วย ทั้งที่ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ใหญ่เหมือนกัน" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

นอกจากนี้ระบบธุรกิจได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการนำเสนอเนื้อหาภายในคอลัมน์ให้สอดคล้องกับทิศทางของผู้บริโภคข่าวสารที่ต้องการอ่านเนื้อหาหรือความคิดเห็นในบางประเด็นที่กำลังเป็นข่าว ทำให้จดหมายของผู้่านที่ส่งเข้าไบนั้นจะได้รับการคาดเดาว่า เรื่องใดที่คนสนใจ เรื่องนั้นจะถูกนำลงตีพิมพ์ โดยมีหนังสือพิมพ์เป็นผู้กำหนดกรอบวาระความสนใจในแต่ละวัน

"หนังสือพิมพ์เขาก็คงเลือกอยู่แล้ว เขาเลือกเอาจากสถานการณ์ เพราะเขาเป็นธุรกิจนะ เขาจะดูว่าผู้บริโภคต้องการอ่านแนวไหน ถ้าตอนนี้เขาสนใจเรื่องการปฏิรูปการเมือง เขาก็จะไม่เอาเรื่องสิ่งแวดล้อมมาลง ที่เขาทำแบบนั้นเพราะคนอื่นอยากอ่านนี่ เพราะระบบธุรกิจทำให้หนังสือพิมพ์เป็นคนกำหนดประเด็น และเนื้อหา ก็มีผลกับจดหมายทุกฉบับนะ" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

ข. จดหมายที่ถูกตีพิมพ์ อาจหมายถึงความพยายามของสื่อมวลชนในการสร้างกระแสบางอย่าง โดยการคัดเลือกจดหมายที่มีแนวคิดเป็นไปในทางเดียวกับหนังสือพิมพ์มาลงตีพิมพ์ เพื่อใช้ภาพของเสียงจากประชาชนในการสร้างกระแสเพื่อโน้มน้าวสังคม

"เพราะมีความรู้สึกไม่แน่ใจว่า หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่จะบอกถึงความคิดเห็นของประชาชนได้อย่างแท้จริงหรือไม่ เรามีความรู้สึกอย่างนี้เลยไม่ค่อยศรัทธากับมันเท่าไร มันเป็นเพราะเราเรียนรู้จากงานที่เราทำ ทำให้รู้เวลาเขียนข่าวหรือการนำเสนอเขาจะเอาแบบไหนลง เวลาส่งความคิดเห็นอะไรไปบางที่เขาก็ไม่เอาลง มันจะเป็นเวทีของเราจริง ๆ หรือ" (กณฐิตดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากเหตุผลในข้อย่อยทั้งสองนี้แสดงให้เห็นว่า เหตุผลหลักที่ผู้ให้สัมภาษณ์อ้างถึงนั้นเกิดจากกระบวนการคัดเลือกจดหมายลงตีพิมพ์ และเงื่อนไขด้านการตลาดที่กำหนดให้กระแสของความเห็นในจดหมายมีความน่าสนใจตรงกับสถานการณ์ ในขณะที่คนชั้นกลางซึ่งมีความสนใจที่หลากหลายก็ย่อมต้องการพื้นที่ที่หลากหลายในการแสดงความคิดเห็นด้วย ทำให้ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า ถึงแม้คนชั้นกลางจะมีความสามารถในการกำหนดประเด็นข่าวสารได้แล้ว แต่พวกเขายังคงคิดว่า สื่อมวลชนยังคงเป็นผู้ควบคุมการดำเนินงานภายในของตนเอง รวมไปถึงการเข้ามากำหนดการรับรู้ข่าวสารของผู้อ่านอยู่ดี ในขณะเดียวกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงให้ความสนใจกับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการนั้นได้ดี

ii การเขียนจดหมายเพื่อแสดงความคิดเห็นไปยังหนังสือพิมพ์ตามความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นวิธีการที่ดีในการแสดงออกทางการเมือง แต่โดยเหตุผลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์นั้นเห็นว่า วิธีการส่งจดหมายแสดงความคิดเห็นเป็นวิธีการที่มีขั้นตอนยุ่งยาก ตั้งแต่ขั้นตอนการส่งทางไปรษณีย์ ไปจนถึงกระบวนการคัดเลือกจดหมาย ในขณะเดียวกันผู้ให้สัมภาษณ์ก็พบวิธีการที่สะดวกกว่าในการส่งจดหมายไปยังสื่อมวลชนนั่นก็คือ การใช้ระบบ On-Line ทางอินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าไปยังหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นโดยตรง ซึ่งจะได้รับการตอบสนองที่เร็วและชัดเจนกว่า (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

จากสภาพการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คนชั้นกลางรู้จักเลือกวิธีการต่อสู้ และเลือกช่องทางในการต่อสู้ที่เหมาะสมกับตัวเอง ในกรณีของเงื่อนไขในกระบวนการคัดเลือกจดหมายแสดงความคิดเห็น คนชั้นกลางอาจไม่พอใจนักหากการแสดงความคิดเห็นของตนไม่อยู่ในกลุ่มที่ถูกขานคะแนเช่นเดียวกับวิธีการเลือกตั้ง "หนึ่งคะแนนก็ยังมีค่า" กับ "จดหมายที่ถูกโยนลงตะกร้า" เป็นข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดที่คนชั้นกลางกลุ่มนี้ได้เชื่อมโยงเอาวิธีคิดทางการเมืองมาผนวกเข้ากับการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ในสื่อมวลชน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญในการปฏิเสธการเป็นผู้กระทำทางการเมืองในลักษณะดังกล่าว

(ง) วิธีการสื่อสารในช่องทางสื่อมวลชน

ในด้านของผู้เขียนจดหมายไปเพื่อแสดงความคิดเห็นในช่องทางสื่อมวลชน โกคิต ปัญญเศรษฐ์ ได้แสดงบทบาทของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะชนชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดเผยตัวเองด้วยการลงข้อมูลส่วนบุคคล เช่น ชื่อ หรือที่อยู่ ในจดหมายและได้นำลงตีพิมพ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมั่นใจในสิทธิที่บุคคลจะสามารถแสดงความคิดเห็นได้โดยเปิดเผย เบื้องหลังสำคัญที่ทำให้บุคคลมีความมั่นใจในการแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างเปิดเผย สถานภาพของการเป็นบุคคลที่กว้างขวางในชุมชน รวมทั้งเป็นบุคคลที่มีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะผู้สื่อสารทางการเมือง

"ผมเขียนมากเลยนะ ถึงกับมีคนโทรมาคุยด้วย เพราะผมลงชื่อ ลงที่อยู่หมดนี้ครับ แต่เดี๋ยวนี้ชักแข็งแล้ว ก็ได้แต่หัวเราะ เดี่ยวนี้เลยมีเพื่อนเยอะเลย พวกสมาคมอะไรต่าง ๆ เขาก็มาเชิญไปพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มีบุคคลสำคัญหลายคน พวกสื่อมวลชน หรือที่ผมเขียนไปถึงกระทรวง หรือ กทม. เขาก็มาเชิญไปคุยก็มี" (โกคิต ปัญญเศรษฐ์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

ในเรื่องของการแสดงตัวหรือเปิดเผยชื่อในหน้าหนังสือพิมพ์นี้ โดยทั่วไปพบว่าผู้ส่งจดหมายนิยมใช้นามแฝงมากกว่าการใช้ชื่อจริง หรืออาจจะส่งจดหมายด้วยชื่อจริง แต่ขอปกปิดไม่ให้เปิดเผย หากเรื่องของตนถูกนำลงตีพิมพ์ การใช้นามแฝงและการขอปกปิดชื่อผู้ส่งสารนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นนักหนังสือพิมพ์ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เป็นเรื่องของการปกป้องสถานภาพของตนเอง ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะบทวิจารณ์ที่เขียนเข้ามาส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาที่ค่อนข้างรุนแรง เมื่อถูกนำลงตีพิมพ์ในหน้าหนังสือพิมพ์อาจกระทบต่อหน้าที่การงาน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีอาชีพข้าราชการ

"หลายคนเขาอายุเพื่อนฝูง ซึ่งเป็นแบบนี้จริง ๆ กลัวเพื่อนล้อว่าเขียนจดหมายไปแสดงความคิดเห็น ส่วนบางคนกลัวคนที่บ้านว่า เพราะนามสกุลเดียวกัน กลัวมีปัญหาตามมา" (สันหัตถ์ กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

จากการสำรวจตัวอย่างจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ช่วงเดือนมกราคม 2540 พบว่า จดหมายที่ได้รับการตีพิมพ์ใน 1 วัน จะมีจำนวนเฉลี่ย 3 ฉบับ และเมื่อนับจำนวนของผู้ใช้นามปากกาในการลงท้ายจดหมาย คิดเป็นร้อยละ 81.25

“การใช้นามแฝงจะมีมากกว่าซึ่งเป็นไปตามลักษณะนิสัยคนไทย ในกรณีร้องทุกข์ที่เกี่ยวกับผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น การลงชื่อจริงก็อาจจะทำให้เกิดอันตรายกับตัวเขาเอง ก็มีการขอร้องกันไว้” (ฐากูร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

การปกปิดชื่อจริงในการแสดงความคิดเห็นในหนังสือพิมพ์จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้เขียนจำเป็นต้องสร้างเกราะป้องกันในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองเอาไว้ ถึงแม้การแสดงออกจะแตกต่างไปจากพลังเงียบแบบชนชั้นกลางในปัจจุบัน แต่ก็พอจะกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการที่จะปกป้องตัวเอง (keep himself in low profile) เพื่อที่จะยังคงสามารถแสดงความคิดเห็นในเวทีสื่อมวลชนต่อไปได้ ในขณะที่ผู้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองยังคงต้องการแสดงบทบาททางการเมืองอยู่ จึงได้ใช้สื่อมวลชนเป็นกำแพงด่านหน้าที่จะรับสถานการณ์ใด ๆ หากความเห็นนั้นไปกระทบกับกลุ่มอำนาจบางกลุ่ม ซึ่งจะได้ชัดจากจดหมายที่มีลีลาการเขียนโดยใช้ภาษาที่รุนแรง ทำทนาย แต่ใช้นามปากกาหลงท้ายจดหมาย อันเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้คนชั้นกลางบางคนสามารถทำการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ในสื่อมวลชนได้มากขึ้น

3. การเขียนบทความ

การเขียนบทความยังคงเป็นรูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนที่ถูกจำกัดอยู่ในแวดวงนักวิชาการและคอลัมนิสต์ที่มีชื่อเสียงบางคน ผู้อ่านบทความในหนังสือพิมพ์มักจะค้นหาแนวคิดที่แฝงอยู่ในเนื้อหาสาระเสมอเพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่างของตนเอง “บทความ” จึงเป็นวิธีการสื่อสารที่สามารถชักจูงให้คนอ่านคิดและรับเอาอุดมการณ์ที่แฝงอยู่นั้นไปพิจารณาได้ดีที่สุด โดยเฉพาะการยืนยันการมีอยู่ของอุดมการณ์ที่แต่ละฝ่ายต่างยึดถือ

(ก) รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองด้วยการเขียนบทความ

เป็นรูปแบบการส่งสารที่ต้องการเผยแพร่ความคิดเห็นที่มีรายละเอียดมากกว่าการแสดงความคิดเห็นแบบธรรมดา ปัจจัยที่เป็นคุณสมบัติของผู้ส่งสารมีความจำเป็นอย่างมากในการเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์เพราะเชื่อกันว่า “เรื่องและผู้ส่งสารพูดจะมีความสำคัญน้อยกว่าบุคลิกภาพของตัวผู้ส่งสารเอง” ดังนั้น ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ที่ผู้เขียนบทความได้รับจากสังคม และสื่อมวลชนก็คือคุณสมบัติของตัวผู้เขียน (Qualification Factors) โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ผู้ที่จะทำการส่งสารที่เป็นเนื้อหาสาระในหนังสือพิมพ์จำเป็นที่จะต้องมีความดีดังต่อไปนี้

i มีประสบการณ์ในด้านใดด้านหนึ่ง (Experienced)

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ดำรงสถานะเป็นผู้ส่งสารจะเป็นผู้ใกล้ชิดกับข้อมูล หรือต้องเป็นผู้ที่ติดตามสถานการณ์นั้นมาโดยตลอด เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรู้และความเข้าใจในประเด็นนั้นเป็นอย่างดี เช่น เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทางด้านธุรกิจของ พิชัยร อำนาจวรประเสริฐ และการเขียนบทความการเมืองของเฉลิมพร อุ่นแก้ว ซึ่งต่างก็เป็นผู้มีความชำนาญในการสื่อสารทางความคิดในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง ทำให้ข้อเขียนที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ได้รับความสนใจจากผู้อ่านที่สนใจบทความในแง่ของการวิเคราะห์

ii เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ (Authoritative) นั้นโดยตรง

การเขียนบทความโดยผู้ที่มีส่วนในการรับผิดชอบในเรื่องนั้นโดยตรง บวกกับการเป็นผู้มีความรู้โดยตรงเกี่ยวกับเรื่องที่เขียน จะทำให้บทความนั้นมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เช่น ในกรณีของศยามล ไกยูรวงศ์ ที่ปรึกษาฝ่ายกฎหมายและเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ที่ได้เขียนบทความเกี่ยวกับกฎหมายและป่าชุมชนลงในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การเป็นผู้ส่งสารด้วยวิธีนี้มีความแตกต่างไปจาก 2 แบบข้างต้นก็คือ การเป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารกับสื่อมวลชนได้เป็นอย่างดี ทั้งในเรื่องของการมีโอกาสได้ใช้ช่องทางสื่อมวลชนอย่างเต็มที่และความสามารถในการอธิบายปรากฏการณ์อย่างเป็นระบบ รวมไปถึงการมีทั้งท้ายคุณค่าทางด้านอุดมการณ์ไว้ในบทความนั้นด้วย

(ข) เหตุผลของการเขียนบทความในการสื่อสารทางการเมือง

เมื่อการเขียนบทความถูกจำกัดอยู่ในแวดวงวิชาการ และผู้ที่มีประสบการณ์ สิ่งสำคัญที่สุดที่เห็นจะเป็นการพยายามเผยแพร่แนวคิดต่าง ๆ ไปยังสาธารณะ

i ต้องการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร : บทความทางวิชาการในหนังสือพิมพ์โดยทั่วไปจะเป็นเนื้อหาที่อ่านยาก ผู้ที่จะเขียนบทความทางวิชาการได้ดีจึงควรเป็นผู้ที่ติดตามและทำงานคลุกคลีอยู่กับข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ส่วนตัวผู้เขียนบทความก็มีความต้องการที่จะอธิบายแนวคิดเพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเกิดความเข้าใจ และมีมุมมองเกี่ยวกับเนื้อหาดังกล่าวอย่างถูกต้อง

“บทความที่เขียนไป เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน เพราะที่ผ่านมาติดตามเรื่องนี้มาตลอด แล้วค่อนข้างมีข้อมูลเยอะจากการทำงานในด้านนี้ ก็อยากจะเผยแพร่ให้คนอ่านเห็นมุมมองอื่น ๆ บ้าง งานเขียนค่อนข้างจะเป็นวิชาการ ดังนั้นจึงมุ่งหวังที่จะให้คนชั้นกลาง ด้วยกันอ่าน เพราะการให้ข้อมูลในลักษณะของบทความก็อาจทำให้คนชั้นกลางหันมาสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ซึ่งก็ได้ผลพอสมควร” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

นอกจากการนี้ การเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากสื่อมวลชน การเขียนบทความโดยผู้ที่รู้จักจริงในเรื่องต่าง ๆ ย่อมมีความน่าสนใจมากกว่าชาวทั่ว ๆ ไป ผู้ให้สัมภาษณ์จึงถูกทาบทามให้ทำหน้าที่ในการเขียนบทความลงตีพิมพ์อยู่เสมอ

ii เพื่อเสนอทางออกในการแก้ปัญหา : บางบทความผู้เขียนมีเหตุผลในการเขียนเพื่อที่จะสะท้อนปัญหา และกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการรับรู้ข่าวสารของผู้อ่าน เช่น บทความเกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งผู้เขียนต้องชี้สภาพปัญหาและการเสนอแนวทางในการแก้ไข (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

กลุ่มที่ได้เขียนบทความจึงจัดเป็นกลุ่มที่มีภาวะการเป็นผู้นำทางความคิดที่สามารถจะเสนอวิธีการเพื่อช่วยให้บุคคลอื่นในสังคมที่ยังพบปัญหาจากสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่แตก และนอกจากที่จะต้องสนับสนุนกระบวนการคิด วิพากษ์ในสังคมแล้ว บุคคลกลุ่มนี้ยังคงทำหน้าที่แสดงอุดมการณ์ และเป็นผู้นำในการต่อสู้ทางความคิด และส่วนหนึ่งจะกลายเป็นผู้นำทางการเมืองที่คนในสังคมพร้อมจะเชื่ออย่างง่ายดาย หากปัญญาชนคนนั้นมีผลการทำงานในทางการเมืองที่ได้รับการยอมรับจากสังคมมาโดยตลอด (ฐาณกร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

(ค) เหตุผลของการไม่ใช้วิธีการเขียนบทความในการสื่อสารทางการเมือง

ตามที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า การเขียนบทความจะเป็นหน้าที่ของกลุ่มคนที่มีความรู้และความน่าเชื่อถือที่จะเป็นผู้ให้ข่าวสารแก่สาธารณะ ดังนั้นการได้ใช้ช่องทางดังกล่าวในการสื่อสารทางการเมืองจึงเป็นวาระที่สื่อมวลชนเปิดโอกาสให้กับคนกลุ่มนี้ได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ แต่การเขียนบทความในทัศนะของคนชั้นกลางทั่ว ๆ ไปที่เป็นเพียงผู้รับข่าวสารนั้น เป็นการกระทำที่ไกลจากชีวิตประจำวันของตนเองอย่างมาก ในขณะที่การเขียนบทความในหนังสือพิมพ์อาจเป็นโลกของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ของคนชั้นกลางอีกกลุ่มหนึ่ง การเขียนบทความจึงแสดงให้เห็นขอบเขตของการกระทำทาง

การเมืองของกลุ่มคนชั้นกลางที่มีความแตกต่างกันในอาณาเขตของการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ ดังนั้น การเขียนบทความจึงมีความหมายที่แตกต่างกันตามโลกทัศน์ของทั้งกลุ่มผู้ใช้ทั้ง 2 คือ กลุ่มที่มองว่าบทความเป็นบทนำทางความคิดของคนในสังคมและกลุ่มต่าง ๆ และ กลุ่มที่มองว่าบทความเป็นเครื่องมือและเป้าหมายของการเผยแพร่อุดมการณ์ของตนเองไปยังสังคม

(ง) วิธีการสื่อสารทางการเมืองด้วยการเขียนบทความ

มิติด้านปริมาณ-คุณภาพ จากจำนวนผู้ใช้สื่อมวลชนในการสื่อสารทางการเมืองทั้ง 8 คนนั้น มีเพียง 3 คนเท่านั้นที่ได้แสดงบทบาทเป็นผู้ส่งสารอย่างจริงจังอยู่ในปัจจุบัน โดยการนำเสนอเนื้อหาสาระ บทความ การจัดรายการ ฯลฯ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้จะมีช่องทางในการเข้าถึงสื่อมวลชนได้ง่ายกว่า และมีโอกาสมากกว่า โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีความสัมพันธ์หรือมีความรู้จักกันอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ที่เป็นสื่อมวลชน หรือมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารเอง ทำให้โอกาสในการแสดงความคิดเห็นได้ถูกนำเสนอมากกว่า แต่ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของบุคคลนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน

“มีเขียนบทความบ้างโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ เพราะปัญหาที่แท้จริงในตอนนี้เป็นคือปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่ปัญหาทางการเมือง เพราะว่าการเมืองนับวันจะยิ่งห่างไกลจากประชาชนและถูกมองว่าเป็นเรื่องของคนระดับสูง แต่เรื่องภาวะทางเศรษฐกิจจะกระทบกับปากท้องของประชาชนโดยตรงแบบทันทีมากกว่า” (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

“บทความที่เขียนไป เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน เพราะที่ผ่านมาก็ติดตามเรื่องนี้มาตลอด แล้วค่อนข้างมีข้อมูลเยอะจากการที่ทำงานในด้านนี้ ก็อยากจะเผยแพร่ให้คนอ่านเห็นมุมมองอื่น ๆ บ้าง งานเขียนค่อนข้างจะเป็นวิชาการ ดังนั้นจึงมุ่งหวังที่จะให้คนชั้นกลางด้วยกันอ่าน เพราะการให้ข้อมูลในลักษณะของบทความก็อาจทำให้คนชั้นกลางหันมาสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น นักข่าวที่รู้จักกันก็บอกว่าเขียนได้ดี หนังสือพิมพ์เขาก็ลงให้เพราะเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ต้องเขียนให้มีมุมมองมาก แต่ที่นี้งานเขียนของเรานั้นอาจ

นอกเหนือจากทั้ง 3 คนนี้แล้ว ยังมีผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งที่เคยแสดงบทบาทในฐานะผู้ส่งสารโดยการเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์อีกด้วย “เมื่อก่อนก็เขียนนะคะ ช่วงเรียนจบมาใหม่ ๆ เขียนบทความเยอะ บทวิจารณ์ต่าง ๆ หนังสือพิมพ์เขาก็จะคัดนะคะ โอกาสที่เราจะได้ลงก็ไม่เหมือนกัน” (วิภาดา วัฒนศิริ, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

จะอ่านยาก ก็เลยได้ ลงแต่หนังสือพิมพ์ประเภทเนื้อหาสาระมากกว่า" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

"ในช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ผมก็มีบทบาทของผมที่ค่อนข้างชัดเจน คือผมเขียนบทความไม่น้อยกว่า 10 ฉบับลงในสยามรัฐ โดยใช้ชื่อว่า เฉลิมพร เสรีภาพ เรื่องที่เขียนค่อนข้างแรงว่ากันตรงไปตรงมา ด่ารัฐบาลมาก ซึ่งที่ผมนึกก็ยังไม่ใครแรงเท่าผมนะ แล้วยังผมรู้จักกับคุณทองแถม นาถจำนงค์ บรรณาธิการสยามรัฐตอนนั้น เขาก็ลงให้ผม แล้วเขาก็รู้ความคิดผมด้วย แนวคิดเรากับหนังสือพิมพ์ก็ค่อนข้างจะไปด้วยกันได้" (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากเหตุผลเหล่านี้ทำให้พอที่จะประเมินหน้าที่ของการเป็นผู้เขียนบทความทางการเมืองได้แล้วว่า การใช้วิธีการสื่อสารแบบนี้ นอกจากผู้ใช้จะมีความสามารถในการเขียนบทความทางการเมืองหรือการวิพากษ์วิจารณ์สังคมแล้ว ในบริบททางการเมือง บุคคลที่จะสามารถกระทำการทางการเมืองเหล่านี้ได้ จะจัดอยู่ในกลุ่มของ "ดาราทางการเมือง" ที่มีบทบาทอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของสังคมด้วย และการเป็นดาราทางการเมืองจะมีส่วนช่วยให้โอกาสบนเวทีสื่อมวลชนเปิดรอให้ก้าวเข้าไปอยู่เสมอ ในขณะที่บุคคลอื่นซึ่งไม่มีฐานะเช่นนี้ยากที่จะได้เข้าไปใช้

ในการตีพิมพ์บทความในช่องทางสื่อมวลชน ต่างฝ่ายต่างใช้ประโยชน์จากการเขียนบทความแตกต่างกันออกไป สำหรับผู้เขียนนั้นคงจะเป็นผลประโยชน์ในเรื่องของการมีช่องทางไว้แสดงความคิดเห็นและเผยแพร่อุดมการณ์ ในขณะที่หนังสือพิมพ์ได้ใช้บทความเป็นกั้นชนทางความคิดระหว่างกลุ่มอำนาจกับสื่อมวลชน โดยผู้เขียนบทความจะเข้ามามีส่วนรับผิดชอบร่วมกันกับสื่อมวลชนมากขึ้นซึ่งจากลักษณะของการเป็นกั้นชนนี้เองที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ใช้นามปากกาในการเขียนบทความ

สำหรับดาราทางการเมืองนี้ ผู้วิจัยพบว่ามีข้อแตกต่างของการลงชื่อในบทความ ที่เป็นเหมือนการแสดงตัวเองต่อสาธารณะ โดยพบว่ามีลักษณะการใช้การลงชื่อแตกต่างกันด้วย 2 เหตุผล คือ

1) สถานการณ์เป็นตัวกำหนด ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นว่า การใช้นามปากกาในการเขียนบทความเป็นวิธีการในการปกป้องสถานภาพของตนเองส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นเพราะบทความนั้นเป็นบทวิจารณ์ทางการเมืองที่ค่อนข้างท้าทายอำนาจรัฐ ทำให้ผู้เขียนบทความมีความกล้าแสดงออกในระดับของเนื้อหาเท่านั้นและในระดับของการเปิดเผยความเป็นส่วนตัวของตนเอง (ชื่อเสียงเรียงนาม) ยังคงได้รับการป้องกันเอาไว้

"บางบทความที่เขียนอาจจะรุนแรง เพราะเกี่ยวข้องกับการต่อต้านอำนาจทหาร หรือ อำนาจอรัฐ อย่างช่วงพฤษภาคม 2535 ที่เขียนลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ จะใช้ชื่อจริงกับนามสกุลปลอม เหมือนเป็นนามปากกา เพราะเรากล้าในระดับหนึ่ง แต่ไม่กล้ามากที่จะสวนกระแสอย่างเปิดเผย" (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

2) สถานภาพผู้เขียนเป็นตัวกำหนด สำหรับบทความที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่เป็นลักษณะของการเผยแพร่ข้อมูลในด้านอื่น ๆ ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะใช้ชื่อจริงในชื่อเขียนตามปกติเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์ที่ต้องอาศัยความชัดเจนและถูกต้องของแหล่งที่มา (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540) ดังนั้นการใช้ชื่อจริงในการเขียนบทความ นอกจากจะเป็นการเปิดเผยตนเองต่อสังคมยังเป็นการสร้างความเชื่อถือ (Credibility) ในตัวผู้เขียนด้วย และมีความเป็นไปได้สูงในกรณีที่ผู้ส่งสารได้รับความน่าเชื่อถือมากขึ้น อาจจะเลื่อนขั้นจากผู้ส่งสารธรรมดา กลายมาเป็นแหล่งข่าวสำคัญในวันข้างหน้าได้ด้วย

"ใช้ชื่อจริงในการเขียนบทความเพราะงานที่ทำอยู่เป็นงานอิสระ ไม่ต้องกังวลอะไร แล้วเราก็มีหน้าที่คอยเผยแพร่ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว หากยังถ้าใช้นามแฝงคนอาจจะสงสัยว่าเป็นใคร มีเจตนาอะไรต่อสังคมหรือเปล่า ซึ่งอาจจะไม่ได้รับความเชื่อถือทั้งตัวเราและข้อเขียนของเรา การใช้ชื่อจริงก็เปรียบเหมือนกับเป็นตราสินค้าที่ต้องการให้คนรู้จัก และเชื่อถือ อย่างตอนนี้ก็เริ่มที่จะมีคนรู้จักบ้าง" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

สำหรับการใช้นามปากกาอย่างไหนั้น จึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของผู้เขียนเองด้วย แต่อย่างไรก็ตามบทความของผู้เขียนจะได้รับการยอมรับมากน้อยแค่ไหนไม่ได้ขึ้นอยู่กับนามปากกาเพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับ รูปแบบการเขียนบทความของนักวิชาการบางคนที่กลับกลายเป็นการขีดข้อจำกัดให้ผู้อ่านไม่สามารถทำความเข้าใจกับบทความที่มีเนื้อหาเชิงวิชาการมากเกินไป การอ่านบทความของนักวิชาการจึงกลายเป็น "ยาขม" สำหรับคนทั่วไป ที่จะรับได้เฉพาะคนที่อ่านหนังสือแตก คือสามารถตีความหมายของเนื้อหาได้ บทความทางวิชาการจึงกลายเป็นวิธีการแบ่งระดับผู้อ่านไปโดยทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ ในขณะที่บทความของคอลัมนิสต์ จะมีรูปแบบและเนื้อหาที่ผ่อนคลายลง ขอบเขตของผู้อ่านจึงขยายออกกว้างขึ้น ทำให้การได้รับการยอมรับจากผู้อ่านมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามบทความทั้งสองลักษณะนี้ ถือเป็นความพยายามที่จะต่อสู้ในการเผยแพร่อุดมการณ์ของผู้เขียนไปยังกลุ่ม

เป้าหมายที่มีพื้นฐานทางความคิดแตกต่างกัน อันเป็นกลยุทธ์ที่ผู้เขียนได้คาดการณ์และตั้งใจเอาไว้แล้ว ว่า คนกลุ่มใดที่ผู้เขียนต้องการที่จะสื่อสารด้วย

4. การเป็นแหล่งข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์

การเป็นแหล่งข่าว เป็นวิธีสุดท้ายที่กลุ่มตัวอย่างได้ใช้ในการสื่อสารทางการเมือง เป็นการเข้าถึงสื่อในแง่การใช้สื่อเพื่อส่งข่าวสารทางการเมืองไปยังสาธารณะ ถึงแม้ว่าสื่อจะไม่ได้เปิดพื้นที่ในการแสดงตัวโดยตรง แต่เป็นวิธีการสร้างความสนใจในฐานะแหล่งข่าวที่มีความสำคัญในสถานการณ์เฉพาะบางอย่าง การเป็นแหล่งข่าวมีความสำคัญและมีรูปแบบอย่างไรนั้น ผู้วิจัยจึงขออธิบายดังต่อไปนี้

(ก) รูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อมวลชน

เป็นการปรากฏตัวในข่าวของชนชั้นกลาง นอกเหนือไปจากข่าวของชนชั้นปกครองหรือกลุ่มชนชั้นนำทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทอย่างมากในข่าวประจำวันอยู่แล้ว การแทรกตัวเป็นข่าวของชนชั้นกลางเป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการทำให้เรื่องราวของตนกลายเป็นเรื่องสาธารณะ (Public Issue) เนื่องจากว่า หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแสดงความต้องการของกลุ่มคนหรือสังคมและเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้ประเด็นนั้นได้รับความสนใจ จนกระทั่งถึงการได้รับการแก้ปัญหา เช่น ปัญหาของกลุ่มสมัชชาคนจนที่ NGO ได้เข้าไปร่วมประสานงาน (สยามล โกลูวรงค์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540) หรือข้อเรียกร้องทางการเมืองและเศรษฐกิจของกลุ่มนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

กล่าวได้ว่า หน้าที่ในการเป็นแหล่งข่าวสารจะมีเป้าหมายพื้นฐานในการแปรสภาพของ "เรื่องส่วนตัว" (Private) ให้กลายเป็นเรื่องสาธารณะ แต่สำหรับการเป็นแหล่งข่าวของทั้ง 2 กรณีนี้ มีความสัมพันธ์ที่สามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์จากจุดเริ่มต้น ซึ่งเกิดขึ้นกับกลุ่มหนึ่งไปเป็นภาพรวมของทั้งสังคม ซึ่งเป็นกลวิธีที่ทำให้เส้นกันระหว่างเรื่องส่วนตัวกับเรื่องส่วนรวมหายไป และคงเหลือไว้แต่ผลประโยชน์ส่วนรวมของสังคม ซึ่งเป็นการตีตลาดเข้าสู่การพยายามโน้มนำให้สังคมยอมรับอุดมการณ์บางอย่างที่ผู้ส่งสารต้องการจะให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยังพบว่าผู้เป็นแหล่งข่าวมีวิธีในการใช้แผนการดำเนินการครอบงำทางด้านอุดมการณ์จากการเป็นแหล่งข่าวซึ่งจะประสบความสำเร็จมากหรือน้อยเพียงใด ผู้เป็นแหล่งข่าวสารจะต้องพิจารณาถึงกระแสอุดมการณ์หลักของสังคมและแนวโน้มของกระแสที่ผ่านเข้ามาเป็นระยะ เพราะการเลือกสถานการณ์ที่เหมาะสมจะทำให้ข่าวของตนได้รับ

ความสนใจจากสังคมได้รวดเร็ว และแพร่กระจายไปได้มากกว่า เช่น การเป็นข่าวของกลุ่มนักธุรกิจในช่วงที่สภาวะทางการเมืองและเศรษฐกิจมีความผันผวน ฯลฯ

(ข) เหตุผลของการเป็นแหล่งข่าวในสื่อสารทางการเมือง

สื่อมวลชนเป็นเสมือนเวทีสาธารณะที่บุคคลใดก็ได้สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์และเสนอสินค้า (ข่าวสารและอุดมการณ์) ให้กับสังคม (ผู้บริโภคข่าวสาร) สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ การเป็นแหล่งข่าวสารนั้นเป็นความต้องการที่จะเผยแพร่ประสบการณ์เฉพาะให้กลายเป็นประสบการณ์ที่คนทั้งสังคมได้ผ่านเหตุการณ์ร่วมกัน การให้คุณค่าต่ออุดมการณ์ที่ได้จากประสบการณ์เหล่านั้นคือเป้าหมายสำคัญของแหล่งข่าวที่ต้องการให้สังคมได้ตระหนักร่วมกัน ซึ่งจากเหตุผลของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ได้นำมาอภิปรายดังนี้

1. เพื่อจุดประเด็นให้กับสื่อมวลชนในการนำข้อมูลไปเสนอเป็นข่าว : คือการให้ข้อมูลหรือรายละเอียดกับสื่อมวลชนเพื่อนำไปใช้ในการเขียนข่าว ทั้งในลักษณะของการเสนอข้อมูลส่งไปยังสื่อมวลชน หรือ สื่อมวลชนเป็นฝ่ายมาขอข้อมูล เพราะในบางครั้งที่ประเด็นที่ผู้ส่งสารเห็นว่าข้อมูลที่หนังสือพิมพ์เคยนำเสนอยังไม่ละเอียดหรือสรุปได้ไม่ถูกต้อง หรือนักข่าวไม่ได้ให้ความสนใจกับประเด็นที่ผู้ส่งสารมีข้อมูลอยู่ จึงต้องมีการติดต่อเพื่อส่งข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อไปทำเป็นข่าว

“มันเป็นความร่วมมือของทั้ง 2 ฝ่าย ถ้านักข่าวสนใจประเด็นของเรา และมีความคิดเห็นด้วย เราก็จะชี้ให้เห็นว่าตรงไหนเป็นอย่างไรได้ อย่างคุณน่าจะทำแบบนั้นละ อันนี้เขาจะลงตามที่เราเสนอ แต่นักข่าวที่เห็นด้วยครั้งเดียว เขาก็ขอกลับไปคิดดูก่อน ก็เสนอออกมาแบบทั้งฝ่ายของเราและความคิดของฝ่ายอื่น คือนักข่าวเขาจะโทรมาขอข้อมูลจากเรา เพราะเขาเองก็ต้องเป็นผู้จุดกระแสความคิดของคนในสังคม แต่เขาหลงให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ได้ มันต้องมีหลายฝ่ายเพื่อให้เกิดวิวาทะ” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

การมีความสัมพันธ์ในเชิงข่าวสารกับสื่อมวลชนจะช่วยให้ข้อมูลของฝ่ายที่ต้องการเผยแพร่ได้ไปปรากฏอยู่ในสื่อมวลชนได้สะดวกขึ้น โดยเฉพาะการรายงานข่าวเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่ม จะยิ่งช่วยให้ผู้ให้ข่าวมีแนวร่วมทางความคิดเดียวกันมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมงานสัปดาห์สิ่งแวดล้อม (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

2. เพื่อประกาศเจตนารมณ์ของกลุ่มในการมีกิจกรรม/ความเคลื่อนไหวทางการเมือง : เป็นเจตนาที่มีจุดประสงค์หลักในการดำเนินกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวเพื่อประกาศเป้าหมายของกิจกรรมหรือความเคลื่อนไหวทางการเมือง

"เป็นการรวมกลุ่มเข้าไปเรียกร้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยื่นหนังสือกับรองนายกรัฐมนตรีให้รับหาทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาภายในรัฐบาล เรามีการเคลื่อนไหวตลอด โดยมีหลักการคือการเผยแพร่ประชาธิปไตย และความไม่เป็นธรรมในแง่เศรษฐกิจ" (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

"อย่างตอนมีอบสมัชชาคนจน ชาวบ้านเขามาเพราะระบบราชการมันแก้ปัญหามิได้ ผล เขาไม่ตามปัญหา ก็ต้องเข้ามาเรียกร้องความเป็นธรรม ต้องช่วยตัวเอง แล้วเขาคิดว่าการใช้สันติวิธีมันไม่ได้ผลเสียแล้ว" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

(ค) เหตุผลของการไม่เป็นแหล่งข่าวในสื่อสารทางการเมือง

เช่นเดียวกับเหตุผลของการเขียนบทความ การเป็นแหล่งข่าวถือเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในขั้นการเป็นผู้กระทำทางการเมืองที่สำคัญ ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ยังคงปักหลักต่อการอยู่ในโลกของการต่อสู้ในชีวิตประจำวันมากกว่า แต่ถึงอย่างไรก็ตามแนวโน้มในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้ว โดยที่ประชาชนเริ่มออกมาต่อสู้และแย่งชิงพื้นที่การใช้สื่อมวลชนในฐานะที่เป็นแหล่งข่าวสารมากขึ้น สังเกตได้จากปรากฏการณ์ของรายการร้องทุกข์ที่ประชาชนเป็นผู้ให้ข้อมูล และได้เป็นผู้รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเอง หรือ การแปรสภาพจดหมายร้องทุกข์มาเป็นข้อมูลในการทำข่าวของหนังสือพิมพ์

อย่างไรก็ตาม การเป็นแหล่งข่าวสารของชาวบ้านทั่วไป ยังคงมีความแตกต่างกับแหล่งข่าวสารที่เป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากสังคม ซึ่งทำให้น้ำหนักของการเป็นแหล่งข่าวมีการเปรียบเทียบเกิดขึ้น กลายเป็น "เรื่องร้องทุกข์" กับ "ข่าวสำคัญ" ซึ่งแน่นอนว่าผู้ที่เป็แหล่งข่าวสำคัญ สื่อมวลชนย่อม

อ้างถึงข่าวที่ปรากฏในหัวข้อ "สีสันการเมือง.....มือบิโสสุด" โดย แสงร้อน แดดยืน, หนังสือพิมพ์อาทิตย์วิเคราะห์ ประจำวันที่ 22 - 28 กันยายน 2539 หน้า 52 ที่กล่าวถึงกรณีที่นักธุรกิจนาม "ชมรมนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย" เข้ายื่นหนังสือที่ทำเนียบรัฐบาลเพื่อขอให้พรรคนำไทยถอนตัวออกจากการร่วมรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา เนื่องจากรัฐบาลขาดประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ

เปิดโอกาสและพื้นที่ในการเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่า ซึ่งทำให้กลายเป็นว่าสื่อมวลชนมีบทบาทในการให้พื้นที่ข่าวสารกับบุคคลที่มีอำนาจายที่มีความน่าเชื่อถือ (Creditability) ในขณะที่การเป็นแหล่งข่าวสารจากประชาชนทั่วไปจะต้องมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเสียก่อนเสมอ (สันหัด กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

(ง) วิธีการเป็นแหล่งข่าวในช่องทางสื่อมวลชน

วิธีการเป็นข่าวในฐานะผู้ส่งข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่าสามารถกระทำได้ 2 วิธี คือ

i สถานะของผู้ส่งข่าวสารทางตรง คือการให้ข้อมูลหรือรายละเอียดกับนักข่าว เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการเขียนข่าว บางครั้งประเด็นที่ผู้ส่งสารเห็นว่าข้อมูลที่หนังสือพิมพ์เคยนำเสนอยังไม่ละเอียดหรือสรุปได้ไม่ถูกต้อง หรือนักข่าวไม่ได้ให้ความสนใจกับประเด็นที่ผู้ส่งสารมีข้อมูลอยู่ จึงต้องมีการติดต่อเพื่อส่งข้อมูลหรือเสนอแนะกับนักข่าวให้ทำข่าวใดและควรเจาะลึกประเด็นใดบ้าง ในกรณีนี้ ผู้ส่งข่าวสารจะทำหน้าที่ในฐานะเจ้าหน้าที่ขององค์กรซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญ (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

ii สถานะของผู้ส่งข่าวสารทางอ้อม เนื่องจากการเป็นข่าวนั้นอาจไม่ได้เกิดจากเจตนาที่จะให้เป็นข่าวเพื่อนำลงตีพิมพ์ แต่เป็นเจตนาที่มีจุดประสงค์หลักในการดำเนินกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ข้าราชการการเข้ายื่นหนังสือของกลุ่มนักธุรกิจต่อปัญหาเศรษฐกิจและเสถียรภาพของรัฐบาล (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

“เป็นการรวมกลุ่มเข้าไปเรียกร้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยื่นหนังสือกับรองนายกฯ ให้รับหาทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองภายในพรรครัฐบาล การที่เราไปยื่นหนังสือที่ทำเนียบ ซึ่งเปรียบเสมือนกล่องดวงใจของรัฐบาล และมีนักข่าวรอทำข่าวเป็นประจำวันอยู่แล้ว ในสถานการณ์และสถานที่แบบนั้นใครเข้าไปก็สามารถกลายเป็นข่าวได้” การเป็นข่าวจากสิ่งที่

อ้างถึงข่าวที่ปรากฏในหัวข้อ “สี่สัปดาห์เมือง...มือบิไลสุด” โดย แสงร้อน แดดยืน, หนังสือพิมพ์อาทิตย์วิเคราะห์ ประจำวันที่ 22 - 28 กันยายน 2539 หน้า 52 ที่กล่าวถึงกรณีที่กลุ่มนักธุรกิจในนาม “ชมรมนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย” ได้เข้ายื่นหนังสือที่ทำเนียบรัฐบาลเพื่อขอให้พรรคหน้าไทยถอนตัวออกจากการร่วมรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา เนื่องจากรัฐบาลขาดประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ

เราทำไปนั้นอาจจะเรียกได้ว่าเป็นกลยุทธ์ในการใช้สื่อให้เป็นประโยชน์ กลุ่มสมาชิกคนจนเขาก็ทำได้ เขาบริหารสื่อเป็นอย่างคุณบำรุง คะโยธา ยกมือมาหน้าทำเนียบก็เป็นข่าวได้ แต่ถ้าไปอื่นอย่างอยุธยา มันก็ไม่ใช่ข่าว" (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

"อย่างตอนสมาชิกคนจน ชาวบ้านเขามาเพราะระบบราชการมันไม่ได้ผล เขาไม่ตามปัญหา แล้วเขาคิดว่าการใช้สันติวิธีมันไม่ได้ผลเสียแล้ว ถ้าการชุมนุมทำให้เกิดการรับรู้ เขาก็จะทำและมันก็ได้ผลในเชิงรับรู้จริง ๆ นายกฯยังเดินมาหา แต่แก้ปัญหาได้ไหม อาจจะได้ แต่เกิดการรับรู้แล้วก็ติดตาม คือถ้ารอให้เขียนจดหมายเข้าไปร้องเรียนกว่าจะมีการตอบกลับมากกว่าจะได้แก้ปัญหา มันนานนะหรืออาจจะไม่ได้เลย ในกรณีอย่างพอข่าวรายงานออกมามันถูกรับรู้คนสนใจ มันก็อาจจะเกิดผลได้มากกว่า" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

จากคำสัมภาษณ์นี้ชี้ให้เห็นว่า กลยุทธ์ของการทำให้เป็นข่าวของกลุ่มต่าง ๆ ด้วยการเอาตัวเองหรือนำกลุ่มเข้าไปเสนอข้อเรียกร้องโดยใช้วิธีเชิงรุกนั้น จะต้องเลือกความเหมาะสมขององค์ประกอบเพื่อที่จะทำให้เหตุการณ์นั้นกลายเป็นข่าวได้ ซึ่งประกอบไปด้วย ข้อเรียกร้องทางการเมือง บุคคลสำคัญทางการเมือง สถานที่สำคัญทางการเมือง และที่สำคัญต้องมีสื่อมวลชนในสถานที่นั้นด้วย แต่ข้อแตกต่างของกลุ่มที่เป็นข่าวทั้ง 2 จะเห็นได้ว่า กลุ่มชนชั้นล่างจะมีแนวโน้มการเป็นข่าวโดยการใช้ความรุนแรงเป็นจุดสร้างความสนใจ เช่น การเดินขบวน การอภิปรายหน้าสภา ปิดถนน ฯลฯ ในขณะที่ชนชั้นกลางเป็นข่าวจากวิธีการทำให้เอ็กเกริกเท่านั้นโดยไม่นิยมความรุนแรง (เช่น การเข้ายื่นหนังสือ มอบดอกไม้ให้กำลังใจ ฯลฯ)

รูปแบบการแสดงออกที่แตกต่างกันนี้ ทำให้เห็นได้ว่าการเป็นข่าวเกิดขึ้นจากการสร้างความน่าสนใจของผู้สร้างสถานการณ์ ในระดับของชนชั้นกลาง อุดมการณ์แห่งชนชั้นได้กำหนดแล้วว่า การกระทำใด ๆ ทางการเมืองจะเกิดขึ้นจากวาทกรรม ไม่ได้มาจากการใช้กำลัง เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะชนชั้นกลางเติบโตขึ้นมาด้วยรูปแบบของการเปิดกว้างทางการสื่อสาร มีเสรีภาพในการแสดงออกและการได้รับความเอาใจใส่ในความสำเร็จ ซึ่งแตกต่างไปจากความรู้สึกของชนชั้นล่างที่จำต้องแสดงความรุนแรงเพื่อเรียกร้องความสนใจจากสังคม อันเนื่องมาจากปัญหาหรือเรื่องราวของตนมักจะถูกกลืนเลือน

หากไม่นับกรณีการยิงตัวตายของนักเล่นหุ้น (นายวิวัฒน์ ศรีสัมมาชีพ) ที่ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2538

(อันมาจากความเคยชินของสังคม) โดยเสรีภาพทางด้านข่าวสารได้ถูกปิดกั้นสำหรับคนชนชั้นนี้มาโดยตลอด

แต่การจะเป็นข่าวในสื่อมวลชนได้หรือไม่อย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการกำหนดวาระข่าวสารของผู้เป็นสื่อมวลชนในขั้นสุดท้าย ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์กล่าวว่า กลุ่มที่จะสามารถสร้างข่าวได้ก็คือคนชั้นกลางไม่กี่กลุ่ม ก็คือ นักธุรกิจที่ใช้สื่อในการพัฒนากลุ่มทุน นักวิชาการที่ต้องการสร้างชื่อเสียง และ NGO ที่คอยส่งข้อมูลเพื่อการพัฒนา สำหรับคนชั้นกลางทั่วไปจะไม่ค่อยปรากฏเป็นข่าวมากนัก และสังเกตได้ว่าการเป็นข่าวของกลุ่มชนชั้นล่างส่วนใหญ่จะได้รับความร่วมมือจากชนชั้นกลางอย่าง NGO ในการสร้างประเด็นปัญหาของตนให้เป็นเรื่องสาธารณะ (Publicize) (พนา จันทรวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

สรุปได้ว่า ในฐานะผู้ส่งสารผ่านช่องทางหนังสือพิมพ์ ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่าเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารทางการเมืองของตนนั้นกลายเป็นเรื่องสาธารณะ ถึงแม้เหตุผล แรงผลักดันและเจตนาในการใช้หนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนจะแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นพ้องกันก็คือ การเล่นการเมืองผ่านสื่อมวลชนจะได้เปรียบกว่าช่องทางอื่น ๆ ในแง่ของการใช้อำนาจสื่อเพื่อผลักดันให้ข้อเสนอของตนถูกยอมรับ นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางที่สามารถหาสมัครพรรคพวก หรือหาแนวร่วมที่มีอุดมการณ์เดียวกันในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงออกในเรื่องต่าง ๆ ได้กว้างกว่าช่องทางอื่น

3. การเป็นผู้ส่งสารโดยใช้ช่องทางที่เป็นเครือข่าย

(Sender in Network Communication Channel)

ช่องทางการสื่อสารที่เป็นเครือข่ายโดยส่วนใหญ่แล้ว วัตถุประสงค์หลักอยู่ที่การสร้างพลังในการรวมกลุ่มของคนในสังคม โดยเกิดขึ้นจากความสนใจร่วมกันของกลุ่มก่อตั้งกลุ่มหนึ่งที่มีแนวคิดเดียวกันในการสร้างชุมชนทางความคิดด้วยวิธีต่าง ๆ รูปแบบของการสื่อสารจึงมีลักษณะ "เข้าถึงตัว" มากขึ้น ทั้งที่เป็นการใช้ "เทคโนโลยี" ในการสร้างและเพื่อเชื่อมเครือข่าย ที่ทำให้การส่งข้อมูลข่าวสารด้วยการใช้เทคโนโลยีมักจำกัดอยู่ภายในกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพในการดำเนินการสื่อสาร คือมีความพร้อมในด้านทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเช่น ความรู้ เงิน ความสนใจที่จะเข้าเป็นสมาชิกเครือข่าย ฯลฯ รวมทั้งการใช้เครือข่ายเพื่อการติดต่อสื่อสารก็อาจอยู่ภายใต้การดำเนินงานของ "กลุ่มบุคคล" อันเป็นการอาศัยความสัมพันธ์และการพึ่งพากันในแง่ของข่าวสารข้อมูล หรือการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

ปัจจุบันจะพบว่า เครือข่ายความรู้และข่าวสารปรากฏขึ้นมากในสังคม ทั้งจากที่กำลังอยู่ในกระแสแห่งความนิยมในตัวอินเทอร์เน็ต หรือ แม้แต่เครือข่ายเฉพาะที่เล็กลงมา เช่น ศูนย์ข้อมูลต่าง ๆ ที่เปิดให้บริการแก่ผู้สนใจ แต่อย่างไรก็ตามเงื่อนไขของการเป็นผู้เข้าไปใช้เครือข่ายทำให้ความหลากหลายของบุคคลก็ยังคงไม่แพร่หลายมากเท่ากับการดำเนินกระบวนการสื่อสารในสื่อมวลชน จึงคาดกันว่าจะมีผู้ใช้ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มของชนชั้นกลางและชนชั้นสูงเท่านั้น

การเข้าไปใช้เครือข่ายเพื่อการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง จากการสัมภาษณ์พบว่า มีผู้ที่เกี่ยวข้องในการกระบวนการสื่อสารดังกล่าวทั้งหมด 3 คน โดยแบ่งรูปแบบของการใช้เครือข่ายออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. เครือข่ายที่มีการติดต่อสื่อสารโดยกลุ่มบุคคลเป็นผู้เชื่อมโยง เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างคนในกลุ่มที่สนใจเนื้อหาที่มีประเด็นสนใจเดียวกัน เช่น เครือข่ายขององค์กรสิ่งแวดล้อม
2. เครือข่ายที่ติดต่อผ่านเทคโนโลยีอุปกรณ์การสื่อสาร เช่น การใช้อินเทอร์เน็ต หรือ การ On-Line ไปยังกระดานข่าวอิเล็กทรอนิกส์ที่ต่าง ๆ โดยลักษณะการดำเนินการของเครือข่ายจะสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 แบบ คือ

2.1 เครือข่ายของ “องค์กร” ปัจจุบันจะพบเห็นเครือข่ายที่สังกัดองค์กรอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นของสื่อมวลชนต่าง ๆ รวมไปถึงองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์องค์กร รวมไปถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้กับประชาชน

2.2 เครือข่ายของ “เอกชน” ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย “ส่วนตัว” ที่สร้างขึ้นเพื่อไว้ใช้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือส่งต่อข้อมูลเข้าไปยังผู้ที่เป็นสมาชิกหรือผู้ที่สามารถใช้เครื่องมือการสื่อสารติดต่อเข้ามา

- เหตุผลที่ทำให้เกิดการใช้วิธีสื่อสารผ่านเครือข่าย

การมีเครือข่ายในการสื่อสารทางการเมือง เริ่มมีบทบาทมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน โดยเป็นการเข้ามาอุดช่องว่างทางการสื่อสารที่ประชาชนมีต่อสื่อมวลชน นั่นก็คือคุณสมบัติพิเศษ หรือ ข้อได้เปรียบที่การสื่อสารแบบเครือข่ายสามารถทดแทนได้ ผู้ให้สัมภาษณ์ต่างมีความเห็นว่าเป็นรูปแบบการสื่อสาร

ที่มีลักษณะก่อให้เกิดการสร้างชุมชนทางความคิด ผู้ใช้สามารถเลือกรับและส่งต่อข้อมูลได้ตามความสนใจโดยไม่ต้องผ่านสื่อมวลชน และยังช่วยให้เกิดความพึงพอใจในการสื่อสารด้วย

1. การเข้าถึงแหล่งสารได้โดยตรง

ลักษณะของสื่อแบบ Interactive เป็นจุดเด่นสำคัญที่จะช่วยขจัดปัญหาในเรื่องการสื่อสารกับสื่อมวลชน โดยเฉพาะการใช้เครือข่ายที่เป็นของสื่อมวลชนเอง ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า เทคโนโลยีจะช่วยให้การสื่อสารกับสื่อมวลชนมีความน่าสนใจมากกว่าและได้รับการตอบสนองที่ดีกว่าการสื่อสารผ่านสื่อตามปกติ เช่น การเขียนจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ถึงกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หรือการให้บริการหนังสือพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

2. สามารถเชื่อมต่อการสื่อสารของชุมชนที่แตกสลาย

ในขณะที่ความเป็นชุมชนของคนได้แยกออกจากกัน ทำให้คนรวมตัวกันเพราะความสนใจที่มีลักษณะเฉพาะบางอย่าง เช่น ความสนใจเรื่องการเมือง สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี รูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการในระบบเครือข่ายจะช่วยให้ผู้ทำการสื่อสารมีวิธีการสื่อสารในแบบของตัวเอง และสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร (Interactive) ได้ในเวลาเดียวกันโดยไม่ถูกจำกัดบทบาทเป็นเพียงผู้รับสาร เช่นในสื่อมวลชน การสื่อสารในเครือข่ายจะมีลักษณะคล้ายกับการพูดคุยในกลุ่ม หรือการสื่อสารระหว่างบุคคล แต่ผลของการสื่อสารจะทำให้เกิดการรับรู้ในจำนวนคนที่มากกว่าและเร็วกว่า (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

3. เพื่อสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารใหม่

การสื่อสารแบบเครือข่าย จะช่วยให้ผู้ใช้มีความรู้สึกเป็นกันเองและมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่ตนสนใจจะสื่อสาร และจะได้รับการตอบสนองจากบุคคลในกลุ่ม ซึ่งเป็นความคาดหวังของบุคคลที่จะได้รับปฏิกิริยาตอบกลับเมื่อส่งสารออกไป ทำให้เกิดวัฒนธรรมทางการสื่อสารแบบโต้กลับได้ ซึ่งแตกต่างไปจากการสื่อสารในสื่อมวลชนที่คนจะใช้สื่อมวลชนในฐานะของสื่อมากกว่าการใช้เพื่อแสดงออก ถึงแม้สื่อมวลชนจะมีช่องทางให้แสดงออกก็ตาม นอกจากนี้ วิธีการสื่อสารแบบมีปฏิกิริยาโต้กลับจะกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเกิดความกล้าแสดงออกทางความคิดมากขึ้น โดยเฉพาะกับบุคคลที่ไม่เคยมีโอกาสนำเสนอหรือช่องทางในการแสดงออกมาก่อน (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

4. เป็นช่องทางเลือก (Alternative Channel) ในสภาวะวิกฤติทางการเมืองและสื่อมวลชน

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า ในช่วงที่มีเหตุการณ์ความวุ่นวายทางการเมือง โอกาสที่สื่อจะเสนอข่าวคลาดเคลื่อนหรือผิดเพี้ยนไปจากความจริงมีค่อนข้างสูง โดยเฉพาะสื่อมวลชนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ เมื่อข่าวสารสามารถถูกปิดเป็น คนชั้นกลางก็จะหาหนทางที่จะสามารถสื่อสารรับทราบข้อมูลจากแหล่งอื่นทดแทน ทำให้เกิดการทำหน้าที่ในการส่งสารระหว่างกันของคนที่มีแนวร่วมเดียวกัน และทำให้เกิดการพัฒนาเป็นกลุ่มแลกเปลี่ยนที่มีพลังในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่อกันอย่างไม่สิ้นสุด (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540) และผลจากการเกิดกลุ่มหรือชุมชนนี้เอง ที่ทำให้รูปแบบการรวมตัวของชนชั้นกลางเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นการรวมตัวด้วยการส่งผ่านข่าวสาร เช่น การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นต้น การเกิดชุมชนทางความคิดเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า คนในสังคมเมืองซึ่งอยู่กระจัดกระจายกันตามสังคมยังคงมีความปรารถนาที่จะสื่อสารทางความคิดซึ่งกันและกัน โดยการพยายามหาวิธีการที่จะสื่อสารกันได้โดยตรงมากขึ้น โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่สื่อมวลชนไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นในข่าวสารที่น่าเสนอออกมาได้

ในขณะที่การรวมตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนมีลักษณะที่เหนียวแน่นกว่า ทำให้การสื่อสารและการเชื่อมต่อข้อมูลสามารถทำให้เห็นผลได้ในทางปฏิบัติอย่างชัดเจน ซึ่งเห็นได้จากกรณีการแก้ปัญหาให้กับสมาชิกคนจน กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนได้แสดงบทบาททั้งในการรวมตัวเพื่อช่วยประสานงานระหว่างผู้เรียกร้องกับรัฐบาล และการรวบรวมข้อมูลและสรุปปัญหาทุกกรณีอย่างเป็นรูปธรรมเสนอส่งให้รัฐบาล และสื่อมวลชน (ฐากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

"สำหรับคนทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนนั้น เรามีช่องทางในการสื่อสารเป็นแบบเครือข่ายของเราเอง เครือข่ายตรงนี้มีทั้งที่เป็นคน และที่เป็นเครื่องมือ ส่วนใหญ่ของเราจะเป็นคน อย่างเช่น สส. นักวิชาการ เราต่อเชื่อมงานกันได้หมด เมื่อเราเกิดประเด็นที่เราทำงานอยู่ มันจะต่อกันไปกันมาจนสามารถจัดกิจกรรมอะไรก็ได้ ประชาชนน่าจะมีการสื่อสารแบบเครือข่ายนะ โดยปกติแล้วเราจะหยุดแค่สื่อมวลชน ไปต่อไม่ได้แล้ว แต่ธรรมชาติของคนคือการสื่อสาร การมีเครือข่าย มี Forum มันจะทำให้คนอยากแสดงความคิดเห็น เราต้องการเพื่อนร่วมคิด ร่วมคุย มันจะมีอะไรที่นอกเหนือไปจากการอ่านหนังสือพิมพ์อย่างเดียว" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

สรุปได้ว่า การใช้การสื่อสารผ่านเครือข่ายของผู้ให้สัมภาษณ์จะเป็นไปในลักษณะการใช้สื่อควบคู่กับการใช้สื่อมวลชน เพื่อที่จะใช้เสริมหรือเป็นการหาช่องทางเพิ่มเติมในการสื่อสารให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการหาโอกาสในการสื่อสารเพื่อแสดงออกทางความคิดในฐานะผู้ส่งสาร และไม่

เพียงแต่เป็นการใช้เพื่อตอบสนองความต้องการด้านข่าวสารเพื่อตัวเองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นกลุ่มบุคคลที่สามารถกระจายแนวทางและแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากการช่องทางการสื่อสารได้อีกกลุ่มหนึ่ง ทำให้เกิดกระแสของความพยายามใช้ประโยชน์จากวิธีการสื่อสารผ่านเครือข่ายเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะเครือข่ายเทคโนโลยี ซึ่งเห็นได้จากความพยายามของชนชั้นกลางบางคนที่ได้เข้าไปใช้พื้นที่ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ของตน ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า สื่อมวลชนมีข้อจำกัดทั้งในเรื่องพื้นที่การนำเสนอ และเสรีภาพในการนำเสนอเรื่องราวบางอย่าง ในขณะที่สื่ออินเทอร์เน็ต สามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งในแง่ของพื้นที่ และ เสรีภาพอย่างไม่มีขีดจำกัด

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ากลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีรูปแบบการสื่อสารแบบเครือข่ายนี้ ล้วนแต่มีลักษณะของผู้ที่เข้าใจกระบวนการสื่อสารในสังคมไทยค่อนข้างชัดเจน จึงแสวงหาหนทางที่จะเพิ่มอำนาจการสื่อสารกับบุคคลอื่นให้กว้างขึ้น เวทีสื่อมวลชนอาจเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความคิดเห็นในสังคม แต่อาจไม่ใช่เวทีของ "กลุ่มพลังเงียบ" ที่จะใช้เพื่อดำเนินการทางการเมือง โดยเฉพาะใน Political Society และบางส่วนของ Civil Society ที่รัฐเข้ามามีอำนาจและกำกับการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง (เช่น การตั้งศูนย์วิเคราะห์ข่าว) ระบบเครือข่ายทางการเมืองจึงมีความสำคัญในฐานะเวทีของการต่อสู้ทางความคิดของอุดมการณ์ทั้งหลาย ที่สามารถหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง ในขณะที่การแสดงความคิดเห็นในสื่อมวลชนจะมีเนื้อหาของความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ในลักษณะการเผชิญหน้ามากกว่า

- วิธีการนำเสนอเนื้อหาในเครือข่ายการสื่อสาร

การสื่อสารผ่านเครือข่ายนอกจากจะช่วยให้ผู้ทำการสื่อสารมีเสรีภาพในการเลือกรับ-ส่งข่าวสารแล้ว ยังเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถสร้างเครือข่ายการสื่อสารเป็นของตนเองอีกด้วย ดังนั้นเนื้อหาและความน่าสนใจของข้อมูลจึงเกิดขึ้นจากความต้องการในการสื่อสารเรื่องเฉพาะของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เข้ามาใช้ระบบดังกล่าว ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาที่เป็นความรู้ทุกด้าน อย่างไรก็ตาม การนำเสนอเนื้อหาในระบบเครือข่าย เป้าหมายสำคัญของการสื่อสารซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นประเด็นสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายก็คือ ความต้องการที่จะเผยแพร่อุดมการณ์บางอย่างไปสู่สังคม โดยการสร้างช่องทางของตนเองเพื่อที่จะรักษามลประโยชน์ของกลุ่มตนเองไว้ ในขณะที่สื่อมวลชนจำเป็นต้องแบ่งพื้นที่ให้กับอุดมการณ์และผลประโยชน์อันหลากหลาย ทำให้การเผยแพร่อุดมการณ์อาจถูกขัดขวางจากการดำเนินงานตามหน้าที่ของสื่อมวลชน การสื่อสารผ่านเครือข่ายจึงทำให้อุดมการณ์ของกลุ่มสื่อสารมีความชัดเจนมากขึ้น และสามารถปฏิบัติการทางด้านเนื้อหาได้เต็มที่มากยิ่งขึ้น เนื้อหาทางด้านอุดมการณ์จึงเป็นส่วนสำคัญที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างสมาชิก การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการชัก

นำให้ผู้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการแสดงตนว่าเป็นผู้มีอุดมการณ์อันเดียวกัน

1) เนื้อหาที่ปรากฏในการสื่อสาร

อุดมการณ์ที่ปรากฏในเนื้อหาการสื่อสารผ่านเครือข่ายของผู้ให้สัมภาษณ์ สามารถดูได้จาก ความสนใจและวิธีการใช้ข้อมูลจากข่าวสาร 3 ประเภทคือ ข่าวสารการเมือง ข่าวสารเศรษฐกิจ และ ทิศทางการพัฒนาสังคม ความสนใจในเนื้อหาและวิธีการใช้ข้อมูลจะถ่ายทอดไปสู่การกระทำที่แตกต่าง กันตามอุดมการณ์

สำหรับ เอลิมพร อุ้นแก้ว และลือชา ชับมัน ต่างเป็นผู้ใช้เครือข่ายการสื่อสารในฐานะปัจเจก โดยเป็นการติดตามข่าวสารข้อมูลเพื่อที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในอาชีพการงาน โดยเฉพาะข่าวสารด้าน เศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามวิธีการใช้ข่าวสารจากระบบเครือข่ายของบุคคลทั้งสองเป็นไปในลักษณะของ การเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร เท่านั้นซึ่งแตกต่างไปจากกรณีของ บุษา บุชาธรรม ที่ได้เข้าร่วมในการสร้าง เครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมกับกลุ่มที่ให้ความสำคัญในเรื่องเดียวกัน

"ตอนนี้ผมกำลังทำ TEDNET อยู่ครับ มันมาจาก Thai Environment and Development Network มันเป็นเครือข่ายของการสัมมนาสิ่งแวดล้อม จริง ๆ แล้วผมอยากให้ มันเป็น THAINET เลยด้วยซ้ำ มันเป็นเรื่องของการช่วยเหลือ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผมเชื่อมั่นว่ามันจะส่งผลในแง่ของการช่วยเหลือสังคม" (บุษา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

การรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อทำการสื่อสารของชนชั้นกลางที่ใช้เทคโนโลยี จึงเป็นไปเพื่อความ พยายามปกป้องและรักษาผลประโยชน์ทางด้านอุดมการณ์ที่สำคัญ และยังสะท้อนให้เห็นภาพของ กิจกรรมที่เน้นการเป็นผู้สนับสนุนทางด้านข้อมูล และความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ อาจมี การขยายผลของการสื่อสารไปเป็นการทำกิจกรรมทางการสื่อสารร่วมกับองค์กรอื่นที่มีแนวคิดเดียวกัน เช่นการรวมตัวของกลุ่มสิ่งแวดล้อม การรวมกลุ่มจัดสัมมนาทางการเมือง ฯลฯ

ดังนั้นลักษณะของการรวมกลุ่มในการจัดระบบการสื่อสารผ่านเครือข่ายจึงเป็นการสะท้อนให้ เห็นถึงอุดมการณ์และเป้าหมายของการสื่อสารและการทำกิจกรรมทางการเมือง และจากข้อมูลของผู้

ใช้ที่เป็นผู้ให้สัมภาษณ์พบว่า การนำเสนอเนื้อหาทางการสื่อสารส่วนใหญ่แล้วเป็นไปเพื่อการเผยแพร่ข่าวสารของกลุ่มและการเผยแพร่แนวคิดด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาสังคม

2) วิธีการที่ใช้ในการสื่อสาร

วัฒนธรรมการสื่อสารของมนุษย์เริ่มขึ้นจากความสามารถในการแสดงออกทางความคิดและการกระทำของปัจเจกชน ซึ่งเป็นหลักปรัชญาทางการเมือง และเมื่อผ่านกระบวนการสื่อสารทางการเมืองแล้ว ผลของความคิดเห็นต่าง ๆ จะกระจัดกระจายอยู่ภายในสังคม การดำเนินงานด้านอุดมการณ์ของคนในสังคมเริ่มที่จะขาดช่วง เช่น กิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษา ซึ่งเป็นผลพวงมาจากสังคมที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539) จากช่องว่างต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ในสร้างเครือข่ายทางการสื่อสาร โดยเป็นการให้ความสำคัญกับการแสดงออกทางการเมืองและการสื่อสารในฐานะเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเชื่อมต่อความคิดของคนในสังคมที่เคยแยกออกจากกัน โดยก่อให้เกิดการรวมตัวที่มีพลังมากยิ่งขึ้น

“ผมเชื่อในเรื่องของปัจเจก และพลังในการสื่อสารทางความคิดของพวกเขา การมีเครือข่ายจะทำให้เราสามารถจับมือกันได้ในฐานะของปัจเจก เหมือนอาจารย์มหาวิทยาลัยก็มีเครือข่ายของเขาเอง เขามีพลังมากเลยนะ คนเราคิดพร้อมกันมันจะดีกว่า ถ้าอยู่ ๆ ค่อยโผล่ขึ้นมา แต่ไม่มีกลไกเชื่อมต่อกันไม่มีพลังครับ ผมจึงเห็นว่าการใช้เครือข่ายหรือการ On-Line อะไรเหล่านี้มันสามารถทำตรงนี้ได้” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

จะเห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชน (individualism) ที่เข้ามารวมตัวกันในทางการสื่อสาร การรวมกลุ่มของชนชั้นกลางจึงไม่ได้มีความหมายเพื่อแสดงกฎหมู่ แต่เป็นการรวมตัวกันเพื่อแสดงเจตนารมณ์และจุดยืนของกลุ่ม อีกทั้งยังพยายามกำหนดความสำคัญของอุดมการณ์ของตนให้สังคมได้ประจักษ์และคืบหน้าเข้าสู่การโน้มน้าความคิดให้สังคมเห็นดีเห็นงามกับอุดมการณ์ของกลุ่มอยู่ตลอดเวลา

“การรวมกลุ่มมันจะสื่อสารกันได้ดี มันแสดงความคิดเห็นแบบตอบโต้ได้เลย ถ้ามีคนเห็นด้วยกับเรา เขาก็จะเอาความคิดนั้นไปพูดต่อ บอกต่อ เหมือนงานวิจัยเกี่ยวกับผู้บริโภคคะ มันเป็นจิตวิทยาที่ลูกค้าจะ บ่นสินค้าที่ไม่ดี แล้วบอกต่อไปเป็น 10 ไป 20 แต่ถ้าเป็นข้อดี คนชมแค่คนเดียวเอง ที่มันจะเกิดการพูดถึง โดยเฉพาะประเด็นทางการเมือง มันถูกสนใจอะไรมากขึ้นใช่ไหม ซึ่งมันดีกว่าไม่ทำอะไรเลย” (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

ในกรณีนี้อาจมีผู้มองว่า เนื่องจากการสื่อสารผ่านเครือข่ายมีลักษณะร่วมกับการสื่อสารระหว่างบุคคล ทำให้ข้อมูลการสื่อสารที่ติดกันไปนั้นอาจจะมีผลผลิตได้เพราะไม่มีการตรวจสอบ และกังวลว่าลักษณะของการบอกต่อที่เนื้อหาของข่าวสารอาจจะตกหล่นหรือถูกเพิ่มเติมระหว่างทางการสื่อสารอาจมีความเป็นไปได้สูง (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539) แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเห็นว่าการสื่อสารแบบเครือข่ายยังคงเป็นวิธีการสื่อสารกับแหล่งข้อมูลโดยตรง และสามารถตรวจสอบหรือซักถามรายละเอียดได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้น การสื่อสารผ่านเครือข่ายจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมความพร้อมทางด้านความคิด และมีโอกาสแลกเปลี่ยน ปรัชญาความคิดเห็นกันก่อนล่วงหน้า ก่อนที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งแตกต่างไปจากการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนที่ผู้อ่านอาจได้รับข่าวสารที่เสนอข่าวไม่รอบด้าน หรือมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในประเด็นไม่ชัดเจน ทำให้สังคมและประชาชนถูกปลูกฝังทางความคิดได้ง่ายกว่า เห็นได้จากกรณีการประท้วงของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ด้วยความรุนแรง เมื่อได้รับข่าวสารและการปลุกกระดมจากสื่อต่าง ๆ ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าการสื่อสารที่ติดต่อเชื่อมโยงความคิดเห็นกันได้นั้น จะช่วยลดความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการรับข่าวสารเพียงด้านเดียว เป็นการเสริมสร้างความพร้อมตั้งแต่ขั้นตอน War of Position เพื่อเป็นหลักประกันว่า ขั้นตอน War of Movement ในอนาคตจะได้ไม่มีความสับสนทางด้านอุดมการณ์และเป้าหมายในการชุมนุม

จากวิธีการทั้ง 2 ข้อในการสื่อสารทางการเมืองผ่านระบบเครือข่ายของชนชั้นกลางได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ชนชั้นกลางบางกลุ่มได้ปรับปรุงวิธีการสื่อสารของตน จากลักษณะของความเป็นปัจเจก (individualism) ไปสู่การรวมกลุ่มในการประกาศจุดยืนหรือการแสดงพลังทางการเมืองในสถานการณ์ที่เหมาะสม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการเผยแพร่พื้นที่อุดมการณ์ที่มีต่อสังคม (War of Position and War of Movement) ด้วยกลวิธีต่าง ๆ เพื่อเป็นการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นนั่นเอง

- ข้อจำกัดในการใช้เครือข่ายการสื่อสาร

ข้อจำกัดนี้สามารถแบ่งอธิบายออกได้เป็น 2 ด้านคือ เหตุผลของตัวผู้ใช้ และเหตุผลที่จะเกิดกับสังคม

1. สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่ได้ช่องทางการสื่อสารแบบเครือข่าย ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้มีที่ทางในเชิงปฏิเสธโดยเฉพาะกับการใช้เทคโนโลยีในการเชื่อมเครือข่ายมากนัก หากแต่มีเงื่อนไขบางประการที่

ทำให้เป็นอุปสรรคในการใช้งาน ได้แก่ วิธีการเข้าสู่รูปแบบการสื่อสาร ค่าใช้จ่าย และ การมีเวลาว่างจากการทำงานในแต่ละวันเพื่อที่จะเข้าร่วมกระบวนการสื่อสาร

“ผมว่ามันก็น่าสนใจ เพราะมันเหมาะกับคนชั้นกลางอย่างเรา ๆ นะ คงไม่อยากจนเกินไปถ้าสนใจ แต่ตอนนั้นผมยังไม่รู้ว่าจะเข้ายังไงถึงจะสะดวกที่สุดสำหรับตัวผม ก็อยากหาคนแนะนำนะครับ วันก่อนมีน้องคนหนึ่งแนะนำไปเครือข่ายแห่งหนึ่ง ผมก็ว่าดีครับ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนในนั้น แต่ผมเองก็ต้องทำงานจนไม่มีเวลาเหลือพอจะเข้าไปใช้เหมือนกันนะ ใจหนึ่งมันก็อยาก แต่เราก็มีหน้าที่ต้องทำงานด้วย” (ปฐุม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

2. ในขณะที่มีผู้มองถึงสภาพปัญหาของการสื่อสารกับสังคมว่า ถึงแม้วิธีนี้จะป็นวิธีที่ดี ที่สามารถสร้างให้เกิดการสื่อสารทางความคิดมากขึ้น แต่ในด้านกลับกัน ส่วนหนึ่งอาจจะทำให้เกิดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำภายในสังคมเพิ่มมากขึ้น ระหว่างชนชั้นที่มีโอกาสในการเข้าถึงที่ต่างกัน

“ผมคิดว่ามันอาจมีปัญหาขึ้นได้ในอนาคต เพราะสิ่งเหล่านี้โดยเฉพาะเทคโนโลยีมันจะสร้าง Gap ขึ้นในสังคม เด็กที่ด้อยโอกาสจะไม่มีโอกาสได้จับต้องของแบบนี้ แล้วคนพวกนี้ก็จะต่ำลงเรื่อย ๆ ในขณะที่คนที่มีโอกาสนั้นก็จะยิ่งเขิบตัวเอง แล้วเด็กกลุ่มนั้นจะเป็นอย่างไร” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

และในข้อจำกัดต่าง ๆ ทั้งสองประการนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า อิทธิพลของเทคโนโลยีจะมีผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสารทางการเมืองไม่มากเท่ากับการที่คนในสังคมขาดการพัฒนาคุณภาพทางความคิดและวิจารณ์ญาณในการใช้สื่อมวลชน

“พีคิดว่าอนาคตมันยังอีกยาวไกลที่ทุกบ้านจะมีคอมพิวเตอร์เอาไว้ใช้ เอาไว้เล่น Internet มันก็มีแต่คนเมืองเท่านั้นที่จะเข้าถึงได้ แต่พีเชื่อเรื่องการพัฒนาคนมากกว่านะ ไม่ว่าเราจะมีหนังสือพิมพ์แค่ 2 ฉบับมันก็ยังมียะโยชน์ หากคุณมีวิจารณ์ญาณและไม่ด้อยโอกาสจนเกินไปนักในการแสดงออกทางความคิดที่เป็นของตนเอง แต่ถ้าเราปิดกั้นตัวเอง คุณจะมีสื่อที่เป็นกลางขนาดไหนมันก็ไม่มียะโยชน์ อย่าง Internet เพราะสื่อนี้ข้อมูลบางครั้งมันค่อนข้างดิบ ถึงคุณมีแต่คุณสุ่มสี่สุ่มห้าเชื่อ มันก็เกิดผลร้ายได้ อันนี้มันขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนเป็นสำคัญเลย ถ้าวันหนึ่งเราเห็นรูปนุ๊กไปแล้วเรารู้ว่าไม่ใช่ นุ๊กหรอก ก็ว่าวันนั้นจะเป็นวันที่

Internet มันใช้ได้กับคนไทย คือเราแยกได้ว่าอะไรจริงอะไรหลอก แล้วเราก็พัฒนาขึ้น รู้เท่าทันสื่อ เท่าทันนักการเมือง" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

การสื่อสารผ่านเครือข่าย ถึงแม้จะยังมีกลุ่มที่ใช้ค่อนข้างจำกัด คือเป็นกลุ่มระดับชนชั้นกลางขึ้นไปเพียงบางกลุ่ม แต่ได้ทำให้อุดมการณ์ภายในการสื่อสารปรากฏชัดเจนมากกว่าในสื่อมวลชนที่ผู้อ่านต้องอาศัยการตีความเกี่ยวกับความหมายทางด้านอุดมการณ์ ซึ่งจุดนี้เองที่ทำให้โอกาสการทำความเข้าใจกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในเครือข่ายมีมากขึ้น ทำให้การขยายพื้นที่ทางด้านอุดมการณ์มีการเปลี่ยนแปลงไปจากการใช้อารมณ์ร่วมของสังคมมาเป็นการใช้เหตุผลและข้อมูลในการอธิบายมากขึ้น ซึ่งเป็นศักยภาพประการใหม่ในทิศทางการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

สรุป : รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

เมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารของแต่ละบุคคลจะพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนนั้นจะมีรูปแบบการสื่อสารที่ไม่ได้จำกัดอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง (ยกเว้นสถานะเบื้องต้นในการเป็นผู้รับสาร) จากข้อมูลรูปแบบการเปิดรับข่าวสารของชนชั้นกลาง เมื่อนำเอาพฤติกรรมในการสื่อสารทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์มาเรียงกันตามลำดับจะพบว่ามีขั้นตอนการสื่อสารที่เป็นรูปแบบอยู่ 5 วิธี คือ

1. 1 การเป็นผู้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว (ลือชา ชับมัน)
2. 1 + 2 จากการเป็นผู้รับสาร ก็จะทำการส่งต่อข่าวสารต่อไปด้วยกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล (ศศิณ พัฒนาภิรมย์, รัตนวรรณ เผ่าวนิช , วรวรรณ เปรมสุข , กัญญ์ลดา เนียมแสง)
3. 1 + 2 + 3 นอกเหนือไปจากการส่งข่าวสารไปยังกลุ่มแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังมีโอกาสในการใช้สื่อมวลชนในฐานะผู้ส่งสารอีกด้วย (ชาคริต สุดสายเนตร , วิภา ดาวมณี , โกสิต ปัญญเศรษฐ , ปฐมสรรพเพชฎาญาณ)
4. 1 + 2 + 4 สำหรับกลุ่มที่ไม่นิยมการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ก็จะหันมาใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเครือข่ายเป็นช่องทางในการรับ-ส่งข้อมูลข่าวสารแทนสื่อมวลชน (บุชา บุชาธรรม)

5. $1 + 2 + 3 + 4$ เป็นกลุ่มที่มีการใช้ช่องทางในการสื่อสารทางการเมืองครบทั้ง 4 รูปแบบ (เฉลิมพร อุ้นแก้ว, ศยามล ไกยูรวงศ์, พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สมบัติ บุญงามอนงค์)

และผลปรากฏว่าวิธีการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางทั้งที่อยู่ในฐานะผู้รับสาร หรือ ผู้ส่งสารต่างส่วนใหญ่ยังคงพอใจกับการสื่อสารทางการเมืองด้วยรูปแบบหรือวิธีที่มีลักษณะของ “การสื่อสารระหว่างบุคคล” โดยเฉพาะในกลุ่มสมาชิกที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันมากกว่าการใช้รูปแบบสื่อสารในสื่อมวลชน ยกเว้นในรายที่สามารถเข้าไปใช้สื่อมวลชนได้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้การสื่อสารระหว่างบุคคลยังมีส่วนไปปรากฏในลำดับขั้นของการสื่อสารรูปแบบอื่น ๆ ด้วย เนื่องจากเมื่อผู้สื่อสารได้แสดงความคิดเห็นผ่านไปยังสื่อทั้งที่เป็นสื่อมวลชนหรือเครือข่ายมาถึงระดับหนึ่ง โอกาสที่จะมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายหลังจากการติดต่อสื่อสารแบบไม่เห็นตัวจะมีเพิ่มมากขึ้น เช่นในกรณีตัวอย่างของโกจิต ปัญญเศรษฐ์ ที่ได้ใช้ช่องทางสื่อสารมวลชนในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และภายหลังจากการแสดงความคิดเห็น ก็ได้มีบุคคลกลุ่มหรือสมาคมต่าง ๆ นัดที่จะพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอยู่เสมอ (โกจิต ปัญญเศรษฐ์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540) หรือแม้แต่การสื่อสารผ่านระบบเครือข่าย ก็มักจะเกิดกิจกรรมลักษณะเช่นนี้ตามมาแบบเดียวกัน สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า คนชั้นกลางในสังคมไทยยังคงต้องการที่จะแสดงความคิดเห็นและทำการสื่อสารภายใต้เงื่อนไขของความมีเสรีภาพเป็นสำคัญ ในขณะที่สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่เป็นเวทีการแสดงความคิดเห็นของคนทุกชนชั้น คนชั้นกลางก็ได้พยายามแสวงหาเวทีใหม่ ๆ เป็นของตนเองเพื่อใช้ในการสื่อสารทางความคิดกับกลุ่มของตนให้ได้มากยิ่งขึ้น

การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงยังคงเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ชนชั้นกลางได้ให้ความสนใจใส่ใจเพื่อใช้ในการสื่อสารทางการเมือง โดยเฉพาะลักษณะของการสื่อสารทางการเมืองที่แยกย่อยจากบริบททางสังคมระดับ Macro ให้เล็กลงมาเหลือเพียงการสื่อสารแบบตัวต่อตัว ภายใต้บรรยากาศทางการเมืองและการเปิดกว้างของสื่อมวลชนในปัจจุบัน การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงถือเป็นวิธีการเรียนการสอนหรือเป็นโรงเรียนการเมืองห้องเล็กที่ผู้เรียนสามารถศึกษาประวัติศาสตร์การต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง และได้รับการถ่ายทอดอุดมการณ์เหล่านั้นผ่านบุคคลหรือผ่านสื่อมวลชน

จากแนวโน้มของรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการและแบบแผนของการใช้สื่อเพื่อการสื่อสาร และผลของการสื่อสารได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงให้ความสำคัญกับหนังสือพิมพ์ในฐานะเครื่องมือสื่อสารทางการเมืองที่สำคัญ ถึงแม้ว่าผู้ที่เข้าไปใช้ในลักษณะของผู้ส่งสารอย่างจริงจังมีเพียง 3 คน แต่โอกาสที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่นจะเข้าไปมีส่วนร่วมใน

หนังสือพิมพ์ก็มีความเป็นไปได้ ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงเชิงทัศนคติที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีต่อหนังสือพิมพ์
ดังนั้น การจะตอบว่าหนังสือพิมพ์จะสามารถตอบสนองความต้องการในการสื่อสารและการตอบสนอง
ผลประโยชน์ของชนชั้นกลางได้มากน้อยเพียงไร ผู้วิจัยจะต้องศึกษาถึงทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีต่อ
หนังสือพิมพ์ในอีกขั้นหนึ่งในการตอบคำถามของงานวิจัยนี้

บทที่ 6

ทัศนะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

สำหรับในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอเนื้อหาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในเรื่องของทัศนะที่ชนชั้นกลางมีต่อหนังสือพิมพ์ในเรื่องการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น โดยผู้วิจัยได้จัดลำดับหัวข้อในการนำเสนอข้อมูลไว้ดังต่อไปนี้

1. บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต่อสังคม
2. คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์ และวิธีการนำเสนอ
3. อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อชนชั้นกลาง
4. การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

จากข้อมูลของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้ง 18 คน ผู้วิจัยยังคงยึดกลุ่มชนชั้นกลางทั้ง 14 คนในการอธิบายทัศนะในสถานะชนชั้นกลางเช่นเดิม และได้เพิ่มบทบาทของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์จำนวน 4 คน เป็นผู้สะท้อนภาพในอีกมุมมองหนึ่ง เพื่อให้การแสดงทัศนะเหล่านี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1. บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต่อสังคม

ในฐานะชนชั้นผู้เสพข่าวสารที่คอยติดตามความเคลื่อนไหวไม่เฉพาะเพียงแต่เนื้อหาของข่าวสารเท่านั้น แต่ยังคงทำหน้าที่ของชนชั้นกลางที่คอยเฝ้าสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบกับสังคมของตนเองเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มคนชั้นกลางที่ใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมือง สื่อมวลชนในฐานะกลไกของสังคมจึงเป็นเป้าหมายสำคัญของชนชั้นกลางในการตรวจสอบอยู่เนื่อง ๆ ว่า สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ต่อสังคมไปในทิศทางต่าง ๆ อย่างไรบ้าง สำหรับทัศนะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์นี้ จะเป็นการทบทวนบทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ความรับผิดชอบต่อความเป็นไปของสังคม

1.2 การเล่นบทเป็นเวทีเสรีทางความคิด

1.3 อำนาจตรวจสอบของหนังสือพิมพ์

1.1 ความรับผิดชอบต่อความเป็นไปของสังคม

สำหรับข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวความคิดออกได้เป็น 3 แนวทาง คือ ทักษะด้านบวก ทักษะด้านลบ และ ความคาดหวังต่อบทบาทของสื่อมวลชน

(ก) ทักษะด้านบวก

- การเป็นผู้กำหนดวาระความสนใจของสังคม (Agenda Setting)

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่าหนังสือพิมพ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสามารถกระตุ้นให้สังคมเกิดความตื่นตัวต่อเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามในการสร้างความสนใจในประเด็นที่ประชาชนควรจะได้ใส่ใจ ไม่ว่าจะเป็น สถานการณ์ทางการเมือง ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

“ช่วงที่กระแสการเมืองมันแรง ๆ หนังสือพิมพ์จะมีอิทธิพลมากที่กระตุ้นให้คนหันมาสนใจการเมืองมากขึ้น คอยติดตามข่าว จนถึงการแสดงความคิดเห็นโดยใช้สื่อเป็นเงื่อนไขในการแสดงความคิดเห็นผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์” (ชาคริต สุดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

“การทำให้คนชั้นกลางคิดและตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น มันต้องผ่านกระบวนการรับรู้จากสื่อมวลชน ซึ่งอาจจะผ่านทางเดียวที่สำคัญเพราะชุมชนของเขาแตกสลาย และสื่อมวลชนได้เข้ามาประสานมันเอาไว้” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

“มันเป็นผลที่เกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอน ข่าวสารเมื่อมาถึงปัจเจก แต่ละคนจะเชื่อตามสื่อหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่คนพวกนี้(หนังสือพิมพ์)จะเป็นผู้กำหนด มีส่วนกำหนดสังคม เป็นคนที่กำหนดว่าประเด็นใดควรจะเป็นข่าว ไม่ใช่คนอ่านที่จะเป็นผู้กำหนดว่าเรื่องทำนองจะต้องขึ้น

นะ ไม่ได้เป็นคนกำหนดเรื่องวิทยานิพนธ์บริหารนะ เราไม่ใช่ผู้กำหนดเลย แต่เรารู้แล้วก็พูดเกี่ยวกับมัน" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

หนังสือพิมพ์ยังคงเป็นสื่อมวลชนที่กำหนดวาระความคิดให้กับคนในสังคมว่าในสถานการณ์หนึ่ง สังคมควรจะให้ความสำคัญกับเรื่องใดเป็นพิเศษ ถึงแม้ว่าเหตุการณ์อีกหลากหลายประเด็นก็กำลังดำเนินอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่ในเรื่องความสนใจเกี่ยวกับข่าวสารนี้ หนังสือพิมพ์คงไม่สามารถที่จะไปกำหนดให้ผู้อ่านต้องคิดตามในประเด็นที่รายงานเสมอไป (How to Think) แต่หนังสือพิมพ์เพียงแค่คงไว้ซึ่งอำนาจที่จะกำหนดหัวข้อตามวาระในแต่ละช่วงเวลา ว่าประชาชนควรสนใจและพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องอะไรในช่วงเวลาดังกล่าว (What to Think about) ตัวอย่างเช่น การที่หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ได้มีการกำหนด "วาระแห่งชาติ" ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับกระแสทางการเมืองในช่วงอภิปรายไม่ไว้วางใจ (24-26 กันยายน 2540) และ การประกาศรับร่างรัฐธรรมนูญ (ตลอดเดือนกันยายน 2540 และมีการลงมติรับร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในวันที่ 27 กันยายน 2540) ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ประชาชนได้หันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองอย่างมาก เห็นได้จากการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยรูปแบบต่าง ๆ ของประชาชน เช่น การเดินขบวน การพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง การส่งผลประชามติ ฯลฯ ซึ่งสื่อมวลชนทุกประเภทก็ต่างร่วมกำหนดวาระในหัวข้อยดังกล่าวอย่างพร้อมเพรียงกัน

จากเหตุการณ์เหล่านี้จึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า สื่อมวลชนยังคงมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการเป็นผู้นำเสนอความคิดเห็นและเป็นฝ่ายกระตุ้นให้สังคมเกิดความตระหนักต่อข่าวสาร ถึงแม้ว่าประชาชนบางส่วนอาจไม่ได้คิดไปในแนวทางเดียวกับสื่อมวลชน แต่อย่างน้อยการพูดคุยก็ยังคงวนเวียนและให้ความสำคัญในเรื่องนั้น ๆ ตามที่สื่อมวลชนได้วางแนวทางความสนใจไว้ให้

- การทำหน้าที่ตามวิชาชีพสื่อมวลชน

ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงให้ความสำคัญชื่นชมบทบาทและการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในการเป็นปากเป็นเสียงเสนอแนวคิดของประชาชนต่อสังคม ซึ่งการทำหน้าที่นี้จำเป็นที่สื่อจะต้องเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระ (Autonomy) โดยการเข้าไปร่วมมีบทบาทกับประชาชนเพื่อแสดงความรับผิดชอบร่วมกันกับสังคมเมื่อเห็นสิ่งที่ไม่ชอบมาพากลเกิดขึ้นในสังคม

"เราจำเป็นที่จะต้องมีย่อ เพราะไม่เช่นนั้นเราจะเหมือนคนตาบอด สื่อมวลชนเขาทำหน้าที่ในการให้ความรู้ ข้อมูลบางอย่างที่บางครั้งเป็นลักษณะของการขุดคุ้ยนำออกมาตีแผ่

หรืออย่างบางเรื่องที่เราไม่มีวันจะรู้เองได้เลย ถ้าสื่อไม่ช่วยนำออกมารายงาน" (โกจิต ปัญญา เศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

"จากโพลลิวียานินพจน์ายกบรรหาร อาจจะมีมองว่าเราเป็นผู้จุดประเด็น คือจริง ๆ แล้วไม่ใช่เราเป็นคนแรกหรอก คือปัญหามันมีคนรู้ แต่มันไม่มีคนเริ่ม คนทำหนังสือพิมพ์โดยเฉพาะกลุ่มที่ทำกันอยู่ (ไทยโพสต์) เราค่อนข้างที่จะมีอิสระในการทำ เพราะบางกรณีมันเกินกว่าที่จะรับได้ เราก็พิพากษาในส่วนของเราเองจากประสบการณ์ว่า ถ้ามันเป็นอยู่อย่างนี้ มันต้องมีการทำลายระบบแน่ ๆ แล้วเราก็เอาไปถามคนอ่านว่าเรื่องที่เรารายงานไปนี้ เขามีความคิดเห็นอย่างไรบ้าง" (สันติศ กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

การเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชนนั้นถือเป็นบทบาทสำคัญของหนังสือพิมพ์ ที่จะช่วยให้สังคมและประชาชนได้รับ "สิทธิที่จะรู้" (Rights to Know) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของการทำหน้าที่สื่อมวลชน ผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีทัศนะเชิงบวกจึงมีความเห็นว่า สิ่งที่หนังสือพิมพ์ได้รายงานข้อมูลข่าวสาร จะเป็นการสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นภายในสังคมที่มีข้อจำกัดทางการสื่อสารกับแหล่งข่าว หรือมีปัญหาในเชิงเทคนิคเกี่ยวกับการปกปิดข้อมูลของทางราชการ

(ข) ทัศนะด้านลบ

- บทบาทความรับผิดชอบต่อสังคม

ในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่แล้วมีความเห็นว่า หนังสือพิมพ์ยังทำหน้าที่บกพร่องในแง่ของการรับผิดชอบต่อสังคมเป็นประเด็นสำคัญที่สุด โดยเฉพาะการเสนอข่าวที่ไม่สร้างสรรค์และส่งผลกระทบต่อคนหรือระบบของสังคม เนื่องจากหนังสือพิมพ์มักจะเสนอเนื้อหาและภาพข่าวที่ไม่เหมาะสมลงตีพิมพ์อยู่เสมอ เช่นที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ประชานิยม ทั้งที่เป็นข่าวด้านอาชญากรรม การรายงานรายละเอียดแบบสองแง่สองง่าม การเสนอข่าวด้านเดียวโดยที่ยังไม่ได้มีการตรวจสอบ การใช้ภาษาพาดหัวข่าวที่รุนแรง ฯลฯ

"ทำไมคดีข่มขืน หนังสือพิมพ์จะต้องรายงานให้มันออกมาสองแง่สองง่าม บอกกันทุกขั้นตอน คือสังคมมันมีความรุนแรงอยู่แล้วกลายเป็นว่าการรายงานข่าวแบบนี้กลับยิ่งเป็นการยั่วยุมากขึ้น แล้วยิ่งไม่ต้องพูดถึงเลยว่า ไม่กี่วันต่อมา เขาก็เอารูปโป๊ดารามาลงหน้าหนึ่ง

เหมือนซ้ำเติมกันหน้าตาเฉย โดยส่วนตัวแล้วรู้สึกไม่ชอบมาก ๆ " (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

"พีเกลียดการพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ แต่ก็ไม่รู้จะบอกใครให้ช่วยแก้ไข คือการพาดหัวข่าวที่หยาบคายมันเป็นการสร้างผลกระทบระยะยาวของสังคม เขาไม่คิดว่าเด็กจะรู้สึกอย่างไร หรือถ้าเด็กถามขึ้นมา เวลาที่ถูกถามก็รู้สึกลำบากใจที่จะอธิบายว่าคำพาดหัวของหนังสือพิมพ์ให้เด็กฟัง มันเป็นปัญหาที่ใหญ่นะ แต่ทำไมไม่มีใครสนใจที่จะแก้ไขเลยหรือ" (วรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

ถึงแม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะเน้นไปที่การขาดความรับผิดชอบในการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ประชาชน แต่จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าขาดความรับผิดชอบ พบว่า หนังสือพิมพ์แทบจะทุกประเภทก็ยังเสนอเนื้อหาที่ส่งผลกระทบต่อสังคม โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ การเสนอข่าวที่ขาดความรับผิดชอบจะยังเป็นการซ้ำเติมสภาพของสังคมที่ย่ำแย่อยู่แล้วให้มีอาการหนักขึ้นอีก

"สื่อมวลชนไทยมีแนวโน้มในการเสนอข่าวเชิงลบค่อนข้างมากเกินไป ทั้งที่ควรจะเสนอข่าวเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น ทั้งด้านหน้าด้านใน อย่างน้อยก็น่าจะมีสักครึ่งหนึ่งของข่าวลบก็ยังดี เราก็รู้ว่าข่าวเชิงลบมันน่าสนใจและดึงดูดกว่า แต่ก็ควรที่จะเสนอโดยเฉพาะข่าวบวกทางด้านเศรษฐกิจ ที่ผ่านมามันเสนอแต่ข่าวเชิงลบ เมื่อเสนอแบบนี้เศรษฐกิจจะดีได้อย่างไร มันเป็นไปได้ไหม หนังสือพิมพ์อาจจะเข้าใจผิดว่าต้องเอาข่าวแรง ๆ นำ คนถึงจะสนใจ ข่าวถึงจะขายได้" (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

จากข้อมูลที่ปรากฏพบว่าเงื่อนไขเกี่ยวกับระบบตลาด และการแข่งขันทางด้านธุรกิจของหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ เป็นเงื่อนไขแวดล้อมการทำงานของหนังสือพิมพ์ ที่มีส่วนทำให้หนังสือพิมพ์บางฉบับเสนอข่าวที่มีเนื้อหาเชิงลบหรือมีเนื้อหาที่กระตุ้นความสนใจต่อผู้อ่านคือ อิทธิพลทางด้านธุรกิจจึงกลายเป็นหลักการของวิธีการใส่สีลงไปในการนำเสนอเพื่อที่จะเรียกลูกค้าให้มาซื้ออาหารที่มีสีเตะตาล่อใจมาก ๆ และเมื่อขายได้มาก ก็จะทำกำไรมาก โดยไม่ได้พิจารณาว่าสีนั้นจะมีอันตรายต่อร่างกายของผู้บริโภคมากนักน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยังมีคำถามต่อไปอีกว่า หากเงื่อนไขทางธุรกิจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมและการการถูกยอมรับจากชนชั้นกลาง แล้วเหตุใดหนังสือพิมพ์ยังคงเสนอข่าวภายใต้เงื่อนไขเดิม

อยู่เช่นในปัจจุบัน ผู้ให้สัมภาษณ์เองก็ไม่สามารถหาคำตอบหรือวิธีแก้ไขดังกล่าวได้ (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539) แม้แต่ผู้เขียนบทความในหนังสือพิมพ์ซึ่งได้จุดประเด็นเกี่ยวกับสื่อมวลชนเอง ก็ยังทำได้เพียงแค่ตั้งคำถามเข้ากับสื่อมวลชนเช่นเดียวกัน

"เชื่อหรือไม่ว่า ในปัจจุบันไม่ได้มี "รัฐ" เจ้าเดียวเท่านั้นที่สามารถจำกัดเสรีภาพของสื่อมวลชน ปอຍครั้งเหลือเกินที่สังคมไทยจะได้ยินประโยคอันยิ่งใหญ่ที่ว่า เสรีภาพของสื่อมวลชน คือเสรีภาพของประชาชน...จนดูเหมือนว่าเป็นข้อสรุปไปแล้ว

ก็อาจจะใช่ ถ้าย้อนวันเวลาไปในอดีตเมื่อสังคมไทยยังอยู่ใต้เงารัฐบางเผด็จการ และสื่อมวลชนในวันนั้น โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ยังไม่ได้โลกภิวัตน์ ขนาดเข้าตลาดหลักทรัพย์เอกชนทุกวันนี้ หรืออาจจะใช่ในกรณีของปัญหารายการมองต่างมุม หรือเวทีชาวบ้าน หรือช่วงพฤษภาทมิฬ

แต่เป็นไปได้หรือไม่ว่า วันนี้สังคมได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว สถานะสื่อมวลชนก็เปลี่ยนแปลงไปมากมาย และสิ่งที่เปลี่ยน "ตัวการ" ที่จำกัดเสรีภาพของสื่อมวลชนก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน

ณ วันนี้ในภาวะสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปตามจังหวะการขับของทุนนิยมโลก การค้าเสรีมีฐานะคล้าย ๆ พระเจ้าองค์ใหม่และสื่อมวลชนกลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง สิ่งที่เป็นตัวเอกที่มีบทบาทในการจำกัดเสรีภาพของสื่อมวลชนอย่างมาก มากกว่ารัฐอีกหลายเท่าคือ "กลไกตลาด"

นั่นคือเหตุผลที่รัฐไม่จำเป็นต้องกำหนดสัดส่วนให้กับรายการประเภทเกมสโว์ ในขณะที่ต้องมีสถานีโทรทัศน์อย่างช่อง 11 ขึ้นมา และกำหนดสัดส่วนให้กับรายการการศึกษา รายการสารคดี โดยมีรับเอาเงินภาษีจุ่มเอาไว้ และนั่นก็คือเหตุผลที่ภาพส่วนโค้งส่วนเว้าของหญิงสาว ภาพอุบัติเหตุของผู้เสียชีวิต หรืออะไรก็ตามที่ "ขาย" ได้ แม้กระทั่งการ "ปั้นข่าว" ไม่ได้ถูกยับยั้งไว้ด้วยจริยธรรม หรือความเหมาะสมใด ๆ

และนั่นคือเหตุผลที่หลายต่อหลายครั้ง เสรีภาพของสื่อมวลชน (ที่ถูกจำกัดโดยกลไกตลาด) จึงเป็นฝ่ายละเมิดเสรีภาพของประชาชนเสียเอง เพราะฉะนั้น ในแง่เสรีภาพของสื่อมวลชนไม่ใช่เสรีภาพของประชาชนอย่างแน่นอน...ดูเหมือนว่าโจทย์เรื่องเสรีภาพสื่อมวลชนในปัจจุบันจะไม่ง่ายและตรงเหมือนเมื่อก่อนเสียแล้ว" (ปราณี ศรีกำเหนิด, 2539)

“ต้องยอมรับว่า องค์การสื่อของภาคเอกชนเป็นธุรกิจ ไม่ใช่มูลนิธิ ไม่ใช่องค์กรสาธารณกุศล หนังสือพิมพ์หรือสื่อจะอยู่ได้หรือไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเลขกำไร-ขาดทุน ยิ่งหนังสือพิมพ์รายวันด้วยแล้ว ปล่อยให้ขาดทุนเมื่อไร เท่ากับฉีกเบ้งค์ทั้งรายวันเลยเดียว

ผมเห็นผู้ประกอบการที่ตั้งใจต่อสังคมก็มีมาก ผมเห็นผู้ประกอบการที่ปรารถนาแต่กำไรไม่สนใจผลกระทบของสื่อที่มีต่อสังคมมากก็ไม่น้อย ทว่า ไม่ว่านายทุนประเภทไหนก็ตาม ล้วนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดทั้งสิ้น

นั่นเป็นสาเหตุหลักที่ส่งผลให้การพัฒนาของสื่อไปได้ช้ากว่าที่ควร เพราะขึ้นเน้นเนื้อหาสาระมาก ไม่มีสีสัน ขาดชีวิตชีวา หนังสือหรือสื่อนั้น ๆ ย่อมขายไม่ได้ในสังคมแบบนี้

เราจึงเห็นว่าสื่อสิ่งพิมพ์คุณภาพบางฉบับเคยปรับเนื้อหาลงมาให้สอดคล้องกับคุณภาพของผู้เสพด้วยสาระที่ด้อยลง” (สุพจ จรุงจิต, 2539)

จากบทความนี้แสดงให้เห็นว่าข้อจำกัดเกี่ยวกับกลไกตลาดกำลังกลายเป็นข้อจำกัดโดยตรง (Direct) ของหนังสือพิมพ์ จากที่เคยเป็นเพียงข้อจำกัดโดยอ้อม (Indirect) กลไกตลาดจึงกลายเป็นข้อจำกัดตัวใหม่ของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นข้อจำกัด (Constraints) ในการสื่อสารทางการเมืองของสื่อมวลชนและชนชั้นกลางในปัจจุบัน ทำให้บทบาทการรับผิดชอบ รวมไปถึงจรรยาบรรณของสื่อมวลชนถูกลดทอนลงในทัศนะของคนชั้นกลาง

- อิทธิพลทางความคิดในด้านลบที่มีต่อสังคม

อิทธิพลก็คืออำนาจ อำนาจของหนังสือพิมพ์จะปรากฏให้เห็นได้จากบทบาทของต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในบริบททางสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ได้แสดงอำนาจบางอย่างต่อสังคม โดยมีที่มาจากแหล่งอำนาจมาจาก

1. อำนาจจากโครงสร้าง อำนาจนี้เกิดขึ้นจากธรรมชาติของสื่อมวลชนที่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนจำนวนมากที่เปิดรับข่าวสาร และมีความหลากหลายทางความคิดมากที่สุด ทำให้หนังสือพิมพ์มีค่าต่อผู้อ่านตามความหมายของอำนาจ ที่จะช่วยสามารถทำให้นุคคนกลายเป็นผู้ที่ทันเหตุการณ์จากการรายงานข่าว แต่อย่างไรก็ตาม อำนาจของสื่อมวลชนกลับทำให้เกิดภาวะการต่อสู้ระหว่างหนังสือพิมพ์ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีทัศนะในเชิงลบต่อการเป็นเจ้าของอำนาจนั้นของสื่อมวลชน

"มันเริ่มมีการเอาข้อเท็จจริงมาบิดเบือน มีการเพิ่มหรือลดน้ำหนักของข้อมูล ในขณะที่คนเสพข่าวอย่างเราต้องการข้อเท็จจริง ความคิดเห็นของสื่อมวลชนก็แยกออกไป แล้วยังมีเรื่องของธุรกิจสื่อมวลชนที่มาต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงอำนาจเป็นฝักเป็นฝ่าย บางทีสู้กันจนลืม แย่งคนอ่านกัน ผมเลยรู้สึกว่ามันกลายเป็นเกม การต่อสู้ คือเราตัดเรื่องเนื้อหาออกนะ คือมันเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดของหนังสือพิมพ์ มันนำไปสู่การต่อสู้ที่ไม่บริสุทธิ์นัก ถึงแม้ว่าเนื้อหาข่าวมันยังมีประโยชน์อยู่" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

ทัศนะที่เห็นว่าการต่อสู้ของหนังสือพิมพ์กลายเป็นการแย่งชิงอำนาจ เป็นอีกด้านหนึ่งของมุมมองที่ชนชั้นกลางมีต่อสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อมวลชนที่มีเสรีภาพในการผลิตข่าวสาร เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้ตอบกันเอง ในแง่มุมหนึ่ง อำนาจดังกล่าวอาจหมายถึงการตรวจสอบระหว่างกันของสื่อมวลชน แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้ก็คือ การทำให้ประชาชนเกิดความสับสน ว่าสิ่งใดคือข้อเท็จจริง หรือสิ่งใดคือการต่อสู้กันเองของสื่อมวลชน

"ตอนนั้นมันมีกรณีแปลก ๆ เกิดขึ้นอย่างคำอนุญาตให้ชนสุทธิตั้งในหน้ารามบุตรี ผมอ่านแล้วไม่สบายใจ มันคนละหัวก็จริงแต่ก็ไม่ควรที่จะ...คือผมไม่แน่ใจในความบริสุทธิ์ใจของสื่อมวลชน ตรวจสอบกันเองได้ก็เป็นเรื่องที่ดี แต่การใช้สื่อมวลชนเพื่อตอบโต้กันเอง พาดพิงกัน เล่นกันบนหน้าหนังสือพิมพ์ อันนี้ผมว่ามันไม่ค่อยจะดูดีเท่าไร เพราะมันไม่เกี่ยวกับเราเลย เป็นการสาธยายมโนไส้กัน เพราะสื่อเขามีอำนาจ" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

อำนาจจากโครงสร้างของสื่อมวลชนอาจจะกลายเป็นดาบสองคมสำหรับผู้อ่านที่ยังขาดตกบกพร่องในวิธีการเลือกรับข่าวสาร ซึ่งทำให้ผู้อ่านตกเป็นเครื่องมือของสื่อมวลชนในบางโอกาสโดยที่ผู้อ่านเองก็แทบจะไม่รู้ตัว

2. อำนาจทางด้านจิตวิทยา หนังสือพิมพ์ยังคงมีบทบาทสูงในการชี้นำทางความคิดของคนในสังคม เพราะในสายตาของประชาชนโดยทั่วไป สื่อมวลชนยังคงเป็นสถาบันที่น่าไว้วางใจมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันการเมือง แต่ในสังคมที่คนยังขาดคุณภาพในการแบ่งแยกข่าวสาร ภาพของสื่อมวลชนและความที่พอจะไว้วางใจได้ ทำให้ผู้อ่านคล้อยตามข้อมูลและถูกครอบงำจากสื่อได้ไม่ยากนัก

"คนเราถูกครอบงำโดยระบบของสังคม โดยเฉพาะระบบสื่อสารมวลชนซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสอนและซึมซับความคิดให้กับคน ผมค่อนข้างจะเชื่อว่าคนของเราถูกสอนมาให้ไม่

รู้จักคิด ก็เลยค่อนข้างที่จะถูกสื่อชักนำให้คิดเห็นไปตามกันทั้งสังคมได้" (ศศิณ พัทธนิกรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

"คนในเมืองเองก็ยังโน้มน้าวได้ เพราะคนเมืองเองก็มีความคิดที่เป็นแบบแผนคล้าย ๆ กัน เช่น เกลียดนักการเมืองท้องถิ่น พอมาเจอสื่อก็ยังฝังใจ หนังสือพิมพ์เป็นตัวชี้หน้าที่ทำได้กว้างขวางมาก เพราะข้อมูลข่าวสารมันเยอะ ดูมีความน่าเชื่อถือ พอมาเป็นแบบนี้เลยทำให้แยกแยะข้อมูลไม่ถูก พอมีมาก ๆ เข้าก็จัดการกับข้อมูลไม่ได้ สุดท้ายก็เลยมีแนวโน้มที่จะเชื่อหนังสือพิมพ์ไปเลย" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

จากทัศนะของคนชั้นกลาง อิทธิพลทางความคิดที่สื่อมวลชนมีต่อสังคมเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการไม่รู้ของสังคมไทย และวัฒนธรรมการเสพสื่อของผู้บริโภคโดยทั่วไปยังคงดูเหมือนกับว่าจะยังต่ำกว่ามาตรฐานที่ควรจะเป็น คือการขาดความสามารถในการเลือกรับและแยกแยะเนื้อหาข่าวสารที่เปิดรับอย่างมีเหตุผลและวิจารณ์ญาณ และปรากฏว่า สื่อมวลชนยังคงเข้ามามีอิทธิพลในการชักจูงหรือสร้างกระแสและอารมณ์ทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง เช่นเดียวกับบทบาทที่หนังสือพิมพ์ได้กระทำการไปในการรายงานข่าว ตามที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างไว้ในตอนต้น

3. อำนาจเชิงปทัสสถาน (Normative) หนังสือพิมพ์ถูกจัดว่าเป็นสื่อของประชาชน ทำให้สังคมได้วางปทัสสถานของสื่อมวลชนไว้ว่า สื่อมวลชนจะต้องเป็นกลาง (Impartiality) และต้องมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ แต่ในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์กลับมีความเห็นในมุมตรงข้ามเกี่ยวกับความเป็นกลางของสื่อมวลชนว่า

"ความเป็นกลางมันดูยาก อาจจะเปรียบเทียบคำว่าไปใส่ไปใส่สี คือที่เชื่อว่าความเป็นกลางมันไม่มี คนที่เป็นกลางคือคนอำมหิต การอยู่เฉยคือการปล่อยให้สิ่งเลวร้ายเติบโตขึ้น ต้องเลือกเอาสักทาง ถ้าหนังสือพิมพ์มีจริยธรรม คุณก็ต้องเลือกที่จะช่วยต่อล้อต่อเถียง ถ้าสื่อมวลชนเป็นกลางจนไม่ได้ต่อสู้เพื่อคนที่เสียเปรียบเลย นั่นมันคือการไม่มีจุดยืน (Objectivity) คนอ่านก็ไม่อ่านของคุณหรอก" (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

"สื่อมวลชนต่างประเทศเขาชัดเจนครับ ระบุไปเลยไม่แท็กอย่างเมืองไทย ซึ่งเป็นพวกตกขอบ อะไร ๆ ก็สายกลาง ผมไม่เชื่อ ให้มันชัดไปเลยว่าคุณอิงใคร ประกาศไปเลยว่าเป็นเสรีนิยม เดโมแครต คอนเซ็ปต์เวทียฟ หรือเลเบอร์ ประกาศว่าคุณยืนอยู่ตรงไหน คนที่อ่านเขาก็จะรู้และเลือกได้ ไม่ต้องมานั่งบอกว่าฉันเป็นกลาง" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

บางครั้งการแสดงบทบาทที่เป็นกลางของหนังสือพิมพ์ก็กลับกลายเป็นบทบาทที่เรียกว่า “เอาตัวรอดตามสถานการณ์” ซึ่งเป็นสภาพที่ทำให้เกิดทัศนคติเชิงลบต่อหนังสือพิมพ์ของผู้อ่านที่เป็นผู้ติดตามข่าวสารอย่างจริงจัง

“มันเหมือนกับเป็นการดิ้นของหนังสือพิมพ์ ไม่รู้ว่าเป็นศิลปะหรือตัวตนของเขาจริงๆ ที่มักจะพลิกไปพลิกมา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ ไทยรัฐในช่วง รสช. ที่ตอนแรกออกมา Pro การกระทำของ รสช. จนมาถึงช่วงท้ายที่สุจินดาจะมาเป็นนายกฯ ฉลามเขียวสนับสนุนว่าควรจะเสียดลมาเป็นนายกฯ Pro ทหารเต็มที่ พอกระแสพลิกกลับ ไทยรัฐเปลี่ยนสถานการณ์ทันที เพื่อที่จะให้อยู่ได้ เพื่อที่จะไม่ต้องทวนกระแส มันเหมือนกับเป็นการ “ก๊าก” เอาไว้ นี่แหละวัฒนธรรมความเป็นกลางของสื่อมวลชน” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

ปทัสสถานของหนังสือพิมพ์ในทัศนะของคนชั้นกลางจึงค่อนข้างจะเปลี่ยนแนวทางจากการให้สื่อมวลชนอยู่เหนือความขัดแย้งของฝ่ายต่าง ๆ ในสังคม โดยเป็นเพียงผู้รายงานตามหน้าที่ ได้กลายมาเป็นผู้ร่วมคลุกฝุ่นเสียด้วยกันในทางการเมืองและผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งในช่วงหลัง มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับที่เริ่มแสดงจุดยืนเข้าข้างฝ่ายที่เสียเปรียบในสังคมเช่นเดียวกับทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์บ้างแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือพิมพ์ระดับกลางลงมา เช่น ไทยโพสต์และกรุงเทพธุรกิจ ที่มีจุดยืนและมีบทบาทต่อสังคมอย่างค่อนข้างจะชัดเจน เช่น การประกาศจุดยืนเกี่ยวกับการรับร่างรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

(ค) ความคาดหวังต่อบทบาทของสื่อมวลชน และข้อเสนอแนะ

จากปทัสสถานที่วางไว้ของสังคมต่อสื่อมวลชน ทำให้สังคมเกิดความคาดหวังในบทบาทที่สื่อมวลชนจะมีต่อสังคมอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นองค์กรเล็กหรือใหญ่ หรือแม้แต่หน่วยเล็ก ๆ คือประชาชนในสังคมก็ยังคงคาดหวังบทบาทที่ชัดเจนของสื่อมวลชน จากการรวบรวมทัศนะเกี่ยวกับความคาดหวัง จะทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความคาดหวังอย่างแรกที่สังคมมีต่อสื่อมวลชนก็คือ สื่อมวลชนควรจะเสนอมุมมองและความต้องการของภาคประชาชนให้เป็นที่ตระหนักและมีรูปแบบที่สร้างสรรค์กว่าที่ผ่านมา เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการนำเสนอกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ สู่สังคม การนำเสนอเนื้อหาข่าวสารจึงไม่ควรที่จะเป็นไปในลักษณะของการนำเสนอเนื้อหาเพื่อแข่งขันทางด้านธุรกิจ แต่จะต้องเป็นผู้ที่นำเสนอภาพ

ของสังคมจากมุมมองและความต้องการของภาคประชาชนให้เป็นที่ตระหนักของผู้มีอำนาจทางการเมืองให้เกิดการแก้ไขปัญหา

ความคาดหวังต่อมาของบทบาทที่สร้างสรรค์ของสื่อมวลชนยังรวมไปถึง "การติดตามผล" ซึ่งทั้งผู้ให้สัมภาษณ์และทัศนะของนักวิชาการเห็นพ้องต้องกันว่า เป็นจุดอ่อนที่สำคัญของสื่อ ที่เพียงแต่นำเสนอข่าวในช่วงที่อยู่ในกระแสความสนใจแต่ขาดการติดตามเพื่อประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้ขาดพลังที่จะกระตุ้นการทำงานของผู้บริหารให้เข้ามาจัดการกับปัญหานั้นได้เต็มที่

ในขณะเดียวกัน กลุ่มนักวิชาการได้ชี้จุดอ่อนที่สำคัญของสื่อมวลชน ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมากต่อสังคมโดยรวม นั่นคือ ระบบกลไกธุรกิจของสื่อมวลชนนั่นเอง

"ปัญหาหลักก็คือการแข่งขันด้านธุรกิจของสื่อมันรุนแรงและมากเกินไปจนความพอเหมาะที่สำคัญการทำงานของสื่อมวลชนทุกวันนี้ไม่ใช่เรื่องอุดมการณ์แต่มีเหตุผลเบื้องหลังอย่างอื่นมากกว่า ทั้งที่สื่อเกิดขึ้นมากมาย และการแข่งขันน่าจะทำให้คุณภาพดีขึ้น แต่เพราะว่าเหตุผลเบื้องหลังในการลงทุนของสื่อมันเองที่ทำให้สื่อไม่จำเป็นต้องใส่ใจกับเรื่องคุณภาพมากนัก" (บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา, 2539)

"สังคมเมืองปัจจุบันทำให้จิตสำนึกของคนลดลง รวมทั้งข้อจำกัดของสื่อในแง่ธุรกิจที่ต้องแข่งขัน ทำให้สื่อมวลชนไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อประชาชนอย่างเต็มที่" (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2539)

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับกับความคาดหวังต่อบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่มนักหนังสือพิมพ์มีความเห็นว่า สื่อมวลชนอาจจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ตามที่ประชาชนและนักวิชาการคาดหวังนัก เพราะว่า การเป็นสื่อมวลชน มีหน้าที่ในการรายงานข่าวที่น่าสนใจแต่ไม่สามารถจะทำข่าวให้ครอบคลุมทุกคนทุกชนชั้นได้

"การให้ความสำคัญกับ Media อย่าคิดว่าแก้ปัญหาได้ ข่าวก็คือข่าว นักข่าวต้องวิ่งตามข่าว แต่ไม่ได้วิ่งตามปัญหา ปัญหาพื้นฐาน ที่ไม่ได้เป็นข่าว ก็มี เพราะข่าวมี 100 อย่าง นักข่าวก็ต้องวิ่งตามข่าวบางเรื่องเพราะเราไม่สามารถจะ cover ทุกเรื่องได้ อย่าให้ความสำคัญกับหนังสือพิมพ์มากเกินไปเพราะไม่เช่นนั้นสังคมจะ Make judgment base on news มากกว่าไม่ได้ติดตามความเป็นจริงในมุมมองของตัวเอง ตอนนี้อยากคนมาความหวังกับหนังสือพิมพ์

มากกว่าเราจะทำสิ่งเหล่านี้ได้ แต่มันทำไม่ได้ใน concept ของตัวเอง พอมีเรื่องใหม่มันก็ทั้งเรื่องเก่าแล้ว เราต้องไปทำเรื่องใหม่เพราะมันเป็นข่าว ในตัวของมันจะมีกรอบอยู่ว่า จากข่าวแล้วค่อยมาคิด การทำหน้าที่เกินจากการทำข่าวไม่ผิดหรอกนะ แต่มันยาก เพราะว่าผู้รายงานกว่าจะสร้างขึ้นมาก็ได้ก็ต้องรู้ข่าวคืออะไร ก่อนที่จะเริ่ม Judgment สิ่งต่างๆ" (พนา จันทรวโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

ถึงแม้จะมีเสียงโต้แย้งออกมาเช่นนี้ แต่จากทั้ง 3 หัวข้อที่กล่าวมาของความรับผิดชอบต่อความเป็นไปของสังคม แสดงให้เห็นแล้วว่า คนชั้นกลางยังคงมีทัศนคติที่หลากหลายต่อหนังสือพิมพ์ ถึงแม้ว่าทัศนคติในด้านลบจะเป็นการจัดบกร่องที่หนังสือพิมพ์ได้กระทำต่อสังคมทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่การชี้โพรงเช่นนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ดีที่เกิดขึ้นกับคนกลุ่มหนึ่งในสังคมที่ช่วยสะท้อนบทบาทของหนังสือพิมพ์ต่อสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ร่วมกัน ทั้งสื่อมวลชนและประชาชน

1.2 การเล่นบทเป็นเวทีเสรีทางความคิด

หนังสือพิมพ์ยังคงทำหน้าที่ในการเป็นเวทีแสดงความคิดเห็นของคนในสังคมอยู่ตลอดเวลา ถึงแม้ว่าโอกาสในการเข้าถึงเพื่อใช้สื่อมวลชนภายในกลุ่มสังคมจะมีความไม่เท่ากันก็ตาม ซึ่งจะทำให้เกิดรูปแบบการใช้เวทีทางความคิดที่แตกต่างกันออกไปด้วย

สำหรับความแตกต่างดังกล่าวจะเกิดขึ้นกับผู้ที่มีบทบาททางสังคมแตกต่างกันนั่นก็คือ กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป กับกลุ่มปัญญาชน และจากโอกาสในการเข้าถึงที่ไม่เท่ากันยังส่งผลต่อทัศนคติและความพึงพอใจในการใช้ประโยชน์จากเวทีสื่อมวลชนด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะขอแยกอธิบายแยกตามสถานะของกลุ่มทั้งสองดังต่อไปนี้

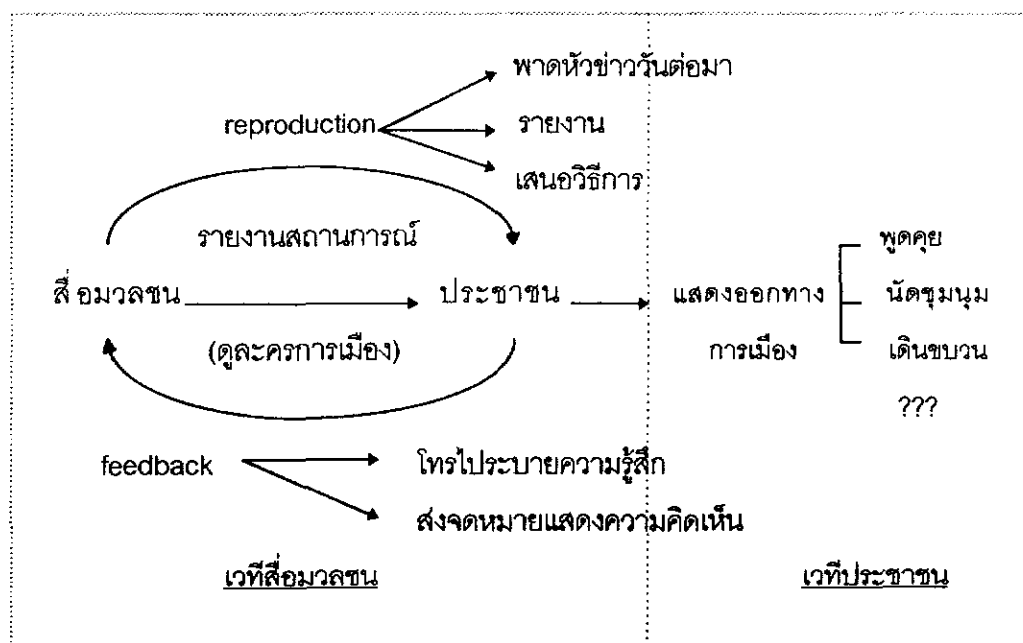
(ก) กลุ่มคนชั้นกลางทั่วไป

นักวิชาการได้วิพากษ์เกี่ยวกับ "เสียง" ของประชาชนในทางการเมืองอย่างน่าสนใจ โดยกล่าวว่า ถึงแม้คนชั้นกลางจะสามารถแสดงออกทางการเมืองสื่อสารผ่านเครื่องมือสื่อสารได้มากมาย แต่การแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างจริงจังของคนชั้นกลางยังคงมีอยู่น้อยมาก ประชาชนสามารถปรากฏตัวตนของพวกเขาได้ในพื้นที่อันจำกัดจำเขี่ยอย่างยิ่ง นั่นก็คืออิมดักบาตรเลือกตั้งและในการชุมนุมทางการเมืองที่หน้าอำเภอ ศาลากลางจังหวัด หรือบนถนนราชดำเนินในโอกาสที่พิเศษจริง ๆ

แต่นั้นออกจะเป็นมุมมองที่คับแคบจนเกินไปและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางการเมืองของประชาชนในปัจจุบันที่ติดตามข่าวสารทุกวันทางหน้าหนังสือพิมพ์ ฟังการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองในรายการวิทยุ โทรทัศน์ และแสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านทางโทรศัพท์ สื่อมวลชนกลายเป็นทางออกสำคัญสำหรับการสะท้อนความคิดเห็นของประชาชน ที่ไม่อาจถูกจำกัดเอาไว้แค่เพียงเฉพาะในการเลือกตั้ง 4 ปีครั้งเท่านั้น (อิสระ ชูศรี, 2539)

จากปรากฏการณ์นี้เองที่ทำให้คนชั้นกลางสามารถเป็นผู้มีส่วนร่วมในการติดตามข่าวสารจากเวทีเสรีทางความคิดของสื่อมวลชนได้ตามแผนภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4 แสดงกระบวนการเล่นการเมืองบนเวทีสื่อมวลชนและเวทีประชาชน

แนวคิดของแผนภาพนี้ผู้วิจัยได้สรุปมาจากแนวคิดของ เกษียร เตชะพีระ (2539) ในบทความเรื่อง "ปฏิบัติการทางการเมืองบนจอแก้วในรูปลักษณะละคร (น้ำเน่า) ทางโทรทัศน์" ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้กับกระบวนการเล่นการเมืองในหน้าหนังสือพิมพ์ของชนชั้นกลางได้ดังนี้

1. ประชาชนที่รับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ (และสื่อมวลชนประเภทอื่น) โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่สร้างความกดดันให้กับคนชั้นกลางอย่างมาก เช่นในกรณีการอภิปรายในญัตติการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลในแต่ละครั้ง ซึ่งได้มีการถ่ายทอดและฉายภาพทางการเมืองออกสู่

สายตาประชาชนอย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวที่จะสนใจและรับฟังข่าวสารอย่างต่อเนื่อง

2. ประชาชนภายใต้สภาวะกดดันทางการเมือง และต้องการแสดงออกทางความคิดเห็น ส่วนหนึ่งได้แสดงปฏิกิริยาตอบโต้ กลับไปยังสื่อมวลชนในฐานะเวทีเสรีในการแสดงออกทางความคิดเห็น หรือในฐานะของความเป็นฝ่ายเดียวกัน (ที่คอยดูแลและรายงานความเคลื่อนไหวทางการเมือง) โดยมีวิธีอันหลากหลายที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับหนังสือพิมพ์ ตั้งแต่ โทรศัพท์เข้าไประบายความรู้สึก หรือแสดงความคิดเห็น การส่งจดหมายเข้าไปขอคำปรึกษา หรือ โทรสารไปแสดงคำต่อว่ารัฐบาล

3. หนังสือพิมพ์เมื่อได้รับการตอบสนองจากประชาชน จะนำเอาระแวงดังกล่าวมาผลิตซ้ำทางความคิด (Reproduction) โดยเสนอออกมาในรูปของข่าวพาดหัว หรือการรายงานสถานการณ์กระแสความต้องการของประชาชน อาจโดยการจัดทำให้เป็นวิธีการอย่างมีหลักเกณฑ์ เช่น การทำผลประชาติ เป็นต้น ในขณะที่บางส่วน คอลัมนิสต์จะเป็นผู้เสนอแนะวิธีการจัดการกับสภาวะทางการเมืองให้กับประชาชนในการปฏิบัติตนภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองหนึ่งๆ เช่น ออกไปรวมตัวเรียกร้อง หรือ ให้ติดตามสถานการณ์ต่อไป ฯลฯ

กระบวนการบนเวทีสื่อมวลชนนั้นจะเห็นได้ว่า ไม่มีฝ่ายใดชี้นำใคร แต่มีการผลักดันชักพาซึ่งกันและกันอย่างมีพลวัต เวทีสื่อมวลชนจึงเป็นเวทีที่สะท้อนความเห็นของประชาชนที่ชัดเจนกว่าเวทีรัฐสภาของผู้แทน และยังช่วยสร้างบทให้ประชาชนได้เล่นการเมืองในพื้นที่ต่างๆ อีกด้วย เช่น การรายงานข่าวเกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์สีเขียวในวันที่รัฐสภามีการอภิปรายเพื่อรับร่างรัฐธรรมนูญ ที่ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งแสดงบทบาทตามกันในการใช้สัญลักษณ์ดังกล่าว และข้อสังเกตอย่างหนึ่งของเวทีสื่อมวลชนก็คือเมื่อถึงจุดหนึ่งในทางการเมือง หนังสือพิมพ์จะยังคงหาทางออกทางการเมืองให้กับประชาชนในแบบเดียวกันทุกยุคทุกสมัย คือ "การไล่รัฐบาล" ด้วยวิธีการและรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งตอนนี้ก็ยังคงปรากฏเป็นเช่นนั้นอยู่เสมอ ตั้งแต่บทบรรณาธิการ บทความ การชุมนุมการเมือง ฯลฯ

4. ประชาชนส่วนหนึ่งยังคงติดตามและเล่นการเมืองอยู่ในเวทีสื่อมวลชนเช่นนี้ต่อไป ในขณะที่ส่วนหนึ่งแสดงบทบาท (ทั้งจากที่สื่อมวลชนเสนอวิธีการ หรือแสดงออกเอง) ทางการเมืองนอกเหนือไปจากขอบเขตของสื่อมวลชน ซึ่งเป็นการแสดงออกในระดับต่างๆ กัน เช่น การพูดคุยกับกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความเห็นในอินเทอร์เน็ต จนกระทั่งการไปรวมกลุ่มของประชาชนที่สนับสนุน / คัดค้านร่างรัฐธรรมนูญในช่วงการพิจารณารับร่างรัฐธรรมนูญ (4-9 กันยายน 2540) ที่หน้ารัฐสภา ซึ่งวิธีการนี้เป็น

ความพยายามของประชาชนที่จะแสดงความคิดเห็นทางการเมืองให้เป็นທີ່ประจักษ์ต่อสังคม โดยเป็นการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรม (และกลายเป็นข่าวในเวลาต่อมา)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวเมื่อเอามาเปรียบเทียบกับทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ในการใช้เวทีทางความคิดเป็นเวทีการแสดงความคิดเห็นจะพบว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์น้อยคนที่จะเคยใช้เวทีสื่อมวลชนและรูปแบบที่เคยใช้ก็เป็นวิธีที่ไม่ต้องใส่ใจกับกระบวนการที่สื่อมวลชนจัดขึ้นไว้มากนัก นั่นก็คือ การส่งผลประชาติของผู้ให้สัมภาษณ์ ยกเว้นในกรณีของ โกศิต ปัญญเศรษฐ์ ที่ได้เข้าสู่กระบวนการที่ซับซ้อนขึ้นของการแสดงความคิดเห็น (การส่งจดหมายแสดงความคิดเห็น) อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมีความเห็นพ้องกันว่าเวทีของหนังสือพิมพ์ในการแสดงความคิดเห็นยังคงมีพื้นที่น้อยเกินไปและไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน และได้เสนอแนะว่าควรมีการเพิ่มพื้นที่ให้มากขึ้น

สำหรับทัศนะเกี่ยวกับพื้นที่เวทีความคิดของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์มีว่า หนังสือพิมพ์มีข้อจำกัดประการแรกคือพื้นที่ซึ่งค่อนข้างจะแน่นจนตายตัว และไม่สามารถเพิ่มพื้นที่ได้ เนื่องจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็มีความเหมาะสมดีอยู่แล้ว คือ อาทิตย์ละ 30 ฉบับ ส่วนเหตุผลประการที่สองคือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการตอบจดหมายมีขีดจำกัดในการทำงาน เพราะจดหมายมีเข้ามามาก การอ่านก็ต้องอ่านทุกฉบับ และก็ต้องตอบอย่างระมัดระวัง (ฐาตุร นูนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

(ข) กลุ่มปัญญาชน

สำหรับกลุ่มปัญญาชนแล้ว หนังสือพิมพ์เป็นเวทีที่มีความน่าสนใจและหนังสือพิมพ์เองก็เปิดเวทีต้อนรับการแสดงความคิดเห็นของปัญญาชนอยู่แล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะบทบาทและสถานภาพที่แต่ละฝ่ายมีต่อสังคมไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ในสังกัดของสถาบันหรือองค์กร เช่น การเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย การสังกัดองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ย่อมที่จะได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนในการเข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลเช่นเดียวกับการให้ความสำคัญกับบทความเชิงวิชาการ กลุ่มปัญญาชนจึงมีทัศนะที่แตกต่างไปจากชนชั้นกลางในจุดนี้ และหากจะอธิบายจากแผนภาพแล้ว จะยังปรากฏให้เห็นอีกด้วยว่า ปัญญาชนสามารถที่จะเข้าไปใช้ได้ทั้งเวทีสื่อมวลชนและเวทีประชาชนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งก็เกิดขึ้นจากบทบาททางสังคมที่ปัญญาชนจะต้องเป็นผู้นำทางความคิดและกิจกรรมทางการเมืองในสังคม โดยมีสื่อมวลชนเป็นผู้ทำหน้าที่กระจายข่าวสารและเปิดเวทีทางปัญญาให้กับกลุ่มคนเหล่านี้

จากทัศนะที่แตกต่างนี้แสดงให้เห็นว่าสื่อมวลชนยังคงทำหน้าที่ในการเปิดเวทีการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากเท่ากับที่บุคคลนั้นเป็นที่รู้จักของสังคม และการแสดงความคิดเห็นของปัญญาชนนั้น ถือเป็นการแสดงความคิดเห็นบทเวทีใหญ่ที่ดึงดูดสายตาของผู้ชมได้มากกว่า ทำให้งานเผยแพร่อุดมการณ์ของปัญญาชนสามารถดำเนินไปได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ในขณะที่ชนชั้นกลางทั่วไปใช้เวทีเล็กในการแสดงความคิดเห็น ส่วนหนึ่งยังรู้สึกไม่พอใจกับทางเลือกที่มีอยู่น้อยนิดในการมีกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งกลับกลายเป็นว่าชนชั้นกลางได้ถูกจำกัดอิสรภาพในการแสดงออก และคงเหลือไว้เพียงแค่เสรีภาพในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนเท่านั้นเอง

1.3 บทบาทและอำนาจในการตรวจสอบของหนังสือพิมพ์

ในทัศนะของสื่อมวลชนเอง แน่ช่นว่าย่อมต้องมีทัศนะเชิงบวกกับบทบาทหน้าที่ของตนเองต่อสังคม โดยเฉพาะอำนาจการตรวจสอบความไม่ชอบมาพากลของกลุ่มที่ไม่หวังดีต่อประเทศ ดังบทความที่ผู้วิจัยตัดตอนมานำเสนอไว้ดังนี้

"การล้มลงของรัฐบาล 3 ชุด นับแต่ปี 2535 แม้จะมีปัจจัยประกอบมากมาย แต่ที่ปฏิเสธไม่ได้คือปัจจัยเหล่านั้นได้รับการทำให้ชัดเจนขึ้น รุนแรงขึ้น จนเกิดเป็นกระแสหลักของสังคม โดยเฉพาะสังคมชนชั้นกลางในเมืองหลวงและเมืองใหญ่ นั่นก็คือบทบาทหนังสือพิมพ์นั่นเอง

การที่หนังสือพิมพ์นำเอาข้อมูลฝ่ายค้านมาลงและติดตามอย่างต่อเนื่อง และการพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ภาษาไทยเกือบทั้งหมดมีลักษณะลบและปรักปรำบุคคลผู้มีตำแหน่งหลักฐานว่าประพฤติตนไม่ชอบมาพากล วิธีการอย่างนี้หนังสือพิมพ์ไม่ใช่เครื่องมือทางการเมืองของฝ่ายใด

เมื่อระบบการเมืองไร้ประสิทธิภาพเพราะไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นในระบบตรวจสอบได้ ทำให้อำนาจตรวจสอบหนังสือพิมพ์จึงมีมากขึ้นและได้รับความเชื่อถือมากขึ้นอำนาจของหนังสือพิมพ์กลายเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง เพราะวันนี้หนังสือพิมพ์ล้มรัฐบาลได้ แต่หนังสือพิมพ์ยังคงไม่สามารถก้าวตามทันในการเปิดโปงความไม่ชอบมาพากลของคนโกงบางกลุ่ม หรือรณรงค์ให้เกิดความคิดในการสร้างกรอยเพื่อป้องกันความชั่วได้ เพราะคนหนังสือพิมพ์ก็คือมนุษย์ที่มีรัก โลภ โกรธ หลง หากควบคุมไม่ได้ก็ผิดพลาดพลั้งพิพากษาไม่ถูกต้องและที่สำคัญ คือแม้จะควบคุมตัวเองได้ดีพอสมควร คนหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็คือลูกหลาน

คนชั้นกลาง ได้รับการอบรมศึกษามาในแบบวิถีชีวิตของคนชั้นกลาง...จึงทำให้เสียงยี้ของคนชั้นกลางดังเหลือเกิน" (คำบุญ สิทธิสมาน, 2539)

ในทัศนะของคนชั้นกลางเอง บทบาทในการตรวจสอบของสื่อมวลชนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงบทบาทหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นความชื่นชมของผู้ให้สัมภาษณ์ที่สื่อมวลชนได้เป็นผู้เปิดหูเปิดตาให้กับประชาชน

"ผมสนับสนุนนะ และส่งกำลังใจไปให้นักข่าวหรือนักวิชาการที่ทำรายงานเปิดโปงความชั่วร้ายของคนบางกลุ่ม คนพวกนี้เป็นคนดีคนกล้า แต่ขาดการสนับสนุนและให้กำลังใจ" (โกศิต ปัญญเศรษฐ์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นเช่นเดียวกับเรื่องการเปิดเวทีเสรีทางความคิด ในส่วนของหนังสือพิมพ์ว่า เมื่อหนังสือพิมพ์ได้กระทำการกระบวนการสื่อสารใด ๆ ก็ตามไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบหรือการสะท้อนความคิดเห็นทางการเมืองและการเสนอแนวทางข้างหน้าให้กับประชาชน หนังสือพิมพ์ยังคงหนีไม่พ้นรูปแบบเดิมเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการเหล่านี้ นั่นก็คือ "การขับไล่รัฐบาล" ถึงแม้ว่าหน้าที่ดังกล่าวเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ในสังคมประชาธิปไตย แต่จากการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์มักจะมีการใช้ถ้อยคำรุนแรงทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง จนทำให้ผู้วิจัยมีความเป็นห่วงว่า บทบาทของหนังสือพิมพ์จะกลายเป็นผู้ก้าวร้าวต่อสังคมไปก่อนที่จะได้รับการชมเชยถึงบทบาทในการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนที่ดี นอกจากนี้การสรุปผลโดยการไล่รัฐบาลนั้น อาจเป็นส่วนหนึ่งของการครอบงำทางความคิดกับประชาชนโดยทั่วไป เพราะอาจเป็นเพียงการรายงานข้อเรียกร้องของกลุ่มบางกลุ่ม เพราะการนำเสนอข่าวสารแบบนี้ทุกวันอาจก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมของกลุ่มคนต่าง ๆ ในนักกรณี "คนเมืองล้มรัฐบาล" ที่ยังปรากฏเหตุการณ์ซ้ำรอยอยู่เช่นเดิม

2. คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์ และวิธีการนำเสนอ

* การใช้คำในการพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์บางฉบับ ซึ่งมุ่งประเด็นไปที่การโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรง เช่น การใช้คำแทนว่า โจร, อ้ายยอ ฯลฯ หรือถ้อยคำที่แสดงเจตนาทางการเมือง เช่น การขับไล่รัฐบาลของหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ ในช่วงที่มีการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล (24-26 กันยายน 2540) เป็นต้น

ข่าวสารที่ประชาชนได้อ่านนั้น จะมีความน่าสนใจมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้ทำข่าวและวิธีการนำเสนอของแต่ละคน ภายใต้สภาวะการแข่งขันของหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ นโยบายในการดำเนินงานด้านข่าวสารก็มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถพิจารณาจากประเภทของหนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ประเภท สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นคนชั้นกลางซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์คุณภาพมากที่สุดได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์เอาไว้โดยมีประเด็นที่น่าสนใจมากมาย และเป็นการให้ทัศนะทั้งในภาพรวมและแยกส่วนตามประเภทของหนังสือพิมพ์

(ก) ทัศนะต่อคุณภาพของหนังสือพิมพ์ในภาพรวม

สำหรับทัศนะโดยภาพรวมที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีต่อหนังสือพิมพ์ก็คือ คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์ ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มของคนทำออกเป็น 3 กลุ่ม คือ บรรณาธิการข่าว นักข่าว และ คอลัมนิสต์

(1) บรรณาธิการข่าว

ในฐานะผู้รับผิดชอบงานด้านข่าวของสำนักพิมพ์ บรรณาธิการข่าวจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสูงต่อภาพพจน์ของหนังสือพิมพ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ทัศนะต่อความสำคัญของบรรณาธิการข่าว ว่า ผู้อ่านสามารถตีความหมายของทิศทางหนังสือพิมพ์ได้จากบทบรรณาธิการ ซึ่งก็คือความเห็นของตัวบรรณาธิการเอง และบทบรรณาธิการยังเป็นจุดเด่นสำคัญของหนังสือพิมพ์ที่ผู้อ่านให้ความสนใจอย่างสม่ำเสมอ

บทบาทของบรรณาธิการไม่ได้วนเวียนอยู่ในลักษณะของตัวอักษรในหนังสือพิมพ์เท่านั้น แต่บทบาททางด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะบทบาทในการต่อสู้ทางวิชาชีพกลับกลายเป็นจุดเด่นสำคัญที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความสนใจ และติดตามความเคลื่อนไหวของบรรณาธิการผู้นั้นอยู่ตลอดเวลา

“ผมกำลังติดตามต่อว่าหลังจากที่ “เปลว สีเงิน” ที่แยกออกมาแล้ว หนังสือพิมพ์ฉบับใหม่จะเป็นอย่างไรบ้าง เพราะว่าตอนที่ทำสยามโพสต์เนื้อหาโดยรวมผมว่าดี คือมีความกล้าที่จะนำเสนอประเด็นที่เล่มอื่นไม่ทำ และยังเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งก็ได้รับความสนใจมากที่สุด” (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"หนังสือพิมพ์ในช่วง 4-5 ปี มีการพัฒนาขึ้นมาก การเกิดขึ้นของสยามโพลีใน ช่วงที่ แดกตัวจากไทยรัฐ ผมคิดว่าเป็นกลุ่มก้าวหน้าที่พยายามทำให้เป็นธุรกิจสื่อมวลชนเพื่อ อุดมคติ หรืออย่างการเกิดของผู้จัดการที่มีบรรณาธิการอย่างคุณคำณูญ สิทธิสมาน ซึ่งเป็นตัว แทนของคนร่วมสมัย โดยมันเกิดขึ้นแบบสวนกระแสและอีกแนวทางออกไปเป็นของตัวเอง" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงปักหลักการให้ความสำคัญกับบรรณาธิการข่าว โดยเฉพาะบทบาทการ ต่อสู้ที่ทำให้ดูเหมือนว่ามีความศรัทธาในตัวบรรณาธิการอย่างมาก ในลักษณะของผู้ที่เฝ้าติดตามผลงาน และคอยลุ้นว่าทีมงานและบรรณาธิการคนนั้นจะสามารถดำเนินงานด้านข่าวไปได้ในลักษณะอย่างไร

นอกจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจแล้ว บรรณาธิการยังถูกเปรียบให้เป็นบุคคลที่มีบทบาทนำใน สังคม ที่สามารถดำเนินการครอบงำอุดมการณ์ของสังคมได้โดยง่าย เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งผู้ควบคุมกลไกสื่อมวลชน หากผู้ให้สัมภาษณ์พบเห็นว่าบทบาทใดของบรรณาธิการที่ก่อให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัย หรือ ปล่อยให้เกิดการนำเสนอข่าวที่ไม่เหมาะสม ซึ่งถือเป็นความบกพร่องของบรรณาธิการ ในฐานะผู้ดูแลข่าว ปฏิกริยาต่อต้านของผู้ให้สัมภาษณ์จะเกิดขึ้นและส่งผลโดยตรงกับหนังสือพิมพ์ทันที (ซึ่งในกรณีนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เน้นไปยังบทบาทของหนังสือพิมพ์ประชานิยม)

"ผู้ซื้อสามารถที่จะเรียกร้องหรือกำหนดคุณภาพของหนังสือพิมพ์ได้ เพราะเรารู้ตัวเองว่าเราต้องการอ่านอะไร ผู้ขายหรือผู้ทำก็ต้องรับผิดชอบต่อสังคม หากเกิดกรณีที่ทำร้ายสังคม และผู้อ่านมีความรู้สึกไม่พอใจ เราควรที่จะมีปฏิกริยาโต้ตอบกลับบ้าง หลายครั้งที่ไทยรัฐลงข่าวที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมมากเท่าไรนัก ความไม่พอใจที่มีนั้นก็แสดงออกด้วยการไม่ซื้อหนังสือพิมพ์ของเขา เป็นการต่อต้านอย่างหนึ่ง คงไม่ถึงขั้นเขียนจดหมายไป" (ศศิณ พัทธนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

จากปฏิกริยาของหนึ่งหน่วยในสังคม ก็เริ่มมีการขยายวงของการต่อต้านออกไปเพิ่มมากขึ้น อย่างเช่น การเกิดขึ้นของ "ศูนย์ประสานองค์กรประชาชนผู้บริโภคสื่อ" ที่ประกอบไปด้วย นักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย องค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็ก และสตรี และประชาชนทั่วไป โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะเรียกร้องต่อหนังสือพิมพ์ที่นำเสนอเนื้อหาข่าวไม่เหมาะสม และต้องการให้มีการปรับปรุงเปลี่ยน

ซึ่งเหตุการณ์ที่เป็นตัวอย่างชัดเจนที่สุดคือ กรณีของการตีพิมพ์ภาพส่วนตัวของดารานักร้อง (ใหม่ เจริญปุระ) ลงในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ

แปลง วิธีการนำเสนอ อีกทั้งยังมีการเรียกร้องผ่านโทรสารและจดหมายให้สมาชิกและประชาชนทั่วไปที่มีความเห็นแบบเดียวกันร่วมลงชื่อหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวเป็นเวลา 3 เดือนติดต่อกัน (สร้างพลังประชาชน หนทางปรับคุณภาพสื่อ, 2539: 11)

บรรณาธิการข่าวจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงข้อกล่าวหาหากข่าวที่ถูกนำเสนอออกมานั้นขาดความเหมาะสมในทัศนะของผู้บริโภคข่าวสารทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มคนชั้นกลางที่มีทางเลือกอีกมากในการเปิดรับข่าวสาร ทำให้การต่อสู้ในเวทีประชาชนสามารถสร้างกระแสผลักดันบางอย่างต่อหนังสือพิมพ์ที่ต้องรับฟังข้อเสนอจากประชาชนในฐานะผู้ซื้อสินค้า การเป็นผู้ดูแลด้านข่าวสารของบรรณาธิการจึงต้องคอยรับฟังความคิดเห็นของสังคมอยู่เนืองๆ และพยายามที่จะลดกระแสการต่อต้านในบางสถานการณ์ตามความจำเป็นเพื่อไม่ให้เกิดความไม่สบายใจของทั้งสองฝ่าย

(2) นักข่าว

ในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นพ้องต้องกันว่า คุณภาพของนักข่าวในปัจจุบันมีลักษณะหย่อนในหน้าที่และจรรยาบรรณของการเป็นนักข่าว โดยมีมุ่งประเด็นไปที่การปฏิบัติงานซึ่งต้องอาศัยพื้นฐานความรู้รอบด้าน เพื่อที่จะสื่อสารข้อมูลกลับมายังประชาชนผู้อ่านได้โดยไม่ทำให้เกิดความสับสน

เกี่ยวกับสาเหตุของการขาดประสิทธิภาพของนักข่าวนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงทัศนะไว้ซึ่งผู้วิจัยสามารถแยกเอาไว้ได้ 2 ข้อ คือ

1. พื้นฐานความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานข่าวที่นักข่าวต้องรับผิดชอบ

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า นักข่าวนั้น นอกจากจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการเป็นสื่อมวลชนแล้ว ยังต้องมีความรอบรู้ในเรื่องสายข่าวของตนด้วย เช่น นักข่าวการเมือง ต้องมีความรู้ทางด้านการปกครอง เพื่อให้การรายงานข่าวจะทำให้สามารถเจาะประเด็นได้ชัดเจน ไม่หลงประเด็น หรือไม่ได้อะไรจากข่าวที่รายงานนั้นเลย

"การที่นักข่าวไม่มีความรู้พื้นฐานมาก่อนเกี่ยวกับระบบที่ตนเองต้องไปคลุกคลีนั้น อาจส่งผลให้ข่าวที่รายงานออกมาไม่ค่อยจะรู้เรื่อง หรือทำให้เข้าใจได้ยากขึ้น โดยเฉพาะคนอ่านที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นด้วย อย่างผมเป็นข้าราชการ ผมต้องคลุกคลีอยู่กับกฎหมาย เรื่องภายใน

ในกระทรวง ดังนั้นเมืองผมอ่านข่าวการเมืองก็รู้เลยว่านักข่าวไม่มี sense บางทีก็จับได้ว่า นักข่าวจับแพะมาชนแกะ" (ศศิน พัฒนาภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

การรู้เท่าทันสื่อมวลชนเป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของชนชั้นกลาง ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่บุคคลนั้นเป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับแหล่งข่าวเดียวกัน หรือมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี ทำให้เห็นข้อบกพร่องของข่าวที่เสนอออกมาจากนักข่าวที่ประสบการณ์น้อยกว่า ในลักษณะเช่นนี้เป็นไปได้อย่างมากที่ชนชั้นกลางผู้มีประสบการณ์ในประเด็นข่าวมากกว่าจะไม่ถูกครอบงำทางความคิดจากสื่อมวลชนและนอกเหนือไปจากนี้แล้ว ชนชั้นกลางอาจก้าวเข้าสู่การชี้แจงข้อเท็จจริงในส่วนของประสบการณ์ที่มากกว่า และถ่ายทอดเพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ให้กับบุคคลอื่นที่อาจเคยถูกทำให้เข้าใจผิดจากสื่อมวลชนไปแล้วก่อนหน้านี้

2. จรรยาบรรณของนักข่าว

ผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวถึงนักข่าวโดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการเข้ามาสู่วิชาชีพสื่อมวลชน ไปจนถึงภาพของการปฏิบัติงานและการรายงานข่าว ดังคำให้สัมภาษณ์นี้

"ที่รู้สึกว่าจรรยาบรรณของนักข่าวเริ่มลดลง บางทีเขาหาข่าวเพื่อที่จะได้ข่าวมาขาย คนอ่านยังรู้สึกได้เลยว่ามันซ้ำซากและไม่มีอะไรใหม่ ซึ่งมันผิดไปจากหลักของการเป็นข่าวใช่ไหม ครึ่งหนึ่งที่เคยคิดว่าที่มันไม่มีอะไรใหม่นี้มันเกิดจากพวกนักการเมืองแย ๆ นะ แต่มาตอนนี้ชักไม่แน่ใจแล้วว่านักข่าวเองก็ชักจะแยไปเหมือนกัน อย่างไรก็ตามที่ยังคงมองในภาพรวมนะว่าที่เป็นอย่างนี้เพราะระบบมันเป็นตัวกำหนด ว่าจะเอาคนแบบไหนเข้ามาเป็นนักข่าว เอาชนิดเกรดเอ หรืออะไรก็ได้ให้เอามาก่อน ก็เป็นเกรดรองลงมา พอมันเป็นอย่างนี้ ระบบมันก็เลยพึ่งพอกับปัญหาอะไรก็อ้างว่าถูกครอบงำเสรีภาพ แต่จริง ๆ แล้วคือนักข่าวนั้นแหละที่ไม่มีวินัย และไม่มีจรรยาบรรณที่จะทำให้สถาบันนี้มีความน่าเชื่อถือ" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

จากบทสัมภาษณ์นี้แสดงให้เห็นว่า จรรยาบรรณของนักข่าวกำลังถูกทำลายด้วยระบบของสื่อมวลชนเอง และการแสดงว่าโครงสร้างสื่อมวลชนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง นั่นก็คือการย้อนกลับไปหาต้นตอของการเปลี่ยนแปลง ก็จะพบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา (ยุคที่การเมืองเข้าสู่นายกฯ ที่มาจากการเลือกตั้ง) วงการสื่อมวลชนได้เข้าสู่ยุคเสรีทางความคิด ข่าวสารกลายเป็นที่ต้องการอย่างมากของสังคมและเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงอยู่ของทุกวงการ การขยายตัวของตลาดข่าว

สาร (Information Market) ทำให้แรงงานด้านข่าวสารเป็นที่ต้องการอย่างมาก ทำให้การนำบุคลากรเข้ามาช่วยเสริมกำลังในการผลิตข่าวสารออกสู่ตลาดเป็นแรงงานที่มาฝึกฝนความสามารถเขาในภายหลัง จุดนี้เองที่เป็นการแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมสื่อมวลชน (จรรยาบรรณ) และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมสื่อมวลชนดังกล่าวก็ย้อนกลับมาสร้างผลกระทบกับวัฒนธรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นพลวัตอยู่เช่นนี้

จรรยาบรรณที่ขาดหายไปของนักข่าวทำให้ภาพของนักข่าวในสายตาคนชั้นกลางมีลักษณะการทำงานแบบ “โมคจ่อปากนักการเมือง” มีการตั้งคำถามที่ไม่สร้างสรรค์ รวมไปถึงการเสนอ “ข่าวปนความเห็น” ที่ส่งผลให้สังคมเกิดความสับสนในเรื่องข้อเท็จจริง จรรยาบรรณที่ขาดหายไปของนักข่าวยังเป็นส่วนที่ส่งเสริมให้สังคมเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงอันนำไปสู่การเข้าใจผิดของฝ่ายต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญหน้ากันอยู่ เช่น การนำเสนอข่าวของสมัชชาคนจน กับ การรายงานคำให้สัมภาษณ์ของรัฐมนตรีที่ไม่เห็นด้วยกับการมาของสมัชชาคนจน เป็นต้น

(3) คอสมินิสต์

ในส่วนของผู้เขียนบทความนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเข้าใจเป็นพื้นฐานอยู่แล้วว่า การแสดงความคิดเห็นในบทความเป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนภาพสังคมผ่านลายตานักเขียน แต่สิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงทัศนะเอาไว้ในช่วงนี้ก็คือ ความคิดเห็นอันหลากหลายที่น่าจะมีอยู่ในหนังสือพิมพ์กลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น แต่มีลักษณะของการดำเนินการทางความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งฉบับ โดยมีบทบรรณาธิการเป็นผู้นำแนวความคิดของหนังสือพิมพ์

“จากที่ครูอ่าน ครูออกได้ว่าหนังสือพิมพ์ฉบับใดมีจุดยืนตรงไหน ซึ่งตรงนี้เราจะทราบได้จากบทบรรณาธิการซึ่งเป็นตัวแทนของหนังสือพิมพ์ แต่ถ้าเปิดเข้าไปในเล่มก็จะพบบทความที่มีแนวคิดคล้ายกัน น่าจะ 90% ได้” (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าบทความจะแสดงความคิดเห็นไปในแนวทางใด บทความก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาที่การใส่ความคิดเห็นลงไปในนั้นถือเป็นเรื่องปกติ และแนวคิดนั้นจะเป็นการแสดงจุดยืนของผู้เขียนเป็นหลัก แต่ถ้าบทความดังกล่าวไปสอดคล้องกับแนวคิดในบทบรรณาธิการ ถือได้ว่าทั้งสองฝ่ายนั้นได้ประกาศจุดยืนร่วมกันในหนังสือพิมพ์ แต่ปรากฏการณ์ของการเสนอ “ข่าวปนความคิด” ของนักข่าว (ทั้งที่ข่าวควรจะเป็นข้อมูลความจริงที่แยกออกจากความคิดเห็น) ทำให้เนื้อหาและภาพรวมของหนังสือพิมพ์กลายเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งส่วนนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นกำลัง

พยายามที่จะบอกไป หรือแอบสนับสนุนอุดมการณ์หรือความคิดบางอย่างแบบเบ็ดเสร็จทั้งฉบับให้ผู้
อ่านได้รับรู้

(ข) ทัศนะเรื่องวิธีการนำเสนอข่าวสาร

ถึงแม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นคนชั้นกลางจะเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์คุณภาพเป็นหลัก
ก็ตาม แต่ในแง่ของการวิจารณ์การนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมุ่งประเด็นและ
เน้นไปที่หนังสือพิมพ์ประชานิยมมากกว่า เพราะส่วนหนึ่งของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่ได้เปิดรับหนังสือพิมพ์
ประชานิยมจะมีทัศนะเชิงลบต่อวิธีการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะหนึ่ง
ของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้ เป็นกลุ่มที่พยายามจะยกเหตุผลแวดล้อมมาใช้อธิบายคำถามต่อไป
ว่า แล้ววิธีการนำเสนอของหนังสือพิมพ์ประชานิยมมีข้อดีอย่างไร ซึ่งปรากฏว่าผู้ให้สัมภาษณ์ได้วิจารณ์
ผลเชิงบวกของการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์เอาไว้ด้วย ผู้วิจัยจะอธิบายข้อมูลแบบตอบคำถามไป
พร้อม ๆ กันดังนี้

1. การเขียนข่าวให้มีลักษณะเป็นนิยาย

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยสามารถแบ่งแนว
คิดออกได้เป็น 2 แนวทางคือ แนวคิดด้านบวก และแนวคิดด้านลบ ที่หนังสือพิมพ์บางฉบับใช้วิธีการ
เสนอข่าวแบบเล่าเรื่อง

ก) สำหรับแนวคิดด้านบวก เป็นการพยายามทำความเข้าใจต่อวิธีการนำเสนอของหนังสือพิมพ์
โดยให้เหตุผลว่า เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายของหนังสือพิมพ์ประชานิยมนั้น ยังคงครอบคลุมทุกกลุ่ม และม
ีความหลากหลายในด้านคุณลักษณะของประชากร ชนชั้น และความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อมวลชน
การที่จะทำให้นหนังสือพิมพ์ของตนขายได้ครอบคลุมลักษณะของคนที่หลากหลายนี้ จำเป็นที่หนังสือ
พิมพ์จะต้องมีจัดการเกี่ยวกับข้อมูลภายในเอาไว้ที่เหมาะสม รวมไปถึงการนำเสนอเนื้อหาข่าวที่ผู้
อ่านซึ่งอยู่ในกลุ่มล่างสุดจะอ่านได้อย่างเข้าใจ ซึ่งแตกต่างจากหนังสือพิมพ์คุณภาพที่การรายงานข่าวยัง
คงมีภาพลักษณ์ที่แข็งแกร่งและเข้าใจยากกว่า ซึ่งเหมาะสมสำหรับผู้อ่านเพียงบางกลุ่มเท่านั้น

“หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ หรือ กรุงเทพธุรกิจอะไรอย่างนี้ชาวบ้านอ่านไม่รู้เรื่องนะ เพราะ
ศัพท์แสงที่ใช้มันสุด ๆ อย่างว่าแต่ชาวบ้านเลย นักศึกษามาอ่านยังเขี่ยทิ้ง ในขณะที่ไทยรัฐ
เขาทำการเมืองให้เป็นเรื่องชาวบ้าน แล้วก็นำเสนอพาดหัวข่าวรายงานเหมือนเด็กตีกันหรือเรื่อง

ชาวบ้านทะเลาะกัน แต่อีกมุมหนึ่ง มันมีการย่อยภาพให้เรื่อนามธรรมที่ค่อนข้างแข็ง อย่างเรื่องการเมือง ทำให้มันเป็นเรื่องที่อธิบายได้ง่าย ๆ โดยอาศัยรูปแบบที่เรียกว่า ดราม่า ในขณะที่นักวิชาการอาจจะวิเคราะห์เป็นแผนผัง แต่อันนี้เขียนเรื่องเป็นละคร” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

กระบวนการของการทำให้ข่าวการเมืองกลายเป็นนิยายนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าส่วนหนึ่งเป็นการพยายามให้การศึกษาทางการเมืองกับชนชั้นที่ไม่มีโอกาสหรือมีน้อยในการแสดงออกทางการเมือง การเขียนข่าวเชิงนิยายเพื่อตอบสนองผู้รับสารระดับล่างจึงเป็นหนทางที่ดีที่สุดสำหรับคนกลุ่มนี้ที่จะได้ไม่ถูกตัดขาดออกจากสังคมข่าวสาร ถึงแม้ว่าเนื้อหา การพาดหัวข่าวอาจจะไม่ลึก และขาดบทวิเคราะห์ทางการเมืองไปบ้างก็ตาม

ii) สำหรับทัศนะในด้านลบนั้น ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นคนชั้นกลางจะรู้สึกไม่ค่อยพอใจกับวิธีการนำเสนอข่าวด้วยความเป็นนิยาย ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้ให้สัมภาษณ์เป็นบุคคลที่มีความรู้และตั้งใจอย่างจริงจังในการอ่านหนังสือพิมพ์เพื่อเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของชนชั้นกลางในการสื่อสารทางการเมืองโดยสื่อมวลชน ทำให้การต้องเปิดรับ หรือเห็นข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะของการเขียนแบบนิยาย กลายเป็นเรื่องของการใส่อคติของสื่อมวลชนและทำให้ข้อมูลผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงกลายเป็นข่าวที่เขียนขึ้นจากความเห็นมากเกินไป

“นักข่าวเริ่มเคยชินกับการทำข้อมูลข้อมูลพื้น ๆ ให้ประชาชนอ่าน แต่อย่างผู้จัดการข้อมูลลึกมามากแต่ขายไม่ได้ อันนี้มันสะท้อนว่า คนคิดนิสัยแบบข้อมูลพื้น ๆ และข่าวเชิงนิยายพาดหัวด้วยเรื่องไร้สาระ ” (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนได้แสดงทัศนะต่อไปอีกว่า การที่หนังสือพิมพ์เสนอข่าวให้เป็นนิยายนั้น ส่วนหนึ่งมาจากความคาดหวังต่อยอดขายที่จะได้รับจากผู้ซื้อที่มีรสนิยมในการอ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ประชานิยม ที่อ่านง่ายและน่าติดตาม

“ผมมองว่าปรากฏการณ์นี้มันคือ หนังสือพิมพ์ต้องการทำให้มันดูเข้าใจง่ายเขียนให้คนเข้าใจไม่จืดจางเขาไม่ซื้ออ่าน อย่างที่สองคือสื่อเริ่มหลงกลว่าต้องหาข่าวแบบนี้ เอาไม่คุ้มปากนักการเมือง คือคิดแต่จะเอาข่าวแต่ไม่ได้คิดว่าข่าวจะสามารถเอามาจัดการศึกษาให้ประชาชนได้อย่างไร แต่ต้องการเอามาขายให้เกิดความขัดแย้ง เหมือนว่าจะตั้งใจดี แต่พอทำแล้วมันหลุดออกจากวงนี้ไม่ได้” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

สำหรับการเสนอข่าวสารในเชิงนิยายนี้ อาจมีส่วนในการครอบงำอุดมการณ์บางอย่างของคนในสังคมได้ เนื่องจากเนื้อหาที่อ่านง่ายและเข้าใจไปตามเนื้อเรื่องโดยไม่ได้ทำการตรวจสอบข้อเท็จจริง ทำให้หนังสือพิมพ์สามารถสร้างอุดมการณ์บางอย่างและกระจายอุดมการณ์นั้นไปตามเนื้อหาข่าวสาร และอาจส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง

2. การใช้ภาษารุนแรงเพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้อ่าน

ผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่มชนชั้นกลางมีทัศนะต่อการใช้ภาษาที่รุนแรงว่า การเสนอเนื้อหาด้วยภาษาที่รุนแรงในหนังสือพิมพ์เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการเพิ่มยอดจำหน่าย ปรากฏการณ์ดังกล่าวนอกจากจะพบในหนังสือพิมพ์ประชานิยมแล้ว ยังเห็นได้จากหนังสือพิมพ์คุณภาพฉบับอีกด้วย (บุษยาบุษารธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539) ซึ่งในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า การใช้ภาษาที่รุนแรงเป็นวิธีการที่ส่งผลร้ายต่อสังคมในระยะยาว (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

ในทางกลับกันการใช้ภาษาที่รุนแรงของหนังสือพิมพ์บางฉบับอาจได้รับการต่อต้านจากคนชั้นกลางบางคน ซึ่งหนึ่งในนั้นคือผู้ให้สัมภาษณ์ของผู้วิจัยที่มีวิธีการต่อต้านความรุนแรงของหนังสือพิมพ์ด้วยการไม่ซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความรุนแรงของภาษาและระบบธุรกิจของหนังสือพิมพ์ว่าเป็นเรื่องปกติที่หนังสือพิมพ์จะต้องวิเคราะห์ตลาดของผู้อ่านและผู้ซื้อว่าให้ความนิยมกับหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาอย่างไร

“มันถึงได้เกิดข่าวสด กับ มติชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพยายามทำหนังสือพิมพ์คุณภาพมันไม่ตรงกับตลาดส่วนใหญ่ การทำหนังสือพิมพ์น้ำเน่า หรืออะไรที่รุนแรงยังคงเป็นที่นิยมรับของสังคมสูง ซึ่งคนอ่านก็มีทั้งชนชั้นกลางและชนชั้นล่าง” (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

“ต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่า คนอ่านบางกลุ่มก็ยังให้ความสนใจกับข่าวดาราท้อง หรือลงข่าวดาราว่าตกว่า คนจะรีบซื้ออ่านมากกว่าข่าวเด็กถูกข่มขืนด้วยซ้ำ สังคมมันเป็นอย่างนี้ คนชอบรับสารแบบนี้ ข่าวแบบนี้ ดังนั้น หนังสือพิมพ์มันก็ต้องพยายามขายข่าวให้ได้ ถ้ามีจุดยืน

มากเกินไปมันก็ขายไม่ได้ ต้องปิดตัวเอง หรือไม่ก็ปรับตัวเองมาเป็นครั้งบครั้งน้ำ” (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

อาจจะกล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์ประชานิยมยังคงต้องทำการเสนอข่าวเชิงนิยายต่อไป เนื่องจากปัจจัยทางด้านธุรกิจที่ต้องแข่งขันกับหนังสือพิมพ์ประเภทเดียวกันเอง และจากปัจจัยธุรกิจดังกล่าวทำให้หนังสือพิมพ์หัวสีฉบับต่าง ๆ เกิดการแข่งขันทางด้านเนื้อหามากขึ้น เช่น การรายงานคดีอดีตพระยานครของหนังสือพิมพ์ข่าวสด หรือ การขุดคุ้ยเรื่องคดีสปก.4-01 ของรัฐบาลนายชวน หลีกภัย และจากการแข่งขันของทั้งสองฝ่ายนี้เองที่ทำให้เกิดธรรมเนียมการแข่งขันทางด้านข่าวสารที่จะนำเสนอต่อสังคมและคงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะนำเสนอข่าวสารที่ชาวบ้านให้ความสนใจมาลงแข่งกันบนหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งผู้วิจัยมองว่า หนังสือพิมพ์เองก็ได้เล่นการเมืองกับสื่อมวลชนด้วยกันเองบนหน้าหนังสือพิมพ์ไปด้วย

3. อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อชนชั้นกลาง

อิทธิพลของหนังสือพิมพ์นั้นประกอบไปด้วยสิ่งสำคัญอยู่ 2 อย่าง คือ อิทธิพลของกลไกตลาดและอิทธิพลของปัญญาชน ชนชั้นกลางที่เป็น Highly Involve and Highly Sensational จะเข้าทำการสำรวจความคิดเห็นต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาทางสื่อมวลชน ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกว่าความคิดใดสมควรรับฟัง โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะให้แนวคิดนั้นเข้ามาครอบงำอุดมการณ์เดิมที่ตนมีอยู่ ซึ่งในจุดนี้อาจทำให้หนังสือพิมพ์ไม่ได้มีอิทธิพลทางความคิดต่อคนชั้นกลางกลุ่มนี้มากนัก ในขณะที่ชนชั้นกลางทั่วไปที่ไม่ได้มีการสำรวจหรือวิเคราะห์ให้อุดมการณ์ที่แฝงเข้ามาจากสื่อมวลชน ทำให้โอกาสที่คนชั้นกลางทั่วไปจะถูกครอบงำทางอุดมการณ์มีมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งการมีอิทธิพลดังกล่าวนั้นก็ได้แก่

- กลไกที่มีอิทธิพลต่อหนังสือพิมพ์

อย่างไรก็ตามปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ของสื่อมวลชนที่ชนชั้นกลางต่างก็คำนึงถึงอยู่เสมออีกคือ “กลไกตลาด” ของระบบทุนในสื่อมวลชน ที่ได้เข้าไปมีบทบาททำให้ข่าวสารข้อมูลนั้นแปลงสภาพกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มทุนแทนที่จะเป็นของประชาชน และจากความไม่ไว้วางใจในบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปของหนังสือพิมพ์ ได้ส่งผลกระทบต่อวิธีการเลือกรับข่าวสารให้มีความเข้มงวดมากยิ่งขึ้น

“ตอนนี้สิ่งที่เราต้องทำก็คือ “การจะรู้เท่าทันสื่อมวลชน” และการที่จะรู้เท่าทันสื่อมวลชนก็คือพอเราอ่านแล้วเราต้องยังไม่เชื่อ หรืออย่าไปยอมรับมันในทันที ในขณะที่สื่อมวลชนเชื่อไม่ได้ทั้งหมด ดังนั้นผู้เปิดรับข่าวสารจะต้องเลือกรับสื่ออื่น ยิ่งถ้าเป็นคนละขั้วด้วยจะดีมาก

เพราะว่าตอนนี้วงการสื่อก็มีแต่กลุ่มทุนที่เข้ามาดำเนินการ การสนับสนุนหรือการห้ามนทางธุรกิจย่อมเกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ ซึ่งเวลาเราอ่านแล้วเราจะไม่สบายใจ แต่เราก็พอจะเข้าใจ" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 253)

"บางที่ต้องเข้าใจว่าสื่อมวลชนมันถูกบีบอยู่กับกลุ่มเจ้าของ ทำให้บางที่ข่าวที่รายงานอาจไม่ตรงกับความเป็นจริง ดังนั้นเวลาเราอ่านก็ต้องตัดสินใจโดยใช้แนวคิด หรืออุดมการณ์ของเราเองว่าจะใครควรจะเป็นอย่างไร" (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"สื่อมวลชนถูกใช้เป็นเครื่องมือค่อนข้างมาก เราเองก็ใช้ แต่เรารู้วิธีดีแค่ไหนที่จะเข้าไปใช้สื่อมวลชน ในขณะที่เราจะพบว่าสื่อถูกครอบงำโดยนักการเมือง นักการเงิน นักธุรกิจ เช่น กรณีการปล่อยข่าวสื่อเรื่องธนาคารล้ม สื่อมวลชนเขารับเอามาทำเป็นข่าวทันทีโดยยังไม่ทันได้ตรวจสอบ ดังนั้นการที่เราจะรับฟังข่าวสารเราเองก็ต้องแยกให้ได้ว่าจะอะไรเป็นข่าวลวงข่าวหลอก" (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

จากคำให้สัมภาษณ์ก็พอจะบ่งชี้ได้แล้วว่า ชนชั้นกลางในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ต่างมีวิธีรับมือกับข่าวยังต้อง "ฟังหูไว้หู" เสียก่อน ซึ่งทางหนึ่งที่จะช่วยให้มีการตรวจสอบข่าวสารได้ก็คือการพยายามที่จะใช้สื่ออื่น ๆ ควบคู่กับแหล่งสารที่เป็นสื่อมวลชน ซึ่งผลก็ปรากฏอยู่แล้วว่าผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้ต่างใช้สื่อมวลชนค่อนข้างหลากหลายและยังค้นหาช่องทางใหม่ ๆ ในการเปิดรับข่าวสารอยู่เสมอ

ในขณะที่ชนชั้นกลางคนอื่นในสังคมอาจมีปัญหาเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารในลักษณะเดียวกัน ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าเป็นจุดที่ทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบจากสื่อมวลชนและกลุ่มผลประโยชน์ที่อยู่เบื้องหลังของข่าวสารที่ถูกแพร่กระจายไปในสังคมเพื่อผลบางประการ

"ถึงแม้ว่าคนโดยทั่วไปจะมองว่าสื่อเป็นเครื่องมือทางการสื่อสาร แต่เอาเข้าจริง ๆ แล้วเขากลับไม่มีความรู้ที่จะเข้าควบคุมสื่อได้ บางทีเขาอาจจะคิดว่า สื่อก็คือสื่อสารมวลชน ก็เลยไม่ได้คิดจะผลักดันหรือตรวจสอบสื่อหรือข่าวสาร" (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"เราเป็นผู้ได้เปรียบในแง่หนึ่งคือเราพอจะมี sense บางอย่าง หมายถึงเราวิเคราะห์ข่าวสารได้ รู้วิธีที่จะตรวจสอบ เช็คข่าว คือเรามีทางไป แต่คนชั้นกลางคนอื่นที่เวลาเขาเปิดรับ

สารนั้น บางทีเขาอาจจะยังไม่ทันรู้เลยด้วยซ้ำว่า ชาวที่เขาอ่านมันมีอะไรไปมามากน้อยแค่ไหน" (ลือชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

จากทัศนะเหล่านี้ ทำให้เห็นภาพของสื่อมวลชนหรือหนังสือพิมพ์ว่าเป็นฝ่ายที่มีบทบาทในการชี้นำสังคม และมีอิทธิพลทางความคิดกับคนชั้นกลางอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า ชนชั้นกลางทั่วไปในสังคม ผู้ซึ่งมีวิธีการเปิดรับข่าวสารแบบชนชั้นกลาง แต่ไม่มีการใช้วิธีการเลือกรับและวิเคราะห์ข่าวสารเช่นเดียวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้กลุ่มคนชั้นกลางกลุ่มนี้กลายเป็นกลุ่มที่เปิดช่องให้สื่อมวลชนเข้ามามีอิทธิพลทางความคิดได้มากที่สุด และในทางกลับกัน กลุ่มคนหรือชนชั้นที่มีการเปิดรับสื่อน้อยมาก มีความเป็นไปได้ว่าการได้รับผลกระทบจากข่าวสารน้อยที่สุด จะทำให้อิทธิพลของสื่อมวลชนเข้าไปถึงได้น้อยที่สุดเช่นกัน

- ปัญญาชนกับอิทธิพลทางความคิด

บทความของนักวิชาการในหนังสือพิมพ์ถือเป็นอีกส่วนสำคัญอันหนึ่งในกระบวนการปฏิบัติการวาทกรรม (Discursive Practice) ในการอธิบายปรากฏการณ์ของสังคม ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยอมรับว่า ส่วนหนึ่งของนักวิชาการเหล่านี้มีความน่าเชื่อถือในฐานะผู้มีประสบการณ์ แต่นักวิชาการจะมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้ให้สัมภาษณ์มากน้อยหรือไม่นั้น คำตอบที่ได้รับก็คือ อิทธิพลทางความคิดที่จะมีต่อผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานภาพหรือบทบาททางสังคมของนักวิชาการ แต่เป็นการพิจารณาด้วยเหตุและผลตามอุดมการณ์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ยึดถืออยู่

"นักวิชาการก็ยังคงทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางด้านอุดมการณ์บางอย่าง ซึ่งพื้ก็ติดตามอ่านตลอดแต่ไม่ใช่เพราะเชื่อที่เขาเขียน สำหรับพื้แล้วนักวิชาการไม่ได้ชี้นำอะไรนอกเหนือไปจากการแสดงความคิดเห็นในความเป็นตัวเองของเขา ซึ่งตรงนั้นมันน่าจะมีคุณค่ามากกว่าในการรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นในสังคม" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

"เนื่องจากคนเรามีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน การอ่านความเห็นของนักวิชาการเปรียบเสมือนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์บางอย่าง เป็นการเห็นมุมมองของคนอื่นบ้าง" (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

จะเห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้ถูกชี้นำทางการเมืองจากนักวิชาการ แต่ผู้วิจัยได้พบข้อแตกต่างตรงที่ลักษณะของปัญญาชนจะส่งผลให้ชนชั้นกลางเชื่อถือในความคิดเห็นแตกต่างกัน เช่นในกรณีชาคริต สูดสายเนตร เขาได้กล่าวว่า ปัญญาชนหรือนักวิชาการอื่น ๆ ที่เสนอปัญหาแบบเข้าประเด็น น่าจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือได้มากกว่า (นักวิชาการแบบครุฑุยตามความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ก็คือ Organic Intellectual)

“อย่างครุฑุย ภาพของเขาจะชัดเจนในเรื่องเด็ก การที่เขาออกมามันแสดงให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่ชัดเจนว่า แนวคิดและผลประโยชน์ของเขาไม่ได้ตกอยู่กับกลุ่มใด” (ชาคริต สูดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

ในขณะเดียวกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้เหตุผลถึงความเป็นไปได้ที่ชนชั้นกลางคนอื่นจะรับอิทธิพลทางความคิดของนักวิชาการเข้าไว้ โดยพิจารณาจากตัวบุคคลมากกว่าการวิเคราะห์เหตุและผล หรือการศึกษาเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นนั้นให้ถ่องแท้เสียก่อน

“เชื่อว่าคนไทยได้รับอิทธิพลจากการอ่านเยอะมาก เพราะว่าเราเป็นสังคมที่ยึดติดกับตัวบุคคล สถานะทางสังคมก็มีผลเยอะ คือคนนั้นควรจะเป็นที่รู้จัก อย่างเช่น หมอประเวศมาพูด ก็เชื่อมั่นที่ทั้งที่เรายังไม่ได้ตรวจสอบด้วยว่าเขาจะพูดเรื่องอะไร คนอ่านจะไม่ตั้งคำถาม จะเชื่ออย่างเดียว” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

ผู้วิจัยได้ข้อสรุปเกี่ยวกับอิทธิพลทางความคิดของปัญญาชนที่มีต่อสังคมว่า ทุกสังคมจะมีคนชี้นำ แต่ไม่ได้หมายความว่าสังคมจะต้องเห็นด้วยกันทุกคน เพราะนักวิชาการจะพูดเรื่องที่ยังมาไม่ถึง เป็นลักษณะของการอธิบายอดีตเพื่อทำนายอนาคต เนื้อหาของบทความก็ค่อนข้างอ่านได้เข้าใจยาก นอกจากนี้วิธีการนำเสนอของปัญญาชนถึงมีลักษณะการให้เหตุผล แต่ก็ไม่ได้ใส่ภาพของการเร่งเร้าอุดมคติทางการเมืองเหมือนบทความของคอสมินิสต์ ทำให้แรงกระตุ้นที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของบุคคลที่อ่าน จะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายใน ในแง่ของอุดมการณ์หรือแนวความคิด ซึ่งตรงข้ามกับการอ่านบทความของคอสมินิสต์ที่อาจสร้างกระแสให้เกิดขึ้นด้วยการกระทำ

จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของหนังสือพิมพ์ที่เข้ามาเกี่ยวพันกับการเมืองมากขึ้นนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า ในแง่ของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการปรับปรุงด้านเนื้อหาของหนังสือพิมพ์นั้น ไม่มีผลกับชนชั้นกลางในงานวิจัยนี้อย่างเป็นรูปธรรมมากนัก เว้นเสียแต่ที่จะเป็นการเอื้อประโยชน์ทางด้านข่าวสารระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น และที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีการเตรียมพร้อมทั้ง

ทางด้านความคิดและการเลือกเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนมาเป็นอย่างดีตามความพร้อมของแต่ละบุคคล

4. การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

ตามแนวคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ของชนชั้นกลางที่ปรากฏในบริบททางสังคม กล่าวโดยภาพรวมของข้อมูลแล้ว ผลประโยชน์ดังกล่าวมีความหลากหลายในเชิงเป้าหมายของแต่ละกลุ่ม รวมถึงวิธีการใช้สื่อมวลชนในการตอบสนองผลประโยชน์ของชนชั้นกลางด้วย และจากการที่ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่ใกล้ชิดกับสื่อมวลชนทั้งในฐานะผู้รับ-ผู้ส่งสาร ทั้งที่เป็นการปรากฏตัวในกิจกรรมทางการเมือง บางสถานการณ์ หรือแม้แต่การแฝงผลประโยชน์ทางชนชั้นเข้าไปปรากฏอยู่ในสื่อมวลชน ประเด็นคำถามของเรื่องนี้จึงไม่ได้พิจารณาเพียงแคชนชั้นกลางใช้วิธีอย่างไรในการใช้สื่อมวลชนเพื่อผลประโยชน์ แต่ยังเป็นคำถามต่อไปอีกว่า ชนชั้นกลางพึงพอใจกับช่องทางที่ใช้ในการแสดงผลประโยชน์ทางชนชั้นมากน้อยเพียงใดอีกด้วย

ในประเด็นเรื่อง การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นของหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อให้ได้คำตอบจากมุมมองทั้ง 2 ด้าน โดยได้แบ่งผลการให้สัมภาษณ์ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสื่อมวลชน และ กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป ตามการอธิบายผลข้างล่างดังต่อไปนี้

(ก) ทัศนะจากกลุ่มสื่อมวลชน

ผู้ที่ทำงานในกลไกสื่อมวลชน การย่อภาพของชนชั้นกลางให้มาปรากฏอยู่ในพื้นที่สื่อมวลชน น่าจะสามารถทำได้ไม่ยากนัก เพราะสื่อมวลชนยังคงต้องทำหน้าที่รายงานปรากฏการณ์ทางการเมือง และสังคมของคนกลุ่มต่าง ๆ ตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ และในฐานะของการเป็นสื่อสาธารณะที่คนกลุ่มต่าง ๆ พากันมุ่งเข้ามาสู่การใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน ทำให้บทบาทของสื่อมวลชนกลายเป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงเอาคนจากชนชั้นต่าง ๆ มารวมกันเข้าไว้ ยิ่งทำให้พื้นที่สื่อมวลชนกลายเป็นเวทีแสดงภาพของการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางชนชั้นที่หนาแน่นแห่งหนึ่ง และในการเป็นเจ้าของสนามการต่อสู้ สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ในการจัดลำดับการปรากฏตัวของชนชั้นตามความเหมาะสมในฐานะนายทวารประตู (Gate Keeper) และจากบทบาทนี้เองที่ทำให้หนังสือพิมพ์ กลายเป็นทางผ่านเข้าออกของผลประโยชน์ทางชนชั้นอยู่ตลอดเวลา

ชนชั้นกลางผู้แสวงหาเครื่องมือในการรักษามลประโยชน์ทางชนชั้นตนเอง ได้ทำการเดินผ่านเข้าออกประตูดังกล่าวอยู่บ่อยครั้ง ภาพของชนชั้นกลางในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชนจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ชนชั้นกลางได้เข้ามาใช้สนามการต่อสู้ได้อย่างไร และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

1) ปรัชญาการทำงานของสื่อมวลชน

“หลักของเราเปิดกว้าง” นี่คือทัศนะอย่างสั้น ๆ เกี่ยวกับหลักการทำงานของหนังสือพิมพ์ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีกลุ่มเป้าหมายอย่างไรก็ตาม “การเปิดกว้าง” ในที่นี้มีความหมายอยู่ 2 ประการ คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นข่าวและขายได้ จะถูกนำเสนอลงในหนังสือพิมพ์ และ ทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ (Public Interest) ก็จะถูกนำเสนอเป็นข่าวเช่นกัน (สุภากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

อย่างไรก็ตาม “การเปิดกว้าง” ในความหมายด้านเนื้อหา ยังคงต้องพิจารณาจากรูปแบบของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับด้วย เช่น หนังสือพิมพ์ที่เน้นข่าวการเมือง ก็จะไม่ลงข่าวชาวบ้าน (สันต์ กรณ์, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539) รูปแบบของเนื้อหาจึงเป็นปัจจัยตัวหนึ่งที่ทำให้การเดินเข้าสู่พื้นที่สื่อมวลชนมีการแบ่งแยกว่าประเด็นผลประโยชน์แบบหนึ่งควรจะเข้าสู่เวทีใดที่จะทำให้เกิดการตอบสนองผลประโยชน์มีความตรงตัวมากที่สุด

หลักการ “เปิดกว้าง” ก็ยังทำหน้าที่ของมันต่อไป จนวันหนึ่งเมื่อมีผู้สังเกต (จากหอคองยางช้าง) ถึงความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับชนชั้นกลางที่กลายเป็นว่าญาติของชนชั้นกลางถูกตอกย้ำ อธิบายและเผยแพร่จนเป็นที่เข้าใจ กลายเป็นญาติทางการเมืองที่นักการเมืองและข้าราชการต้องเอาใจใส่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2539: 8)

“การที่เราไปตั้งสมมติฐานว่าหนังสือพิมพ์เข้าข้างชนชั้นกลางอาจจะเป็นความคิดที่ผิดจริง ๆ แล้วหนังสือพิมพ์ไม่ได้คิดว่าคนไทยมีความแตกต่างกัน แต่เรามีผลประโยชน์อันเดียวกัน ก็คือ อยากให้คนส่วนใหญ่ของประเทศนี้อยู่ดีกินดี” (สุภากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

“มันขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร คนกรุงเทพฯ มีปัญหาจริงหรือเปล่า ไม่ใช่สะท้อนความเป็นชนชั้นกลาง เพราะสิ่งนี้มันไม่มีตัวตน” (พนา จันทรวโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

ข้อสนับสนุนที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้อ้างในการอธิบายเหตุผลว่า เหตุใดหนังสือพิมพ์จึงมีแนวทางที่เอนเอียงเข้าหาคนชั้นกลางในทางการเมือง

"หนังสือพิมพ์คือผลผลิตของคนชั้นกลาง ทั้งทัศนคติ วิสัยทัศน์ มันถูกหล่อหลอมโดยความเป็นคนชั้นกลาง เพราะฉะนั้นแนวโน้มและท่าที พื้นฐานความคิดมันจะเอียงไปทางคนชั้นกลาง หนังสือพิมพ์ต้องทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ต้อง simplified เรื่องนั้น โดยมีความเข้าใจพื้นฐาน เข้าใจกลไก เข้าใจโครงสร้าง เข้าใจระบบ เข้าใจความซับซ้อนและความสำคัญ แล้วก็นำมาอธิบายให้คนเข้าใจ เช่น ให้หมอพื้นเข้าใจเรื่องการสร้างตึกให้นักธุรกิจเข้าใจอาชญากรรม" (สุภากร บุญปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

อย่างไรก็ตาม การเป็นผลผลิตของคนชั้นกลางไม่ได้หมายความว่าหนังสือพิมพ์จะต้องทำหน้าที่รับใช้คนชั้นกลางในเรื่องของผลประโยชน์ แต่เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของ "การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน" ระหว่างประโยชน์ที่ได้เป็นข่าวกับประโยชน์ในแง่การขาย (ธงชัย คงสินธุ, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2540) และเป็นการพิจารณาความเหมาะสมจากประเด็นของข่าว ไม่ใช่การพิจารณาจากความเป็นคนชั้นกลางของสื่อมวลชน

จากปรัชญา "การเปิดกว้าง" และ "การเป็นผลผลิตของคนชั้นกลาง" ของสื่อมวลชน เมื่อรวมปรัชญาทั้งสองนี้รวมกันเข้าแล้ว จะทำให้เห็นปรากฏการณ์หนึ่งที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนชั้นกลางกับสื่อมวลชน กล่าวคือ สื่อสารมวลชน (และการสื่อสารคมนาคมแผนใหม่) เป็นองค์กรและเครือข่ายที่หล่อหลอมคนชั้นกลางให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหนือประชาชนกลุ่มอื่น ๆ โดยปราศจากองค์กรที่เป็นรูปธรรม แต่เป็นการจัดองค์กรโดยผ่านสื่อมวลชนและการสื่อสารแผนใหม่ พลังในการจัดองค์กรของคนชั้นกลางได้แสดงให้เห็นถึงอำนาจบางอย่างที่สามารถเชื่อมโยงผลประโยชน์ให้ไปถึงสื่อมวลชน นั่นก็คือ "อำนาจของกลไกตลาด"

กลไกการตลาดยังเป็นกลไกสำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ ไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพของการนำเสนอข่าวสาร การแข่งขันระหว่างสำนักพิมพ์ ไปจนถึง การรักษาแนวทางของเนื้อหาในหนังสือพิมพ์แล้ว กลไกตลาดยังได้เข้ามามีอำนาจในการกำหนดบรรทัดฐานระบอบในหนังสือพิมพ์อีกด้วย (เพราะคนชั้นกลางมีอำนาจเหนือการตลาดในฐานะผู้บริโภคและผู้ซื้อข่าวสาร) สื่อมวลชนจึงเป็นทางผ่านของพฤติกรรมของคนชั้นกลางให้ก้าวเข้าสู่การเป็นบรรทัดฐานและกลายเป็นบรรทัดทางการเมืองในที่สุด

2) ความไม่สมดุลงของโครงสร้างสังคม

การกระจุกตัวของความเจริญทางโครงสร้างต่าง ๆ ที่อยู่ภายในตัวเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ย่อมเป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงความไม่สมดุลงของการพยายามปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับชนชั้นอื่น ๆ ภายในสังคม ในสถานการณ์ที่โครงสร้างสังคมอันประกอบไปด้วย เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม กำลังได้รับการพัฒนาและเป็นตัวเร่งความเจริญเติบโตให้เกิดขึ้น และความเจริญนี้เองที่ทำให้เมืองกลายเป็นสถานที่ที่คนจากที่ต่าง ๆ เข้ามาตั้งรกราก กับการมีกลุ่มคนจากที่ต่าง ๆ ที่พยายามจะเข้ามาในเมืองเพื่อทำการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์โดยการเสนอปัญหาของตนให้ได้รับรู้และได้รับการแก้ไขจากรัฐ (ซึ่งมีที่ทำการตั้งอยู่ในเมืองหลวง)

และจากโครงสร้างที่ไม่สมดุลงนี้เอง ทำให้เกิดปัญหาของความแตกต่างระหว่างคนเมืองกับชนบท โดยเฉพาะการใช้สื่อมวลชนในการสื่อสารปัญหาของตนเองกับสังคม

“คนที่เข้าถึงทรัพยากรข้อมูลได้มากกว่าย่อมได้เปรียบ อย่างมาแต่ร์ประท้วง หนายง ต้องถอย ขณะที่คนสะเยียบยังสู้กันไม่เสร็จเลย แสดงให้เห็นถึงอำนาจในการต่อรองที่ไม่เท่ากัน โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรก็ไม่เท่ากัน ทั้งแรงสนับสนุนจากข้างหลัง ช่องทางในการแสดงออก การเรียกร้องความสนใจ การพึ่งพาสื่อมวลชน” (ฐาภกร บุนนาค, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

คนชั้นกลางยังคงสามารถใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์ในการรักษามลประโยชน์ทางชนชั้นของตนเช่นเดียวกัน ด้วยการเสนอเรื่องราวของพวกเขาลงในพื้นที่ของสื่อมวลชน เช่น ส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางในปัจจุบันที่นิยมลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งเป็นสถาบัน “ตลาด” ทุน ดัชนีตลาดหลักทรัพย์ ย่อมขึ้นลงตามกลไกตลาดและบรรยากาศการลงทุน แต่เมื่อตลาดหุ้นประสบภาวะถดถอยและตกต่ำด้วยเหตุใดก็ตาม ชนชั้นกลางของเราต้อง “ไว้วาย” เรียกร้องให้ฝ่ายราชการยื่นมือเข้ามาให้ความอุปถัมภ์ครั้งแล้วครั้งเล่า (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2539: 8)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นวิธีการในการพยายามใช้สื่อมวลชนของชนชั้นกลางอยู่ 2 วิธี คือ การ “ไว้วาย” เพื่อสร้างความสนใจจากสื่อมวลชน และการขยายภาพผลประโยชน์ของตนให้กลายเป็นเรื่องสาธารณะเพื่อให้รัฐได้เข้ามาทำการแก้ไข

- “การไว้วางย” ที่มาจากการจับกลุ่มของคนทำงานอยู่ในกลไกสังคมที่สำคัญ (นักเล่นหุ้นในตลาดหลักทรัพย์) ได้ทำให้สังคมและสื่อมวลชนให้ความสนใจการเคลื่อนไหวและเสียงเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ทางชนชั้น การ “ไว้วางย” ของคนชั้นกลางบางกลุ่มจึงถือเป็นการเล่นการเมืองโดยการชักนำเอาสื่อมวลชนเข้ามาไว้เป็นพวกในช่วงเวลาหนึ่ง

- การทำให้ประเด็นของตนเป็นประเด็นทางการเมือง ชนชั้นกลางเข้าใจดีว่า การที่จะปกป้องผลประโยชน์ของตนที่ดีที่สุดก็คือการทำให้เรื่องของตนถูกเผยแพร่ออกไป ซึ่งวิธีการเดียวที่จะสามารถทำให้เป็นเช่นนั้นได้คือการใช้พื้นที่สื่อมวลชน การที่จะทำให้สื่อมวลชนให้ความสนใจหรือสนับสนุนนั้น การไว้วางยอาจเป็นวิธีที่ใช้ไม่ได้เสมอไป ชนชั้นกลางจึงใช้วิธีการทำให้ผลประโยชน์ทางชนชั้นตนกลายเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยการเชื่อมโยงปัญหาของตนกับปัญหาของชาติ เช่น กรณีภาวะตกต่ำในตลาดหลักทรัพย์ ชนชั้นกลางได้อาศัยกระแสเศรษฐกิจเป็นเครื่องยืนยันความเป็น Public Interest ที่ควรจะได้รับ การแก้ปัญหาโดยเร็ว

การทำให้ผลประโยชน์ของชนชั้นกลายเป็น Public Interest ได้นั้น ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า หลักการดำเนินงานของการขยายผลประโยชน์ของชนชั้นกลางออกไปสู่พื้นที่สาธารณะ สอดคล้องกันได้ดีกับหลักการท่าทีของหนังสือพิมพ์ นั่นก็คือ การรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์จำเป็นที่จะต้องฉายภาพปัญหาในเชิงมหภาค (Macro) ซึ่งการจับประเด็นข่าวแบบ Macro นี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์กล่าวว่า เป็นความแตกต่างระหว่างชนชั้นกลางกับชาวบ้านในการมองปัญหา (Macro-Micro) ยิ่งฝ่ายใดสามารถขยายผลประโยชน์ของตน หรือทำให้ปัญหาของตนไปผูกพันอยู่กับโครงสร้างหลักของสังคมได้ สิ่งนั้นย่อมจะเป็นข้อได้เปรียบที่จะทำให้การเผยแพร่อุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้นไปปรากฏอยู่ในพื้นที่ของสื่อมวลชน (พนา จันทวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540) ซึ่งสิ่งนี้เองที่เป็นข้อยืนยันอีกประการหนึ่งว่า อุดมการณ์ของชนชั้นกลางได้แพร่กระจายอยู่ในสื่อมวลชนโดยการ Hegemonize อยู่อย่างเต็มที่

จากภาพของการเสนอปัญหาของชนชั้นกลาง ยิ่งทำให้เห็นความแตกต่างของการมีโอกาสได้ใช้สื่อมวลชน แต่ในภาพของความไม่สมดุลง่ายนั้น ยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้เข้าไปช่วยสร้างสมดุลง่ายนี้ให้กับชาวบ้านบ้าง นั่นก็คือกลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้านในท้องถิ่นที่ไม่มีโอกาสได้ใช้หรือเข้าถึงสื่อมวลชน โดยการอธิบายปัญหาให้เกิดความเข้าใจกับคนในสังคมและส่งเสริมให้เกิดวิธีการต่อสู้หรือปกป้องเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นตนเอง

“เรื่องของชาวบ้านบางที่มันยืดเยื้อจนเราลืมนะ บางที่ปัญหานั้นมันซ้ำจนเรารู้สึกเคยชิน หรือมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาไป แต่เดี๋ยวนี้เริ่มมีแนวโน้มการรวมตัวของชาวบ้านกับ NGO ที่เข้ามาช่วยในเรื่องของการสื่อสารกับรัฐบาล ซึ่งมันสามารถสรุปปัญหาที่ทำให้ผู้ฟังถึงกับสะอึก รัฐบาลก็เริ่มให้ความสนใจ สื่อมวลชนก็ให้ความสำคัญ” (ฐาตุร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น มีข้อที่น่าสนใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเข้าไปจัดการกับปัญหาผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ ของรัฐบาล ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่ารัฐได้ให้ความสนใจและมีวิธีคิดเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร ดังเช่นการยกตัวอย่างเชิงเปรียบเทียบของผู้ให้สัมภาษณ์ดังนี้

“ถ้าชาวบ้านยกขบวนมา 2 กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นชาวบ้านยกขบวนมาขอความช่วยเหลือ เรื่องที่ดินทำกิน กับกลุ่มสอง คนกรุงเทพฯบอกว่าที่ซอยบ้านมีน้ำขัง เชื่อกันว่าเรื่องของคนกรุงเทพฯจะได้รับการแก้ไขก่อน เห็นได้ว่าน้ำหนักปัญหามันต่างกัน แต่วิธีการแก้ไขปัญหามันตรงข้าม ตรงนี้ชี้ให้เห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขของรัฐ ที่เป็นอย่างนี้เพราะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายจะเป็นปัญหาที่แก้ได้ช้ากว่า” (สันติ ศรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

จากตัวอย่างนี้ สามารถที่จะสรุปกระบวนการในการแก้ปัญหาของรัฐอย่างสั้น ๆ ได้ว่า กระบวนการแก้ปัญหาของรัฐ ยังคงเน้นและวนเวียนอยู่กับการแก้ไขปัญหาคือจะก่อให้เกิดผลในระยะสั้น เห็นผลได้เร็ว (ซึ่งก็คือปัญหาที่เล็กกว่า ก็จะแก้ไขได้ง่ายกว่า) ปัญหาที่มีความซับซ้อนและต้องเกี่ยวพันกับการปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขนโยบายมากมายอาจได้รับการแก้ไขช้าที่สุด ภาพของการแก้ปัญหาที่มีความขัดแย้งกันนี้ เป็นไปได้ว่าเกิดจากปัจจัยทั้งทางด้านการเมืองและปัจจัยทางเศรษฐกิจ

สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจ เมื่อยกเหตุการณ์จริงขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์ ระหว่างปัญหาของนักลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ และปัญหาของสมาชิกคนจน จะเห็นได้ว่าประเด็นของการแก้ไขปัญหาตลาดหลักทรัพย์จะได้รับการพิจารณาความสำคัญก่อนเป็นอันดับแรก เนื่องจากระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจมีความสำคัญกับประเทศโดยภาพรวม

“มันเป็นความเคลื่อนไหวที่เกิดจากการเชื่อมโยงเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงแบบ Globalization หากคุณก้าวพลาดเรื่องเศรษฐกิจบนเวทีโลก ภายในวันเดียวสิ่งนี้จะกระเทือนหรือล้มโครงสร้างทางเศรษฐกิจทั้งหมดได้ เทียบกับชาวบ้าน ปัญหายังไม่ต้องรีบแก้หรอก ถึง

เขาเรียกร้องมาก็รู้แล้วก็ตาม มันเหมือนเป็นการชิงความสำคัญ" (พนา จันทรวโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

ถึงแม้ว่าคนชนบทจะพยายามใช้วิธีการเชื่อมโยงผลประโยชน์ให้อยู่ในประเด็นเรื่องการเมืองสิทธิเหนือทรัพยากร เช่นเดียวกับที่ชนชั้นกลางใช้กับเรื่องของเศรษฐกิจและการเมืองแล้วก็ตาม แต่ความชัดเจนของข้อมูลตัวเลขหรือรายงานทางเศรษฐกิจยังคงมีความแตกต่างจากตัวเลขที่ได้จากตลาดหลักทรัพย์ ที่ตัวเลขทุกตัวบนกระดานคำหั้นคือมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ที่แท้จริง ในขณะที่ปัญหาผู้ไม่มีที่ดินทำกิน อาจจะตีค่าออกมาเป็นตัวเลขให้เข้าใจได้ยากกว่า

สำหรับปัจจัยทางการเมือง เนื่องจากชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ เป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจและบทบาททางการเมืองในลักษณะของผู้มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ กระแสของการเรียกร้องของคนกลุ่มนี้จึงส่งผลกระทบต่ออำนาจของรัฐบาล หากชนชั้นกลางพบว่ารัฐบาลไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหาตามเกณฑ์ที่กลุ่มชนชั้นกลางได้ตั้งความหวังไว้ และโดยเฉพาะกับการแก้ปัญหาโครงสร้างที่สำคัญ (เศรษฐกิจ) ที่ส่งผลกระทบโดยตรงกับชนชั้นกลาง หากรัฐบาลต้องการตัดปัญหาขัดแย้งกับชนชั้นกลาง วิธีการหาเสียงโดยการเข้าช่วยเหลือในปัญหาของชนชั้นกลางก่อน ย่อมจะเป็นการชะลอความไม่พอใจและกระแสทางการเมืองของประชาชนและสื่อมวลชนที่มีต่อการบริหารงานของรัฐบาลได้ช่วงเวลาหนึ่ง

ในทางกลับกัน คนชนบทผู้ซึ่งขาดกลไกตลาดที่ใช้ควบคุมสื่อมวลชน ในการประสานผลประโยชน์และเชื่อมโยงท้องถิ่นให้เข้าร่วมแสดงพลังพร้อมกัน ทำให้ประเด็นของคนชนบทหลายสภาพไปเป็นประเด็นท้องถิ่นที่มีผู้เข้าร่วมเฉพาะคนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาโดยตรงเท่านั้น จากจุดนี้เองที่ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า กลุ่มที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงและรู้กลยุทธ์ในการใช้สื่อมวลชน นอกจากจะไม่สามารถรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้นของตนได้แล้ว ยังมีผลต่อความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของกลุ่มอีกด้วย จึงไม่น่าแปลกใจที่คนชั้นกลางจะสามารถใช้กลไกต่าง ๆ ทางสังคมในการปกป้องและรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้นได้ดีกว่าชนชั้นอื่น ๆ เพราะว่าชนชั้นกลางได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับสื่อมวลชนด้วยกลไกตลาดไปแล้วก่อนหน้านี้

3) อำนาจในการควบคุมกลไกทางสังคม

เมื่อชนชั้นกลางเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือตลาด และตลาดมีอำนาจเหนือสื่อมวลชน ดังนั้น อำนาจที่จะใช้ควบคุมกลไกสื่อมวลชนส่วนหนึ่งจึงอยู่ในมือของคนชั้นกลาง และการมีอยู่ของอำนาจนั้นได้เป็นเพราะ ชนชั้นกลางได้กระจายตัวอยู่ในกลไกสำคัญของสังคม

หากจะมองข้อได้เปรียบของชนชั้นกลางที่มีต่อชนชั้นล่างตามแนวคิดของมาร์กซ์ นั่นก็คือการมองไปที่การมี-ไม่มีปัจจัยการผลิต ซึ่งหมายความว่าช่องว่างของรายได้ทางชนชั้นที่แตกต่างกัน แต่ในความเป็นจริงแล้ว การมี-ไม่มีตามแนวคิดนี้ยังไม่ใช่คำตอบที่ชัดเจนนัก เนื่องจากการต่อสู้ด้านผลประโยชน์ทางชนชั้นยังคงดำเนินอยู่ตลอดเวลา และคนชั้นกลางเองก็ได้เคยสัมผัสกับการเข้าไปอยู่ในพื้นที่เสื่อมวลชนมาแล้ว การเป็นผู้ชนะหรือผู้แพ้ทางอุดมการณ์ในที่นี้จึงน่าจะหมายถึงการได้ยึดครองพื้นที่ทางความคิดได้นานและบ่อยครั้งที่สุด ดังนั้นความสำคัญของอำนาจจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับ "เงิน" เพียงอย่างเดียว แต่ประกอบไปด้วยตัวแปรอันหลากหลาย ของคน เช่น อาชีพ อำนาจหน้าที่ การศึกษา สถานภาพทางสังคมและการเมือง โลกทัศน์และจิตสำนึก อุดมการณ์ ฯลฯ

"เรามีช่องว่างที่ไม่ได้หมายถึงรายได้อย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของสิทธิชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย คนชั้นกลางในกรุงเทพฯ สามารถรวมตัวเพื่อกดดันรัฐบาลได้ เพราะเขามีกำลัง มีความรู้ และทำงานอยู่ในโลกที่สำคัญ ๆ แต่คนต่างจังหวัด ถึงจะมีแรง มีความรู้ แต่ก็ไม่ได้อยู่ในโลกที่เข้มแข็งพอที่จะผลักดันให้เกิดอำนาจอย่างนั้นได้" (พนา จันทรวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

"เพราะว่าคนกรุงเทพฯ พูดมากและเสียงดัง คนต่างจังหวัดบางครั้งยังรอให้คนกรุงเทพฯ พุดออกมาก่อน ทำให้เราปฏิเสธความมีพลังของคนกรุงเทพฯ ไม่ได้ เพราะคนกรุงเทพฯ เป็นกลุ่มคนที่กุมกลไกโครงสร้างสังคมเกือบทั้งหมด" (สันติ หกรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

การยอมรับว่าคนชั้นกลางเป็นผู้มีอำนาจในการเข้ายึดครองพื้นที่เสื่อมวลชนนั้น ยังคงต้องพิจารณาลงไปรายละเอียดอีกว่า การที่อยู่ในโลกที่สำคัญ มีการศึกษา ฯลฯ จะช่วยให้ชนชั้นกลางเข้ามายืนอยู่ในพื้นที่เสื่อมวลชนได้อย่างไร สิ่งที่จะพอจะอธิบายได้ค่อนข้างชัดเจนตามความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ก็คือ การที่ชนชั้นกลางได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ชนชั้นกลางเองมีส่วนในการสร้างขึ้นมานั่นก็คือ "เสื่อมวลชนเป็นผลผลิตของคนชั้นกลาง" และคนชั้นกลางก็มีเสื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งในกิจวัตรประจำวันเสมอ

"คนชั้นกลางเป็นพวกเข้าถึงสื่อ เพราะคิดเป็นและรู้ว่าจะต้องใช้อย่างไร ในโอกาสและสถานการณ์อย่างไร แล้วสื่อก็ทำหน้าที่สะท้อนให้ แต่ชาวบ้านเขาใช้หนังสือพิมพ์ไม่เป็นเพราะว่ามันไม่ได้อยู่ในชีวิตประจำวันของคนเหล่านั้น สุดท้ายคนที่จะเป็นผู้เชื่อมต่อกับคนเป็นชนชั้นกลางในกลุ่ม NGO" (พนา จันทรวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

เพราะความผูกพันระหว่างชนชั้นกลางและสื่อมวลชน ซึ่งในที่นี้หมายถึงความผูกพันทางด้านการสื่อสารในแบบของชนชั้นกลาง อันได้แก่ กฎ กติกา มารยาท ในการใช้และเข้าถึงสื่อมวลชน (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขการเลือกจดหมายลงตีพิมพ์) จึงสามารถกระทำการสื่อสารได้อย่างกว้างขวางมากกว่าคนชั้นล่าง (สามารถสื่อสารได้ด้วยตัวเอง) ในขณะที่คนชั้นล่างจะไม่สามารถผูกสัมพันธ์ทางการสื่อสารกับสื่อมวลชนได้ดีเท่าคนชั้นกลาง ทำให้คนชั้นล่างมีโอกาสนำไปใช้พื้นที่ทางความคิดในสื่อมวลชนได้น้อยกว่า แต่จะแสดงออกในภาพของการกระทำ (ซึ่งเป็นข่าว) เสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น การรวมตัวของม็อบแรงงาน ม็อบเกษตรกรต่าง ๆ ซึ่งจากสภาพการณ์เช่นนี้จึงคาดคะเนได้ว่า ขั้นตอนที่จะทำให้การสื่อสารกับสื่อมวลชนของคนชั้นล่างหรือชนชั้นแรงงานสามารถประสบผลสำเร็จในข้อเรียกร้องได้มากยิ่งขึ้นนั้น จะต้องมีการขั้นตอนของการแปลงระบบ (Adaptation) ความคิดทางอุดมการณ์ให้เป็นระบบการสื่อสารกับมวลชนให้ได้เสียก่อน จึงจะสามารถเข้าสู่ระบบการใช้พื้นที่สื่อมวลชนได้ เพื่อหาแนวร่วมทางอุดมการณ์จากสังคม โดยมี NGO (ซึ่งเป็นคนชั้นกลาง) คอยเป็นผู้ชี้แนะ เช่น กรณีของสมัชชาคนจน (ที่จับมือร่วมกับองค์การพัฒนาเอกชน) ได้เข้ามายื่นหนังสือเรียกร้องต่อรัฐบาล และสามารถสร้างความสนใจในประเด็นผลประโยชน์ของตนผ่านสื่อมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540) แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ประเด็นการเมืองและเศรษฐกิจยังคงเป็นกระแสหลักของสังคม ทำให้ชนชั้นกลางสามารถสื่อสารกับสื่อมวลชนและสังคมที่มีอุดมการณ์และผลประโยชน์อันมีจุดร่วมเดียวกันอยู่ที่ประเด็นทางการเมืองและเศรษฐกิจได้มากกว่าอยู่นั่นเอง (พนา จันทรวีโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

(๒) ทักษะจากชนชั้นกลางทั่วไป

จากบทสัมภาษณ์เกี่ยวกับอุดมการณ์ของชนชั้นกลางและผลประโยชน์ทางชนชั้น ผู้วิจัยพบว่า มีความหลากหลายอยู่มากทั้งในด้านแนวคิดและวิธีการปฏิบัติของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งส่วนหนึ่งมีหลักฐานยืนยันจากการแบบแผนการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางตามที่ได้อธิบายไปแล้ว และอีกส่วนหนึ่ง จำเป็นที่จะต้องพิจารณาจากแนวคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ของชนชั้นกลางว่ามีเนื้อหาเป็นอย่างไรบ้าง และสื่อมวลชนได้ตอบสนองผลประโยชน์เหล่านั้นได้มากน้อยเพียงใด

ในความหลากหลายทางด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชนชั้นกลางนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวคิดทางด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ได้เป็น 4 รูปแบบ คือ อุดมการณ์แบบผลประโยชน์ส่วนรวม, อุดมการณ์แบบผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม, อุดมการณ์ประจำวิชาชีพ และ การเชื่อมโยงอุดมการณ์ทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกัน

i) อุดมการณ์แบบผลประโยชน์ส่วนรวม : ในแนวคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์นี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงให้เห็นว่าผลประโยชน์ที่ตนแสวงหา หรือต้องการที่จะปกป้องนั้น เป็นญัตติสาธารณะ ที่มีความสำคัญหรือมีผลกระทบต่อสังคม และคนทุกคนขึ้น

"เราทำงานเผยแพร่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เราจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ข้อมูลเพื่อให้อื่นที่ถึงแม้จะไม่ได้อยู่กับปัญหาโดยตรงได้เข้าใจและตระหนักว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลกระทบต่อสังคมที่เราอาศัยอยู่ ซึ่งตรงนี้เมื่อเขาเข้าใจปัญหา เขาก็จะมีกิจกรรมเข้าไปทำให้เขารู้สึกอยากรักษามันเอาไว้" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

"ผมไม่หวังอะไรจากการเขียนจดหมายไปหนังสือพิมพ์ แต่หวังให้ส่วนรวมได้ประโยชน์ เวลาที่เขาอ่านความเห็นของเรา เพราะสังคมของเราเจอปัญหาเยอะมาก ก็ต้องช่วยกันคิด ช่วยกันมองว่ารัฐบาลควรจะแก้ไขอย่างไรให้เศรษฐกิจมันดีขึ้น" (โกศิต ปัญญเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

จากอุดมการณ์ที่มีลักษณะเดียวกันแต่มีเนื้อหาต่างกัน (สิ่งแวดล้อม - เศรษฐกิจ) และแสดงผลให้เห็นว่ามีผลกระทบต่อสังคมทั้งระบบนี้ แสดงให้เห็นว่า คนชั้นกลางได้พยายามให้ความสำคัญกับแนวคิดหรือสิ่งที่ตนเองยึดถือว่าเป็นเรื่องสำคัญของสังคมโดยส่วนรวม อันเป็นการพยายามที่การสร้างภาวะการนำทางความคิด (Hegemonize) ให้กับสังคมของชนชั้นกลางในด้านที่แตกต่างกันออกไป และแนวร่วมที่จะตามมานั้น จะมีมาน้อยแค่ไหน จึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการเผยแพร่อุดมการณ์ด้วยวิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้สื่อมวลชนเป็นเวทีในการเผยแพร่ทางด้านอุดมการณ์เหล่านี้

ii) อุดมการณ์แบบผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม : ผู้ให้สัมภาษณ์มีทัศนะต่อผลประโยชน์ของความ เป็นกลุ่มในลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า ผลประโยชน์ของกลุ่ม (ที่ตนมีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง) ได้กลาย

อย่างไรก็ตาม ผลประโยชน์ส่วนรวมในทัศนะข้างต้นนี้ ต้องยอมรับว่าถ้ามองกันอย่างถี่ถ้วนแล้ว ก็เป็นผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มในสังคม แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เจตนาของผู้เผยแพร่อุดมการณ์จาก คำให้สัมภาษณ์นั้น ยังคงมุ่งประเด็นไปที่ผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นประการแรก ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาไปถึง บริบทที่แวดล้อมจากคำให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับอุดมการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์เอง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับ สังคมและลัทธิบริโภคนิยม ของศยามล ไกยูรวงศ์ เป็นต้น

เป็นที่รับรู้หรือเป็นผลประโยชน์ของสังคมในทางหนึ่ง โดยได้รับการแพร่กระจายผลประโยชน์เหล่านี้จากสื่อมวลชนนั่นเอง

“ส่วนหนึ่งต้องเข้าใจว่ากรุงเทพมันเป็นอะไรที่ใหญ่โตในความรู้สึก ถึงแม้จะตีกรอบว่าเป็นเรื่องของคนกรุงเทพ แต่มันไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่นั้น เพราะมันมีระบบที่ใหญ่โต วุ่นวาย อย่างเรื่องรถติดของคนกรุงเทพ ถึงจะเป็นปัญหาของคนกรุงเทพ แต่คนอื่นเขาก็รับรู้ได้จากข่าวจากสื่อมวลชน และเดี๋ยวนี้อาจกลายเป็นว่าเรื่องน้ำท่วมขัง ถนนพังก็เป็นข่าวได้ มีรายการให้ร้องเรียนมากมาย” (ปฐุม สรรเพชญดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

“ที่เราไปยื่นหนังสือกับรัฐบาลก็เพราะว่าภาวะเศรษฐกิจมันย่ำแย่มาก พวกเราที่เป็นนักธุรกิจระดับกลางก็ได้รับผลกระทบกระเทือนอย่างมาก นักลงทุนในตลาดหุ้นก็ Suffer มาก ถ้าเราไม่เคลื่อนไหวหรือออกมาทำอะไรเลย รัฐบาลอาจจะเข้าใจว่ามันยังไปไหว ก็อาจจะอยู่ไปเรื่อย ๆ ไม่ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลง แนวโน้มมันก็จะแยกลงเรื่อย ๆ หากเป็นเช่นนั้นก็ไม่ต้องพูดถึงคนระดับล่างว่าจะเสียหายอีกเท่าไร เราจึงต้องเคลื่อนไหว” (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

จากคำให้สัมภาษณ์นี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ ต่างเห็นความสำคัญในผลประโยชน์ของตนเองว่ามีความสำคัญและสามารถกระจายแนวคิดเพื่อให้คนกลุ่มอื่น หรือคนชนชั้นอื่นได้เห็นความสำคัญของผลประโยชน์ตามอุดมการณ์ของตนเองว่ามีความสำคัญที่ต้องตระหนัก เช่น ปัญหาการจราจรของคนเมือง (ที่มีเงินซื้อรถยนต์) ปัญหาของนักลงทุน (ที่มีเงินซื้อหลักทรัพย์) ได้ส่งผลให้เป็นปัญหาของคนที่ไม่มียอด และไม่มีหลักทรัพย์ไปด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่อุดมการณ์และผลประโยชน์เหล่านี้อีกครั้ง เนื่องจากปัญหาของคนชั้นกลางได้กลายเป็นปัญหาของสังคมส่วนรวมที่ต้องเผชิญปัญหาอยู่ภายใต้กรอบสังคมเดียวกัน และในสังคมเดียวกันนี้เองที่ชนชั้นกลางได้แสดงให้เห็นแล้วว่า สามารถเข้ายึดพื้นที่ทางด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ด้วยการทำ War of Position ในสื่อมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น จากการเป็นข่าว หรือ รายการที่สื่อมวลชนเปิดโอกาสให้ประชาชนทำเรื่องร้องเรียนผ่านสื่อได้อย่างเต็มที่

ยกตัวอย่างจากรายการโทรทัศน์ เช่น รายการทุกคืนเมือง (ไอทีวี) หรือ รายการสะกิดข่าว (ช่อง 7) หรือรายการวิทยุ เช่น จส.100 (FM 100) หรือ ร่วมด้วยช่วยกัน (FM 97.5, AM 873) และคอลัมน์จดหมายร้องทุกข์ในหนังสือพิมพ์ต่างๆ

iii) อุดมการณ์ประจำวิชาชีพ : ผู้ให้สัมภาษณ์ในอาชีพที่แตกต่างกัน ต่างมีแนวทางในการรักษาผลประโยชน์ทางด้านอุดมการณ์ตามเนื้อหาของวิชาชีพ และโดยภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่า แต่ละฝ่ายได้แสดงทัศนะต่อสื่อมวลชนในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นได้ดำเนินวิชาชีพที่มีความเกี่ยวข้องกับชนชั้น หรือลักษณะของกลุ่มแบบใดมากกว่า

"อาชีพข้าราชการก็ต้องคลุกคลีกับประชาชน ยิ่งโดยตำแหน่งของผลคือปลัดฯ ก็ต้องพบชาวบ้าน มีออกพื้นที่ในต่างจังหวัด เราก็ไปให้ความรู้กับชาวบ้านเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น ไปดูว่าอบต.เป็นอย่างไร คือทุกอาชีพต่างมีช่องทางในการตอบสนองอุดมการณ์นะครับ ขึ้นอยู่กับวิธีการและรูปแบบ แต่สิ่งหนึ่งที่สังเกตได้ก็คือ คนชนบทค่อนข้างจะเสียเปรียบคนชั้นกลางในเรื่องของการใช้สื่อเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม ผมรู้สึกว่าสื่อของเราเสนอข่าวของคนชนบทน้อยไป แล้วก็ไม่ค่อยหลากหลาย ในขณะที่คนชั้นกลางที่ใกล้ชิดสื่อ ก็ยังมีพลังในการเรียกร้องสื่อให้หันมากมองได้มากขึ้นเรื่อยๆ " (ศศิณ พัทธนิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

"อาชีพครูมันไม่กว้างหรือมีโอกาสได้แสดงออกต่อสังคมมากนัก แต่เราก็มีอุดมการณ์ของเราที่ตกค้างมาตั้งแต่สมัยเป็นวัยรุ่น มันก็ยังอยู่ แล้วเราก็หาทางที่จะทำให้นั่นคงอยู่ต่อไป โดยการถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลังซึ่งก็คือนักเรียน แต่ก็เป็นการทำโดยทางอ้อม เพราะจรรยาบรรณของครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางเท่านั้นเอง ซึ่งส่วนใหญ่ก็แทรกผ่านไปกับการเรียนการสอน เป็นการให้ความรู้เพื่อให้นักเรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้นนอกเหนือไปจากตำราเรียน โดยเราจะใช้ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารความคิดเห็นของเราไปสู่นักเรียนอีกทีหนึ่ง" (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

การยึดอุดมการณ์ประจำวิชาชีพเป็นหลักในการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ จัดเป็นวิธีการต่อสู้และการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองที่เข้าถึงตัวผู้ถูกถ่ายทอดอย่างใกล้ชิดและเป็นไปลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคลมากกว่าที่จะเข้าไปใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่อุดมการณ์ โดยสื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสารในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลให้ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ประกอบการถ่ายทอดอุดมการณ์และผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้ความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ได้แสดงทัศนะให้เห็นด้วยว่า เรื่องของชนชั้นที่แตกต่างกัน ทำให้ได้รับผลประโยชน์จากสื่อมวลชนไม่เท่ากันทั้งในด้านความหลากหลายของข่าวสารข้อมูล และปริมาณพื้นที่ในการนำเสนอ โดยที่ชนชั้นกลาง (หรือลูกหลานชนชั้นกลาง) ยังคงได้รับประโยชน์จากข่าวสารจากสื่อมวลชนมากกว่าคนชนบทผู้นั้นเอง

iv) การเชื่อมโยงอุดมการณ์เฉพาะกลุ่ม / อุดมการณ์วิชาชีพ เข้ากับ อุดมการณ์ผลประโยชน์
 ส่วนรวม : เป็นการผนวกเอาอุดมการณ์ทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกันแล้วสร้างขึ้นเป็นจุดร่วมของอุดมการณ์ชิ้น
 มาใหม่ โดยเฉพาะชนชั้นกลางที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์ทางการเมือง จนกระทั่งเข้าสู่
 ยุคทุนนิยมในเวลาต่อมา

“อาชีพสื่อมวลชนที่ทำอยู่ รวมกับความรู้ที่เรามาจากระดับล่าง เวลาเราเจอปัญหาใน
 พื้นที่ ซึ่งเราได้เคยเรียนรู้มาก่อน พอมาถึงจุดนี้เราก็เลยเอนเอียงที่จะเป็นปากเป็นเสียงให้กับคน
 กลุ่มนี้มากกว่า” (ชาคริต สุตสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

“อย่างผมที่มาทำงานด้านนี้ เพื่อนก็ว่าเหมือนกัน ไปเรียนวิศวะมาตั้ง 9 ปี จบมากลับ
 มาทำงานที่ไม่ตรงกับสาขาเท่าไร ที่มาทำงานเกี่ยวกับชุมชนเพราะมันเป็นงานที่ได้ช่วยคน สนับสนุน
 ให้เขามีโอกาสสามารถธุรกิจกับเรา คือชาวบ้านเขาไม่ค่อยได้รับโอกาสในการเป็นเจ้าของ
 ธุรกิจหรือทำอะไรตรงนี้ เราก็เข้ามาสร้างการเรียนรู้ ให้เขาได้สร้างฐานะให้กับตัวเอง ทำให้เขา
 แข็งแรงพอที่ชุมชนจะได้ไม่แตกสลาย” (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

“ถึงแม้จะไม่ได้ทำสื่อโดยตรง แต่การเป็นสต๊าฟที่ดีในองค์กรที่ทำงานด้านสื่อมวลชน
 อย่างน้อยก็ช่วยพัฒนาให้มันก้าวหน้าไปอย่างมีจิตวิญญาณ ไม่ใช่ก้าวไปแต่ตัว หรือโตแต่หัว
 หรือการหากำไรเข้าบริษัทอย่างเดียว ต้องทำให้มันมีประสิทธิภาพและต้องมีจุดยืนในการช่วย
 คนที่เสียเปรียบในสังคม” (วิภา ดวณณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

การเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเผยแพร่อุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้นของผู้ให้สัมภาษณ์
 จะเป็นไปในทิศทางใดนั้น ขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดกับสื่อมวลชนในระดับที่แตกต่างกันด้วย ในที่นี้จะเห็น
 ได้ว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีความสามารถในการถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านสื่อมวลชนได้เรียงตั้งแต่ระดับ
 นโยบาย (วิภา ดวณณี) ฝ่ายปฏิบัติ (ชาคริต สุตสายเนตร) และในฐานะผู้รับสารจากสื่อมวลชน (บุชา
 บุชาธรรม) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานยืนยันเกี่ยวกับสถานการณ์ของชนชั้นกลางในการเผยแพร่
 อุดมการณ์ของตนผ่านสื่อมวลชนได้อย่างกว้างขวาง และมีทางเลือกที่จะกระทำการต่อสู้ทางด้าน
 อุดมการณ์ได้อย่างหลากหลายวิธีการ ทั้งในฐานะผู้ส่งและผู้รับสาร

อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้ผู้วิจัยได้พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการเผยแพร่
 อุดมการณ์และผลประโยชน์ของตนในสื่อมวลชนที่แตกต่างไปจากทัศนะข้างต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ
 ผลกระทบที่จะได้รับในภายหลังจากการแสดงบทบาทในการเผยแพร่อุดมการณ์

“เพราะว่าผ่านและพบเจอการแสดงออกทางความคิดเห็นในสังคมที่แตกต่างกันมาก ในช่วงที่อยู่ต่างประเทศ เรามีเสรีภาพมากและบรรยากาศมันก็เอื้ออำนวย เราพร้อมที่จะแสดง ความเห็นของเราเต็มที่ โดยการเขียนบทความหรือจดหมายไปยังหนังสือพิมพ์ แต่เมื่อกลับมาที่ เมืองไทย สถานะที่เปลี่ยนไป คือเป็นอาจารย์ กับสภาพสังคมที่ยังไม่เปิดกว้างมากนัก การจะ พูดอะไรออกไปก็ต้องระวัง ทำให้การถ่ายทอดความคิดเห็นถูกจำกัดในกลุ่มเล็ก ๆ ผมก็เลย พยายามหลีกเลี่ยงโดยเฉพาะการใช้สื่อมวลชน ทั้งที่ผมมองเห็นปัญหานั้น แต่เราทำอะไรไม่ได้ หรอก เพราะเราไม่มีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลง” (ลือชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

ถึงแม้ผู้ให้สัมภาษณ์จะสามารถรวบรวมหรือเชื่อมโยงอุดมการณ์และผลประโยชน์เอาไว้ได้ แต่ ก็ไม่ได้นำมาใช้ในการต่อสู้ หรือเผยแพร่ออกไปในวงกว้างมากนัก โดยจะใช้กับกลุ่มเล็ก ๆ ที่เป็นการสื่อ สารระหว่างบุคคลมากกว่าที่จะเข้าไปใช้สื่อมวลชน ทำให้ความเข้มข้นของการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ ในสื่อมวลชนแตกต่างไปจากผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่น ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นการสร้างกรอบในการสื่อ สารทางการเมืองให้จำกัดอยู่แต่เพียงแวดวงวิชาชีพมากกว่า ถึงแม้ผู้ให้สัมภาษณ์จะสามารถเชื่อมโยง และค้นพบแนวทางที่จะแก้ปัญหาก็ตาม ส่วนหนึ่งของการจำกัดบทบาทของตัวเองเป็นเพราะบุคคลนั้น อาจเกิดจากการเปรียบเทียบเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของสังคมที่มีความแตกต่างกัน ทั้งที่ผู้ให้ สัมภาษณ์มีความคุ้นเคยอยู่ในประเทศที่มีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างมาก (สหรัฐอเมริกา) แต่เมื่อ กลับมาใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย กลับไม่แสดงบทบาทใด ๆ ในทางการเมือง (ซึ่งเป็นบ้านเกิดของตัวเอง) ซึ่งกรณีนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า อาจเกิดจากสาเหตุของความไม่แน่ใจในเสรีภาพของสื่อมวลชน, สวัสดิภาพของตนเองในทางวิชาชีพ รวมไปถึงการคาดหวังในผลของการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรม แต่ ไร้ซึ่งอำนาจในการจัดการแก้ไขกับปัญหา ซึ่งสาเหตุเหล่านี้อาจมีส่วนทำให้บุคคลหรือชนชั้นกลางแสดง บทบาทเป็นผู้เฝ้าระวังทางการเมืองในที่สุด

จากอุดมการณ์ทั้ง 4 รูปแบบของชนชั้นกลาง ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า แต่ละอุดมการณ์ล้วนแต่มี ความสัมพันธ์ในแง่ของการตอบสนองผลประโยชน์ทางด้านอุดมการณ์รวมอยู่ด้วย การจะตอบคำถาม ว่าหนังสือพิมพ์สามารถตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นให้กับชนชั้นกลางได้มากน้อยแค่ไหนก็ย่อมขึ้น อยู่กับว่า อุดมการณ์ของชนชั้นกลางสามารถเข้าไปทำการเผยแพร่และทำงานในกลไกนั้นได้สำเร็จหรือ ไม่เช่นกัน และจากปรากฏการณ์เหล่านี้สามารถอธิบายถึงภาพของการใช้สื่อมวลชนในฐานะเครื่องมือ ทางการเมืองที่จะตอบสนองผลประโยชน์ของชนชั้นกลางได้ดังต่อไปนี้

- ในขณะที่ชนชั้นกลางทั่วไป จะใช้สื่อมวลชนในฐานะแหล่งข้อมูลประกอบกับอุดมการณ์และ ผลประโยชน์ทางวิชาชีพ แต่จะมีชนชั้นกลางจำนวนหนึ่งที่สามารถใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่

อุดมการณ์ หรือใช้เป็นเวทีในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสื่อมวลชนในระดับที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับนโยบาย ฝ่ายผลิต ไปจนกระทั่งผู้รับสารที่สามารถโต้ตอบกับสื่อมวลชนได้เป็นอย่างดี เช่น กลุ่ม NGO กลุ่มนักธุรกิจ อย่างไรก็ตามหากจะพูดกันตามความเป็นจริงแล้ว สื่อมวลชนยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของนายทุน ที่จะเป็นผู้กำหนดทิศทาง การเคลื่อนไหว หรือการสนับสนุนบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอยู่ดี

- ในอุดมการณ์ทั้ง 4 รูปแบบนี้จะเห็นได้ว่า ชนชั้นกลางในแต่ละอุดมการณ์ต่างก็พยายามที่จะผลักดันอุดมการณ์และผลประโยชน์ของตนให้เข้าสู่การเป็นประเด็นสาธารณะ หรือทำให้เห็นว่าเป็นผลประโยชน์ที่ทุกคนมีส่วนได้เสียในเรื่องดังกล่าว หรือถ้าไม่ใช่ผลประโยชน์ที่มีส่วนได้เสีย ก็พยายามที่จะตอกย้ำสังคมให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับปัญหานั้นอย่างต่อเนื่อง โดยการเข้าไปใช้สื่อมวลชนเป็นผู้ขยายภาพดังกล่าวออกสู่สังคม ให้เกิดการยอมรับในอุดมการณ์และผลประโยชน์นั้นอย่างยินยอมพร้อมใจ

- จากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสื่อมวลชน ตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงฝ่ายผลิต แสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางน่าจะเป็นผู้ที่สามารถใช้สื่อมวลชนได้ดีกว่าและมากกว่าชนชั้นล่าง (หากไม่พิจารณาถึงอำนาจของนายทุน) และไม่เพียงแต่การเป็นผู้ที่อยู่ในแวดวงสื่อมวลชนเท่านั้น ชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสารยังสามารถใช้สื่อมวลชนได้จากอำนาจของการเป็นผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อข่าวสารอีกด้วย

- จะสังเกตได้ว่าชนชั้นล่างได้พยายามใช้วิธีเดียวกันกับชนชั้นกลางในการใช้เวทีสื่อมวลชนในการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตามชนชั้นกลางยังคงรักษาพื้นที่ด้านอุดมการณ์ไว้ได้ค่อนข้างจะยาวนานกว่า โดยเฉพาะประเด็นทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง (ในช่วงระยะเวลาที่กว่าจะล้มรัฐบาลได้มักจะยาวนานกว่าการล้มซึ่งรัฐบาล) หรือแม้แต่ในประเด็นปัญหาอื่นๆ และจากความสำเร็จเช่นนี้ ชนชั้นล่างจึงพยายามที่จะรวมตัวกับชนชั้นกลางบางกลุ่ม โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ในการร่วมต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ (รวมไปถึงการได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองบางคน ซึ่งทำให้เกิดการสร้าง Historical Block) และการวางกลยุทธ์ในการใช้สื่ออย่างได้ผล และสามารถยึดพื้นที่สื่อมวลชนได้ในระยะเวลาที่ยาวนานขึ้นกว่าในอดีต

ไม่ว่าต่างฝ่ายจะยืนอยู่บนอุดมการณ์และทำการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์แบบใด สิ่งหนึ่งที่เป็นความจริงอย่างหนึ่งที่ทุกคนหรือทุกชนชั้นไม่อาจปฏิเสธความเป็นไปของมันได้ก็คือ ความต้องการที่จะตอบสนองและปกป้องผลประโยชน์ของตนเองหรือพยายามที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นใกล้ตัวก่อนเป็นอันดับแรก หากแต่ว่าความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างชนชั้นเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายที่ยึดครองสามารถกำชัยชนะเหนือทางด้านอุดมการณ์ในสังคมอยู่บ่อยครั้ง

สำหรับสื่อมวลชนซึ่งเป็นพื้นที่ทางความคิดเห็นของทุกคนชั้นได้แสดงให้เห็นแล้วว่าตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา หนังสือพิมพ์ได้ยืนอยู่ข้างฝ่ายประชาชนมาโดยตลอด (ตามประวัติศาสตร์ของหนังสือพิมพ์) และภายในกลุ่มประชาชนผู้เปิดรับข่าวสารนี้เองที่ได้ทำการต่อสู้ทางอุดมการณ์ในการแย่งชิงพื้นที่เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ของตนให้ได้รับการยินยอมว่าเป็นนิติสาธารณะที่ทุกคนมีส่วนได้ส่วนเสีย หรือตระหนักถึงความเดือดร้อนนั้นอย่างเข้าใจ และเมื่อมองกลุ่มย่อยลงมาเฉพาะเพียงแค่ชนชั้นกลาง อุดมการณ์อันหลากหลายของคนชั้นกลางก็ยังทำการต่อสู้และเคลื่อนไหวอยู่ภายในกลไกสังคมอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่หนังสือพิมพ์ต้องทำการคัดเลือกกว่าความเคลื่อนไหวของชนชั้นใด กลุ่มใดเหมาะสมที่จะได้ปรากฏตัวอยู่ในพื้นที่ของสื่อมวลชนเพื่อแสดงอุดมการณ์และใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนในการเผยแพร่อุดมการณ์ ซึ่งจากสภาพโดยทั่วไปแล้วจะพบว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่สามารถยึดพื้นที่สื่อมวลชนในการเสนออุดมการณ์ได้ยาวนานกว่าชนชั้นล่าง และสามารถใช้อำนาจสื่อมวลชนในการตอบสนองผลประโยชน์ได้อย่างเต็มที่มากกว่า

บทที่ 7

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

บทสรุป และอภิปราย

จากปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ผ่านมา ชนชั้นกลางได้เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองร่วมกับชนชั้นหรือกลุ่มอื่น ๆ มาโดยตลอด หากแต่ในทศวรรษนี้ บทบาทของคนชั้นกลางได้ถูกพูดถึงในแง่ของ "เสียงที่ดังกว่า" อันนำมาซึ่งความสงสัยในบทบาทที่แท้จริงของคนชั้นกลางที่มีต่อสังคม โดยเฉพาะในด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้นอันเป็นเป้าหมายหลักของการดำรงสถานะของความเป็นชนชั้นของตนในสังคม วิธีการในการรักษาสถิติประโยชน์ทางอุดมการณ์ของชนชั้นซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบในสังคมนั้น สื่อมวลชนจัดเป็นเครื่องมือเพื่อให้ "เล่นการเมือง" แบบหนึ่งของชนชั้นต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในฐานะกลไกทางสังคม ซึ่งผู้ใช้สามารถเข้ายึดพื้นที่ความคิดของสังคมในการหาแนวร่วมทางด้านอุดมการณ์ได้อย่างกว้างขวางมากที่สุด การเป็นเวทีสาธารณะของสื่อมวลชนได้เปิดโอกาสให้คนทุกชนชั้นได้มีโอกาสเผยแพร่และต่อยอดอุดมการณ์ทางการเมือง ในขณะที่คนบางกลุ่มของชนชั้นต่าง ๆ ได้เข้าไปเล่นการเมืองในสื่อมวลชนเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นเสียเอง โดยหนังสือพิมพ์เป็นเป้าหมายหนึ่งของวิธีการเล่นการเมืองในสื่อมวลชนที่ผู้ใช้ไม่ต้องลงทุนมากนัก และแม้แต่ชนชั้นกลางผู้มีอันจะพอกินก็ได้เข้าร่วมเล่นการเมืองในแบบเดียวกันนี้ด้วย อย่างไรก็ตามการเล่นการเมืองเพื่อรักษาอุดมการณ์ของชนชั้นกลางยังปรากฏให้เห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน จากความต้องการที่จะทราบวิธีการเล่นการเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ จึงทำให้เกิดหัวข้อวิจัยเรื่อง "การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง" โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

1. เพื่อสำรวจรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในหนังสือพิมพ์
2. เพื่อวิเคราะห์ทัศนคติของชนชั้นกลางต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ใช้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 18 คน โดยแบ่งกลุ่มสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ขั้นตอน

ขั้นตอนแรก สัมภาษณ์รูปแบบการสื่อสารทางการเมือง : ผู้วิจัยจัดแบ่งกลุ่มจากสถานะของความสัมพันธ์กับสื่อมวลชน ได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ชนชั้นกลางทั่วไป 14 คน และ กลุ่มสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ 4 คน แต่ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้เน้นการศึกษารูปแบบการสื่อสารจากกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นชนชั้นกลางทั่วไปเป็นหลัก

ขั้นตอนที่สอง การวิเคราะห์ทัศนะของชนชั้นกลาง : ผู้วิจัยยังยึดกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์หลักทั้ง 14 คน แต่ได้เพิ่มกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นสื่อมวลชนทั้ง 4 คนในการแสดงทัศนะและมุมมองของผู้ทำหนังสือพิมพ์

สำหรับการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้แนวคำถามตามที่ได้เตรียมไว้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ เกี่ยวกับบทความที่กล่าวถึงชนชั้นกลางในช่วงปี พ.ศ. 2539 มาใช้เป็นข้อมูลประกอบในงานเขียนวิทยานิพนธ์ขึ้นนี้

1. แบบแผนการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

ผลจากการสำรวจพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง เป็นความพยายามในการทบทวนรูปแบบการสื่อสารของคนชั้นกลาง ซึ่งปรากฏผลออกมาได้ 4 รูปแบบ และเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ชนชั้นกลางดำเนินอยู่ในชีวิตประจำวัน อันมีความสัมพันธ์กับแบบแผนการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล สำหรับรูปแบบการสื่อสารทั้ง 4 เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นจากจุดเริ่มต้นเดียวกัน ในฐานะผู้รับสาร แต่มีการสลับวิธีการสื่อสารในฐานะผู้ส่งสารแตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารของชนชั้นกลางตามแบบแผนดังนี้

1.1 แบบแผนของการเปิดรับข่าวสารในฐานะผู้รับสาร

การเป็น "ผู้รับสาร" ถือเป็นบทบาทเริ่มต้นในการสื่อสารทางการเมือง และในขณะเดียวกันชนชั้นกลางในที่นี้ล้วนแต่เป็นกลุ่มที่รับสารอย่างค้อยข้างจะหลากหลาย การศึกษาแบบแผนการเปิดรับสื่อในฐานะผู้รับสารของชนชั้นกลาง ผู้วิจัยจึงแบ่งอธิบายแยกเป็น 2 แบบแผน คือ แบบแผนของการเปิดรับสื่อทั่วไปทุกประเภท และ แบบแผนของการเปิดรับเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์

(ก) แบบแผนของการเปิดรับสื่อมวลชนทั้ง 4 ประเภทที่ชนชั้นกลางใช้ในการเปิดรับข่าวสาร คือ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และ อินเทอร์เน็ต

(1) วิทยุ : ในความเป็น Hot Media ของสื่อ ที่ต้องเปิดฟังในเวลาที่กำหนด ดังนั้นแบบแผนหลักของการใช้สื่อวิทยุจึงเป็นการใช้ร่วมกับสื่อประเภทอื่นๆ ในการติดตามรับฟังข่าวสาร โดยเฉพาะสถานีที่เน้นรายการด้านข่าวสารการเมืองและเศรษฐกิจที่มีรูปแบบรายการของการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบระหว่างผู้ฟังและผู้จัดรายการ (Audience Participation & Interactive Program) ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มของการเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) และทำให้เห็นว่าชนชั้นกลางมีลักษณะพิเศษข้อหนึ่ง คือ การเปิดรับข่าวสารเป็นความเคยชินและเป็นกิจวัตรประจำวันที่ขาดเสียมิได้ของชนชั้นกลาง

(2) โทรทัศน์ : มีแบบแผนเดียวกับสื่อวิทยุคือการใช้ร่วมกับสื่ออื่น ๆ ในการเปิดรับข่าวสาร อย่างไรก็ตามจุดเด่นของสื่อโทรทัศน์ที่มีทั้งภาพและเสียงจะช่วยให้ข่าวสารมีความน่าเชื่อถือ และจากการเกิดขึ้นของโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยเอกชนที่สามารถนำเสนอข่าวสารได้อย่างเป็นกลางและรอบด้าน ทำให้โอกาสในการเลือกเปิดรับข่าวสารการบ้านการเมืองมีเพิ่มมากขึ้น และเพื่อแก้ไขข้อจำกัดของโทรทัศน์ที่รายการข่าวมีพื้นที่และปริมาณเวลาที่น้อย ทำให้ชนชั้นกลางเพิ่มการเปิดรับข่าวสารโดยหันมาใช้บริการข่าวสารจากโทรทัศน์แบบเคเบิลทีวีเพิ่มเติม

(3) สื่อหนังสือพิมพ์ : มีลักษณะการใช้ทั้งที่เปิดรับเป็นสื่ออันดับแรกและใช้ร่วมกับสื่อประเภทอื่นๆ โดยเน้นที่เนื้อหาของข่าวการเมือง เศรษฐกิจ ที่มีรายละเอียดที่มากกว่า และเสรีภาพในการดำเนินงานโดยเอกชนทำให้เกิดหลักประกันในเรื่องเสรีภาพในการเสนอข่าว ผู้รับสารจึงได้รับสารที่มีความรอบด้านมากขึ้น ถึงแม้ว่าเนื้อหาในหนังสือพิมพ์จะมีความหลากหลายทั้งเนื้อหาสาระและบันเทิง แต่ชนชั้นกลางยังคงเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) และเลือกรับรู้ข่าวสาร (Selective Perception) รวมทั้งยังยังสามารถใช้ประโยชน์อันหลากหลายรูปแบบจากหนังสือพิมพ์ (Multifunction) อีกด้วย

(4) สื่ออินเทอร์เน็ต : เป็นสื่อที่ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ในการเลือกหาข่าวสารที่สนใจ จากจำนวน 4 คนที่เปิดรับข่าวสารจากอินเทอร์เน็ต อาจนับได้ว่าเป็นสัดส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับภาพรวมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในสังคมไทย โดยการใช้ยังคงเน้นไปที่ลักษณะของการเลือกเปิดรับและรับรู้ข่าวสาร โดยไม่ต้องผูกติดกับเงื่อนไขเรื่องเวลา เว้นเสียแต่ว่าผู้ใช้หรือผู้เปิดรับนั้นจะต้องมีข้อกำหนด (Requirement) เพิ่มขึ้นกว่าผู้รับสารทั่ว ๆ ไปอีกหลายประการ เช่น ต้องมีอุปกรณ์สื่อสารเพื่อเชื่อมโยงระบบ รู้ระบบการใช้งานคอมพิวเตอร์ และมีความรู้ด้านภาษาเป็นอย่างดี

การเป็นผู้รับสาร ได้ยืนยันคำอธิบายของ Gramsci ที่ว่า บุคคลทุกกลุ่มที่อยู่ในสังคมได้พยายามเต็มที่ในการใช้กลไกต่าง ๆ ในสังคมมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ของตน แม้แต่ในฐานะฝ่ายตั้งรับ (Passive) เช่น การเป็นผู้รับสาร ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าได้ทำการต่อสู้เพื่อหาวิธีการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์ต่อตัวเองให้มากที่สุดตามเงื่อนไขและสภาพการณ์ของตนเอง โดยมีปริมาณการเปิดรับข่าวสารที่ค่อนข้างหลากหลาย มีความพร้อมในการใช้สื่อชนิดต่างๆ เพื่อลบข้อด้อยของแต่ละสื่อออกไป เพื่อให้ได้ข่าวสารที่ครบถ้วน และจุดเด่นของชนชั้นนี้ก็คือ การเป็นผู้เลือกใช้สื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Selective Use of Media) ตั้งแต่ขั้นตอนของการเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) เลือกรับรู้ (Selective Perception) เลือกตีความ (Selective Interpretation) เลือกจดจำ (Selective Retention) และการเลือกนำมาใช้ประโยชน์ (Selective Use) ผลจากการเลือกนี้เองที่ทำให้ชนชั้นกลางสามารถกุมอำนาจการเปิดรับสื่อในรูปของ Rating ซึ่งได้กลายเป็นวิธีการควบคุมคุณภาพของสื่อมวลชนและเป็นกลไกที่สำคัญในการต่อสู้ของชนชั้นกลาง

(ข) สำหรับการใช้สื่อนั่งสือพิมพ์ของชนชั้นกลาง ปรากฏว่า มีแบบแผนที่น่าสนใจอยู่ 2 ประเด็น คือ แบบแผนการเลือกประเภทหนังสือพิมพ์ จากข้อมูลสรุปได้ว่าชนชั้นกลางในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีแบบแผนการเปิดรับที่ค่อนข้างกว้าง ทั้งหนังสือพิมพ์ธุรกิจ คุณภาพ และประชานิยม ในความเป็นกลุ่มเป้าหมายของผู้ทำหนังสือพิมพ์ ทำให้เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ประเภทเหล่านี้บรรจุอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ เป็นการแสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางสามารถยึดพื้นที่ทางวัฒนธรรม (War of Position) ในเวทีสื่อมวลชนได้ในระดับหนึ่ง

สำหรับปริมาณและคุณภาพของการเป็นเจ้าของ ชนชั้นกลางยังคงเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่กำลังในการซื้อสูง (ประมาณ 3-4 ฉบับต่อวัน) โดยมีเกณฑ์ในการเลือกจะมีตั้งแต่ ตรงกับความสนใจ ตรงกับการนำไปใช้ประโยชน์ในงานอาชีพ หรือแม้กระทั่งไม่มีเกณฑ์อะไร ก็ยังมีการเปิดอ่านเพื่อให้รู้ข่าวประจำวันบ้าง เป็นต้น สำหรับการเลือกซื้อ ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีการจัดลำดับการซื้อจากหนังสือพิมพ์คุณภาพเป็นลำดับแรก ทั้งนี้มาจากข้อสรุปที่ว่าผู้อ่านเป็นนักอ่านที่ค่อนข้างจะจริงจังกับข่าวสาร (Serious Reader) และต้องการใช้ประโยชน์จากข่าวสารให้ได้เต็มที่ ดังนั้นนิสัยการซื้อหนังสือพิมพ์เช่นนี้จะเอื้ออำนวยให้ชนชั้นกลางมีข้อได้เปรียบในเรื่องของการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และการใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์สูงสุด

และจากข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถนำมาสรุปรวมเป็นภาพการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นโดยมีรายละเอียดในการวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยในเรื่องรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางได้ดังต่อไปนี้

1.2 แบบแผนการเป็นผู้รับสาร-ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล

ก่อนการเริ่มต้นการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งได้แสดงให้เห็นว่าการจะเป็นผู้ส่งสารได้นั้นจะต้องผ่านเงื่อนไข 2 ประการคือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก โดยที่ปัจจัยภายในเป็นเงื่อนไขที่กำหนดขึ้นจากตัวผู้รับสารเอง ที่จะปิดกั้นหรือเปิดรับเนื้อหาในการสื่อสารที่หลากหลายในการสื่อสารกับสังคมให้มากขึ้น ส่วนปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมที่กำหนดให้ผู้รับสารได้แสดงบทบาทในการเป็นผู้สื่อสารได้มาน้อยเพียงใด รวมไปถึงการมีทัศนคติต่อการแสดงความคิดเห็นว่า "ความคิดของคนๆ เดียวคงไม่มีค่า" หรือ "ไม่อยากรุงเรื่องการเมือง" ซึ่งหากบุคคลใดไม่สามารถผ่านเงื่อนไข 2 ข้อนี้ จะทำให้กระบวนการส่งสารในขั้นต่อไปไม่เกิดขึ้นเลย

สำหรับการเป็นผู้รับสาร-ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล จำเป็นอย่างยิ่งในการอาศัยความสัมพันธ์ในสื่อสาร โดยแบ่งจำแนกออกได้เป็น

1) ความสัมพันธ์แบบส่วนตัว เป้าหมายของการสื่อสารจึงมีลักษณะของการเป็น "การระบายความคิดเห็น" หรือ "เป็นการให้การศึกษาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย" ซึ่งก่อให้เกิดผลได้ 2 ประการคือ การสื่อสารในลักษณะของการโน้มน้าวใจ และการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการ "พูดคุยเพื่อนำไปปฏิบัติการ" (Practical)

2) ความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคม เป็นการสื่อสารระหว่างคู่ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation) เช่น ครู-นักเรียน ความเป็นทางการที่มากขึ้นทำให้เป็นการเพิ่มกรอบในการสื่อสารด้วยเช่นกัน การสื่อสารจึงเน้นการสอดแทรกเนื้อหาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้มากกว่าที่จะโน้มน้าวความคิดเห็น

3) ความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ ส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารกับองค์กร หรือหน่วยงานรัฐบาลแบบเข้าถึงตัว โดยมีเป้าหมายในการสื่อสารค่อนข้างชัดเจนในลักษณะของการคาดหวังต่อผลที่จะเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การยื่นจดหมายชี้แจง/เสนอแนะไปยังองค์กรของรัฐ หรือการเป็นตัวแทนในการสื่อสารของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า เนื้อหาของการติดต่อสื่อสารนี้จะเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของกลุ่มทางชนชั้นและมักจะมีเรื่องของการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องค่อนข้างมาก

ดังนั้นในการสื่อสารระหว่างบุคคล สิ่งสำคัญนอกเหนือไปจากการเป็นผู้รู้ข้อมูลข่าวสารแล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ทักษะในการถ่ายทอด รวมไปถึงความสามารถในการเป็นผู้นำทางความคิด (Public

Opinion) ที่สามารถสร้างบรรยากาศการแสดงความคิดเห็นให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ซึ่งพื้นฐานของการเป็นผู้นำทางความคิดนี้ มักจะได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว หรือผ่านประสบการณ์ในช่วงศึกษาในสถาบันการศึกษา

1.3 แบบแผนของการเป็นผู้รับสารและการเป็นผู้ส่งสารในสื่อมวลชน

วิธีการสื่อสารทางการเมืองในสื่อมวลชนที่ชนชั้นกลางคุ้นเคยทั้งในฐานะผู้รับสาร หรือผู้ส่งสาร มีอยู่ 4 รูปแบบ คือ

i) การส่งผลประชามติ : เป็นวิธีการอย่างง่ายที่หนังสือพิมพ์เป็นผู้กำหนดประเด็นในการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (Agenda Setting) การกระทำเช่นนี้จัดได้ว่าเป็นวิธีเล่นการเมืองตามหลักการเดียวกับประชาธิปไตย คือ "One Man One Vote" ที่ได้มาปรากฏอยู่ใน "สังคมพลเรือน" (Civil Society) เพื่อทำสงครามและการต่อสู้ในแบบ War of Position ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกและการดำเนินชีวิตประจำวันโดยตรง แทนการต่อสู้ตามกฎหมายใน "สังคมการเมือง" (Political Society) ที่ต้องต่อสู้ในลักษณะ War of Movement (ปฐม สรรพเหตุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539, ชาคิต สูดสายเนตร, สัมภาษณ์ 7 กุมภาพันธ์ 2540)

ผลของการส่งผลประชามติของชนชั้นกลางจะเป็นเครื่องสะท้อนกระแสความคิดเห็นของคนในสังคม โดยมีสื่อมวลชนเป็นผู้เริ่มต้นที่จะกำหนดประเด็นที่สอดคล้องกับความสนใจของสังคม หรือเป็นประเด็นที่ต้องการคำตอบจากสังคมส่วนหนึ่งอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าคะแนนเสียงที่ได้มาจากประชาชนนี้ได้แปรเปลี่ยนคุณค่าจากตัวเลขกลายมาเป็นเครื่องมือกดดันทางการเมืองได้ในส่วนหนึ่ง (อย่างที่เราคุ้นเคยกันว่า "เสียงสวรรค์") ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากอำนาจของสื่อมวลชนในการเป็นผู้นำการรวบรวมความเห็นของผู้คนในสังคมให้เข้ามารวมไว้ด้วยกัน ทำให้เสียงของประชาชนดูมีพลังมากขึ้น นอกจากนี้วิธีส่งผลประชามติยังเป็นวิธีที่สะดวก และไม่มีข้อเรียกร้องต่อผู้ส่งสารมากนัก และยังมีพัฒนาการของการส่งไปในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งทำให้ชนชั้นกลางผู้ซึ่งรักความสะดวกสบาย ยิ่งให้ความสนใจกับการส่งผลประชามติมากขึ้น (เช่น การส่งผลประชามติผ่านโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต เป็นต้น)

ii) การเขียนจดหมายไปยังหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้เปิดพื้นที่ให้กับประชาชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลในพื้นที่สาธารณะ เพราะสิ่งนี้ถือเป็นหลักสำคัญของการถูกคัดเลือกลงตีพิมพ์ แต่ไม่ได้เน้นถึงการเปิดเผยตัวตนของผู้ส่งมากนัก จึงมักจะพบว่าจดหมายที่ส่งเข้าไปยังหนังสือพิมพ์นั้นจะมีความหลากหลายในแง่ของการลงชื่อ เช่น การใช้นามแฝง

การขอกปิดชื่อจริง หรือเปิดเผยทั้งชื่อและที่อยู่ (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539, โกสิด ปัญญเศรษฐ, สัมภาษณ์ 24 มกราคม 2540)

การเขียนจดหมายจะมีเสรีภาพในการกำหนดประเด็นที่ตนเองจะเขียนได้มากกว่า ทำให้พื้นที่บนหน้าหนังสือพิมพ์กลายเป็นเวทีของการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย และมีเรื่องราวที่แตกต่างกันออกไปบ้าง รวมถึงการใช้วิธีเขียนจดหมายเป็นเครื่องมือที่ประชาชนใช้ในการควบคุมหนังสือพิมพ์ หากเขาสำรวจพบว่าหนังสือพิมพ์ไม่ได้ทำหน้าที่อย่างที่เหมาะสม เช่น การเขียนจดหมายเข้ามาวิจารณ์ความเป็นกลางของสื่อ แต่อย่างไรก็ตามการเขียนจดหมายก็ต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกเพื่อลงตีพิมพ์ (ซึ่งมักจะลงเนื้อหาที่สอดคล้องกับกระแสทางการเมือง) ทำให้จดหมายหลายฉบับไม่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับผู้ส่งสารว่ามีเป้าหมายอย่างไรต่อจดหมายที่ส่งไป เช่น ต้องการลงตีพิมพ์ หรือเพื่อต้องการแสดงความเห็นให้หนังสือพิมพ์ทราบโดยไม่ต้องตีพิมพ์

iii) การเขียนบทความ นอกจากผู้เขียนจำเป็นที่จะต้องมีการประเด็นและเนื้อหาที่แน่นอนมีรายละเอียดและเนื้อหาที่ถูกต้องครบถ้วน รวมไปถึงสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ในภายหลัง ในกรณีที่เป็นบทความเชิงวิชาการ ผู้เขียนยังต้องมีคุณสมบัติตรงตามความต้องการของหนังสือพิมพ์คือเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือเช่นเดียวกับในฐานะแหล่งข่าวคนสำคัญ (Source) ซึ่งความน่าเชื่อถือนั้นจะมาจากประสบการณ์ตรงต่อเรื่องที่เขียน หรือการเป็นผู้ที่อยู่ในแวดวงของเรื่องนั้น ๆ (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์ 9 มกราคม 2540, เฉลิมพร อุ้นแก้ว, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2540, พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

การเขียนบทความส่งไปยังหนังสือพิมพ์มีข้อได้เปรียบมากกว่าการเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นตรงที่พื้นที่ของการแสดงความคิดเห็นในการเขียนบทความมีมากกว่า สามารถให้รายละเอียดได้โดยไม่ถูกตัดทอนจากกองบรรณาธิการ ทำให้เนื้อความที่ต้องการสื่อสารยังอยู่ครบถ้วน ช่วยให้การเผยแพร่แนวคิดหรืออุดมการณ์ต่าง ๆ เป็นไปได้อย่างสมบูรณ์ สามารถกระทำการโน้มน้าวความคิดตามใจความของข้อมูลได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้รูปแบบของบทความอันเป็นการแสดงความคิดเห็นแล้ว ยังมีบางบทความที่ได้นำเสนอไม่เพียงแต่เรื่องปัญหาเท่านั้น แต่เป็นการเสนอแนวทางแก้ไขหรือเป็นการโน้มน้าวให้นำไปสู่การปฏิบัติมากขึ้น

iv) การเป็นข่าวและแหล่งข่าว วิธีนี้เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการชิงพื้นที่เพื่อเผยแพร่ความคิดเห็นด้านอุดมการณ์หรือปัญหาที่กลุ่มกำลังได้รับความเดือดร้อนให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะ และอาจทำให้เกิดผลในการแก้ไขปัญหากฎหมายประเด็นนั้นมีน้ำหนักหรือมีความสมควรที่จะถูกนำเสนอ ผู้ที่จะ

ใช้วิธีนี้ได้จึงเป็นบุคคลที่รู้วิธีการเล่นกับข่าวอย่างยอดเยี่ยม ทั้งกลยุทธ์และศิลปะการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง และกลุ่มที่ต้องการผลักดันเรื่องราวของตนให้ไปปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ เนื้อหาที่มักจะได้เข้าร่วมเป็นข่าวในพื้นที่หนังสือพิมพ์ก็คือเนื้อเรื่องใด ๆ ก็ตามเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของคนจำนวนมาก หรืออาจจะเกี่ยวข้องกับคนเหล่านั้นได้ในภายหลัง ดังนั้น การเป็นข่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ระหว่างอุดมการณ์ต่าง ๆ อย่างมาก เพราะพื้นที่ของหนังสือพิมพ์ยังคงมีจำนวนเท่าเดิม แต่ถ้าหากประเด็นของใครได้ถูกบรรจุลงไปในเนื้อที่นั้นจะทำให้ จะทำให้ข้อเรียกร้องนั้นกลายเป็นประเด็นกีดกันทางการเมืองได้ไม่ยากนัก ยิ่งกลุ่มใดมีการรวมตัวกันอย่างแข็งขัน และได้ปรากฏตัวในสื่อมวลชนบ่อยเท่าไร กลุ่มนั้นก็จะสามารถสร้างภาวะกดดันให้กับฝ่ายตรงข้ามได้มากยิ่งขึ้น เช่น สมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) หรือสมาคมทางธุรกิจต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามการใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารทางการเมืองตามสายตาคอนชั้น กลางส่วนหนึ่ง ยังคงแสดงความไม่เชื่อมั่นต่อการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์อยู่พอสมควร ทั้งในเรื่องของความน่าเชื่อถือในกระบวนการสำรวจประชามติ การเล่นเกมแบบแผนซ้อนแผนของสื่อมวลชน หรือกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่มที่ใช้เสียงของประชาชนเป็นเครื่องมือในการตอบสนองผลประโยชน์บางอย่าง หรือการเสนอข่าวเพื่อสร้างสถานการณ์ของกลุ่มทุนบางกลุ่ม (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540) จนทำให้บางครั้งผู้ที่แสดงความคิดเห็นไม่กล้าที่จะใช้ชื่อจริง เพราะบางรายเกิดความกังวลต่อผลที่อาจจะเกิดตามมาภายหลัง (ปฐม สรรพเขตญาณ, สัมภาษณ์ 8 ตุลาคม 2539) ซึ่งลักษณะการกระทำดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างอำนาจทางการเมือง (Political Society) ได้ก้าวเข้ามาปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Civil Society)

นอกจากนี้ยังมีความไม่มั่นใจในการถูกคัดเลือกข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ในฐานะนายทวาร ประตู (Mr. Gate) ถึงแม้ว่าในการส่งจดหมายแสดงความคิดเห็นผู้ส่งสารจะสามารถเป็นผู้กำหนดประเด็นในการที่จะสื่อสารได้โดยเสรี แต่ก็ต้องผ่านการคัดเลือกจดหมายลงตีพิมพ์ในขั้นตอนสุดท้าย ทั้งนี้เนื่องจากหนังสือพิมพ์เองก็มีจุดยืนและมีผลประโยชน์รวมอยู่ด้วย ทำให้หลายครั้งที่หนังสือพิมพ์จะไม่เลือกประเด็นที่ขัดแย้งกับจุดยืนของหนังสือพิมพ์มาเผยแพร่ (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

สำหรับชนชั้นกลางที่มีต้องการความรวดเร็วในการส่งความเห็น จะมีทัศนะว่า การสื่อสารด้วยการส่งจดหมายไปยังหนังสือพิมพ์เป็นวิธีการที่ช้า และไม่ทันสมัย ในขณะที่เทคโนโลยีได้เข้ามาทำหน้าที่ในการเชื่อมต่อการสื่อสารให้มีการตอบสนอง (Respond) ได้เร็วขึ้น คนชั้นกลางกลุ่มนี้จึงลดขั้นตอนที่

ยุ่งยากจากการเขียนจดหมายผ่านไปรษณีย์ปกติ โดยหันมาให้ความนิยมการส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) ไปยังบรรณารักษ์ได้โดยตรงแทน (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์ 18 มีนาคม 2539)

1.4 การเป็นผู้รับสาร และส่งสารในการสื่อสารแบบเครือข่าย

เป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นจากชนชั้นกลางที่ต้องการช่องทางการสื่อสารใหม่ (Alternative Channel) เสริมความรวดเร็วในการรับส่งข่าวสารและเข้าถึงตัวผู้ที่สื่อสารได้โดยตรง ทำให้ข้อมูลข่าวสารมีความถูกต้องและชัดเจนมากขึ้น เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารจะได้ใช้ความรู้ความสามารถในการสื่อสารแบบเครือข่ายและมีรูปแบบเป็นของตัวเองในการสื่อสารในเนื้อหาของข่าวที่เกี่ยวข้องกับความสนใจของตนเอง ซึ่งทำให้การสื่อสารทางการเมืองมีสีสันเพิ่มขึ้นจากการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๆ โดยเครือข่ายในการสื่อสารนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายที่ดำเนินงานผ่านตัวบุคคล และเครือข่ายที่ดำเนินงานผ่านเทคโนโลยีทางการสื่อสาร ซึ่งในที่นี้ก็คือ อินเทอร์เน็ต

การใช้การสื่อสารแบบเครือข่ายเป็นความพยายามของผู้สื่อสารที่ต้องการลดช่องว่างของการสื่อสารที่เกิดขึ้นในหนังสือพิมพ์ (ที่อาจถูกปิดกั้นจาก Mr.Gate) ทำให้การสื่อสารแบบเครือข่ายกลายเป็นการสื่อสารสองทางแบบ Interactive ที่ถึงแม้ผู้ที่สื่อสารด้วยจะมาจากที่ต่าง ๆ กว้างขึ้น แต่จัดเป็นกลุ่มที่ความสนใจแคบลงโดยมีความสนใจเฉพาะประเด็นบางประเด็นเท่านั้น การสื่อสารในลักษณะนี้จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมการสื่อสารแบบใหม่ ที่ผู้สื่อสารอาจไม่ต้องรู้จักกันมาก่อนแต่สามารถสื่อสารและแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ต้องกังวลกับการเปิดเผยตัวตนในที่สาธารณะเช่นในสื่อมวลชนมากนัก ทำให้เป็นการฝึกฝนการเตรียมความพร้อมแบบไม่รู้ตัวในการแสดงความคิดเห็นผ่านสนามการต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่ใหญ่และมีอิทธิพลมากกว่านี้

ข้อสังเกตของรูปแบบการสื่อสารของมวลชน มีอยู่ว่า เมื่อมีการทำ War of Movement ในรูปแบบของการชุมนุมเคลื่อนไหวนั้น ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มักมีความเข้าใจในประเด็นคลาดเคลื่อนหรือไม่กระจ่าง เนื่องจากการรับข่าวสารข้อมูลมีไม่เพียงพอ ดังนั้นหากการสื่อสารผ่านเครือข่ายจะทำหน้าที่ในการเสริมจุดอ่อนทางด้านข้อมูลให้เต็มที่และมีกระบวนการเหลาคำคิดของผู้ชุมนุมให้แหลมคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การเตรียมการดังกล่าวก็น่าจะเป็นการรับประกันชัยชนะของขั้นตอน War of Movement ได้เป็นอย่างดี และนี่คือศักยภาพอีกด้านหนึ่งของการสื่อสารผ่านเครือข่ายจะสามารถทำได้และโดดเด่นกว่าสื่ออื่น ๆ

และจากแบบแผนการสื่อสารทั้ง 4 แบบสามารถนำมาทบทวนและเรียบเรียงวิธีการสื่อสารทางการเมืองของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงได้เป็น 5 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว
2. รูปแบบการเป็นผู้รับสาร และ เป็นผู้ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล
3. รูปแบบการเป็นผู้รับสาร และ เป็นผู้ส่งสารใน 2 ระบบ คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล และ สื่อมวลชน
4. รูปแบบการเป็นผู้รับสาร และ เป็นผู้ส่งสารใน 2 ระบบ คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล และ การสื่อสารผ่านเครือข่าย
5. ใช้ทุกแบบแผน

จากทั้ง 5 รูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่านอกจากการเป็นผู้รับสารแล้ว การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นรูปแบบสำคัญที่ปรากฏอยู่ในทุกรูปแบบของการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การสื่อสารภายในกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งผู้สื่อสารต่างมีความสัมพันธ์พื้นฐานในชีวิตประจำวันต่างมีความสำคัญในฐานะเวทีการเมืองเล็ก ๆ ที่แต่ละบุคคลจะให้เป็นบันไดก้าวเดินเข้าสู่เวทีใหญ่ในวันหน้า เช่นเดียวกับทัศนะของชนชั้นกลางทั้งหลายที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่จะแสดงความคิดเห็นทางการเมืองจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยความกล้าในการแสดงออก ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคล จะเป็นการช่วยฝึกความพร้อมนั้นให้กับคนที่มีพื้นฐานจากการเป็นผู้รับฟังที่ดี ให้มาเป็นผู้พูดที่ดีและกล้าแสดงออก และสามารถสื่อสารโดยการขยายออกไปยังแวดวงที่กว้างขวางขึ้นนั่นเอง

2. ทัศนะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับทัศนะที่มีต่อหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปทัศนะได้ 4 ประเด็น คือ

2.1 บทบาทและหน้าที่หนังสือพิมพ์ต่อสังคม

โดยภาพรวมของทัศนะแล้ว จะพบว่ามีกรอบแนวคิดออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ทัศนะด้านบวกและลบต่อบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคม ในหัวข้อดังต่อไปนี้

i) ความรับผิดชอบต่อความเป็นไปของสังคม

- การเป็นผู้กำหนดวาระความสนใจของสังคม

สำหรับทัศนะด้านบวก นอกจากหนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่ในการเป็นผู้กำหนดวาระความสนใจของสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงสังคมแล้ว ยังมีส่วนกระตุ้นให้สังคมเกิดการตื่นตัวต่อข่าวสารและหันมาเอาใจใส่ต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงการทำให้เกิดการรับรู้ในขั้น What to think about ก็ตาม แต่ช่วยให้เกิดสิทธิการรับรู้ (Right to Know) ของประชาชนที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ในทัศนะด้านลบ หนังสือพิมพ์ประชาานิยมยังคงถูกโจมตีในเรื่องของการนำเสนอข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์และการเสนอข่าวที่มีความรุนแรง การใช้ภาษาที่ไม่ค่อยเหมาะสม ซึ่งแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการเสนอข่าวสารลักษณะเช่นนี้ก็คือ ระบบกลไกตลาดและการแข่งขันของหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ที่ต้องดึงความสนใจด้วยภาษาและเนื้อหาที่สร้างความสนใจแบบทันที ทำให้เกิดกระบวนการทำอย่างไรก็ได้เพื่อให้ข่าวของตนขายได้จนละเลยจรรยาบรรณของสื่อมวลชนไป

- อิทธิพลทางความคิดที่มีต่อสังคม

แนวความคิดที่หลากหลายของคนชั้นกลางยังคงเป็นภาพของทัศนคติทั้งทางด้านบวกและด้านลบต่อการมีอิทธิพลทางความคิดของสื่อมวลชน อันเนื่องมาจากแหล่งอำนาจของสื่อมวลชนที่มีมาจาก 3 ทางก็คือ

อำนาจจากโครงสร้าง เป็นอำนาจที่สื่อมวลชนสามารถนำมาใช้นอกเหนือไปจากหน้าที่การเป็นผู้รายงานข่าว กลายเป็นความพยายามในการต่อสู้แข่งขันทางธุรกิจระหว่างหนังสือพิมพ์ด้วยกันเอง ทำให้ผู้อ่านหรือประชาชนตกเป็นเครื่องมือของสื่อมวลชนได้ในบางโอกาส

อำนาจด้านจิตวิทยา ซึ่งเกี่ยวกับแนวคิดของ Gramsci ในการครอบงำทางความคิดจากปรากฏการณ์และทัศนะของชนชั้นกลางที่พยายามจะไม่เชื่อสื่อในตอนแรกที่ย่าน แต่อย่างไรก็ตาม ชนชั้นกลางยังมีแนวโน้มที่จะเชื่อสื่ออยู่ค่อนข้างมาก เพราะสื่อมวลชนอาจเป็นสถาบันเดียวที่ประชาชนให้ความเชื่อถือและไว้วางใจในทางการเมือง ทำให้บทบาทของสื่อมวลชนยังคงไว้ซึ่งอำนาจในการครอบงำความคิดและการกำหนดบทบาททางการเมืองของคนในสังคมได้

อำนาจเชิงปทัสฐาน มีการพูดถึงกันอย่างมากเกี่ยวกับความเป็นกลางของสื่อมวลชน ในความที่มีทัศนะของชนชั้นกลางที่มองความเป็นกลางเอาไว้ในฐานะความยุติธรรมของการ โกล่เกลี่ยผลประโยชน์ อย่างเป็นธรรม ไม่ใช่ความเป็นกลางที่ไม่รู้ร้อนรู้หนาวต่อสภาพการณ์ ความเป็นจริง

- คาดหวังต่อบทบาทของสื่อมวลชน และข้อเสนอแนะ

ส่วนใหญ่แล้วความคาดหวังที่สังคมมีต่อสื่อมวลชนก็คือ ความต้องการที่อยากจะให้สื่อมวลชน ยืนอยู่ข้างเดียวกับประชาชน และความคาดหวังโดยทั่ว ๆ ไปของผู้ให้สัมภาษณ์ก็คือการเรียกร้องให้ หนังสือพิมพ์พยายามเสนอเนื้อหาและรายงานข่าวอย่างสร้างสรรค์และให้คำเนื่งถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับ สังคมไม่ว่าทางใดทางหนึ่งจากการรายงานข่าว นอกจากจะนำเสนอข่าวอย่างสร้างสรรค์แล้ว การ ติดตามความต่อเนื่องของข่าวสารก็เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงทัศนะเอาไว้

ii) การเล่นบทเวทีเสรีทางความคิด

เวทีเสรีทางความคิดมีทัศนะที่แยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มชนชั้นกลาง และกลุ่มปัญญาชน ทั้ง สองกลุ่มนี้มีโอกาสในการใช้เวทีทางความคิดไม่เท่ากัน เนื่องจากสถานการณ์และบทบาทที่ต่างฝ่ายต่างมี ต่อสังคม ในกลุ่มของปัญญาชนนั้น ส่วนใหญ่จะมีทัศนะเชิงบวก เนื่องจากการเปิดพื้นที่ให้เข้าไปใช้นั้น สามารถเข้าไปได้ง่ายกว่าในขณะที่ประชาชนทั่วไปไม่มีความเห็นว่า สื่อยังคงเปิดพื้นที่ไม่เพียงพอและมี จำนวนจำกัดมาก ซึ่งทำให้ส่วนหนึ่งของประชาชนได้หันไปใช้เวทีอื่นในการแสดงความคิดเห็น ชนชั้น กลางจึงกลายเป็นผู้บุกเบิกสำคัญในการพยายามสื่อสารและเปิดความคิดเสรีโดยใช้ช่องทางเครือข่าย การสื่อสาร

iii) อำนาจตรวจสอบของสื่อมวลชน

อำนาจในการตรวจสอบของสื่อมวลชนถือเป็นอำนาจที่สำคัญอย่างหนึ่งและมีบทบาทอย่าง มากต่อสังคม เนื่องจากสถาบันสื่อมวลชนสามารถที่จะเข้าไปทำหน้าที่ตรวจสอบ (แทนฝ่ายค้านในทาง การเมือง) แทนประชาชนที่ต้องการทราบข้อเท็จจริง แต่โดยทั่วไปเราจะพบว่าเมื่อสื่อมวลชนได้ค้นพบ ข้อบกพร่องของรัฐบาลหลายครั้งจากการตรวจสอบ แนวคิดเกี่ยวกับการขับไล่รัฐบาลโดยหนังสือพิมพ์ มักจะเริ่มขึ้น และเป็นเช่นนั้นอยู่บ่อยครั้ง และหากไปจับคู่กับ "คนเมืองล้มรัฐบาล" ยิ่งทำให้ภาวะการ เมืองมีความตึงเครียดมากขึ้น เนื่องจากชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่มีความรู้สึกไว และไม่ไว้ใจระบบการเมือง

เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การทำหน้าที่ตรวจสอบของสื่อมวลชนจึงอาจกลายเป็นการครอบงำทางความคิด และโน้มน้าวให้คนเริ่มไม่พอใจต่อระบบการเมือง จนถึงขั้นก่อความรุนแรงได้ในบางครั้ง

2.2 คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์และวิธีการนำเสนอ

- คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์

ชนชั้นกลางยังคงให้ความสนใจกับผู้ทำหนังสือพิมพ์ตั้งแต่ระดับบรรณาธิการจนถึงระดับนักข่าว ซึ่งเมื่อวัดจากทัศนคติของชนชั้นกลางแล้วจะพบว่า ชนชั้นกลางจะดูหน้าที่ของบรรณาธิการในการติดตามผลงานของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ๆ เช่น บทบาทในการเข้าเป็นพวกกับกลุ่มทุน รวมไปถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ หากพบว่ามีความไม่เหมาะสมและสร้างผลกระทบให้กับสังคม บรรณาธิการจึงเป็นบุคคลแรกที่ประชาชนจะถามหาความรับผิดชอบในการรายงานข่าว

สำหรับนักข่าว โดยส่วนใหญ่แล้วผู้ให้สัมภาษณ์ยังไม่มีคุณภาพในระดับของนักข่าวนัก อันเนื่องมาจากทัศนคติที่มองว่า ข่าวนักข่าวไม่มีคุณภาพ ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากความไม่มีคุณภาพของผู้สื่อข่าว รวมไปถึงการขาดจรรยาบรรณในการนำเสนอแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้นในสังคม จากข้อเขียนข่าวที่ไม่มีความรู้จริงหรือรายงานปนความคิดเห็นลงไป

ความหลากหลายจากบทความของคอลัมนิสต์ในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความเห็นว่าล้วนแต่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทำให้เห็นจุดยืนของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับว่ามีแนวทางเป็นอย่างไร และจากจุดยืนนี้เองที่ชนชั้นกลางจะใช้หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งข้อมูลและเครื่องทำนายแนวโน้มทางการเมือง รวมไปถึงการเป็นบอกลบในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชนอีกด้วย

- การนำเสนอข่าวสาร

หนังสือพิมพ์ประชาานิยมยังคงถูกดำเนินเกี่ยวกับการเขียนข่าวเชิงนิยาย และใช้ภาษาที่รุนแรง ซึ่งอาจจะส่งผลต่อผู้รับสารที่ไม่ได้กลั่นกรองความถูกต้องของข้อมูลที่ตีพิมพ์พอ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นว่า การนำเสนอข่าวสารเชิงนิยายอาจมีความเหมาะสมในฐานะเป็นภาพละครทางการเมืองให้ประชาชนระดับล่างที่นิยมเปิดรับข่าวสารเพื่อความบันเทิงได้ศึกษาเรียนรู้การเมืองในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความน่าสนใจ มากกว่าการอ่านแต่ข่าวหนักเพียงอย่างเดียว

2.3 อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อชนชั้นกลาง

ในสภาพของชนชั้นกลางที่เป็น Highly Involve and Highly Sensation จะทำให้ชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสารไม่ได้รับอิทธิพลจากการครอบงำทางด้านอุดมการณ์มากนัก เพราะลักษณะการเปิดรับข่าวสารของคนชั้นกลางกลุ่มนี้จะมีขอบเขตที่กว้างทั้งในด้านปริมาณที่เปิดรับและคุณภาพในการเปิดรับ (มีการเปรียบเทียบข้อมูลที่มีมากกว่า 1 ฉบับเสมอ) และมีความระแวดระวังในการเลือกรับข่าวสารอย่างมาก แม้แต่บทความของนักวิชาการที่เป็นแกนนำของสังคม ชนชั้นกลางกลุ่มนี้ยังคงมีการเลือกรับฟังความเห็นโดยพิจารณาจากเหตุผลมากกว่าการพิจารณาจากตัวบุคคล

2.4 การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

จากรูปแบบการสื่อสารและทัศนคติของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของชนชั้นกลาง ก็คือ การใช้วิธีการ "เลือก" ที่จะทำการสื่อสารในฐานะผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การเลือกรับเปิดรับ (Selective Exposure) การเลือกรับรู้ (Selective Perception) การเลือกตีความ (Selective Interpretation) การเลือกจดจำ (Selective Retention) และการเลือกนำมาใช้ประโยชน์ (Selective Use) โดยการเลือกเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการปกป้องตนเองจากการครอบงำทางด้านอุดมการณ์ของสื่อมวลชนและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคมได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม การเลือกเป็นเพียงบทบาทตั้งรับ (passive) ในสนามการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์เท่านั้น ในขณะที่ชนชั้นกลางต้องขยายขอบเขตพื้นที่ทางด้านอุดมการณ์ใน Civil Society ด้วยการเป็นฝ่ายรุก (Active) เพื่อเผยแพร่และถ่ายทอดอุดมการณ์และผลประโยชน์ของตนไปพร้อม ๆ กัน การเผยแพร่อุดมการณ์ของชนชั้นกลางจึงจำเป็นที่จะต้องใช้สื่อมวลชนเป็นเวทีในการเผยแพร่อุดมการณ์ เพราะสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสื่อสารโดยตรงกับมวลชน ที่ได้รับการยอมรับว่ามีความน่าเชื่อถือในระดับหนึ่ง (หรือมากกว่าบางสถาบัน เช่น สถาบันทางการเมือง)

ในการถ่ายทอดอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้น สิ่งสำคัญของการปฏิบัติการก็คือ การได้รับความร่วมมือจากสื่อมวลชนในการเผยแพร่อุดมการณ์เหล่านั้น ถึงแม้ว่าสื่อมวลชนจะ "เปิดกว้าง" สำหรับทุกชนชั้น แต่สื่อมวลชนยังมีอำนาจในฐานะนายทวารประตูที่จะสอดส่องว่า กลุ่มผลประโยชน์ใดกำลังเคลื่อนไหวทางด้วยอุดมการณ์อย่างไร

ถึงแม้ว่าสื่อมวลชนจะเป็นผลผลิตหนึ่งของชนชั้นกลาง และในทัศนะของสื่อมวลชนที่ยอมรับเองว่า เนื้อหาทางด้านอุดมการณ์ของชนชั้นกลางย่อมต้องมีปะปนอยู่บ้าง แต่ไม่ได้หมายความว่าสื่อ

มวลชนจะฉายภาพอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชนชั้นกลางแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เนื่องจากความหลากหลายทางด้านอุดมการณ์ของชนชั้นกลางในเวทีแห่งการต่อสู้ ส่วนหนึ่งก็ทำการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ของชนชั้นตัวเอง และส่วนหนึ่งก็เสนออุดมการณ์ของชนชั้นอื่นขึ้นมา

ชนชั้นกลางซึ่งมีอุดมการณ์และผลประโยชน์อันหลากหลาย ต่างได้เข้าไปใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่หรือผลิตซ้ำทางด้านอุดมการณ์ของตัวเองอยู่เสมอ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า ชนชั้นกลางไทยมีการตกผลึกทางความคิดจากประวัติศาสตร์ทางการเมืองในยุคสมัยต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากบทบาททางการเมืองที่แตกต่างกันของชนชั้นกลางในมิติทางการเมืองถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายพลังเงียบ VS ฝ่ายนักต่อสู้

ฝ่ายพลังเงียบ อาจกล่าวได้ว่าคนชั้นกลางที่ทำการต่อสู้ด้วยวิธีนี้เป็นการมีส่วนร่วมในการจับต้องผลประโยชน์เพียงบางส่วน โดยไม่ได้เข้าไปยึดถือหรือเชื่อมโยงประเด็นทางการเมืองเข้าไว้กับอุดมการณ์ของตนมากนัก ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการเป็นคนชั้นกลางที่เฉื่อยชาและรักความสะอาดสบาย (เฉลิมพร ชุ่มแก้ว, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2540) อย่างไรก็ตามคนชั้นกลางกลุ่มนี้ก็ยังไม่ได้ละทิ้งอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางการเมืองของตนไปเสียทีเดียว เมื่อสังคมเกิดวิกฤติการณ์ที่ต้องการพลังจากผู้เสียผลประโยชน์ในมิติทางการเมือง เช่น การทุจริตรอนอำนาจทางการเมืองโดยการยึดอำนาจ ฝ่ายพลังเงียบจึงเริ่มคลายตัวออกมาสู่เวทีใหญ่ซึ่งมีประชาชนเป็นผู้ร่วมแสดงด้วยอย่างมากมายและปนเปไปกับด้วยอุดมการณ์ที่แตกต่างแต่มีผลประโยชน์ในแนวทางเดียวกัน

สำหรับวิธีการเล่นการเมืองในเวทีเล็กของฝ่ายพลังเงียบ ในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีจำนวนน้อยมากที่จะเข้าไปขอใช้เวทีสื่อมวลชนเพื่อแสดงบทบาททางการเมือง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า ผู้ที่เคยเข้าร่วมเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่เคยผ่านประสบการณ์ทางการเมืองบนเวทีใหญ่ (เช่น 14 ตุลาคม 2516, 6 ตุลาคม 2519, 17-21 พฤษภาคม 2535) กลับกลายมาเป็นฝ่ายพลังเงียบเมื่อเวลาผ่านไป (รัตวรรณ เผ่าวนิช, สัมภาษณ์ 13 มกราคม 2540) ในขณะที่ส่วนหนึ่งของฝ่ายพลังเงียบ เป็นผู้ที่เคยรับรู้และถูกถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองในยุคนั้น (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2539) ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะหาคำตอบว่า เหตุใดการตอบสนองอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มที่เคยถูกเรียกว่า Activist จึงกลายมาเป็น Silence Majority

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มพลังเงียบนี้น่าจะเป็นเพราะในมิติทางการเมือง ภาพของระบบการปกครองเริ่มเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ระบบเผด็จการไม่มีอีกแล้วในสังคมไทย รวมทั้งวัยของผู้ที่ผ่านประสบการณ์นั้นก็ได้ล่วงเลยเข้าสู่การเปลี่ยนสถานภาพที่เติบโตขึ้น เช่น มีครอบครัว

ครัว เป็นหัวหน้า อย่างไรก็ตาม เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองในยุคหลังเริ่มมีความระส่ำระสายอันเกิดจากผู้เล่นการเมืองในเวทีรัฐสภาไม่สามารถดำเนินงานบริหารต่อไปได้ ฝ่ายพลั้งเจียบเหล่านี้จะคอยเป็นผู้เล่นการเมืองตามอุดมการณ์ของตนในฐานะผู้รับสารที่รอคอยโอกาสในการเลือกตั้งตามระบบการเมืองทั่วไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบการเล่นการเมืองที่ฝ่ายพลั้งเจียบมีความมั่นใจว่าจะสามารถเล่นบทบาทนี้ได้โดยไม่ต้องหวั่นวิตกกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ฝ่ายนักต่อสู้ จากรูปแบบการใช้สื่อมวลชนและการมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ที่แสดงบทบาทในฐานะนักสู้แห่งมิติทางการเมืองมีจำนวนเพียง 2 คน (ศยามล ไกยูรวงศ์ และ พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ) ซึ่งต่างมีจุดร่วมที่คล้ายกันนั่นก็คือการได้เข้าไปใช้เวทีสื่อมวลชนในการสื่อสารทางการเมือง และการได้เข้าร่วมกลุ่มในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ในทางกลับกัน ทั้งสองฝ่ายต่างมีอุดมการณ์และผลประโยชน์ที่เปรียบเสมือนยืนอยู่คนละมุมบนมิติทางการเมือง นั่นก็คือ ฝ่ายหนึ่งเป็นตัวแทนของสมาชิกคนจน ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นตัวแทนของชนรชนธุรกิจ ซึ่งต่างก็มีทัศนคติต่อการต่อสู้ของผลประโยชน์ของอีกฝ่ายว่า

“คนระดับล่างมีทัศนคติที่ไม่สอดคล้องกับสถานะเศรษฐกิจปัจจุบัน เพราะการมานั่งประท้วงยาว ๆ แบบนี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการผลิต ซึ่งแทนที่จะเอาเวลาไปทำงานจะดีกว่า พวกเราก็เห็นใจชาวบ้าน อย่างป่าไม้ ที่ดิน คือเขาประสบปัญหา แต่ว่าเรื่องนี้ต้องใช้เวลาในการดำเนินการช่วยเหลือ เพราะถ้ารัฐบาลจะเอาเงินออกมาหลายพันล้านมาจ่ายให้เกษตรกรที่เดียวคงจะลำบากและไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย” (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์ 13 กุมภาพันธ์ 2540)

“ชาวบ้านที่มาไม่ได้อยากมานะ แต่เขามาเพราะกลไกราชการมันไม่ได้ผล เขาไม่ตามปัญหา แล้วทำให้เขาคิดได้ว่าการใช้สันติวิธีมันไม่ค่อยได้ผล ถ้าการชุมนุมทำให้เกิดการรับรู้เขาจะทำและมันก็ได้ผลเชิงรับรู้จริง ๆ นายก็ยังเดินมา แต่แก้ปัญหาได้ไหมอาจจะไม่ได้ แต่เกิดการรับรู้แล้วติดตาม” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์ 9 มกราคม 2540)

ในขณะเดียวกัน นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับอุดมการณ์และผลประโยชน์ทั้งสองฝ่ายไว้ดังนี้

“คนชั้นกลางที่ประสบความสำเร็จเพราะหันมาทำเรื่องอื่นแทนหลายเดือน สามารถทำให้ภาวะตลาดหุ้นกลายเป็นประวัติศาสตร์ได้ง่าย ๆ และด้วยเหตุดังนั้นก็ทำให้รัฐยอมจ่ายเงินลงมาพยุงราคาหุ้นถึง 3 หมื่นล้าน ในขณะที่ประชาชนซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนสิรินธร ไม่สามารถทำให้ความเดือดร้อนของตัวเองกลายเป็นประวัติศาสตร์และกลายเป็นเรื่องไร้สาระที่จะเรียกเอาเงินเพียง 1,700 ล้านบาท” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2539)

จากความต่างของอุดมการณ์และผลประโยชน์นี้ ผู้วิจัยไม่ได้ตั้งใจที่จะเปิดจากการต่อสู้ด้านอุดมการณ์ขึ้นอีกเวทีหนึ่ง แต่เป็นความตั้งใจที่จะยกตัวอย่างเพียงเดียวหนึ่งของปรากฏการณ์การต่อสู้ของฝ่ายต่าง ๆ ในมิติทางการเมืองว่า ต่างมีรูปแบบและวิธีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัวของคนในสังคมมากนักเพียงใด อุดมการณ์และผลประโยชน์ที่ทั้งสองฝ่ายต้องต่อสู้ จึงไม่ใช่การต่อสู้ที่ต้องเผชิญหน้ากันเสมอไปทุกครั้ง แต่เป็นการต่อสู้ในลักษณะต่างกรรม ต่างวาระ ขึ้นอยู่กับว่าในสถานการณ์ทางการเมืองแบบใดที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งควรจะเข้ามาใช้เวทีในการต่อสู้แห่งนี้

สื่อมวลชนจึงเป็นเวทีสำคัญในการเผชิญหน้าอย่างสันติในการการเล่นการเมืองของชนชั้นต่างๆ ถึงแม้ว่าสื่อมวลชนจะยังทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์นักในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ แต่ส่วนใหญ่แล้วชนชั้นกลางต่างก็ทราบถึงปัจจัยและเงื่อนไขของสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เป็นเครื่องมือในการ Hegemonize ของกลุ่มอันหลากหลายในสังคม ชนชั้นกลางกลับเป็นผู้ที่มีโอกาสในการใช้หนังสือพิมพ์ด้วยข้อได้เปรียบที่สื่อมวลชนเป็นผลผลิตของชนชั้นกลาง ทำให้ชนชั้นกลางมีความชัดเจนในพื้นที่ และมีความสามารถในการทำให้เสียงของตนดังกว่าชนชั้นอื่นในสังคม

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. เนื่องจากงานวิจัยนี้ คำถามที่ได้ใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ค่อนข้างเป็นคำถามเชิงนามธรรม ซึ่งส่งผลให้ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนไม่สามารถให้รายละเอียดหรือตอบตรงตามเนื้อหาที่ผู้วิจัยต้องการจะวัดหรือศึกษาได้อย่างตรงประเด็น ผู้วิจัยจึงอาศัยวิธีการตีความตามความหมายประกอบกับลักษณะส่วนบุคคลที่ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ทุกครั้งเมื่อได้สัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน

2. สำหรับตัวผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งค่อนข้างจะมีเวลาจำกัดในการให้สัมภาษณ์ ทำให้ในการสัมภาษณ์บางครั้งผู้วิจัยไม่สามารถตั้งคำถามให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้จนหมดชุดคำถาม ดังนั้นในบางข้อมูลและบางรายละเอียด ข้อมูลบางส่วนอาจจะไม่มีการกล่าวถึงผู้ให้สัมภาษณ์บางราย

3. ในการสำรวจหาผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ใช้หนังสือพิมพ์ในการแสดงความคิดเห็นอย่างแท้จริง นั้น วิจัยได้พยายามที่จะค้นหาบุคคลเหล่านี้จากจดหมายที่ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ในจำนวน 4 ราย ชื่อที่ผู้วิจัยได้ติดต่อ ส่วนใหญ่ได้ปฏิเสธที่จะให้คำสัมภาษณ์ เนื่องด้วยเหตุผลส่วนตัวและไม่ต้องการปรากฏตัวในงานวิจัยซึ่งเป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณะ ผู้วิจัยจึงมีเพียงแค่ 1 รายชื่อเท่านั้นที่ได้สัมภาษณ์ ทัศนะจากคนที่ใช้หนังสือพิมพ์จริง ๆ

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง เป็นการมองประเด็นใหม่ในการใช้มิติทางวัฒนธรรมในการครอบงำอุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นกลาง ซึ่งยังไม่ค่อยมีปรากฏการศึกษาตามแนวนี้นัก และเพื่อให้เป็นความต่อเนื่องของการศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นในสังคม ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะต่อไปสำหรับการทำงานวิจัยที่ต่อเนื่องคือ การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นล่าง ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ระบบการเมืองไทยในปัจจุบันเริ่มที่จะเข้าสู่การแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางภายหลังจากการปรับเปลี่ยนแบบแผนจากการปฏิรูปการเมือง ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่ผ่านมาทำให้เริ่มเห็นแนวโน้มแล้วว่าชนชั้นต่าง ๆ จะเริ่มเข้ามาให้ความสนใจกับการเมืองและการสื่อสารทางการเมืองในรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

2. การศึกษาเรื่อง “อุดมการณ์” ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของการสื่อสารทางการเมือง เนื่องจากอุดมการณ์และผลประโยชน์อันหลากหลาย ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มต่างๆ ที่คอยหาจังหวะเข้าชิงพื้นที่ทางความคิดในพื้นที่ทางวัฒนธรรมล้วนแต่ต้องอาศัยกลยุทธ์ในการสื่อสารไม่เฉพาะแต่ในสื่อมวลชนเท่านั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าในการใช้ทฤษฎีของกริมชี่นั้น ยังสามารถนำมาใช้อธิบายรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองในจุดย่อยอื่น ๆ ซึ่งมีความน่าสนใจไม่แพ้กันกับการศึกษาเฉพาะการใช้สื่อมวลชนเท่านั้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมล สมวิเชียร. ลักษณะและปัญหาของปัญญาชนไทย. อ้างถึงใน ภาวดี ทรงประเสริฐ. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับครบรอบ 30 ปี (2499-2529). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2529.
- กฤษณ์ ทองเลิศ. 2535. การรื้อทบทวนสื่อมวลชนในช่วงเปลี่ยนผ่านคณะรัฐบาล จากรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ สู่อำนาจนายอานันท์ ปันยารชุน (พฤศจิกายน 2533 - พฤษภาคม 2534). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กันฐิ์ลดา เนียมแสง. 4 กุมภาพันธ์ 2540. สัมภาษณ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2539. การวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมือง. เอกสารประกอบคำบรรยาย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2539. A. Gramsci: การใช้สื่อเพื่อการต่อสู้ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์. เอกสารประกอบคำบรรยาย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษม ศิริสัมพันธ์. 14 กุมภาพันธ์ 2539. ชนชั้นกลาง (1). ผู้จัดการรายวัน: 8.
- เกษม ศิริสัมพันธ์. 21 กุมภาพันธ์ 2539. ชนชั้นกลาง (2). ผู้จัดการรายวัน: 8.
- เกษียร เตชะพีระ. 2537. วิสามัญสำนึก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ทางไท.
- เกษียร เตชะพีระ. 18 พฤศจิกายน 2538. สุโขทัยทางการเมือง. ผู้จัดการรายวัน: 8.
- เกษียร เตชะพีระ. 20 พฤษภาคม 2539. วิสามัญสำนึก. ผู้จัดการรายวัน: 8.
- เกษียร เตชะพีระ. 20 พฤษภาคม 2539. ปฏิบัติการทางการเมืองบนจอแก้วในรูปลักษณะละคร (น้ำเน่า) ทางโทรทัศน์. ผู้จัดการรายวัน.
- โกสิด ปัญญเศรษฐ. 24 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.
- คำบุญ สิทธิสมาน. 7 ตุลาคม 2539. หมา(เฝ้าบ้าน)ดู. ผู้จัดการรายวัน.
- คุณากร เพชรคง. 2533. การวิเคราะห์ข่าวเมืองหลวง ข่าวท้องถิ่น และข่าวระดับชาติ ในรายการข่าวโทรทัศน์ไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมพร ชุ่มแก้ว. 4 กุมภาพันธ์ 2540. สัมภาษณ์.
- ชาคริต สุดสายเนตร. 7 กุมภาพันธ์ 2540. สัมภาษณ์.

ฐาทร บุญปาน. 12 ธันวาคม 2539. สัมภาษณ์.

ไทยรัฐ. 1-7 มกราคม 2540: 1, 8-9.

ธงชัย คงสิทธ. 27 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

ธงชัย สันติวงษ์. 11 กุมภาพันธ์ 2539. คนชั้นกลางยุคใหม่ ลูกครึ่ง-พันทาง. กรุงเทพฯ: 6.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 16 เมษายน 2539. เสียงที่ค่อยลงของคนจน. ผู้จัดการรายวัน: 8.

บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา. 24 เมษายน 2539. สื่อมวลชนกับเมืองน่าอยู่ สองจินตภาพที่เป็นจริงได้?.

ผู้จัดการรายวัน.

บุชา บุญธรรม. 18 มีนาคม 2539. สัมภาษณ์.

ปฐม สรรพพุดาญาณ. 8 ตุลาคม 2539. สัมภาษณ์.

ปราณี ศรีกำเหนิด. 6 มีนาคม 2539. เสรีภาพของสื่อมวลชน. กรุงเทพฯ: 6.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. วิทยุชุมชนชั้นกลาง. อ้างถึงใน สังคิต พิริยรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร.

ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

พนา จันทวิโรจน์. 22 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

พรรคดี ผ่องแผ้ว. 2534. ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ในชนบท: ศึกษากรณีอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ. 13 กุมภาพันธ์ 2540. สัมภาษณ์.

มีชัย ฤชุพันธุ์. 26 มิถุนายน 2539. คุณภาพสื่อมวลชนไทยในปัจจุบัน. ผู้จัดการรายวัน.

รัตนวรรณ เถาว์นิช. 17 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

ลีลา ชัยมัน. 13 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

วรวรรณ เปรมสุข. 23 กรกฎาคม 2539. สัมภาษณ์.

วรวิทย์ เจริญเลิศ. ชนชั้นกลางกับเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ: ฝ่ายประชาธิปไตยหรือรัฐปฏิการ. อ้างถึงใน

ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

วิภา ดามณี. 14 มีนาคม 2539. สัมภาษณ์.

ศยามล ไกยูรวงศ์. 9 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

ศศิณ พัฒนาภิรมย์. 15 กันยายน 2539. สัมภาษณ์.

ศิริชัย ศิริภายะ และ กาญจนา แก้วเทพ. 2531. วิทยุสื่อสารมวลชน. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ บุญงามอนงค์. 11 มีนาคม 2539. สัมภาษณ์.

- สร้างพลังประชาชน หนทางปรับคุณภาพสื่อ. 27 สิงหาคม 2539. ผู้จัดการรายวัน: 11.
- สรุปข่าวเด่นครึ่งหลังปี 38. 2538. อ้างถึงใน เศรษฐกิจไทย'38. 2538. ผู้จัดการรายวัน/ผู้จัดการราย
สัปดาห์ฉบับพิเศษ: 25-26, 28.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ชนชั้นกลางและประชาธิปไตยในประเทศไทย : ความนำ.
อ้างถึงใน ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การ
เมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สันหัตถ์ กรณี. 23 ธันวาคม 2539. สัมภาษณ์.
- สุพจน์ จรุงจิต. 24 กรกฎาคม 2539. สื่อ. ผู้จัดการรายวัน.
- แสงร้อน แดเดียน. 22-28 กันยายน 2539. สัมภาษณ์เรื่อง...มีอบใส่สุด. ฐานอาทิตย์วิเคราะห์: 52.
- อิสระ ทูศรี. 20 พฤษภาคม 2539. เสียงของประชาชน. ผู้จัดการรายวัน.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. 24 เมษายน 2539. สื่อมวลชนกับเมืองน่าอยู่ สองจินตภาพที่เป็นจริงได้?
ผู้จัดการรายวัน.
- เอนก เหล่าธรรมรัตน์. 2536. ฤาเป็นยักษ์ที่เพิ่งตื่น ชนชั้นกลางกับการเมืองไทย. ใน มีอมมีอถือ : ชนชั้น
กลางและนักธุรกิจกับการพัฒนาประชาธิปไตย, หน้า 66. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- เอนก เหล่าธรรมรัตน์, 2539. สองนคราประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ภาษาอังกฤษ

- Backer J. D., and Preston I. L. 1969. Media usage and political activity. Journalism Quarterly
46(Spring).
- Lomnitz L., and Melnick A. 1991. Chile's middle class : a struggle for survival in the face of
Neoliberalism. Translated by Jeanne Grant. Boulder & London: Lynne Rienner.
- Schramm W., and Donal R. F. 1971. The process and effects of mass communication. USA:
University of Illinois Press.

ตารางออกอากาศรายการสนทนา และรายการข่าวทางสถานีโทรทัศน์ (2)

เวลา	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์
17.30 - 17.55 น.	ข่าว 11(ช่อง11)						
17.30 - 18.00 น.						ขอมูลนอก (ช่อง 7)	
19.00 - 20.00 น.	ข่าวภาคค่ำ (ไอ ทวี)						
19.00 - 20.20 น.	ข่าว 9 อ.ส.ม.ท. (ช่อง 9)						
19.00 - 19.25 น.	ข่าว 11 (ช่อง 11)						
19.30 - 19.50 น.	ข่าว 11 (ช่อง 11)						
19.40 - 20.30 น.	ข่าวภาคค่ำ (ช่อง 3)						
20.00 น.							ไอ ทวีสัญญาณ (ไอ ทวี)
20.00 - 20.20 น.	ข่าว 11 (ช่อง 11)						
20.30 - 21.30 น.	กรองสถานการณ์ (ช่อง 11)						
20.25 - 21.00 น.	ไอ ทวี ทอล์ค (สุภาพ คลีขฉาย)						
20.00 - 21.00 น.						ไอทีวี ทอล์ค	
21.00 - 22.00 น.	ชั่วโมงข่าว (ไอ ทวี)						
21.00 - 22.00 น.	ชั่วโมงข่าว (ไอ ทวี)						
21.00 - 22.00 น.	ตรงประเด็น (ช่อง 9)						
21.15 - 22.00 น.		เนชั่น นิวส์ทอล์ค (9)	ขอคิดด้วยคน (ช่อง 9)				
21.30 น.			พูดกันสนั่น เมือง (5)				
21.35 - 22.00 น.	ข่าวเดี๋ย 7 สี (ช่อง 7) , ข่าว 11 (ช่อง 11)						
22.00 - 22.05 น.	เวทีไทย (ช่อง 11)						
22.00 - 22.30 น.	ข่าว 9 อ.ส.ม.ท. (ช่อง 9)						
22.15 - 22.20 น.	ข่าวเดี๋ย 7 สี (ช่อง 7)						
22.20 - 23.00 น.	ข่าว 11 (ช่อง 11)						
23.00 - 23.05 น.							สนทนา 45 นาที (5)

ภาคผนวก ข

ผังรายการข่าวจากสถานีวิทยุ (1)

เวลา / สถานี	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์
05.00 - 07.00 FM 101 MHz			รายการ อรุณสวัสดิ์ 101 โดย คำนวณ ทูติ และ อรรถกรณ กิริมิวิรัตน์กุล			05.00 - 06.00 (FM 101) รายการประมวลข่าวไทย สกาย โดย สิทธิพงศ์ พงษ์มานะวุฒิ	
06.00 - 07.00 FM 100.5 MHz			รายการ ข่าวรับอรุณ / เปิดประเด็นข่าว จาก VOA				
06.00 - 07.00 FM 101.5 MHz			รายการ เจาะข่าวเช้า โดย วีระรัตน์ พันธุ์ทวี				
07.00 - 07.30*			รายการข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย			07.30 - 08.00 (FM 101.5) รายการจับกระแสข่าว	07.30 - 08.00 (FM 101) รายการหมายเหตุ 101
07.30 - 09.00 FM 101 MHz			รายการ ข่าวยามเช้า โดย เต็มศักดิ์ จาตุปธาน และ อวิศดา ปกมนตรี				
07.30 - 09.30 FM 89.5 MHz			รายการ พูดจาภาษาข่าว โดย สุทธิชัย หยุ่น, สุภาพ คล้ายฉาย				
08.00 - 10.00 FM 92.5 MHz			รายการ เก็บตกจากนชั้น โดย กนก รัตนวงศ์สกุล			08.00 - 10.00 (FM 101) รายการเก็บข่าวมาคุย	08.00 - 10.00 (FM 101) รายการเก็บข่าวมาคุย
08.0 - 09.00 FM 100.5 MHz			รายการ ก้าวทันข่าว			โดย เทวินทร์ ประทุมวงษ์ จิราพร นิมิจินดา	โดย วิญญู บุญยงค์ อติวุฒิ เสวตนันท์

ผังรายการข่าวจากสถานีวิทยุ (2)

เวลา / สถานี	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์
08.30 - 09.00 FM 92.5 MHz	รายการ บันทึกละแวกการณ โดย ฟองสนาน จามรจันทร์						
ตลอด 24 ชั่วโมง	สถานีวิทยุ จส. 100 ออกข่าวทุกต้นชั่วโมง โดยทีมงานผู้สื่อข่าวเปิดปิด						
12.00 - 13.00*	รายการข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย						
12.00 - 12.30 FM 101 MHz	สรุปข่าวภาคเช้า จากสำนักข่าวไทยสกาย						
13.00 - 13.30 FM 101 MHz	รายการ จตุรัสข่าว โดย กิตติมา วีระเดชะ						
15.00 - 16.00 FM 101 MHz	รายการ วัยรุ่นจตุรัส จาก วิม รุ่งวัฒนาจินดา, สุนธยา เหมแก้ววัฒน์						15.00 - 17.00 (FM 101) รายการคุยเรื่องข่าว โดย ฟองสนาน จามรจันทร์
17.00 - 19.00 FM 101 MHz	รายการ สร้างบ้านแปลงเมือง โดย วิเชษฐ พิชัยรัตน์						15.00 - 17.00 (FM 101) รายการคุยเรื่องข่าว โดย ฟองสนาน จามรจันทร์
19.00 - 19.30*	รายการข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย						
19.30 - 20.30 FM 89.5 MHz	รายการ ข่าวเด่นประจำวัน จากสำนักข่าวไทย						
21.00 - 23.00 FM 100.5 MHz	รายการ พูดจาประชาข่าว						21.00 - 23.00 (FM 101) รายการไทยสกายโดัพทอล์ค รายการ สรรพมามาก

ผังรายการข่าวจากสถานีวิทยุ (3)

เวลา / สถานี	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์
ตลอด 24 ชั่วโมง	คลื่น 97.5 MHz และ AM 873 จัดรายการ "ร่วมด้วยช่วยกัน"						โดย รุ่งภา กมลบรรณา สุติมา สุริยนต์

***ทุกสถานีมีข่าวต้นชั่วโมง

ประวัติผู้เขียน

นางสาว พัสณีย์ นุตาลัย เกิดที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีรัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) สาขาการบริหารรัฐกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในปีการศึกษา 2537 และได้เข้าศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา ปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2537 และสำเร็จการศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2540